

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

**Svatý stolec,
římskokatolická církev a
evropská integrace: od Pia
XII. k Benediktu XVI.**

**Disertační práce
Petr Žák**

Vedoucí disertační práce: doc. PhDr. Jiří Lach, Ph.D., M. A.

Olomouc 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne _____

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval zejména svému školiteli doc. PhDr. Jiřímu Lachovi, Ph.D., M.A., za jeho vstřícnost, podporu a rady, a to nejen při vedení této práce. Velký dík patří také doc. Ing. Mgr. Petru Kratochvílovi, Ph.D. Za komentáře k dílčím částem textu děkuji doc. PhDr. Tomáši Petráčkovi, Ph.D., Th.D., PhDr. Petru Kaniokovi, Ph.D., a prof. PhDr. PaedDr. Pavlu Markovi, Ph.D.

„Z dnešní krize i tentokrát povstane církev zítřka, která ztratí mnohé. Zmenší se a bude muset stále začínat od základu. Nebude moci obývat budovy, vzniklé v době velkého rozmachu. S úbytkem svých příslušníků ztratí i mnohá společenská privilegia. Bude se mnohem silněji než dosud jevit jako dobrovolné společenství, do něhož se vstupuje na základě vlastního odhodlání... Ale po zkouškách těchto krizí bude z produhovnělé a oproštěné církve vyvěrat mohutná síla, neboť lidé budou ve zcela dokonale naplánovaném světě nevýslovně osamoceni, a jakmile úplně ztratí Boha, zjistí, že jsou strašlivě chudí. A tehdy objeví malé společenství věřících jako úplnou novinku. Jako naději, která k nim přichází, jako odpověď, kterou ve skrytu vždycky hledali.“

Přednáška Josefa Ratzingera pronesená v Hessenském rozhlasu dne 25. prosince 1969.

„Ten, kdo vstoupí ve svazek manželský s duchem doby, brzy shledá, že se stal vdovcem.“

William R. Inge, anglikánský teolog.

OBSAH

ÚVOD	8
1. 1. VYMEZENÍ PŘEDMĚTU ZKOUMÁNÍ	8
1. 2. ZDŮVODNĚNÍ VÝBĚRU TÉMATU	10
1. 3. METODOLOGIE	11
1. 4. FORMULOVÁNÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK A HYPOTÉZ	16
1. 5. STRUKTURA TEXTU	19
1. 6. PRAMENY A LITERATURA	20
1. 6. 1. PRAMENY	20
1. 6. 2. LITERATURA	23
TEORETICKÉ UKOTVENÍ A OPERACIONALIZACE	27
2. 1. ÚVOD	27
2. 2. PŘEHLED DOSAVADNÍCH RELEVANTNÍCH TYPOLOGIÍ	28
2. 2. 1. TYPOLOGIE TAGGARTA A SZCZERBIAKA	28
2. 2. 2. TYPOLOGIE MUDDEHO A KOPECKÉHO	29
2. 2. 3. TYPOLOGIE CONTIHO A VERZICHELLIHO	30
2. 2. 4. VARIACE EUROSKEPTICISMU	31
2. 2. 5. TYPOLOGIE TAGGARTA A SZCZERBIAKA II.	31
2. 2. 6. KANIOKOVA TYPOLOGIE	32
2. 2. 7. MODIFIKACE KANIOKOVY TYPOLOGIE	36
PIUS XII. A POČÁTKY EVROPSKÉHO INTEGRAČNÍHO PROJEKTU (1939–1958)	43
3. 1. KONTEXT PONTIFIKÁTU PIA XII.	43
3. 2. PŘEDSTAVA PIA XII. O POVÁLEČNĚM USPOŘÁDÁNÍ V LETECH 1939–1948	44
3. 3. OD HAAGSKÉHO KONGRESU K SCHUMANOVĚ DEKLARACI	50
3. 4. PAPEŽOVA PŘEDSTAVA O PODOBĚ EVROPSKÉHO INTEGRAČNÍHO PROJEKTU	52
3. 5. EVROPSKÁ INTEGRACE A POKUS O OBRANNÉ SPOLEČENSTVÍ	60
3. 6. EVROPSKÁ INTEGRACE A VZTAH K USA	64
3. 7. KULTURNÍ ROZMĚR EVROPSKÉ INTEGRACE	67
3. 8. REKAPITULACE: PIUS XII. POHLEDEM TYPOLOGIE	70
JAN XXIII. (1958–1963) A PAVEL VI. (1963–1978)	75
4. 1. JAN XXIII. A PROJEKT EVROPSKÉ INTEGRACE	75
4. 2. PAVEL VI. A PROJEKT EVROPSKÉ INTEGRACE	81
4. 3. REKAPITULACE: JAN XXIII. A PAVEL VI. POHLEDEM TYPOLOGIE	92

JAN PAVEL II. (1978–2005)	96
5. 1. ROZŠÍŘENÁ EVROPA	96
5. 2. EVROPSKÁ IDENTITA A JEJÍ OHROŽENÍ	102
5. 3. INSTITUCIONÁLNÍ PROBLEMATIKA	105
5. 4. EVROPA VE SVĚTĚ	112
5. 5. REKAPITULACE: JAN PAVEL II. POHLEDEM TYPOLOGIE	115
BENEDIKT XVI. (2005–2013)	120
6. 1. KONTEXT PONTIFIKÁTU BENEDIKTA XVI.	120
6. 2. KŘESŤANSTVÍ JAKO HLAVNÍ PRVEK EVROPSKÉ INTEGRACE	121
6. 3. PŘEDSTAVA BENEDIKTA XVI. O EVROPSKÉ INTEGRACI	125
6. 4. REKAPITULACE: BENEDIKT XVI. POHLEDEM TYPOLOGIE	133
COMECE	137
7. 1. STRUČNÝ PŘEHLED A CHARAKTERISTIKA ZASTOUPENÍ ŘÍMSKOKATOLICKÝCH STRUKTUR V BRUSELU	137
7. 2. APOŠTOLSKÝ NUNCIUS V BRUSELU	137
7. 3. COMECE	140
7. 3. 1. CHARAKTERISTIKA COMECE	140
7. 3. 2. FUNKCE COMECE	144
7. 3. 3. ANALÝZA POSTOJE COMECE	148
SOUHRNNÝ PŘEHLED 1: APLIKACE KLASICKÝCH PŘÍSTUPŮ	158
SOUHRNNÝ PŘEHLED 2: APLIKACE MODIFIKOVANÉHO KANIOKOVA PŘÍSTUPU	158
VLIV SEKULARIZACE NA POSTOJ PAPEŽSTVÍ A COMECE	159
8. 1. FAKTOR 1: AFÉRA „EVROPSKÁ ÚSTAVA“	159
8. 2. FAKTOR 2: AFÉRA ROCCO BUTTIGLIONE	166
8. 3. FAKTOR 3: ETICKÁ PROBLEMATIKA	169
8. 3. 1. INTERRUPTCE	170
8. 3. 2. MANŽELSTVÍ	174
8. 3. 3. BIOETIKA	177
8. 4. FAKTOR 4: EVROPSKÝ LAICISMUS	180
8. 5. FAKTOR 5: FENOMÉN SVĚTOVÉ CÍRKVE	183
ZÁVĚR	187
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	193
ZDROJE	194

PRAMENY
LITERATURA

194
198

ÚVOD

1. 1. Vymezení předmětu zkoumání

Tématem předkládané disertační práce je analýza vztahu Svatého stolce a římskokatolické církve k projektu evropské integrace od jeho počátků na přelomu 40. a 50. let 20. století po současnost. Problematika Svatého stolce a jeho postavení v mezinárodních vztazích není pouze doménou historie či teologie, ale zvláště v západní Evropě a USA je stále častěji rovněž tématem politologických prací. Svatý stolec jako komplexní soustava institucí a úřadů v čele s papežem řídí římskokatolickou církev, čítající více než miliardu věřících. Ačkoliv je primárním posláním církve šíření evangelia, je Svatý stolec neodmyslitelně rovněž institucí politickou. Postavení papežství jako nejstaršího subjektu mezinárodního práva bylo konsenzuálně uznáváno již v době, kdy současné evropské národní státy jako plody vestfálského systému zdaleka neexistovaly. Vysoký počet věřících činí z římskokatolické církve nejen největší z křesťanských církví, ale i největší náboženskou organizaci na světě. Vliv papežství na politické události není jen záležitostí minulosti, spojené s papežským státem ve střední Itálii, ale je i fenoménem bezprostředně zasahujícím 20. a 21. století. V souvislosti s třetí vlnou demokratizace v 70. a 80. letech 20. století upozornil Samuel Huntington na zásadní roli římskokatolické církve a zvláště druhého vatikánského koncilu, bez kterého by přechody k demokracii v některých zemích pravděpodobně vůbec neproběhly.¹ Obdobným způsobem mělo papežství klíčový vliv na mírové přechody k demokracii ve střední a východní Evropě v letech 1989–1990. Velmi ilustrativní jsou v této oblasti archiválie, dokazující zděšení a hrůzu, kterou způsobila volba polského papeže na podzim 1978 v řadách bolševické elity.² Ačkoliv tedy Svatý stolec nemá žádné divize, jak posměšně poznamenal Stalin, má přesto nepopíratelný vliv, jenž vychází ze zcela rozdílných (nemateriálních) zdrojů.³

Vzhledem k pluralitě římskokatolické církve, jež čítá stovky organizací, řádů, skupin a politických či spirituálních proudů, je nutné téma jasněji vymezit a

¹ HUNTINGTON, Samuel: *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno, CDK 2008, s. 78–89.

² WEIGEL, George: *The End and the Beginning. Pope John Paul II – The Victory of Freedom, the Last Years, the Legacy*. New York, Doubleday Religion, s. 97–108.

³ Pro stručný úvod do problematiky římskokatolické církve jako politického aktéra v mezinárodních vztazích viz TROY, Jodok: *The Catholic Church. An Underestimated and Necessary Actor in International Affairs*. Georgetown Journal of International Affairs, č. 1, 2008, s. 65–73. RYALL, David: *The Catholic Church as Transnational Actor*. In: WALLACE, William – JOSSELIN, Daphne (eds.): *Non-State Actors in World Politics*. Palgrave Macmillan 2002, s. 41–59.

specifikovat. V předkládané práci budeme analyzovat dva klíčové aktéry římskokatolické církve, jejichž postoj vůči integraci je z pohledu církve nejvíce relevantním. Prvním je Svatý stolec, tedy nejvyšší instituce římskokatolické církve, mající v rukou exekutivní, legislativní i soudní moc. Zde se soustředíme na analýzu pramenů spojených s osobnostmi jednotlivých papežů. Druhým aktérem je COMECE⁴, zvláštní typ biskupské konference (mezinárodní, ovšem nikoliv kontinentální jako např. CELAM⁵), složený z biskupů unijních zemí, který se věnuje pouze problematice evropské integrace. Z hlediska hierarchie jde nepochybně (i přes koncilní definování kolegiality biskupů s papežem, která je ovšem poměrně nejasně vymezena a je spíše otázkou interpretace daného pontifikátu) o instituci nižšího významu, vzhledem k jejímu zaměření (výlučně EU) a historii (zřízena Svatým stolicem právě pro tento účel) je však nemyslitelné ji ignorovat. Tematická redukce je dána i samotnou metodou případové studie (viz metodologie), u níž je častou chybou právě příliš široký či nejasně ohraničený předmět analýzy.⁶ Pouze vágně vymezený termín římskokatolická církev ve své šíři tuto chybu přímo implikuje a v praxi by tak mohl vést k velmi arbitrární volbě různých zdrojů.

K evropské integraci se v rámci římskokatolické církve mohou vyjadřovat i další instituce, např. národní biskupské konference či různá katolická periodika a řády, vzhledem k výše uvedenému však považujeme Svatý stolec a COMECE za skutečně reprezentativní aktéry, jejichž optikou lze nastínit vztah římskokatolické církve k evropské integraci, její dynamice, proměnám a budoucímu vývoji.

Tím samozřejmě nepopíráme, že mezi katolickými laiky i klérem existují ve vztahu k integraci značně rozdílné postoje, ostatně za příklad můžeme uvést různé pohledy na fungování EU, které v českém prostředí vyjádřili mediálně známý P. Tomáš Halík (vyhraněný federalismus) a pražský arcibiskup Dominik kardinál Duka (mezivládní přístup). V extrémnějších polohách se na úrovni laiků setkáváme s postoji, hodnotícími evropskou integraci jako protikatolické spiknutí řízené zednáři v duchu domnělého Nového světového řádu (zvláště v případě různých tradicionalistických a ultrakonzervativních kruhů), až po bezvýhradně pozitivní recepci integrace. Pokud bychom však zkoumali problematiku tímto způsobem, zabředli bychom do půtek a sporů v rámci římskokatolické církve v jednotlivých státech EU, z toho důvodu jsme

⁴ Komise biskupských konferencí Evropské unie, dále v textu jen COMECE.

⁵ Biskupská konference Latinské Ameriky, dále v textu jen CELAM.

⁶ BAXTER, Pamela – JACK, Susan: *Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers*. The Qualitative Report, ročník 13, č. 4, 2008, s. 546–547.

téma vymezili výše uvedeným způsobem. Římskokatolická církev si ostatně nenárokují být demokratickou organizací, která se řídí ve své nauce fluktuacemi veřejného mínění, módními vlivy či dobovým přesvědčením části svých členů.

Z časové perspektivy je text na počátku vymezen nástupem Pia XII. (1939), ačkoliv se evropská integrace rozvíjí až od 50. let 20. století, válečná léta jsou důležitá pro pochopení vztahu papežství k evropské integraci a v kontextu osobnosti Pia XII. pokládají základy vztahu k budování evropské jednoty. Na druhé straně je text ohraničen rezignací Benedikta XVI. na počátku roku 2013, která umožnila výzkum logicky i tématicky uzavřít. Rezignací Benedikta XVI. je ukončeno rovněž sledování aktivit COMECE, kde však na rozdíl od papežství téměř nelze nalézt diskontinuitní prvky (změny na papežském stolci). Geograficky se práce zaměřuje na interakci papežství s evropskými institucemi a sjednocující se Evropou, v některých případech jsou přítomny reference k mimoevropské a globální problematice.

1. 2. Zdůvodnění výběru tématu

Představené téma považujeme za přínosné v několika ohledech. Problematika Svatého stolce je spíše doménou historie a teologie, politická věda se tímto tématem zabývá krátce a je otázkou nakolik úspěšně. Zvláště v českém kontextu je pak problematika papežství a jeho postavení v mezinárodních vztazích po r. 1945 s několika výjimkami téměř absentující (např. František X. Halas, Jiří Hanuš či Tomáš Petráček). V předkládané práci se pokoušíme uchopit téma z hlediska politologické typologie, řada prací o Svatém stolci je sice psána politology, ale jde spíše o historické texty, čímž ovšem nesnižujeme jejich kvalitu (viz analýza literatury). Námi užívaná typologie vztahu aktérů k evropské integraci sice není nikterak inovativní či revoluční, za přínosnou však považujeme její aplikaci na papežství (o což se, pokud je nám známo, nikdo nepokusil) a deskriptivní analýzu doposud nezpracované problematiky.

Téma je rovněž vysoce relevantním, evropská integrace byla iniciována praktikujícími katolíky a inspiraci nacházela v křesťanských hodnotách. Křesťanství představuje stále dominantní náboženské vyznání většiny Evropanů a jedno z mála pojitků, které by mohlo sloužit jako základ potenciální evropské identity. Z tohoto důvodu je postoj římskokatolické církve k evropské integraci nepochybně významným faktorem. Relevantním důvodem ke zpracování tématu je rovněž jeho absence v českém prostředí a malý zájem o problematiku na mezinárodním poli. Zvolené téma rovněž

představuje výstup mého dlouhodobého zájmu o problematiku římskokatolické církve ve 20. století.

1. 3. Metodologie

Práce je kvalitativně orientovanou případovou studií, případně ještě specifičtěji disciplinovanou interpretativní studií (*disciplined interpretative case study*), jejímž cílem je aplikace zavedených přístupů na nový případ, pro nějž dosavadní přístupy nebyly určeny ani aplikovány.⁷ Předmětem studie je analýza představy zvolených aktérů římskokatolické církve o budování evropské jednoty v kontextu vývoje ES/EU. Text tak kombinuje dva typy případových studií. Na straně jedné jde o jedinečnou případovou studii, která v tomto případě vychází z detailní deskripce doposud relativně málo zpracované problematiky vztahu papežství k evropské integraci. Takový typ případové studie pracuje s premisou, že poznání je hodnotné samo o sobě (současně slouží jako nutný základ pro možné budoucí teoretické či zobecňující studie), a to i v případech, kdy se nevztahuje k žádné teorii či zobecnění. V tomto smyslu jde dle R. Yina o deskriptivní případovou studii, spíše než explanatorání (kauzalitu prokazující) či testovací (ověřující platnost teorie).⁸ V rámci deskripce je pak využita historická metoda analýzy pramenů jako základ pro následnou typologizaci.

Současně má studie i širší cíle, a to ve snaze aplikovat politologické přístupy pro analýzu vztahu politických aktérů k evropské integraci na oblast, pro kterou tyto přístupy dosud nebyly aplikovány. V tomto smyslu se práce částečně dotýká instrumentálního typu případových studií. Dílčí kritéria zvolené typologie následně slouží jako vhodné vodítko pro konkrétní metodiku výzkumu ve smyslu výběru témat v kontextu obsahové analýzy papežského diskurzu.

Volba případové studie se jeví jako ideální pro detailní analýzu jednoho nebo několika málo případů, které nejsou odborně zpracované.⁹ Ačkoliv výzkum v praxi zkoumá případů více (celkem šest případů: pět pontifikátů a COMECE), nejde o vícepřípadovou či klasickou komparativní studii. Všechny případy zde představují vnitřně celistvý, jednotný a navzájem související celek, kde není možné jeden případ chápat a interpretovat bez ohledu na zbytek. Integrační politika jednotlivých pontifikátů

⁷ DRULÁK, Petr: *Jak zkoumat politiku?* Praha, Portál 2008, s. 34.

⁸ YIN, Robert: *Case study research: design and methods*. Thousand Oaks, Sage Publications 1994, s. 170–174.

⁹ HENDL, Jan: *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha, Karolinum 1997, s. 240.

neexistovala ve vzduchoprázdnu a vždy v jisté míře vycházela z přístupu předchozích papežů. Ostatně právě papežství je jednou z nejvíce kontinuálních institucí vůbec.

S ohledem na vícero případů v rámci jednoho celku je v textu využita komparativní metoda. Na prvním místě jde o diachronní komparaci, kdy jsou srovnávány jednotlivé pontifikáty mezi sebou navzájem (v kontextu zvolené typologie a jejich kritérií). Na druhém místě jde o synchronní komparaci, kdy výzkum srovnává současný vztah papežství k integraci s postojem COMECE. Užití komparace je však nutno vnímat v rámci výše uvedeného, tedy ve smyslu detekce drobných nuancí a posunů v rámci jednoho společenství.

Ze samotné volby případové studie vyplývají i možné nedostatky. Výzkum ze své povahy není zobecnitelný, v reálném světě neexistuje paralelní papežství, na které bychom mohli výsledky vztáhnout. Částečně bychom se mohli pokusit o vztažení závěrů výzkumu na nekatolické církve a jejich vztah k integraci. Zde by patrně platila hypotéza, že čím více je charakter dané nekatolické církve bližší konzervativnímu postoji římskokatolické církve v etických otázkách, tím spíše budou závěry přenositelné. Druhou možností představuje širší studie o vztahu římskokatolické církve k mezinárodnímu řádu (např. OSN, MERCOSUR apod.), kde by pak integrační politika papežství tvořila pouze dílčí část širšího fenoménu. Studie rovněž velmi dobře identifikuje řadu nezávislých proměnných, determinujících současnou proměnu vztahu papežství k evropské integraci, ale ze své podstaty (sledování jednoho případu) není schopna určit jejich relativní váhu mezi sebou navzájem a poměrnou míru kauzality ve vztahu k závislé proměnné.

Leonard Ray uvádí čtyři hlavní metody ke zkoumání postoje aktéra k evropské integraci.¹⁰ První představuje analýzu jednání politické strany (*behavioral measures*), která sleduje zejména členství stranického subjektu v nadnárodních stranických strukturách evropského prostoru a hlasování zástupců strany o klíčových otázkách evropské integrace s využitím kvantitativních metod. Pro Svatý stolec se tento přístup jeví použitelný pouze okrajově, můžeme se např. tázat, zda papežství navázalo institucionální kontakt s evropskými institucemi, či zda nějakým způsobem zasahuje v klíčových momentech integračního projektu. Druhou cestou je dotazování představitelů či příznivců strany (poslanci, straničtí experti, řadoví členové,

¹⁰ RAY, Leonard: *Validity of measured party positions on European integration: Assumptions, approaches, and a comparison of alternative measures*. Electoral Studies 26, 2007, s. 11–22. Případně HAVLÍK, Vlastimil: *Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci*. Středoevropské politické studie, č. 4, 2008.

sympatizanti nebo voliči), nejčastěji realizované formou interview a dotazníků (*self reported positions*). Třetí možností je výzkum reputace politické strany (*reputational measures*), čímž je myšleno zhodnocení evropské politiky stranického subjektu formou veřejného průzkumu či dotazování předem vybraných odborníků. Oba zmíněné přístupy jsou v našem případě nerealizovatelné. Papežství je poměrně uzavřená instituce a použití jakékoliv formy dotazníkového šetření v podstatě nepřichází v úvahu. Z objektivních důvodů bychom rovněž nebyli schopni záběr výzkumu aplikovat na předchozí pontifikáty. V praxi si lze představit aplikaci metody dotazníkového šetření ve vztahu k integraci pravděpodobně pouze na nejnižší úrovni církve, tedy mezi řadovými kněžími. Dotazování expertů by mělo smysl pouze v tom případě, pokud by se více autorů integrační politikou jednotlivých papežů skutečně zabývalo.

Poslední a nejčastěji využívaný přístup představuje analýza programových dokumentů, sdělení a stanovisek strany na adresu evropské integrace (*textual approaches*). Prostřednictvím této metodiky zkoumáme text s ohledem na předem zvolená typologická kritéria. Ačkoliv je tato metoda velmi populární, její hlavní problém spočívá v nedostatečné provázanosti programů a dokumentů s reálnou politikou strany. Jednoduše řečeno, jedna věc je obsah programu, často vytvářeného ad hoc pro vítězství ve volbách, druhou věcí je reálná politika. V případě Svatého stolce je tato překážka prakticky irelevantní, papežství nemá žádné materiální zájmy a ve vztahu k evropským institucím (jako nečlenský subjekt) nerealizuje žádnou politiku (v praktickém slova smyslu). Jak bude vysvětleno dále, pro papežství jsou veřejná prohlášení různého druhu prakticky jediným a hlavním nástrojem vlivu (není zde tedy dichotomie politických stran mezi proklamovanou a praktickou politikou), papežství rovněž nemá důvod fabulovat či podbízet se veřejnému mínění, což je naopak typické pro programy politických stran. Zatímco u politických stran lze veřejnou rétoriku a programové body považovat za dílčí (zdaleka ne jediný) politický nástroj, u papežství jsou rétorika a veřejně proklamovaný program nástroji hlavními a dominantními.

V případě Svatého stolce jsou veřejně publikované texty v podstatě jediným možným a dostupným zdrojem, archiv Svatého stolce zatím není pro toho období (po r. 1945) veřejnosti zpřístupněn. Je nutné rovněž přihlídnout ke specifickému charakteru Svatého stolce, morální apel a veřejné promluvy představují hlavní (a nejdůležitější) komunikační a politický nástroj papežství, obzvláště důležitý v době masmédií. Joseph Nye dokonce označuje veřejné výstupy Svatého stolce za vůdčí a nejvýznamnější

nástroj vlivu (v tomto případě *soft power*) římskokatolické církve v současnosti.¹¹ Obdobně i jiné studie o roli papežství v mezinárodních vztazích vycházejí z konceptu *soft power* a soustředí se na rétoriku a veřejné apely papeže jako hlavní pramennou základnu, v tomto kontextu se někdy rovněž hovoří o fenoménu *kulturní/morální diplomacie*¹² či *expressive power*.¹³ I přesto si je autor vědom nedostatku, spočívajícím v omezení výzkumu na veřejně dostupné zdroje, nelze tedy nikdy vyloučit, že po otevření archivů může dojít k objevení některých nových skutečností, jež mohou interpretovat zde předkládané informace v rozdílném světle. S ohledem na *soft power* papežství, neangažovanost Svatého stolce v praktické politice EU a rostoucí odstup od politiky po druhém vatikánském koncilu se však domníváme, že je to nepravděpodobné. Rovněž téma samotné je vymezeno nikoliv ve smyslu praktické politiky, nýbrž v duchu analýzy diskurzu jednotlivých papežů o budování evropské jednoty.

Hlavní kritéria výběru pramenů pro analýzu jsou: a) autorství ze strany příslušného papeže/COMECE (irelevantní jsou tak např. dokumenty jednotlivých národních biskupských konferencí či názory dalších představitelů církve), b) dotknutí se problematiky evropské integrace či přímo ES/EU. V textu drtivě převažují konkrétní promluvy u specifických příležitostí, které jsou z hlediska interní závaznosti církevních dokumentů charakterově nižšího významu než např. encykliky či *Kompendium sociální nauky církve*. Jejich výhodou je však mnohem vyšší míra konkrétnosti, oproti tomu zmíněné encykliky a *Kompendium* jsou extrémně vágní a pro typologizaci jen těžko použitelné. Výsledkem výzkumu za využití encyklik by nutně bylo obecné konstatování o proevropskosti papežství, což ostatně vyplývá ze samotné nadnárodní a univerzalistické povahy církve. Z tohoto důvodu tak není činěn teologický rozdíl mezi relevancí encykliky a jiných vyjádření.

Obecně můžeme konstatovat, že prvotním tématem papežských projevů jsou samozřejmě morální, náboženské a teologické problémy. Svatý stolec není primárně institucí politickou, nýbrž náboženskou. Textů, které se týkají problematiky evropské integrace tak zvláště v případě některých pontifikátů není mnoho, např. papež Jan XXIII. se po celý svůj pontifikát (1958–1963) explicitně vyjádřil k evropské integraci

¹¹ NYE, Joseph: *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. Public Affairs 2005, s. 90.

¹² CHONG, Alan: *Small state soft power strategies: virtual enlargement in the cases of the Vatican City State and Singapore*. Cambridge Review of International Affairs, ročník 23, č. 3, 2010, s. 383–405.

¹³ Např. CUSSEN, James: *A Twentieth Century Tordesillas Or How Soft Power Works Sometimes*. Příspěvek na The International Symposium on Cultural Diplomacy 2011 v Berlíně ve dnech 11–15. května. Online: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2011-symposium/A-Twentieth-Century-Tordesillas-Or-How-Soft-Power-Works-Sometimes-James-G.-Cussen.pdf> (31. 5. 2013).

zhruba šestkrát. Pokud byla četnost referencí vyšší (např. Jan Pavel II. či Benedikt XVI.), šlo často o pouhé opakování totožných tezí a názorů. Je tedy nutné se vyhnout mylnému předpokladu, že dlouhý pontifikát (či záběr práce) znamená rovněž časté odkazy na evropskou integraci. Po separaci textů s relevancí pro dané téma je vytvořena narace, která se snaží vysvětlit postoj konkrétního papeže k evropské integraci v kontextu daného období. V závěru kapitoly je vždy daný pontifikát zhodnocen optikou námi vybrané typologie, která posuzuje postoj aktéra vůči evropské integraci. Obdobným způsobem je analyzována COMECE.

U Pia XII. bylo dle uvedených kritérií nalezeno a analyzováno celkem 51 textů, u Jana XXIII. 13 textů, u Pavla VI. 33 textů, u Jana Pavla II. 73 textů, z toho jeden pramen tvoří kniha rozhovorů s polskými filozofy Józefem Tischnerem a Krzysztofem Michalskim, a u Benedikta XVI. 35 textů, z čehož osm jsou Ratzingerovy vlastní knihy či edice esejů, tři představují knižní rozhovory s německým novinářem Peterem Seewaldem a dva tvoří Ratzingerem publikované články v odborném tisku. Domníváme se, že po důkladné rešerši jsme identifikovali naprostou většinu textů, které se mohou dotýkat evropské integrace, některé samozřejmě mohly ujít pozornosti autora, nepředpokládáme však, že by zásadně změnilы výsledek analýzy. Analýza je navíc vypracována v kontextu již existující sekundární literatury, týkající se historie jednotlivých pontifikátů. Rovněž výsledný trend vždy prochází vícero texty. Pro COMECE bylo analyzováno 35 tematických zpráv rozsáhlejšího charakteru, jednotlivá čísla časopisu COMECE a rovněž tisková sdělení sekretariátu COMECE.

Samotný text je pak široce chápanou obsahovou analýzou papežského diskursu a textů COMECE v pěti oblastech, které vychází z Kaniokovy modifikované operacionalizace: *povaha evropských institucí, evropská identita, společné zájmy, zdroje integrace a preference dalšího rozvoje evropského projektu*. Dodatečnou oblast tvoří obecný charakter užívaného jazyka, který však prostupuje všech pět předchozích oblastí. Oblasti byly stanoveny jak deduktivně (na základě Kaniokovy typologie a z teoretických přístupů k integraci), tak induktivně (po předchozím seznámení se s prameny a ve smyslu tematické analýzy, usilující o identifikaci hlavních témat, užívaných v papežském diskursu o evropské integraci). Pro každý pontifikát byla provedena historická rešerše, která dle výše uvedeného separovala texty, týkající se evropské problematiky, zařazení do typologie bylo poté provedeno na základě četnosti jevu, který v dané oblasti v papežských textech převažoval. V našem případě tedy jde o obsahovou analýzu ve dvou propojených kontextech. V prvním rozměru je provedena

induktivně tematická analýza papežské rétoriky, s cílem identifikovat hlavní témata, užívaná papežstvím v textech, týkajících se evropské integrace. V druhém rozměru jsou tato témata interpretována v kontextu užívané typologie.

1. 4. Formulování výzkumných otázek a hypotéz

Uvedený výzkumný rámec nám umožní odpovědět na tři hlavní výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: *Jakým způsobem reflektovalo papežství vznik a rozvoj evropské integrace? V této otázce se ptáme po kvantitě (zda se vůbec papežství k integraci vyjádřilo a pokud ano, jak často) a kvalitě (co papežství ve vztahu k integraci prosazovalo, jaká témata akcentovalo) vyjádření Svatého stolce na adresu evropské integrace.*

Výzkumná otázka č. 2: *Měnil se vztah papežství k evropské integraci v čase? Za prvé, v souvislosti s personálními změnami v úřadu papeže. Za druhé, v reakci na změny integrace jako takové.*

Výzkumná otázka č. 3: *Pokud se postoj jednotlivých papežů ve vztahu k integraci měnil, lze zaznamenat určitý kontinuální trend ve vztahu k evropskému projektu (ve smyslu rostoucí podpory/kritiky)?*

V práci ověřujeme dvě úzce související hypotézy:

Hypotéza č. 1: *Za předpokladu, že identita aktéra determinuje jeho vztah k evropské integraci, lze predikovat následující: Svatý stolec a COMECE by měly při aplikaci typologie zaujmout radikálně proevropský postoj, daný identitou římskokatolické církve.*

Hypotéza č. 2: *Fenomén sekularizace nezasahuje pouze společnost, kultury či státy, ale i mezinárodní a nadnárodní organizace. Proto lze předpokládat, že s rostoucí mírou sekularizace evropských institucí bude postoj sledovaných aktérů k integraci kritičtější, což lze prokázat posunem v rámci užívané typologie.*

Konstrukce hypotézy č. 1 vychází z dosavadního výzkumu o vztahu politických stran k evropské integraci. Bádání má v podstatě dva hlavní směry – první (a

dominantní) na počátku výzkumu představí typologické schéma a do něho následně zařazuje jednotlivé subjekty. Předložená disertační práce spadá do tohoto typu výzkumu. Výhodou je detailní deskripce, analýza postoje aktéra a zařazení do schématu (či schémat), jež následně umožňuje komparaci. Druhý typ výzkumu pracuje s premisou, že postoj aktéra k integraci se neformuje nezávisle, nýbrž vychází z identity a ideových kořenů jednotlivých stran, resp. stranických rodin. Tento proud tak implicitně odmítá samostatnou konfliktní linii ve vztahu stran k ES/EU, postoj k integraci totiž vyvozuje z ideové „výbavy“ strany.¹⁴ Tento typ výzkumu v disertaci uplatněn není, ale může nepřímo posloužit k formulování hypotézy.

Římskokatolická církev má do jisté míry nejlepší předpoklady pro genezi prointegračního postoje. Působí zde univerzalita křesťanství jako světonázoru, nadnárodní a globální organizace a struktura církve, dobově velmi negativní vztah k vzniku národních států a důraz na kolektivní formu identity.¹⁵ Rovněž katolická sociální nauka v oblasti mezinárodních vztahů se vyznačuje velmi silnou podporou pro mezinárodní právo a mezinárodní organizace, negativním vztahem k absolutizaci státní suverenity, důrazem na solidaritu a multilateralismus v mezinárodních vztazích a podporou pro všechny formy mezinárodní a přeshraniční spolupráce.¹⁶ Obdobně pozitivní vztah k integraci byl takto analyzován zvláště na příkladu křesťanských demokratů, u nichž je navíc inspirace církevní naukou historicky podmíněná. První hypotéza tedy ověřuje přítomnost vztahu, platného pro politické strany, falzifikace hypotézy by pak spočívala v situaci, kdy by aktéři od počátku zaujali k integraci negativní postoj, ten by odporoval uvedenému identitě římskokatolické církve (faktor identity je zde konstantní a objektivně daný).

Tato kompatibilita, předpokládající pozitivní vztah k evropské integraci, je však oslabena postupující sekularizací (hypotéza č. 2), kde Evropa hraje v globálním měřítku nejvýraznější roli. Sekularizace následně z pohledu římskokatolické církve oslabuje zmíněnou kompatibilitu a vede ke kritičtějšímu hodnocení evropské integrace, přičemž vycházíme z předpokladu, že čím více budou evropské instituce zasahovat do etické a náboženské oblasti, tím kritičtější bude postoj sledovaných aktérů a rovněž znatelnější posun v rámci typologie.

¹⁴ Např. HOOGHE, Liesbet – MARKS, Gary – WILSON, Carole: *Does left/right structure party positions on european integration?* Comparative Political Studies, ročník 35, č. 8, 2002, s. 965–989.

¹⁵ K vývoji vztahu katolické sociální nauky k problematice nacionalismu a národní identity např. LLYWELYN, Dorian: *Toward a Catholic Theology of Nationality*. Lexington Books 2010, 342 s.

¹⁶ Viz např. Papežská rada pro mír a spravedlnost: *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2008, s. 273–311.

Termín sekularizace zde používáme pouze v úzce vymezeném politickém (Peter Berger) či sociálním (Karel Dobbelaere) rozměru, který se týká čistě oblasti veřejné politiky a spočívá v postupném oproštění legislativy od hodnot a zásad, daných náboženstvím, a ve vytlačení náboženství z veřejné sféry (náboženský aktér ztrácí vliv na normotvorný proces).¹⁷ V institucionálním pohledu je proces sekularizace obvykle sledován na příkladu emancipace nařízení a norem od náboženského přesvědčení (např. legalizací interrupcí, soužití osob stejného pohlaví, eutanazie, laicizací školství apod.) a vytlačování náboženské symboliky (např. náboženské výzdoby a symbolů) a rétoriky (snaha neidentifikovat se s určitým náboženstvím) z veřejného prostoru.¹⁸ Logicky lze předpokládat, že římskokatolická církev na tyto aspekty reaguje negativně, což ostatně dokazují tzv. kulturní války o veřejný rozměr náboženství, definici rodiny či ochranu nenarozeného života, vedené v USA, Evropě a nově i Latinské Americe. V kontextu integrace pak předpokládáme, že čím intenzivnější střety nastanou v této oblasti, tím slabší bude podpora pro integraci. Ačkoliv byla teorie sekularizace od 90. let častokrát zpochybněna tezemi o „pomstě Boží“ či „deprivatizaci náboženství“ (např. pracemi Petera Bergera či José Casanova), i kritické texty zpravidla akceptují tvrzení, že Evropa je i nadále jakýmsi *exceptional case*, kde klasické sekularizační paradigma stále výrazně platí.¹⁹

V případě institucí Evropské unie je třeba poznamenat, že jejich povaha samozřejmě nikdy nebyla náboženská či nesekulární. Evropské instituce se až do 90. let oblasti etiky a náboženství víceméně netýkaly a ani dnes nenáleží tyto oblasti do unijních kompetencí. Prohloubení integrace od konce 80. let však vyústilo v řadu případů, kdy se evropské instituce začínají (obvykle nepřímo) dotýkat právě i těchto etických a hodnotových problémů.

Závislou proměnou je tedy postoj římskokatolické církve k evropské integraci, jež může nabývat tří hlavních hodnot (federalistický model, mezivládní model a model národních států), ty jsou podrobněji rozvedeny v následující kapitole. Nezávislou proměnnou je primárně aktivita institucí EU v oblasti morálky a etiky, a to s důrazem na její recepci ve vedení římskokatolické církve (abychom mohli potvrdit hypotézu, že

¹⁷ VIDO, Roman: *Konec velkého vyprávění? Sekularizace v sociologické perspektivě*. Brno, CDK 2011, s. 105–107 a 182–184.

¹⁸ NORRIS, Pippa – INGLEHART, Ronald: *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge University Press, 2004, s. 6–34.

¹⁹ BERGER, Peter: *The Desecularization of the World: A Global Overview*. In: BERGER, Peter (ed.): *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Washington, Ethic and Public Policy Center, s. 1–18. CASANOVA, José: *Public Religions in the Modern World*. Chicago, University Press 1994, s. 211–235.

postoj římskokatolické církve se mění v závislosti na fenoménu sekularizace). Ta následně kauzálně ovlivňuje a vysvětluje postoj sledovaných aktérů k evropské integraci.

Falzifikace druhé hypotézy by pak spočívala v situaci, kdy by sledovaní aktéři zaujali k integraci kritický postoj i bez přítomnosti rysů sekularizace, případně by svůj proevropský postoj, vyplývající z první hypotézy ani přes sekularizační jevy nezměnili. Obě hypotézy se nemusí nutně vylučovat, vzhledem k vymezení analyzovaných jednotek (pontifikáty v chronologickém pořadí a COMECE) lze předpokládat, že pro různá období budou platit různé hypotézy.

1. 5. Struktura textu

Práce se dělí na tři hlavní tematické bloky. V první části je představena typologie, jejíž optikou bude analyzován vztah římskokatolické církve k evropské integraci. S vědomím jistých metodologických omezení, souvisejících se specifickým charakterem římskokatolické církve, pracujeme s typologií, která se běžně užívá pro hodnocení vztahu politických stran k evropské integraci. Pokud je nám známo, tak se prozatím nikdo nepokusil tento typ stranické typologie aplikovat na subjekt mimo sféru politického stranictví. Text stručně představuje relevantní typologie (Taggart a Szczerbiak, Mudde a Kopecký, Conti a Verzichelli, Kaniok), přičemž u každé jsou zhodnoceny výhody a obtíže případné aplikace na problematiku Svatého stolce a římskokatolické církve. V případě Kaniokovy typologie je rovněž vysvětleno, proč byla zvolena jako primární analytický nástroj, a to i přes její (některé) problematické rysy.

Druhá část práce sleduje samotný vztah Svatého stolce a římskokatolické církve k evropské integraci. V postupném sledu je charakterizována představa o integrované Evropě z pohledu jednotlivých papežů (Pius XII. v letech 1939–1958, Jan XXIII. v letech 1958–1963, Pavel VI. v letech 1963–1978, Jan Pavel II. v letech 1978–2005, a Benedikt XVI. v letech 2005–2013). Deskripce je pak vedena s ohledem na sledovaná kritéria, která jsme si zvolili v rámci typologie. Na závěr je typologie aplikována rovněž na COMECE.

Ve třetí části vysvětlujeme v kontextu sekularizace důvody posunu ve vztahu Svatého stolce (nikoliv však COMECE) k evropské integraci. Na základě dlouhodobého sledování jednotlivých výstupů Svatého stolce (včetně římskokatolické církve v obecnějším pojetí ve smyslu církevního tisku, názorů jednotlivých biskupů, výstupů biskupských konferencí apod.) na adresu integrace je vymezeno pět hlavních faktorů,

kteře působí na dynamiku vztahu cířkve k evropské integraci. První dva faktory jsou dnes již spíše historickými, jejich vliv je však i přesto stále silně znatelný. Prvním je neúspěšná snaha inkorporovat zmínku o křesťanských základech Evropy do textu ústavní smlouvy a její lisabonské revize. Druhým je Buttiglioneho aféra. Následné tři faktory jsou spíše obecného charakteru (etické problémy, evropský laicismus a fenomén globální cířkve). V textu se soustředíme nejen na analýzu těchto faktorů, ale zvláště na jejich percepci v římskokatolické cířkvi.

1. 6. Prameny a literatura

1. 6. 1. Prameny

Vzhledem k velmi špatnému zpracování tématu v sekundární literatuře vycházíme v práci převážně ze zdrojů primární povahy. Na prvním místě to jsou dokumenty, spojené s osobnostmi jednotlivých papežů. Ty lze rozdělit do několika typů dle jejich charakteru. S ohledem na sekulární povahu evropské integrace nejčastěji využíváme promluvy, pronášené k politikům, mezinárodním organizacím, zájmovým skupinám, hnutím apod., které jsou v přímém či nepřímém vztahu k mezinárodní politice či přímo evropské integraci (viz promluvy Pia XII. k federalistickým hnutím, promluvy Jana Pavla II. ke křesťanským demokratům, promluva Benedikta XVI. k poslancům Evropské strany lidové apod.). Méně jsou zastoupeny promluvy čistě náboženského charakteru (homilie, slovo před modlitbou Anděl Páně apod.). Zvláště významné jsou encykliky sociálního charakteru, zde je však třeba si být vědom jejich vysokého stupně obecnosti, proto je v práci vztahujeme k evropské integraci pouze tam, kde je reference na evropskou integraci doložitelná. V ideálním případě lze rovněž využít práce, sepsané samotnými papeži (zvláště v případě Benedikta XVI.) či knihy rozhovorů, se kterými se poprvé setkáváme u Jana Pavla II. Jako doplňkový zdroj jsou využívána tisková sdělení Svatého stolce, sdělení a dokumenty jednotlivých kongregací, pontifikálních rad a v neposlední řadě také sdělení tiskových orgánů, napojených na Svatý stolec (např. *L'Osservatore Romano*, *Radio Vaticana* a tisková agentura *Fides*). Hlavní důraz je však vždy kladen na osobu papeže, jehož promluvy slouží jako hlavní nástroj papežské *soft power*. Vzhledem k nedostupnosti vatikánských archivů pro poválečné období nejsou do pramenné základny zahrnuty materiály archivní provenience.

V případě dokumentů Svatého stolce odkazujeme v souladu se zavedenými zvyklostmi na příslušné umístění v Aktech Apoštolského stolce (*Acta Apostolicae Sedis*). Ne všechny dokumenty a promluvy jsou nutně obsaženy v jednotlivých ročnících AAS, v takovém případě odkazujeme na zdroj, kde je možné příslušný dokument dohledat. Z hlediska práce s prameny byly nejdřív shromážděny jednotlivé promluvy pro každý pontifikát, primární pozornost byla věnována textům, které mířily do oblasti mezinárodních vztahů, činnosti mezinárodních organizací a promluvám, směřovaným k politikům či organizacím politického charakteru. Na prvním místě je třeba zmínit vánoční (zvláště u Pia XII. a Jana XXIII.) a novoroční projevy, kterým obvykle věnují pozornost i sekulární média po celém světě (od pontifikátu Pavla VI. jsou pečlivě sledované rovněž novoroční promluvy k diplomatickému sboru, akreditovanému u Svatého stolce). Téměř každý papež alespoň několikrát oslovil přímo hlavní evropské instituce (zvláště Pius XII., Pavel VI. a Jan Pavel II.). Z hlediska přístupnosti dokumentů je třeba uvést, že pro pontifikáty Pia XII., Jana XXIII. a Pavla VI. je nutné mimo různé zkomponované pramenné edice odkázat zájemce na AAS. Pro pontifikáty Jana Pavla II. a Benedikta XVI. existuje mnohem snadnější přístup prostřednictvím webového systému Svatého stolce, který obsahuje databázi všech promluv příslušného papeže, a je uživatelsky mnohem přívětivější a obsáhlejší než AAS.²⁰

Práci badatele usnadňuje také široká paleta pramenných edicí, které jsou pravidelně vydávány různými institucemi a obsahují výběr papežových promluv dle chronologie či dílčího tématu. Ačkoliv jsou téměř všechny dokumenty dostupné v rámci AAS, edice vychází s cílem ulehčit zájemcům o problematiku Svatého stolce práci. Vzhledem k vysokému počtu tematických edicí proto krátce zmíníme pouze ty, které mají přesah do politické oblasti (jak bylo řečeno výše, většina projevů papeže logicky směřuje do náboženské a duchovní sféry). P. David Yzermans shromáždil v 60. letech nejdůležitější promluvy Pia XII. a vydal je ve dvousvazkové edici pod názvem *The Major Addresses of Pope Pius XII.* Papežovy válečné projevy se dostaly výjimečně i do české verze, a sice díky překladu a ediční práci Antonína Mandla roku 1947 (*Mír ze spravedlnosti*) a Zdeňka Chudoby z roku 1946 (*Katolická církev a mezinárodní řád*). Z dobových edic je třeba zmínit rovněž krátkou, charakterem spíše propagační

²⁰ Pro Pia XII., Jana XXIII. i Pavla VI. sice existují v této databázi rovněž promluvy a dokumenty, nicméně zatím jde o značně nekompletní a torzovitou databázi, která obsahuje pouze zlomek jejich promluv. Viz Oficiální stránky Svatého stolce. Online: http://www.vatican.va/phome_en.htm (12. 10. 2012)

brožurku, editovanou Albertem Le Royem z roku 1957 s názvem *His Holiness Pope Pius XII on Europe (1948–1957)*. Le Roy zde shromáždil krátké úryvky v rozsahu několika vět ze zhruba dvou desítek papežových promluv o Evropě.²¹ Z pramenných edicí následujících pontifikátů jmenujme zvláště sérii *Insegnamenti di Paolo VI.*, jež představuje výbor z promluv a myšlení Pavla VI. Obzvláště přínosná je edice *I Papi e l'Europa: documenti: Pio XII., Giovanni XXIII., Paolo VI.* (1978). Editorský tým zvolil promluvy, které se týkají Evropy v její historické, kulturní a náboženské perspektivě, současně zde lze nalézt i promluvy, směřující na téma evropského sjednocení.

Nejvýraznějšímu zájmu se ze zřejmých důvodů dostalo dlouhému pontifikátu Jana Pavla II., z nejvýznamnějších edicí jmenujme *Pope John Paul II. and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, která obsahuje promluvy dle témat (např. válka, mír, zbraně hromadného ničení apod.), *Words that Matter: the Holy See in multilateral diplomacy: Anthology 1970–2000* (2003) a *Papal Diplomacy: John Paul II. and the Culture of Peace* (2005), obsahující zvláště novoroční promluvy Jana Pavla II. k diplomatickému sboru. V některých případech vychází i edice promluv z konkrétní pastorační cesty (např. *Une âme pour l'Europe*, která obsahuje projevy Jana Pavla II. z cesty po Alsasku-Lotrinsku na podzim roku 1988, *Fundamental Speeches from Five Decades* jako výbor projevů kardinála Ratzingera/Benedikta XVI., v českém kontextu pak např. *Jan Pavel II. v Československu: projevy, promluvy, poselství*). Obdobných edicí existují v různých jazykových verzích desítky, možná stovky, obvykle se navíc překrývají, protože vždy jde o různě komponovaný výbor textů, vyjmutých zpravidla z AAS či oficiálních stránek Svatého stolce. Uvádíme je zde hlavně proto, že pro badatele představují jisté tematické vodítko v nelehké orientaci ve spleti tisícovek papežských promluv.

Poněkud odlišná a přehlednější je pramenná struktura pro analýzu COMECE, přičemž zde je do jisté míry situace snazší. COMECE je jako instituce aktivní teprve od 80. let, věnuje se pouze evropské integraci, vydává měsíčník *EuroInfos*, který spolu s tiskovými sděleními a obsáhlejšími sektorovými analýzami slouží jako hlavní zdroj informací. Stálý sekretariát COMECE spravuje bohatě zásobovaný web, včetně videozáznamů z řady konferencí a zasedání. V textu je COMECE analyzováno jako jeden celek a není tedy děleno (jako v případě Svatého stolce) dle jednotlivých pontifikátů, ostatně samotné dokumenty jsou buď dílem zaměstnanců sekretariátu

²¹ LE ROY, Albert (ed.): *His Holiness Pope Pius XII on Europe (1948–1957)*. Catholic Information Office on European Problems. Strasbourg 1958, 16 s.

COMECE, nebo kolektivním výtvozem biskupů COMECE. Je z nich rovněž patrnější mnohem vyšší míra kontinuity, obsahově jsou zde spíše argumenty sekulární povahy (COMECE vystupuje také jako jistý druh lobbyistické organizace, tomu musí přizpůsobit i svou rétoriku) a odborné analýzy (věnující se jednotlivým politikám EU).

Z primárních zdrojů je také třeba uvést řadu relevantních katolických časopisů a webů, na prvním místě je to tisková organizace *ZENIT: The World Seen from Rome*, jež představuje jeden z nejkvalitnějších informačních zdrojů o dění v římskokatolické církvi vůbec, list rovněž často přináší interview s různými představiteli římské kurie. Obdobného charakteru jsou *Catholic News Agency* či britský *The Tablet*. Z amerického prostředí pak uveďme alespoň *National Catholic Reporter* a *National Catholic Register*. Problematiky římskokatolické církve si rovněž dlouhodobě všímají zvláště italské listy, deník *La Stampa* má speciální sekci pro církevní problematiku (*Vatican Insider*), relevantní je rovněž *Corriere della Sera*. Církevních časopisů existuje samozřejmě celá řada, ve vztahu ke Svatému stolci však vždy nějakým způsobem interpretují papežovy promluvy či kroky papeže a římské kurie. Pokud tedy sledujeme vícero listů, záhy zjistíme, že jejich zprávy jsou ve většině případů identické. K primárním zdrojům náleží i dokumenty, spojené s evropskou integrací (zvláště deklarace EP či evropská legislativa).

1. 6. 2. Literatura

Analýzu sekundární literatury bychom rozdělili na dvě samostatné části. Nejdříve stručně zmíníme práce, které se týkají přímo našeho tématu, tedy vztahu římskokatolické církve k evropské integraci. Obecně lze konstatovat, že téma je poměrně opomíjené a těší se částečnému zájmu pouze ve francouzském prostředí. Profesor Lateránské univerzity Philippe Chenaux napsal na počátku 90. let práci s názvem *Une Europe Vaticane? Entre le plan Marshall et les Traités de Rome* (1990). Tato původně disertační práce se zabývá vztahem křesťansko-demokratických stran k počátkům evropské integrace, ale její součástí je i vztah Pia XII. k začátkům integrace. Práce je primárně historickou, pokud jde o Pia XII., soustředí se na výčet příležitostí, při kterých se papež k integraci vyjádřil, spíše než na jejich rozbor. Upravená pasáž o Piu XII. vyšla opět v rámci sborníku textů P. Chenaux roku 2007 pod názvem *De la chrétienté à l'Europe: les catholiques et l'idée européenne au XXe siècle*. Důraz je opět položen zvláště na křesťanské politiky (A. de Gasperi, K. Adenauer aj.) a jejich vztah k integraci. Přelomová je práce *Des dieux et des fonctionnaires* (2007) od

francouzské socioložky Bérengère Massignon. Ta se do jisté míry zabývá naším tématem, ale z opačné perspektivy – zkoumá to, jakým způsobem evropská integrace reflektovala existenci náboženských skupin (od katolické církve po nová náboženská hnutí), do jaké míry akceptovala jejich názory při tvorbě legislativy, jaký měli jednotliví předsedové Evropské komise vztah k náboženství apod. Ve stručnosti se tedy zabývá vztahem evropské integrace k náboženské sféře. Spíše přehledovou publikací je práce francouzského sociologa Marcela Launay *L'Église et les défis européens au XXe siècle* (1999), sledující vztah církve k fenoménu Evropy (v obecném pojetí, včetně vztahu ke komunismu, nacismu, KBSE, ale i myšlenke evropské jednoty) od počátku století do současnosti. V obdobně širokém pojetí je psána i práce *L'Église de Jean-Paul II face à l'Europe* (1989, Jean a Blandine Chélini).

Pokud se něco skutečně blíží našemu záměru, pak je to zhruba patnáctistránkový článek *Papal Thought on Europe and European Union in the Twentieth Century* od Blandine Chelini-Pont (2009).²² Ambiciózně vyznívající název však zdaleka nekorresponduje s obsahem studie, v první části se autorka zabývá snahou papežů o mír v Evropě (do r. 1945), poté věnuje prostor pontifikátu Pia XII. (kde cituje pouze práci P. Chenaux), následné pontifikáty jsou (vzhledem k absenci sekundární literatury) již pojaty ve velmi širokém duchu a spíše než o vztah k evropské integraci jde o myšlení papežů o evropské historii a kultuře. Z primárních pramenů užívá autorka pouze encykliky, z papežských promluv jen ty, co již před ní zmínili autoři (převážně P. Chenaux) v rámci sekundární literatury. Zaměnění evropské integrace s Evropou v obecném smyslu je ale typické pro všechny zmíněné práce. Zvláštní také je, že pokud již autor dané téma uvede, nepoloží si otázku, zda se vztah papežství k evropské integraci nějakým způsobem mění v čase. V českém prostředí se tématem částečně zabýval Petr Kratochvíl, jenž ve své studii upozorňuje na ideovou kompatibilitu mezi sociální naukou církve a hlavními idejemi evropské integrace (např. role státu a jednotlivce, sociálně tržní ekonomika apod.), ale ani on se nepokouší srovnat jednotlivé pontifikáty či uvést posuny v integrační politice Svatého stolce.²³

²² V podstatě zcela totožnou studii (včetně rozsahu) vydal ve stejný rok Anthony O'Mahony v časopise *International Journal for the Study of the Christian Church*. O'MAHONY, Anthony: *The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII. to Benedict XVI.* *International Journal for the Study of the Christian Church*, roč. 9, č. 3, 2009, s. 177–194.

²³ KRATOCHVÍL, Petr – DOLEŽAL, Tomáš: *The ideational clinch of the Roman Catholic Church and the EU: The Europeanization of the catholic clergy's discourse?* *Journal of Language and Politics*, roč. 13, č. 1, s. 171–197.

Druhý rozměr sekundární literatury představují práce k problematice Svatého stolce po roce 1945 obecně. Na rozdíl od výše uvedeného existuje nepřehledné množství poměrně kvalitních prací, v následujícím výčtu budeme literaturu nahlížet optikou předních autorů, dlouhodobě se zabývajících tématem. Ve výčtu rovněž klademe důraz na ty práce, které se soustředí na politické dopady činnosti Svatého stolce. K předním expertům na problematiku Svatého stolce celosvětově patří Joël-Benoît d'Onorio, který se jako jeden z prvních začal zaměřovat na současný rozměr politiky Svatého stolce (*Le Saint-Siège dans les relations internationales*, 1989). Neméně kvalitní jsou již uvedené práce Philippa Chenaux, za zmínku stojí zvláště syntetická práce o osobě Pia XII. (*Pie XII: Diplomate et Pasteur*, 2003) či střetu římskokatolické církve s komunismem (*Katolická církev a komunismus v Evropě*, 2012). Experta na Svatý stolec má i Česká republika, a to díky osobě Františka X. Halase, který dlouhodobě působil jako český diplomat ve Vatikánu. Halasova monografie (*Fenomén Vatikán*, 2004) se může směle rovnat obdobným pracím, vydávaným ve Francii či Itálii. Za neoficiálního průvodce problematikou Svatého stolce je v západních zemích považován již starší text amerického jezuita a politologa Thomase Reese *Inside Vatican: The Politics and Organization of the Catholic Church* (1998). Halasova práce je v tomto srovnání mnohem rozsáhlejší, detailnější a nabízí několikanásobně širší paletu zdrojů. Z anglosaského prostředí je patrně největším expertem na Svatý stolec kanadský esejist a teolog George Weigel, jehož dvoudílný životopis Jana Pavla II. je nejrozsáhlejším zpracováním tohoto dlouhého pontifikátu (*Svědék naděje*, 2000 a *The End and the Beginning*, 2011). V současnosti se Weigel soustředí na práce o pontifikátu Benedikta XVI. V 60. a 70. letech sepsal velmi rozsáhlé a kvalitní životopisy Jana XXIII. (*John XXIII: Pope of the Council*) a Pavla VI. (*Paul VI: First Modern Pope*) Peter Hebblethwaite. Záběrem jsou zřejmě nepřekonané, čtenář se však musí vyrovnat s tím, že autor je k pokoncilnímu vývoji církve velmi kritický a zastává značně liberální postoje, ostatně po nástupu Karola Wojtyły na papežský stolec sepsal charakterem spíše agitační monografii *Introducing John Paul II: The Populist Pope* (1982). Mimo uvedená specifická díla existuje celá řada syntéz o vývoji Svatého stolce ve 20. století, z nejvýznamnějších jmenujme práce Franca Coppy (*Politics and Papacy in Modern World*, 2008 a zvláště několikadílná série *Longman History of Papacy*) či Petra Kenta a Johna Pollarda (*Papal Diplomacy in Modern Age*, 1994).

V souvislosti se Svatým stolicem je nutno se také zmínit o fenoménu žurnalistů, kteří sídlí ve Vatikánu a tématem se dlouhodobě zabývají. Zatímco některé práce

chybně redukuje církev na pouhou politickou organizaci (např. Carl Bernstein a Marco Politi: *His Holiness John Paul II. and Hidden History of Our Time*, 1997), jiné jsou považovány (včetně akademické sféry) za kvalitní a bývají citovány i v odborných textech (přednostně práce Johna Allena, zvláště titul *The Future Church: How Ten Trends are Revolutionizing the Catholic Church*, 2009).

Teoretické ukotvení a operacionalizace

2. 1. Úvod

Následující typologie představují různé možnosti operacionalizace vztahu aktérů k evropské integraci. Každá část textu vychází z charakteristiky postoje jednotlivých aktérů římskokatolické církve k fenoménu evropské integrace. Ačkoliv jsou studie o roli Svatého stolce v mezinárodních vztazích téměř vždy ateoretického a spíše analyticko-deskriptivního charakteru²⁴, právě přítomnost evropské integrace jako problému, ke kterému se bude „církevní politika“ vztahovat, nám do jisté míry otevírá nové možnosti. V textu se ptáme, jaký je vztah určitého subjektu k evropské integraci. Jako vhodné se tedy jeví vybrat typologii, nabízející výčet myslitelných možností, které mohou aktéři vůči integraci zaujmout, a to od nejvíce proevropských po nejvíce protievropské.

K analýze vztahu aktérů k evropské integraci lze využít řady konceptů. V oblasti politologického výzkumu stranicství se dynamicky vyvíjí škály, založené na různých definicích euroskepticismu, a to jak z hlediska intenzity (Taggart a Szczerbiak, Kopecký a Mudde, Conti a Verzichelli), tak stran ideových zdrojů (Sørensen, Riishøj či Leconte). Tyto přístupy postupně rozšířily svůj záběr nejen na protievropské (euroskepticismus), ale i na proevropské postoje. Alternativní přístup představuje cesta operacionalizace některé z velkých teorií integrace (např. federalismus, intergovernmentalismus, funkcionalismus apod.), obvykle převzaté z mezinárodních vztahů. Tento přístup na základě kritiky předchozích typologií navrhuje Petr Kaniok, jehož typologii dále upravujeme. Kaniokova upravená operacionalizace je naším základním východiskem pro kategorizaci jednotlivých pontifikátů, tomu je podřízen i obsah jednotlivých kapitol. Pro ilustraci se navíc pokoušíme vždy v závěru dílčích kapitol zkratkovitě typologizovat daný pontifikát i v rámci dalších typologií, jejich aplikaci je však nutno brát s rezervou, neboť empirická část vychází z operacionalizace Kaniokovy typologie a aplikace dalších typologií je pouze ilustrativní, navíc ne každý pontifikát je těmito typologiemi uchopitelný. Dopředu předesíláme, že užívanou typologii (federalistický model,

²⁴ Neexistuje mnoho textů, které by téma Svatého stolce v mezinárodních vztazích zasadily do kontextu některé teorie či typologie, výjimkou jsou studie, analyzující postavení římskokatolické církve jako domácího politického aktéra, např. WARNER, Carolyn: *Confessions of an Interest Group*. Princeton University Press 2000, 240 s. V ČR je zajímavým pokusem KRATOCHVÍL, Petr: *Analýza role římskokatolické církve při spoluvytváření české zahraniční politiky*. Mezinárodní vztahy, č. 2, 2011, s. 20–34. Obecně pak zvláště práce Petra Fialy, např. FIALA, Petr: *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno, CDK 2007, s. 9–22. FIALA, Petr: *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Brno, CDK 1995, 349 s.

mezivládní model a model národních států) nechápeme jako teorii integrace (tyto kategorie od 60. let postupně pozbyly platnosti), ale výlučně jako kategorie pro klasifikaci papežského diskurzu.

2. 2. Přehled dosavadních relevantních typologií

2. 2. 1. Typologie Taggarta a Szczerbiaka

Problematika vztahu politických stran k evropské integraci byla v počátcích silně omezena snahou definovat fenomén euroskepticismu, první typologie tak v praxi nenabídly komplexní škálu možností, které daná strana může vůči integračnímu projektu zaujmout. Paul Taggart a Aleks Szczerbiak roku 2002 vymezili dva typy euroskepticismu, a sice tvrdý (hard) a měkký (soft). Tvrdý euroskepticismus byl definován jako: „*Principiální opozice vůči EU a evropské integraci, která v důsledku toho vede k žádosti o vystoupení z EU. Politika strany je namířena proti projektu integrace jako takovému.*“²⁵ Pro tvrdé euroskeptiky byla evropská integrace personifikací ideového nepřitele v podobě kapitalistické ekonomiky (radikální levice), socialistického molochu (ekonomičtí liberálové), byrokratické zátěže (konzervativci) či hrozbou pro národní identitu (nacionalisté). Měkký euroskepticismus byl definován následovně: „*Pokud se strana nestaví principiálně proti EU a evropské integraci, ale v její programatice je možno identifikovat jednu nebo více námitek, jež vedou k vyjádření kvalifikované opozice vůči EU, lze takovou stranu klasifikovat jako měkce euroskeptickou.*“²⁶

Deficity typologie pro náš výzkum jsou zřejmé, při formulování hypotéz jsme vycházeli z předpokladu, že postoj římskokatolické církve bude proevropský, Taggart a Szczerbiak se však soustředí pouze na euroskepticismus. Problematický je navíc obsah měkkého euroskepticismu, k němuž bychom v českém prostoru mohli přiřadit kupř. jak někdejší Sládkovy republikány, tak ODS.²⁷ V širším pojetí se měkce euroskeptickou stává jakákoliv strana, která se kriticky vyjádří o některé politice EU, přičemž kritický postoj k jedné politice nemusí determinovat postoj k integraci jako takové či dalším politikám.

²⁵ TAGGART, Paul – SZCZERBIAK, Aleks: *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*. SEI Working Paper č. 51, 2002, s. 7.

²⁶ Tamtéž, s. 8.

²⁷ KOPEČEK, Lubomír: *Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?* Politologický časopis, č. 3, 2004, s. 242.

2. 2. 2. Typologie Muddeho a Kopeckého

Vůči Taggartovu a Szczerbiakovu konceptu se kriticky vymezili Cas Mudde a Petr Kopecký. Autoři kritizovali vágní vymezení měkkého euroskepticismu, které při důsledném uplatnění řadilo k euroskeptickým stranám valnou část stranických subjektů Evropy. Velmi důležitou výtkou byla absence podrobnějších kritérií, která slouží k typologizaci.

Mudde a Kopecký navrhli dvojdimenzionální typologii, ve které odlišují postoj aktéra k evropské integraci a evropské myšlence. Ve vztahu k evropské myšlence může strana buď ideu evropské spolupráce a sjednocení odmítat (eurofobové) či podporovat (eurofilové). Jako základ evropské myšlenky autoři uvádí přesvědčení o nutnosti přesunout alespoň část kompetencí na nadnárodní orgán. V druhé dimenzi, tedy ve vztahu k evropské integraci, Mudde a Kopecký odlišují mezi podporou (EU-optimisté) a odmítáním současné podoby unijního projektu (EU-pesimisté). Strana tak může podporovat evropskou myšlenku, avšak nemusí souhlasit s její konkrétní realizací. V tomto kontextu se zvláště u Jana Pavla II. a Benedikta XVI. setkáme s tím, že současná podoba evropské integrace představuje „zradu“ vlastních kořenů a odchýlení se od původního záměru.

Mudde a Kopecký následně uvádí čtyři možné variace postoje k integraci. Euroentuziasté podporují jak evropskou myšlenku (eurofilové), tak její konkrétní realizaci v podobě evropského projektu (EU-optimisté). Euroskeptici akceptují evropskou myšlenku (eurofilové), avšak odmítají její současnou realizaci v podobě stávající integrace (EU-pesimisté). Třetí typ představují europragmatici, kteří se k evropské myšlence staví skepticky (eurofobové), ale z různých (pragmatických) důvodů vítají integraci v její současné podobě (EU-optimisté). Posledním typem jsou euroodmítači, tedy produkt vzešlý z kombinace odpůrců evropské myšlenky (eurofobové) s odpůrci integrace v jejím současném provedení (EU-pesimisté).²⁸

Typologie Muddeho a Kopeckého představuje podstatný krok vpřed, nově jsou zahrnuty nejen protievropské, ale i proevropské postoje. Jistým deficitem je terminologický chaos, kdy je euroskepticismus řazen do proevropského tábora. V konceptu rovněž absentují detailnější kritéria, dle nichž subjekty do jednotlivých kategorií zařadit. Po seznámení se s prameny je pro náš výzkumný záměr klasifikace pozitivní/negativní postoj vůči EU/evropské myšlence nedostačující.

²⁸ MUDDE, Cas – KOPECKÝ, Petr: *The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe*. *European Union Politics*, č. 3, 2002, s. 299–304.

Vztah k ideji evropské integrace		
	<i>Eurofilové</i>	<i>Eurofobové</i>
Vztah k EU jako konkrétní realizaci evropské ideje	<i>EU- optimisté</i>	Euroentuziasté Europragmatici
	<i>EU- pesimisté</i>	Euroskeptici Euroodmítači

Zdroj: Autor na základě Kopecký, Mudde 2002

2. 2. 3. Typologie Contiho a Verzichelliho

Nicolò Conti a Luca Verzichelli vypracovali na základě zkušenosti s italskou stranickou scénou typologii, systematizující dosavadní přístupy. Autoři si uvědomili nutnost detailněji přistoupit jak k negativnímu rozměru ve vztahu k evropské integraci, tak k rozměru pozitivnímu. Ve své typologii Conti a Verzichelli postupují od radikálně protievropských k radikálně proevropským postojům. Celkově přináší pět variací evropské politiky. Prvním je tvrdý euroskepticismus, v souladu s předchozími pracemi definovaný jako principiální odpor vůči evropské myšlence i evropské integraci. Druhým je měkký euroskepticismus, který sice nezpochybňuje integraci jako takovou, ale má silné výhrady k řadě unijních politik. Třetím je neutrální postoj, aktér se vůči integraci detailněji nevymezuje. Čtvrtým typem je funkční europeanismus, aktér v takovém případě podporuje evropskou integraci i její rozvoj, protože z různých důvodů slouží jeho vlastním či národním zájmům. Evropská integrace není cílem sama o sobě, s jistým zjednodušením bychom mohli tento postoj přirovnat k europragmatismu Muddeho a Kopeckého. Posledním typem je identitární europeanismus, z jehož pohledu je evropská integrace sama o sobě dobrá a nutná, aktér podporuje integraci bez ohledu na pragmatickou kalkulaci. Cílem identitárního europeanismu je federální Evropa.²⁹

Typologie italských politologů má z našeho pohledu dva přínosy. Prvním je hlubší pozornost, věnovaná proevropským postojům. Druhou výhodou typologie je návrh několika konkrétních kritérií pro zařazení aktérů. Autoři pracují s tím, jaký je z pohledu daného aktéra cíl integrace (dekonstrukce EU, reforma EU, status quo či federální Evropa), způsob integrace (mezivládní či nadnárodní) a jazyk. Zvláště

²⁹ CONTI, Nicolò – VERZICHELLI, Luca: *The European Dimension of Political Discourse in Italy. A longitudinal Analysis of Party Preferences (1950–2001)*. Center for Study of Political Change, Working Paper č. 12, 2003, s. 48.

problematika jazyka se z našeho pohledu jeví jako klíčová. Svatý stolec se v unijní politice ve srovnání s klasickými státy prakticky neangažuje a nemá ani žádný národní zájem, daný politicky či ekonomicky, zvýšenou pozornost je proto třeba věnovat jednotlivým promluvám a vyjádřením. Právě morální apel a dialog tvoří základní nástroj komunikace Svatého stolce na mezinárodní úrovni a hlavní zdroj vlivu v duchu Nyeho *soft power*. Conti a Verzichelli odlišují dle vztahu k evropské integraci několik typů rétoriky: jazyk založený na protestu, jazyk orientovaný na cíl (pragmatický) a jazyk oslavný (federalistický).

2. 2. 4. Variace euroskepticismu

Samostatnou podskupinu výzkumu tvoří podrobné klasifikace euroskepticismu z hlediska jeho zdrojů. Dánský politolog Søren Riishøj rozděluje euroskepticismus na několik typů.³⁰ Za zmínku stojí euroskepticismus funkcionální, který Riishøj definuje jako odpor vůči jedné evropské politice, který může z pohledu daného aktéra delegitimizovat integraci jako celek (jedna politika je z pohledu aktéra nepoměrně prioritní). Zvláště u vztahu Svatého stolce k roli EU v morální a etické oblasti se tento fenomén bude často vyskytovat. Dokonce bychom mohli konstatovat, že pozdní období pontifikátu Jana Pavla II. a následné papežství Benedikta XVI. lze vymezit právě delegitimizací integrace na základě konkrétních kroků EU v jediné (etické) oblasti.

V podobném duchu rozlišuje Cécile Leconte z hlediska zdrojů čtyři druhy euroskepticismu (utilitární, politický a tzv. kulturní antievropanství), přičemž pro katolické státy Evropy identifikuje jako typický euroskepticismus hodnotově motivovaný, který vnímá integraci jako svého druhu liberální infekci, rozvracející tradiční hodnoty.³¹ Takto koncipovaných typologií vznikla celá řada, obvykle však jde pouze o jinak pojmenované typologizace týchž jevů.³²

2. 2. 5. Typologie Taggart a Szczerbiaka II.

Taggart se Szczerbiakem roku 2008 modifikovali svůj původní model. Z definice měkkého euroskepticismu, která je jak uznali příliš široká, explicitně vyjmuli

³⁰ Identitární euroskepticismus, euroskepticismus cleavage, funkcionální euroskepticismus, institucionální euroskepticismus, euroskepticismus národních zájmů, euroskepticismus zkušenosti, stranický euroskepticismus a atlantický euroskepticismus. RIISHØJ, Søren: *Europeanisation and Euro-scepticism: Experiences from Poland and Czech Republic*. Středoevropské politické studie, č. 4, 2004.

³¹ LÉCONTE, Cécile: *Understanding Euroscepticism*. Palgrave Macmillan, 2010, s. 86–88.

³² Např. SØRENSEN, Catharina: *Love me, love me not... A typology of public euroscepticism*. SEI Working Paper, 2008, No. 101.

několik velkých oblastí. Za prvé šlo o kritiku EU z důvodu nerespektování národních zájmů konkrétní členské země, k takové kritice se uchyluje čas od času každá politická strana, a to včetně výrazně proevropsky orientovaných. Za druhé, byla vyjmuta kritika jedné dílčí politiky. Ostré vymezení se vůči konkrétní politice nemusí automaticky implikovat euroskepticismus, resp. důležité je, o jakou politiku jde, kritika rybolovné politiky není tak zásadní, jako kritika společné měny či jednotného trhu. Za třetí, odmítání rozšiřování rovněž nenáleží k euroskepticismu, tento argument je obzvláště podložený právě dnes, kdy k evropské integraci spíše kritické skupiny zaujímají často postoje, které podporují co nejextenzivnější rozšíření s cílem projekt rozmělnit. A za čtvrté, kritika příliš pomalé integrace či zdlouhavé cesty k evropské federaci z pozic federalistů není rovněž euroskepticismem.³³ Zvláště čtvrtý bod do velké míry relativizuje jeden z klíčových argumentů Kanioka, který bude zmíněn dále (Kaniok svůj model vytvořil ještě před touto modifikací).

Jako problematický vidíme zvláště druhý bod, a to v důsledku tzv. subjektivity aktéra. Uvedme dva hypotetické příklady: pro nacionalistickou pravici bude kritika integrace spočívat v odporu vůči nadnárodní formě identity a multikulturalismu, bezesporu nejde o klíčovou součást integrace (jako je např. jednotný trh), pro nacionalisty je však tak důležitá, že delegitimizuje i další aspekty integrace. V případě radikálně levicových skupin tomu naopak bude v případě kritiky tržního hospodářství. Tím chceme říci, že zásadní nemusí být jen objektivní relevance či irelevance dané politiky, ale také charakter aktéra a to, co on sám považuje vzhledem ke svému ideovému profilu za důležité.

2. 2. 6. Kaniokova typologie

Z našeho pohledu je přínosný příspěvek Petra Kanioka. Ten na základě kritiky užívání pojmu euroskepticismus vyzývá k návratu tradičních schémat integrace ve smyslu historické debaty federalismu s mezivládním přístupem. Podle Kanioka je pojem euroskepticismus (zvláště měkký) ideově zabarven a jsou k němu řazeny i politické proudy, které bychom jinak definovali jako zastánce mezivládního pojetí integrace. Zatímco mezivládní přístup byl dle Kanioka typický do 80. let, poté začal převažovat přístup federální. Důsledkem toho byl evropský projekt ztotožněn s představou finality z pozic federalismu, intergovernmentalismus byl logicky označen za projev skepse.

³³ TAGGART, Paul – SZCZERBIAK, Aleks: *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. Vol. 2. New York, Oxford University Press 2008, s. 248–252.

Východisko Kaniok vidí v návratu k původním schémátům integrace: „*Je samozřejmě otázkou, co vedlo a vede politickou vědu k upřednostnění supranacionálních představ o EU jako výchozím bodu bádání o EU. Je totiž zjevné, že považujeme-li nadnárodní vize evropské integrace za jediné možné, je zdůrazňování mezivládního pojetí projevem jasné skepse a opozice.*“³⁴

Kaniok usiluje o typologii, která bude objektivní bez ohledu na to, jaký ideový proud v integraci dominuje. Ostatně institucionální finalita EU není známa ani obecně akceptovaná, a definice měkkého euroskepticismu vychází z definování evropské finality v duchu federace.³⁵ Z našeho pohledu je tato snaha příhodná, protože pracujeme s pontifikáty od roku 1945 do současnosti a jsou tedy třeba jednotná kritéria pro typologizaci. Kaniokova kritika je pak doložitelná i na vztahu papežství k evropské integraci, jak dále v textu uvidíme, podle dřívější definice euroskepticismu bychom za euroskeptika označili i Pia XII. či Pavla VI., a to proto, že šlo o zastánce evropského federalismu, kteří se vymezovali vůči dobovému mezivládnímu pojetí evropského projektu, a tedy integraci kritizovali. Obdobným způsobem bychom mohli označit některé prvky v myšlení Jana Pavla II. za eurooptimismus v 50. a 60. letech, a současně za euroskepticismus v 80. a 90. letech. Zde je však třeba uvést, že Taggart a Szczerbiak z této definice později vyjmuli kritiku integrace z federalistických pozic.

Kaniokem navrhovaná typologie je navázána na prvotní teoretické přístupy, tedy supranacionalismus a intergovernmentalismus. Mohli bychom sice namítnout, že jde o přístupy zastaralé, Kaniok je ovšem neužívá ve smyslu teorie integrace, nýbrž jako kategorizaci postojů aktérů k integraci.³⁶ Kaniokova typologie odlišuje tři hlavní typy přístupu k evropské integraci, které se liší postojem k integraci a užívaným jazykem.³⁷

Prvním jsou evropeanisté, které lze ztotožnit se zastánci nadnárodního paradigmatu evropské integrace, národní stát považují za zastaralý, vymezují se vůči mezivládnímu paradigmatu a usilují o co nejsilnější nadnárodní instituce. Typickým

³⁴ KANIOK, Petr: *Uchopení neuchopitelného? Stranický euroskepticismus v kontextu pozitivních postojů politických stran k EU*. Politologický časopis, č. 4, 2007, s. 355.

³⁵ KANIOK, Petr: *Euroseptics: enemies or necessary part of European integration?* Příspěvek na konferenci pořádané v Reykjavíku ve dnech 24–27. srpna 2011, European Consortium for Political Research, s. 7. Online: <http://www.ecprnet.eu/MyECPR/proposals/reykjavik/uploads/papers/1123.pdf> (13. 7. 2012)

³⁶ KANIOK, Petr: *Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož?* Politologický časopis, č. 2, 2005, s. 156–159.

³⁷ Následující typologie vychází z Kaniokovy disertační práce, viz KANIOK, Petr: *Evropeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů*. Rkp. Disertační práce, Brno 2006, s. 82–128 (včetně příkladů konkrétních politických stran).

rysem je oslavný jazyk, plný idealismu, vizionářství a kritiky národního státu, integrace je prezentována jako nevyhnutelný proces, nemající reálné alternativy.

Druhou skupinu tvoří eurogovernmentalisté vycházející z mezivládního paradigmatu, evropská integrace je pragmatickým nástrojem a jejími hlavními aktéry jsou národní státy. Nadnárodní paradigma sice neodmítají, ale souhlasí s ním pouze v odůvodněných případech, integrace tedy není cílem sama o sobě. Jazyk je opatrný a zdrženlivý, převážně analytický, klade důraz na reálné zhodnocení pozitiv a negativ projektu. V politické oblasti jsou aktéři k integraci velmi zdrženliví a stát považují za základní politickou jednotku, zastánci mezivládního paradigmatu nemají jasnou představu o cíli projektu a prosazují evoluční a pomalý vývoj.

Posledním typem je euroskepticismus, odmítající integrační projekt jako takový a jakýkoliv přesun národní suverenity na nadnárodní orgán. V tom je i rozdíl oproti eurogovernmentalistům, např. Margaret Thatcher sama podporovala budování jednotného trhu a s tím spojený přesun kompetencí na nadnárodní instituce. Jazyk euroskeptiků je velmi kritický, evropská integrace zesměšňována a jako proces delegitimována. Kaniok tak navrhuje termín euroskepticismus užívat pouze pro jeho tvrdou variantu, jak jsme viděli výše, dosavadní měkký euroskepticismus byl zjednodušeně řečeno včleněn do eurogovernmentalismu.

Kaniokovu typologii jsme zvolili z několika důvodů. Za prvé, hlavním je charakter zkoumaného aktéra. Z hlediska teorií integrace je dichotomie mezi mezivládním a nadnárodním přístupem již překonána řadou nových modelů (např. nový institucionalismus, koncept víceúrovňového vládnutí, sociální konstruktivismus aj.).³⁸ Svatý stolec je však primárně náboženskou institucí, vyjádření na adresu evropské integrace jsou poměrně zřetelná (ve smyslu posílení/oslabení té či oné instituce) a velmi stručná. Domníváme se tak, že tato jednoduchá dichotomie, jejímž jádrem je v podstatě otázka, zda mají být evropské instituce/národní stát „silnější“ či „slabší“, je pro tento případ aplikovatelná. Ostatně ani politické strany se obvykle nevyjadřují v kontextu sociálního konstruktivismu či nového institucionalismu, nýbrž užívají ve své integrační rétorice právě tyto zavedené šablony (jakkoliv mohou být zastaralé a zjednodušené).³⁹ Užitím typologie a jednoduché dichotomie nechceme vstupovat do debat v rámci evropských studií či zastávat stanovisko o jejich platnosti ve vztahu k novým teoriím

³⁸ Viz např. ROSAMOND, Ben: *Theories of European Integration*. St. Martin's Press, 2000, s. 98–128. KRATOCHVÍL, Petr: *Teorie evropské integrace*. Praha, Portál 2008, s. 129–200.

³⁹ KANIOK, Petr: *Party Based Euroscepticism: Opposing the Commission or the European Integration?* Contemporary European Studies, Vol. 4, No. 2, s. 36.

integrace, nýbrž využít jejich rámec pro „změření“ míry proevropanství u jednotlivých pontifikátů a COMECE.

Druhý důvod spočívá ve velmi dobré použitelnosti škály na papežství. Rozsah postojů v rámci typologie je dostatečně široký a pokrývá oblast od krajního federalismu k absolutní negaci integrace, což byl hlavní požadavek na vhodnou typologii, vytyčený v úvodu. Dokonce se domníváme, že Kaniokova typologie je svým obsahem snáze aplikovatelná právě na Svatý stolec, spíše než na politické strany. Právě u Svatého stolce s jeho důrazem na morální, etické a filosofické problémy lze snáze očekávat vyjádření na adresu národní či evropské identity, války, míru a mezinárodních institucí. Politické strany jsou naopak příliš často pragmaticky zaměřeny buď na dílčí problémy, případně jsou jejich vyjádření velmi konkrétní či technická a nelze z nich odvodit obecný vztah k integraci.

Za třetí, je zde argument historický, zvláště dřívější papežové (Pius XII., Jan XXIII. a z velké části i Pavel VI.) operovali v prostředí, kdy byla tato dichotomie ještě stále platná i v akademickém diskurzu a nové přístupy k integraci zdaleka neexistovaly. Právě toto historické hledisko (dlouhý časový záběr práce) do značné míry legitimizuje volbu takto simplicistního modelu. Tento argument je navíc podpořen naprosto enormní mírou kontinuity či setrvačnosti (a jen velmi pomalých změn) mezi jednotlivými pontifikáty.

Navázání na zmíněná integrační paradigmatata nám rovněž dává značný potenciál témat, která lze sledovat (stát, identita, nadnárodní instituce, zájmy). Velmi přínosný je prostor, který Kaniok věnuje užívanému jazyku (v podstatě jde o jedno z dvou hlavních definičních kritérií), v době moderní politiky, ovládané masmédií, je právě jazyk veřejných vystoupení a deklamací klíčový. Pokud navíc uvážíme postavení Svatého stolce, který nemá klasické nástroje tradičních států, je právě jazyk hlavním nástrojem komunikace. Jazyk je však nutné hodnotit opatrně a pouze v kontextu dalších faktorů. Zde je jistý deficit Kaniokovy typologie, pokud by např. federalista užíval vůči integraci kritický jazyk v době dominance mezivládního modelu, označili bychom jej chybně za euroskeptika a dopustili bychom se stejné metodologické chyby, kterou Kaniok kritizuje. Interpretace jazyka je totiž vždy relativní a pouze se odvíjí od širšího postoje aktéra k integraci.

V souvislosti s novými přístupy k integraci je však třeba uvést výrazný relativizující faktor Kaniokovy typologie. Pokud totiž přijmeme premisu, že federalismus a intergovernmentalismus jsou historickými póly a současná debata o

povaze a směřování integrace se již posunula mimo tento kontext, Kaniok pak absolutizuje jeden konkrétní historický kontext uvažování a debat o integraci (federalismus) pro definování celé jedné školy (evropeanismus). Obdobně je ve výše zmíněném duchu eurogovernmentalismus přílišně svázán s mezivládním přístupem, který je opět pouze historickou formou integrace. V tomto pojetí se pak Kaniokův model stává obětí vlastní kritiky, kdy Kaniok odmítá provázání proevropského postoje s federalismem a euroskepticismu s mezivládním přístupem. Jak jsme však uvedli výše, Kaniokova konstrukce vychází z přesvědčení, že tato tradiční schémata jsou minimálně v rétorice politických aktérů aktuální.

2. 2. 7. Modifikace Kaniokovy typologie

Po provedení historického výzkumu v oblasti integrační politiky Svatého stolce jsme došli k závěru, že vzhledem k pestrosti vyjádření jednotlivých papežů na adresu evropské integrace se jeví vhodné model upravit. Původně celistvý právně-institucionální komplex jsme rozčlenili jak s ohledem na témata, která jsou typická pro jednotlivé kategorie myšlení o integraci, tak na základě seznámení se s prameny. Tato úprava vychází právě z odlišnosti mezi politickými stranami (pro které Kaniok typologii vytvořil) a papežstvím. Proti takto detailní škále lze vznést námitku, že dochází ke snížení aplikovatelnosti na konkrétní případy z důvodu přílišné detailnosti typologie. Níže uvedená kritéria se však do značné míry překrývají a mají vzájemnou logickou vazbu. Pokud např. aktér podporuje vznik nadnárodních institucí, zřejmě preferuje i prohlubování, spíše než rozšiřování, a pravděpodobně zastává i myšlenku silné evropské identity. Samostatně je vymezeno pět kategorií (*institute, identita, zájmy, zdroje integrace a preference dalšího rozvoje projektu*), přičemž mohou nabývat hodnot, typických pro tři níže uvedené školy uvažování o integraci.

Evropeanisté vycházejí z federalistického přesvědčení, hlavní motivace pro integraci spočívá v tragické zkušenosti dvou světových válek. Jediným řešením pro trvalý evropský mír je oslabení národního státu a jeho suverenity ve prospěch nadnárodních orgánů. Federalisté (např. Philip Kerr, Richard Coudenhove-Calergi či Altiero Spinelli) viděli hlavní příčinu války ve státní suverenitě jako takové.⁴⁰ Jak

⁴⁰ VESELÝ, Zdeněk: *K počátkům panevropského hnutí*. Acta Oeconomica Pragensia, č. 8, 2000, s. 93–114.

prohlásil Spinelli: „*Národní státy ztratily právo na existenci, již dále nejsou schopny zajistit ekonomickou a politickou bezpečnost svých občanů.*“⁴¹

Mimo federalistický odpor vůči suverénnímu státu je dalším definičním znakem odpor vůči národní identitě. Právě nacionalismus byl výrazně zodpovědný za dvě světové války. Namísto národního státu prosazují federalisté vznik silné evropské identity a evropské občanské společnosti.⁴² Zde se samozřejmě budou jednotlivé federalistické proudy lišit, křesťansky orientovaní politici viděli základ jednotné Evropy v křesťanství, sekulární levice spíše v pokrokářském dědictví francouzské revoluce, osvícenství a humanismu. Vždy zde však musí být určitá evropská myšlenka, která slouží jako ideový a legitimizační základ integrace.

Přesto není cílem federalismu národní identitu zcela odstranit, ale zachovat v duchu subsidiarity. Evropský prostor by měl být třístupňový: je nutno posílit regionální úroveň vlády a identity, oslabit národní a vybudovat silnou nadnárodní dimenzi.⁴³ Právě nadnárodními institucím je obvykle věnována velká pozornost, zvláště jejich právnímu ukotvení a nezávislosti na členských státech, proto prosazují evropští federalisté vypracování evropské ústavy. Ostatně Jean Monnet prohlásil: „*Bez lidí není možné nic uskutečnit, bez institucí nebude mít nic dlouhého trvání... Evropská unie nemůže stát na pouhé dobré vůli.*“⁴⁴ Také z tohoto důvodu je prioritou federalismu prohlubování integrace, proti rozšiřování se apriorně nestaví, avšak nesmí jít na úkor akceschopnosti a fungování nadnárodních institucí. Federalisté vnímají budování evropské integrace jako postupné směřování k evropské federaci.

Budování společných institucí postupně vytvoří i společný evropský zájem, který bude nadřazen zájmům národním. V uvažování federalistů nehrají roli jen idealistické faktory, federalisté si uvědomují slabost Evropy v globalizujícím se světě, stejně jako neudržitelnost vestfálského systému v době supervelmocí. Národní stát se ve 21. století stává anachronismem a pouze Evropa, mluvící jedním hlasem může hájit evropské zájmy.⁴⁵

⁴¹ ROSAMOND, Ben: *Theories of European Integration*. St. Martin's Press, 2000, s. 23.

⁴² SPINELLI, Altiero: *The Ventotene Manifesto*. Online: http://www.altierospinelli.org/manifesto/en/manifesto1944en_en.html (12. 7. 2012)

⁴³ BURGESS, Michael: *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950–2000*. Routledge 2000, s. 16–29.

⁴⁴ MONNET, Jean: *Memoirs*. Doubleday & Company, 1978, s. 384.

⁴⁵ Obecně k federalistickému hnutí např. zmíněná práce od M. Burgesse, případně: FIALA, Vlastimil – ŘÍHOVÁ, Blanka – ŠARADÍN, Pavel: *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc, Periplum 2007, s. 31–61.

Zvláštní kritérium pak tvoří výrazové prostředky. V případě federalistů je jazyk silně idealistický, integrace starého kontinentu je nazírána jako spása a obrat v evropských dějinách. „Otcové zakladatelé“ a evropské instituce jsou mnohdy nekriticky glorifikováni a nezřídka se setkáme se silným nánosem patosu. Specifický jazyk je pak patrný zvláště v místech, kde federalismus často s opovržením referuje o národním státu a suverenitě, které obvykle okamžitě vztáhne k historii dvou světových válek.

Eurogovernmentalisté vycházejí z mezivládního paradigmatu evropské integrace a jsou poměrně blízko k realistické teorii v mezinárodních vztazích. Evropská integrace je pro eurogovernmentalisty pouhým nástrojem v rukou národních států. Mezivládní paradigma vychází ze státocentrického pohledu, chápajícího stát jako základní a přirozenou jednotku mezinárodního politického systému. Jak prohlásila v Bruggách britská premiérka M. Thatcher: „*Evropa je silná právě proto, že Francie je Francií, Španělsko je Španělskem, Británie Británií...*“⁴⁶ Jakýkoliv vznik evropské federace, likvidace státní suverenity či geneze autonomních evropských institucí jsou odmítány. Integrace není cílem sama o sobě, je pouze nástrojem. Alan Milward dokonce mluví o tom, že evropská integrace je projektem národních států, který měl národní stát jako takový zachránit po vlně kritiky, způsobené druhou světovou válkou. Milward se snaží dokázat, že na počátku integrace nestála idealistická touha po smíření a sjednocení Evropy, nýbrž sobecké národní zájmy.⁴⁷

V obdobném duchu interpretuje historii evropské integrace Andrew Moravcsik. Veškeré posuny v integraci (např. podpis Jednotného evropského aktu) nastaly v situaci, kdy byl tento krok pro všechny členské státy, a to zvláště z hospodářských důvodů, výhodný. Významnou roli v tomto procesu hrají aktéři na domácí úrovni.⁴⁸ Myšlení „otců zakladatelů“ považují zastánci mezivládního přístupu za idealismus, který slouží pouze jako „zlaté pozlátko“ celého procesu. Podobným způsobem vysvětluje evropskou integraci Stanley Hoffman: členské státy sice připouští integraci ve sféře „low politics“ (hospodářské záležitosti), ale sféra „high politics“ (bezpečnost, zahraniční politika) zůstává stále pevně v rukou národních států.⁴⁹

⁴⁶ THATCHER, Margaret: *Speech to the College of Europe*. Pronesena dne 20. září 1988 v Bruggách. Online: <http://www.margarethatcher.org/document/107332> (13. 7. 2012)

⁴⁷ MILWARD, Alan: *The European Rescue of Nation State*. Routledge 2000, s. 21–46.

⁴⁸ MORAVCSIK, Andrew: *Negotiating Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community*. International Organization, č. 1, 1991, s. 19–56.

⁴⁹ HOFFMAN, Stanley: *Reflection on the Nation State in Western Europe Today*. Journal of Common Market Studies, č. 1, 1982, 21–38.

V souladu s výše uvedenými postuláty se intergovernmentalisté staví kriticky k prosazování evropské identity. Z konzervativních pozic argumentují pro respektování národů jako přirozené jednotky společnosti a odmítají zásahy do kulturní autonomie jednotlivých států. Samotnou existenci evropské identity však nutně nemusí zpochybňovat, jak dokládá projev Winstona Churchilla na univerzitě v Curychu na podzim roku 1946.⁵⁰ Churchill zde označuje za základ evropské identity křesťanství, eurogovernmentalismus však z evropské identity (která je daná, nikoliv nutná uměle vykonstruovat) nevyvozuje implikace pro federaci. Základem celého procesu má být ekonomická liberalizace, mezivládní přístup vnímá integraci právě optikou hospodářství: „*Pokud má Evropa vzkvétat a vytvářet pracovní místa, podnikání je klíčem. Římské smlouvy byly od počátku zamýšleny jako charta ekonomické svobody.*“⁵¹ Zatímco hnacím motorem integrace z pohledu federalistů je evropská idea a identita, pro eurogovernmentalisty nehraje identita tak zásadní roli. Důvody pro integraci jsou čistě pragmatické: „*Evropa není produktem římských smluv, stejně tak není evropská myšlenka produktem nějaké skupiny či instituce.*“⁵² Pro mezivládní přístup je klíčové rozšiřování, které oslabuje centralizující tendence a prohlubování procesu. Společné evropské politiky je třeba vytvářet pouze v případě, že jsou finančně výhodné, v opačném případě nikoliv. Eurogovernmentalisté tedy odmítají federalistický přístup „integrace pro sebe samu“.

S výše uvedeným souvisí i opatrný, analytický a chladný jazyk. Norman Lamont v jedné promluvě charakterizoval integraci následovně: „*Členství v Evropské unii je otázkou nákladů a výnosů, plynoucích z členství a srovnaných s alternativami k němu.*“⁵³ Evropská integrace je chápána jako nástroj národních států, který má své výhody i nevýhody. Důraz je položen na primární roli členských států a nadnárodní instituce jsou chápány pouze jako vykonavatelé vůle jednotlivých členů.

Samotný euroskepticismus (v intencích tvrdého euroskepticismu) je poměrně obtížné definovat, nemá totiž pozitivní obsah a vymezuje se čistě negativně, tedy protievropsky. Pod praporem euroskepticismu se vedle sebe řadí velmi různorodé strany, které mezi sebou vyjma odporu vůči evropské integraci nemají žádné společné styčné body. Euroskeptici požadují vystoupení členské země z evropské integrace,

⁵⁰ CHURCHILL, Winston: *Speech of Sir Winston Churchill*. Zurich, 19. září 1946. Council of Europe. Online: http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/AboutUs/zurich_e.htm (29. 1. 2013)

⁵¹ THATCHER, M.: *c. d.*

⁵² Tamtéž.

⁵³ LAMONT, Norman: *Selsdon Group Speech, 11 October 1994*. In: HOLMES, Martin (ed.): *The Eurosceptical Reader*. Palgrave macmillan 1996, s. 104.

případně minimalizaci její participace na unijní politice. Základní jednotkou mezinárodních vztahů je národní stát, přičemž oproti eurogovernmentalismu odmítají jakýkoliv přesun suverenity na nadnárodní orgán. Federální Evropa je pro euroskeptiky noční můrou: „*Jakmile federalismus převezme v Evropě moc, jednotlivé státy se stanou pouhými provinciemi státu s názvem Spojené státy evropské.*“⁵⁴

Euroskeptici mají bytostný odpor vůči evropské identitě, kterou vidí jako sociálně-konstruktivistickou snahu o vymazání národů z mapy Evropy, případně jako vážné ohrožení národní kultury a identity, tento negativismus se pak promítá i v ostré protievropské rétorice. Kenneth Minogue obviňuje evropské federalisty ze snahy manipulovat historii a živit nenávisť vůči vlastnímu národu. Patologický odpor vůči vlastní identitě pak otevírá dvířka pro identitu evropskou.⁵⁵ Britský euroskeptik Neil Marten označil federalisty za snílky, kteří se: „*Namísto rozumné analýzy dynamiky v mezinárodních vztazích spoléhají na emotivní akt víry... Euroskeptici posuzují EU dle stavu, v jakém se skutečně nachází, eurofederalisté vidí EU optikou svých přání a vizí. Jde o triumf víry nad zkušeností.*“⁵⁶ Motivace pro euroskepticismus jsou velmi různé a liší se dle dané země, v Polsku se lze setkat s odporem vůči integraci, který vychází ze specifické formy katolického fundamentalismu (Liga polských rodin, Sebeobrana) a evropskou integraci vnímá jako novodobou Sodomu a Gomoru⁵⁷, naopak Strana nezávislosti Spojeného království v čele s Nigelem Farageem zakládá svůj euroskepticismus na liberalismu, švédská Strana zelených integraci paradoxně odmítá z radikálně environmentalistických pozic. Ideálním příkladem myšlení euroskeptiků, alespoň z britského prostředí, je kniha *Znečištěný pramen* od Johna Laughlanda.⁵⁸ Zde je důraz kladen zejména na demokratický deficit, který euroskepticismus obecně využívá ke kritice integrace. Za neformální kánon euroskepticismu je rovněž označován *The Eurosceptical Reader*, editovaný Martinem Holmesem. I zde se však můžeme setkat s paradoxem, neboť součástí prvního svazku je řeč M. Thatcherové pronesená v Bruggách, ale tatáž řeč je rovněž součástí kompendia *The Pro-European Reader*, které vzniklo jako reakce na zmíněný euroskeptický sborník. Samotná euroskeptická

⁵⁴ MARTEN, Neil: *The Common Market: No Middle Way*. In: HOLMES, M. (ed.): *c. d.*, s. 396.

⁵⁵ MINOGUE, Kenneth: *National Self-Hatred and the EC*. In: HOLMES, M. (ed.): *c. d.*, s. 261–268.

⁵⁶ MARTEN, N.: *c. d.*, s. 395.

⁵⁷ PALOVSKÝ, Tomáš: *Polsko*. In: HAVLÍK, Vlastimil (ed.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2006, s. 45–61.

⁵⁸ LAUGHLAND, John: *Znečištěný pramen: nedemokratické počátky evropské ideje*. Praha, Prostor 2001, 341 s.

čítanka tak i v některých dalších případech misí skutečný euroskepticismus s mezivládním přístupem k integraci.⁵⁹

S ohledem na silnou vazbu mezi Kaniokovou typologií a velkými teoriemi integrace se kloníme k tomu, užívat termíny typické pro hlavní modely evropské integrace: **federalistický model** (evropeanismus), **mezivládní model** (eurogovernmentalismus) a **model národních států**. Samotný euroskepticismus žádný program nemá, vymezuje se pouze vůči integraci, s ohledem na jednotlivá kritéria se tak jeví vhodnější užívat termín Evropa národních států. Konsenzus euroskeptiků spočívá právě v negaci integrace a lze se tedy domnívat, že usilují o zachování klasického uspořádání v duchu suverénních národních států. Vypuštění pojmu euroskepticismus rovněž považujeme za vhodnější s ohledem na využití starších přístupů k integraci, které tento pojem logicky nemohly znát a nepracovaly s ním.

Přehled hlavních faktorů a definičních kritérií

	FEDERALISTICKÝ MODEL	MEZIVLÁDNÍ MODEL	MODEL NÁRODNÍCH STÁTŮ
Právně-institucionální kritéria: I. Instituce	Silné nadnárodní instituce, vznik třístupňové federace, kritika státní suverenity.	Státocentrický pohled, nadnárodní instituce jsou nástroji (nicméně přínosnými) v rukou států.	Odmítání nadnárodních institucí jako takových, stejně jako přesunu kompetenci na nadnárodní orgán.
Právně-institucionální kritéria: II. Identita	Silná evropská identita, potlačení národní a posílení identity regionální, averze vůči nacionalismu a národnímu státu.	Nevěnuje se prostor, národní identita jako součást státocentrismu, nedůvěra k umělé konstrukci identity evropské. Evropská identita může existovat, ale nemá implikace pro federální Evropu.	Evropská identita jako potenciální hrozba, důraz na silnou národní identitu, častý nacionalismus.
Právně-institucionální kritéria: III. Zájmy	Vědomí společného evropského zájmu, jeho posilování, jednotný postup, společné evropské politiky.	Existují pouze národní zájmy, evropský zájem existuje pouze jako ad hoc shoda zájmů národních.	Pouze národní zájmy.
Právně-institucionální kritéria: IV. Zdroje integrace	Evropská idea, kultura, historie, válka=legitimizace projektu, integrace pro sebe samu, politické jádro.	Pragmatismus, reakce na měnící se mezinárodní systém, záchrana národního státu, lepší cesta jak dosahovat národních zájmů, integrace jako nástroj, ekonomické jádro.	Odmítá integraci a tedy i integrační zdroje.
Právně-institucionální kritéria:	Primárně prohlubování, rozšiřování nesmí	Primárně rozšiřování, prohlubování jen pokud	Odmítá prohlubování i rozšiřování.

⁵⁹ HOLMES, Martin (ed.): *The Eurosceptical Reader*. Palgrave Macmillan 1996, s. 88–97. Srovnej s textem od M. Thatcher v: LEONARD, Dick – LEONARD, Mark (eds.): *The Pro-European Reader*. Palgrave Macmillan 2002, s. 92–95.

V. Rozvoj integrace	ohrozit akceschopnost institucí.	je ekonomicky výhodné.	V některých případech preference pro značné rozšíření.
Jazyk	Optimistický, oslavný, integrace jako spása a historická nevyhnutelnost.	Chladný, analytický, ekonomický, vyvážený.	Útočný, odmítavý, agresivní, zesměšňující.

Zdroj: Autor

V kapitolách o jednotlivých pontifikátech není struktura textu striktně podřízena výše uvedené tabulce, spíše se věnujeme vymezeným kritériím a reflektujeme je v průběhu celého výkladu. Postupovat čistě mechanicky a dělit kapitoly dle jednotlivých kritérií na podkapitoly by zdeformovalo náhled na evropskou problematiku u některých papežů, kteří určitým aspektům integrace věnovali větší či menší prostor, případně se v některé oblasti pouze odvolali na názory svých předchůdců. Jak jsme rovněž uvedli výše, práce je syntézou historického a politologického přístupu a zvláště u pontifikátů, kde v praxi neexistuje zpracování tématu v sekundární literatuře, považujeme za hodnotnější volit metodu deskripce. I přesto je prostor věnován primárně aspektům, uvedeným v typologii. Tím pouze vysvětlujeme, proč text není strukturován striktně mechanicky dle kritérií uvedených v tabulce. Mechanický přístup je nicméně využit v rámci shrnutí, které následuje po analýze každého pontifikátu.

Ne všechny aspekty lze rovněž považovat za rovnocenné. S ohledem na charakter Svatého stolce jsou jazykové prostředky vysoce relevantní. Jazyk je však nutné hodnotit pouze v kontextu dalších faktorů, pokud by např. federalista užíval vůči integraci kritický jazyk v době dominance mezivládního modelu, označili bychom jej chybně za euroskeptika a dopustili se tak totožné metodologické chyby, jakou činily předchozí typologie. Zvláštní opatrnost je pak třeba uplatnit v případě hodnocení evropské identity, papežství se často vyjadřovalo k Evropě a její identitě dlouho před vznikem samotné integrace a podpora evropské identity vždy nemusí mít přímou implikaci pro konkrétní vztah k integraci. Zvláště u pontifikátů Jana Pavla II. a Benedikta XVI. je tento problém patrný.

Pius XII. a počátky evropského integračního projektu (1939–1958)

3. 1. Kontext pontifikátu Pia XII.

Kardinál Eugenio Pacelli po celou svou církevní dráhu usiloval o zajištění takového uspořádání Evropy, které zajistí starému kontinentu mír a bezpečnost. Na sklonku první světové války se E. Pacelli jako nuncius v Bavorsku podílel zásadní měrou při jednáních s bavorským králem Ludvíkem, císařem Vilémem II. i kancléřem Theobaldem von Bethmann-Hollwegem na přípravě mírové noty papeže Benedikta XV. ze srpna 1917.⁶⁰ Po válce se neúspěšně pokoušel jednat se sovětským ministrem zahraničí Georgijem Vasiljevičem Čičerinem o možnosti vnést do bolševismu alespoň dílčí prvky náboženské svobody. Jako státní sekretář papeže Pia XI. se ze všech sil snažil přimět Adolfa Hitlera k respektování říšského konkordátu. Z pozice státního sekretariátu se rovněž pokoušel všemi prostředky odvrátit druhou světovou válku, sblížil Svatý stolec s antiklerikální Francií, vyzýval k národnostní snášenlivosti v duchu katolické univerzality a těsně před válkou navrhoval svolání mezinárodní konference s úmyslem odvrátit německý útok proti Polsku.

V průběhu druhé světové války již jako papež Pius XII. rozvinul bezprecedentní síť humanitární pomoci a významně se zasloužil o záchranu několika stovek tisíc evropských Židů.⁶¹ Po druhé světové válce se Pius XII. neúspěšně snažil odvrátit vytvoření světa charakterizovaného bipolárním soupeřením dvou supervelmocí a více či méně úspěšně vedl římskokatolickou církev v intencích neutrality.⁶² Pius XII. již za války, a to převážně ve svých vánočních promluvách, definoval hlavní rysy poválečného uspořádání světa i evropského kontinentu. Po válce na základě těchto obecných postulátů o mezinárodních vztazích a nadnárodní spolupráci vytvořil jedinečný přístup Svatého stolce k evropské integraci, který dodnes do velké míry determinuje politiku Svatého stolce vůči integračnímu projektu.

⁶⁰ K roli kardinála Eugenia Pacelliho v přípravě mírové noty např. POLLARD, John: *Benedict XVI. The Unknown Pope at the Pursuit of Peace*. Burns & Oates 2005, s. 121–130.

⁶¹ K tomu např. MARCHIONE, Margherita: *Pope Pius XII: Architect for Peace*. Gracewing, Paulist Press 2000, s. 2. Odhady Židů zachráněných římskokatolickou církví se různí, Margherita Marchione udává 850 000, židovský historik Pinchas E. Lapide dokonce kolem 860 000 (LAPIDE, Pinchas: *Three Popes and the Jews*. Hawthorn Books 1967, s. 14). Zřejmě největší expert na problematiku Svatého stolce v době druhé světové války jezuita Pierre Blet a jeho tým uvádějí odhady v rozmezí 600 000–850 000 v závislosti na metodice výpočtu (BLET, Pierre: *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*. Olomouc, Matice cyrilometodějská 2001, 333 s.).

⁶² Nelehkou úlohu Svatého stolce a jeho neutralitu v době studené války velmi dobře vysvětluje papežův vánoční projev z prosince 1951. Ze sekundární literatury např. HERCULES, Nicholas: *Holy See Diplomacy: a study of non-alignment in the post-World War Two Era*. University of Bristol 1999, 40 s.

Papež od počátku vystupoval v roli neaktivnějšího popularizátora evropské myšlenky a úsilí o vybudování evropské jednoty se stalo pravidelnou součástí papežských promluv. Četnost těchto zmínek je na představitele římskokatolické církve, tedy náboženské organizace, až netradičně vysoká (u Jana XXIII. či Pavla VI. je evropská tématica zastoupena mnohem méně) a pravděpodobně vychází ze specifické poválečné situace, ale i z osobnosti papeže, tedy diplomata a právního specialisty, který si do velké míry „zahraniční politiku“ Svatého stolce řídil sám, neboť post státního sekretáře zůstával často (s výjimkou kardinála L. Maglioneho) uprázdněný.

Uvažování Pia XII. o evropské jednotě lze rozdělit do dvou hlavních etap. V letech 1939–1948 se Pius XII. vyjadřoval k problematice poválečného uspořádání světa, nutnosti budování mezinárodních organizací a k tématům jako jsou nacionalismus, suverenita národního státu či federalismus. Explicitní vyjádření o budování evropské jednoty zde najdeme spíše sporadicky a ve značně abstraktní rovině, nicméně válečná etapa je cenná pro pochopení poválečného vztahu k ideji evropské jednoty. Pius XII. se totiž intenzivně věnoval právě aspektům, které sledujeme v představené typologii (problematika institucí, nacionalismu, federalismu, suverenity apod.). V letech 1945–1948 se začínají objevovat výroky na adresu poválečné evropské rekonstrukce. Do papežské rétoriky však silně vstupuje také problematika budování OSN. Ačkoli zde můžeme identifikovat dílčí pasáže o evropské jednotě, jsou míněny spíše jako snaha zabránit vzniku bipolárního uspořádání z pozic multilateralismu a obhajoby role mezinárodních organizací. Radikální obrat nastal roku 1948 summitem v Haagu, od tohoto bodu se Pius XII. velmi často k problematice evropské integrace vyjadřoval, a to v její politické, ekonomické, vojenské i kulturní dimenzi. Papež v několika případech přímo vstoupil do debat o institucionálním vymezení pravomocí mezi orgány formující se jednotné Evropy na straně jedné, a národními státy na straně druhé. Integrovanou problematikou se papež zabýval až do své smrti roku 1958.

3. 2. Představa Pia XII. o poválečném uspořádání v letech 1939–1948

Pius XII. se již ve svém prvním vánočním projevu z roku 1939 zamýšlel nad poválečným uspořádáním Evropy: „*proto uvažujeme, jak nesmírné práce bude třeba, až svět unavený válčením bude chtít obnovit mír a strhnout obrovité zdi nelásky a nenávisli, které byly vztyčeny v zápalu boje.*“⁶³ Za hlavního viníka války papež označil

⁶³ Vánoční promluva Pia XII. ke kardinálskému sboru a římským prelátům dne 24. prosince 1939. AAS 32 (1940): 5–13.

labilní charakter mezinárodních dohod, které se bez silného mezinárodního práva a institucí staly pouhými cáry papíru. Základním předpokladem pro poválečné mírové uspořádání se dle papeže mělo stát vybudování mezinárodních institucí, které se poučí z chyb minulosti. Mezi těmito omyly Pius XII. zmiňuje primárně přílišný intergovernmentální charakter dosavadní spolupráce a neomezenou suverenitu národních států. Zvláště problematice evropského uspořádání se Pius XII. věnoval v promluvě ke kardinálskému sboru v prosinci roku 1940: „*Předválečná Evropa, stejně jako její veřejná zřízení, jsou v přechodném procesu, a to do té míry, že se projevuje začátek nové doby... něco nového, lepšího, vyvinutějšího, organicky zdravějšího a svobodnějšího musí vystřídat minulost, abychom se vyhnuli chybám, slabostem a nedostatkům, jež jak se praví, zjevně se projevily ve světle nedávných událostí.*“⁶⁴ O Vánocích roku 1943 papež vyzval k budování „*společné rodiny států.*“⁶⁵ Francouzskému diplomatovi u Svatého stolce v červnu roku 1940 papež řekl: „*Je třeba změnit tvář Evropy, její strukturu, vnější i sociální, na bázi křesťanského řádu.*“⁶⁶ Ostatně již první encyklika Pia XII. *Summi pontificatus* (1939) hovořila o přirozené interdependenci států a nutnosti uspořádaného mezinárodního prostředí, takové uspořádání je v intencích této encykliky nejen ekonomicky a politicky výhodné, ale jeho hlavním důvodem je přirozenoprávní jednota lidské rodiny.⁶⁷ Záměr vytvořit nový evropský řád byl rovněž tématem promluvy v den ukončení války⁶⁸ a velmi dobře dokládá podporu papežství pro cokoliv „evropského“ korespondence Pia XII. s prezidentem Roosveltem.⁶⁹

Nové uspořádání mělo být charakterizováno několika spolu úzce souvisejícími prvky. Bezpodmínečným požadavkem se stala absolutní supremace mezinárodního práva. Již v promluvě ke kolegiu kardinálů 2. června 1940 papež vyzval k nadřazenosti mezinárodního práva nad státní suverenitu, neboť je třeba dosáhnout: „*Vítězství nad nedůvěrou, která těžce doléhá na mezinárodní právo a znemožňuje každou opravdovou dohodu.*“⁷⁰ V září 1944 papež požadoval vznik mezinárodních organizací, jejichž

⁶⁴ *Vánoční promluva Pia XII. ke kardinálskému sboru a římským prelátům dne 24. prosince 1940.* AAS 33 (1941): 5–14.

⁶⁵ *Vánoční promluva Pia XII. k celému světu dne 24. prosince 1943.* AAS 36 (1944): 5–11.

⁶⁶ *Promluva Pia XII. k francouzskému velvyslanci dne 9. června 1940.* AAS 32 (1940) 276–278.

⁶⁷ *Encyklika Summi Pontificatus. O jednotě lidské společnosti.* Zvláště odst. 27–33.

⁶⁸ *Poselství rozhlasem všem národům na konci války v Evropě dne 9. května 1945.* AAS 37 (1945): 146–148.

⁶⁹ TAYLOR, Myron (ed.): *Wartime Correspondence Between President Roosevelt and Pope Pius XII.* Kessinger Publishing 2005, s. 104.

⁷⁰ *Promluva Pia XII. ke kardinálům na svátek sv. Evžena dne 2. června 1940.* AAS 33 (1941): 5–14.

společným rysem bude možnost rozhodovat i proti vůli členských států. K dosažení trvalého míru je třeba omezit státní suverenitu a učinit ji odpovědnou vyšším institucím.⁷¹ Nedůvěra k intergovernmentální formě spolupráce zde vycházela z velmi rozporuplné zkušenosti Svatého stolce s fungováním Společnosti národů.⁷² Dodejme, že hlavní rys, který odlišoval projekt evropské integrace od řady podobných integračních pokusů po roce 1918 (Společnost národů) i 1945 (Rada Evropy, OSN) byl právě princip supranacionality. A právě tento princip papež hájil, ostatně absence nadnárodního prvku byla také důvodem kritiky Charty OSN, z počátečního nadšení se v případě OSN stalo v poměrně rychlém sledu událostí značné zklamání.⁷³

Pius XII. také několikrát vyzval politické elity, aby se v rámci integrace Evropy inspirovaly církevním supranacionalismem: „*Hlavním významem nadnárodního charakteru církve je dát trvalý rys a formu základům lidské společnosti, stojící nad vzájemnými rozdíly.*“⁷⁴ I ve zmíněné encyklice *Summi pontificatus* se hovoří o tom, že absolutní suverenita odporuje přirozenému právu, přičemž symbolem jednoty lidského rodu je nadnárodní struktura církve. V podobném duchu lze číst i některé pasáže z encykliky *Mystici Corporis Christi* (1943): „*když teď pozorujeme, jak národ povstává proti národu a stát proti státu... můžeme se podívat na církev, kde vidíme Bohem danou jednotu, která lidi všech národů a ras spojuje bratrským poutem.*“⁷⁵ V promluvě ke kolegiu kardinálů na počátku června roku 1945 papež opět apeloval na „*modifikaci státní suverenity.*“⁷⁶ Zkušenost dvou světových válek v krátké době vyprofilovala Pia XII. ve velkého zastávce federalismu, proto také roku 1946 papež označil za ideální vzor pro evropskou integraci Švýcarsko, a to jako příklad možnosti existence fungujícího nadnárodního společenství: „*V době kdy nacionalismus ovládal Evropu, Švýcarsko jako nadnárodní společenství sklízelo plody míru, které vyplývaly z jednoty jeho občanů.*“⁷⁷ V případě Švýcarska jako vzoru pro zbytek starého kontinentu si však

⁷¹ Promluva Pia XII. k celému světu v páté výročí začátku války dne 1. září 1944. AAS 46 (1944): 249–258.

⁷² K problematice vztahu Svatého stolce ke Společnosti národů výtečný první díl prozatím nedokončené trilogie *Papal Diplomacy and the Quest for Peace*. LUCAL, John – ARAUJO, Robert: *Papal Diplomacy and the Quest for Peace: The Vatican and International Organizations from the Early Years to the League of Nations*. Sapientia Press 2004, s. 90–110.

⁷³ K tomu např. DRINAN, Robert: *Pius XII's Legacy to World Federalism*. Projev na výročním setkání Katolické asociace pro mezinárodní mír, Washington 1959. Případně MACLEAN, Donald: *Pius XII, Apostle of World Peace*. The American Journal of Economics and Sociology, 6. ročník, 1946, s. 261–278.

⁷⁴ Promluva Pia XII. k novým kardinálům dne 20. února 1946. AAS 38 (1946): 141–142.

⁷⁵ *Mystici Corporis Christi*. Odst. 5.

⁷⁶ Promluva Pia XII. ke kolegiu kardinálů dne 2. června 1945. AAS 37 (1945): 159–168.

⁷⁷ CHENAUX, Philippe: *Une Europe Vaticane? Entre le plan Marshall et les traités de Rome*. Brusel 1990, s. 26.

papež musel být dobře vědom toho, že jde o velmi nereálný požadavek. Švýcarská konfederace byla ušetřena krvavých evropských konfliktů nové doby a její stabilita vycházela z geografické uzavřenosti a nerozlehlosti.

Ústřední předpoklad mírové a jednotné Evropy spatřoval Pius XII. v eliminaci nacionalismu. Téma silného odporu vůči nacionalismu se bude často objevovat v souvislosti s evropskou integrací, ale zcela jasně zaznělo v papežově první encyklice *Summi pontificatus* z roku 1939, která je obhajobou jednoty lidského rodu proti nacionalistickému partikularismu.⁷⁸ Obdobně v březnu 1945 papež promluvil o smíření evropských národů a nutnosti: „vzdát se modloslužebnictví absolutního nacionalismu.“⁷⁹ Bezprostředně po válce papež vyzval k tomu: „aby nenávisť a nedůvěra, příčiny to krajního nacionalismu, ustoupily moudré rozvaze, mírumilovným plánům, upřímnosti ve výměně názorů a vzájemnému bratrskému porozumění.“⁸⁰

Ve vztahu k pozdějšímu vývoji evropské integrace je třeba zmínit také požadavek hospodářské solidarity a konvergence ekonomického rozvoje: „Vítězství nad oněmi zárodky konfliktu, jež leží v příliš křiklavých rozdílech na poli světového hospodářství, tedy postupná činnost, vyrovnávaná patřičnými zárukami, aby se dosáhlo uspořádání, které by dalo všem státům prostředky slušné životní úrovně pro občany všech vrstev.“⁸¹ Tento požadavek se objevuje i dále. O Vánocích roku 1941 mluvil papež o rovném přístupu k přírodním zdrojům: „v novém řádu, založeném na mravních zásadách, není místo pro omezené sobecké kalkulace, usilující se zmocnit hospodářských zdrojů a všeobecně užívaných surovin, takže národy méně obdarované přírodou by byly vyloučeny z účasti na nich.“⁸² Podobné požadavky o nutnosti sdílet přírodní zdroje zazní i před samotným vznikem ESUO.

Papež volal nejen po reformě mezinárodního politického systému, ale vyzýval i k návratu principů křesťanství do politiky. Poválečná evropská spolupráce tak od počátku byla zamýšlena jako produkt křesťanské tradice Evropy: „Kopejme v hlubinách moderní společnosti, hledejme kořen zla... Náboženská nedokrevnost, téměř jako šířící se nákaza, takto napadla mnohé národy v Evropě i jinde na světě a způsobila v duších takové mravní prázdno. Před šíří pohromy, způsobené udanými bludy, není jiného léku než návrat k oltářům, u nichž nesčetná pokolení věřících čerpala požehnání a mravní

⁷⁸ *Summi Pontificatus*, zvláště odst. 71.

⁷⁹ *Promluva Pia XII. ze dne 18. března 1945*. AAS 37 (1945): 111–115.

⁸⁰ *Promluva Pia XII. ke kolegiu kardinálů dne 2. června 1945*. AAS 37 (1945): 159–168.

⁸¹ *Vánoční promluva Pia XII. ke kardinálskému sboru a římským prelátům dne 24. prosince 1940*. AAS 33 (1941): 5–14.

⁸² *Vánoční promluva Pia XII. k celému světu ze dne 24. prosince 1941*. AAS 33 (1942): 10–21.

*sílu ke splnění svých povinností.*⁸³ Již v encyklice *Summi pontificatus* papež ve zkratce připomíná, že křesťanství Evropu sjednotilo, avšak ateismus a sekularismus osvícenství a francouzské revoluce ji rozdělily. Uvedené téma rechristianizace jako nástroje na cestě k jednotné Evropě se objeví i dále v uvažování o evropské integraci (ovšem zdaleka ne tak silně jako u Jana Pavla II.). Jak bylo uvedeno výše, válečné projevy nelze s naprostou jistotou vztáhnout (pouze) k ideji evropské jednoty (stejně tak se mohly týkat OSN), ovšem v tomto případě papež zcela jistě o Evropě hovoří, přeci jen univerzální organizace typu OSN může těžko mít v případě členských států společné křesťanské kořeny.

Bez výraznější odezvy zůstala papežova výzva k míru bez poválečné retribuice. Tento požadavek však odrážel zkušenost Svatého stolce s Versailleským systémem, který sám o sobě obsahoval zárodek další války: „*Dejte všem národům odůvodněnou naději na důstojný mír, který by neurážel ani jejich právo na život, ani jejich smysl pro čest.*“⁸⁴ Evropská integrace vycházela z francouzsko–německého smíření a rovněž tento požadavek zazněl z úst papeže již v době války: „*Poučte se! Otázka po vině na dnešní válce a požadavek reparací mohou dát zaznít vašemu hlasu... Překonejte sami sebe, každou vypočítavost a omezenost, každou domyšlivost na vojenskou převahu, každé jednostranné užití práva a spravedlnosti.*“⁸⁵ Nutnost usmíření s Němci papež rovněž několikrát adresoval i polským jednotkám v Itálii a opět připomněl, že pokud Evropa neprojde národnostním smířením, bude dláždit cestu k nástupu bolševismu.⁸⁶ Pius XII. tedy pro svou koncepci rekonstruované a jednotné Evropy zjevně počítal i se státy střední a východní Evropy. V tomto ohledu Svatý stolec ostře kritizoval politiku bezpodmínečného vítězství na straně spojenců (které papež komentoval slovem „*idiotissima*“ a viděl v něm cestu k průniku bolševismu do Evropy) a totální mobilizaci na straně nacistického Německa. V obou případech šlo o nesmyslné prodlužování válečného utrpení.⁸⁷ Od roku 1944 papež také pravidelně varoval před možnou aplikací

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ *Poselství rozhlasem v den čtvrtého výročí začátku světové války ze dne 1. září 1943.* AAS 35 (1943): 277–279.

⁸⁵ *Vánoční promluva Pia XII. k celému světu ze dne 24. prosince 1943.* AAS 36 (1944): 11–18.

⁸⁶ KENT, Peter: *The Lonely Cold War of Pope Pius XII: The Roman Catholic Church and the Division of Europe, 1943–1950.* McGill-Queens University Press 2002, s. 80.

⁸⁷ *Srovnaj Promluva Pia XII. ke kardinálskému sboru v den svátku sv. Evžena dne 2. června 1944.* AAS 36 (1944): 166–169. K válečným cílům Svatého stolce: KENT, Peter: *Toward the Reconstitution of Christian Europe. The War Aims of the Papacy 1938–1945.* In: KURIAL, Richard – WOOLNER, David (eds.): *FDR, the Vatican and the Roman Catholic Church in America 1933–1945.* New York, Palgrave MacMillan 2003, s. 163–179.

principu kolektivní viny.⁸⁸ Na rozdíl od první světové války sice Svatý stolec v mnohem slabší míře hájil statut quo, ale i tak varoval před výraznějšími teritoriálními změnami či přílišnými reparacemi.⁸⁹

Přestože jsou výše uvedené principy poválečného uspořádání formulovány spíše v obecné rovině, výmluvný důkaz o jejich vazbě k evropské integraci představují paměti Charlese de Gaulla. 30. června 1944 se de Gaulle setkal s papežem a diplomaty Svatého stolce. Rozhovor se Svatým otcem se týkal zejména sovětské hrozby a poválečné situace v Evropě: „*Svatého otce trápila také polská budoucnost, vliv Sovětů v této zemi dnes a v celé střední Evropě zítra. Připomněl události v Haliči, kam v patách za Rudou armádou vstoupilo pronásledování věřících a kněží, a s úzkostí hleděl vstříc krutým zkouškám, které čekají křesťanství. Řešení doufal nalézt v unii tradičně katolických evropských států – Německa, Francie, Itálie, Španělska, Belgie a Portugalska.*“⁹⁰ Zřejmě neexistuje vhodnější doklad o spojení pomyslné hráze proti komunismu s ideou evropské integrace. Ostatně formulaci „*hráz proti komunismu*“ sám Pius XII. v jednom případě použil v promluvě k německým katolíkům roku 1949.⁹¹ Obdobně i křesťanskodemokratické strany viděly v integraci Evropy jakousi protiváhu bolševické rudé internacionále.

Můžeme tak shrnout, že papežovým hlavním cílem v průběhu války bylo vybudovat Evropu zbavenou nacionalismu a neomezené státní suverenity, podporovat rozvoj mezinárodních organizací se supranacionálním charakterem a tím zabránit možným válečným střetům. Méně viditelným, avšak přítomným úmyslem, bylo vybudovat hradbu jednotné křesťanské Evropy proti bolševickému ateismu. Ve válečných projevech sice nenalzáme zcela konkrétní zmínky o evropské integraci, ale papež velmi podrobně definuje žádoucí obecné schéma či design mezinárodní spolupráce z pohledu Svatého stolce.

⁸⁸ O Vánocích 1944 papež prohlásil, že potrestat opravdové viníky je naprosto legitimní: „*ale kdyby tato spravedlnost chtěla soudit a trestat ne již jednotlivce, nýbrž celé komunity, kdo by neviděl v podobném postupu porušení pravidel, které musí řídit každý lidský osud.*“ AAS 38 (1946): 15–25.

⁸⁹ Svatý stolec zcela odmítal posunutí Německa na západ na linie řek Odry a Nisy, podobně odmítal odsun německého obyvatelstva ze střední a východní Evropy, v případě Itálie chtěl zachovat italskou správu nad Jižním Tyrolskem, Istrií a Terstem. Obecně: *Vánoční promluva Pia XII. ke sboru kardinálskému a římským prelátům dne 24. prosince 1944.* AAS 37 (1945): 5–10.

⁹⁰ GAULLE, de Charles: *Válečné paměti 1940–1944.* Praha, Naše vojsko 2011, s. 471–472.

⁹¹ *Promluva Pia XII. k německému katolickému kongresu v Bochumu dne 4. září 1949.*

3. 3. Od Haagského kongresu k Schumanově deklaraci

V poválečné epoše lze zprvu zaznamenat jistou dezorientaci Svatého stolce v oblasti evropské integrační politiky. Zatímco reálným základem evropské jednoty se z dlouhodobého hlediska stalo ESUO, které na počátku nemělo příliš ambiciózní cíle, Svatý stolec se vyjadřoval k jakékoliv aktivitě sjednocující Evropu. *L'Osservatore Romano* uvítalo vznik Beneluxu a vidělo v něm: „*první krok směrem k větší Evropské unii.*“⁹² V dubnu 1948 psalo *L'Osservatore Romano* o „*ekonomické bázi v západní Evropě, která formuje první zárodky Spojených států evropských.*“⁹³ Šlo o příznivou reakci Svatého stolce na Marshallův plán, který vyústil ve vznik Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC). Zde je třeba uvést, že ačkoli z těchto iniciativ vzešly některé evropské orgány, Pius XII. je viděl jako nedostatečné. Chyběl jim totiž federální a supranacionální charakter: „*Rozhodující krok pro vytvoření evropského společenství bude vznik Evropské politické autority, která bude mít reálnou moc a bude schopna ji odpovědně využívat.*“⁹⁴

Na jaře 1948 došlo ke svolání evropského kongresu do Haagu (ve dnech 8–10. května) pod předsednictvím britského premiéra Winstona Churchilla.⁹⁵ Šlo o setkání západoevropské politické elity a zástupců různých federalistických hnutí, celkem se zde sešlo asi osm stovek delegátů. Kongres hodlal ustavit Spojené státy evropské. Aktivní britský federalista Duncan Sandys oslovil při osobní audienci ve Vatikánu papeže s otázkou, zda by nebyl ochoten iniciativu podpořit. Pius XII. souhlasil a přislíbil podporu římskokatolické církve pro všechny proevropsky zamýšlené aktivity směřující ke sjednocení kontinentu. Na kongres papež následně vyslal svého osobního zástupce, apoštolského internuncia Msgre Paolo Giobbeho, který zde vystupoval v roli pozorovatele.

Papežova slova pronesená ke kolegiu kardinálů 2. června 1948 svědčí o významu, který Vatikán kongresu přisuzoval: „*Svět podivným způsobem chřadne již tři roky a putuje různými cestami, klopýtá mezi válkou a mírem, a lidé neustále hledají různé způsoby, jak to ukončit. I přes opakované pokusy o smíření mezi národy se jedni obracejí opět proti druhým... A z toho důvodu jsme se rozhodli, aniž by se církev chtěla*

⁹² KENT, Peter: *Lonely Cold War...* s. 194.

⁹³ Tamtéž, s. 199.

⁹⁴ KINSKY, Ferdinand: *European Unity and Diversity: A Christian Point of View.* The European Legacy, ročník 3, č. 2, 1998, s. 58.

⁹⁵ Britští federalisticky orientovaní katolíci již Winstona Churchilla znali a tak např. kardinál Bernard Griffin z Westminsteru, zřejmě největší britský federalista té doby, pozvánku do Haagu odmítl, protože tušil možnou „britskou zradu“. COUPLAND, Philip: *Britania, Europa and Christendom. British Christians and European Integration.* Palgrave MacMillan 2006, s. 102.

*plést do pozemských věcí, vyslat zvláštního vyslance na Evropský kongres do Haagu.*⁹⁶ Pius XII. v tomto ohledu několikrát připomněl, že Svatý stolec byl a vždy bude politicky nestranný, neutralita však nemá znamenat indiferentní postoj k možnosti mezinárodní spolupráce, kterou církev vždy vítala.⁹⁷ Kongresu papež také adresoval list, ve kterém vyzval k přijetí závazné „evropské ústavy“, která vymezí právní a institucionální kompetence společných evropských orgánů. Opět se zde zrcadlil papežův silný smysl pro právní a institucionální otázky. Z pohledu Svatého stolce byla také důležitá kulturní deklaráce kongresu, zpracovaná skupinou pro kulturu pod vedením Denise de Rougemont. Deklarace hovoří o nutnosti budovat jednotnou Evropu na základech křesťanského dědictví a doslovně uvádí: „*společné dědictví křesťanské civilizace*“.

Haagská konference však představovala naprosto slepou větev evropské integrace a byla v podstatě honosným kongresem bez reálných výsledků. Ačkoli z ní vzešla Rada Evropy, Evropské kulturní centrum v Ženevě a vznikla prestižní College of Europe v Bruggách, byla již současníky a zejména federalisty pokládána za v lepším případě zklamání, v horším pak za naprosté fiasko. Mnohem později v projevu k Parlamentnímu shromáždění Evropy v listopadu 1957 papež na Haagskou konferenci zpětně vzpomenu: „*ESUO se na rozdíl od jiných původně zamýšlených projektů ukázalo jako efektivní a stabilní.*“⁹⁸

První aktivní intervence Pia XII. ve prospěch sjednocené Evropy tedy zapadla v povrchním lesku Haagského kongresu, papež však na projekt evropské jednoty nerezignoval, roku 1950 přijatá Schumanova deklaráce navrhovala sektorovou integraci v oblasti uhlí a oceli a položila tak základ evropské integrace. A právě k tomuto projektu papež upínal své další snažení. Paradoxně se Pius XII. k samotnému založení ESUO nevyjádřil a dobové promluvy, mířící do politické oblasti, se týkaly spíše vztahů mezi východem a západem ve světle eskalující korejské války. Přesto na Vánoce roku 1949 papež poněkud prorocky hovořil o blížícím se roku 1950: „*Očekáváme od Svatého roku návrat mezinárodního společenství k Božímu plánu. Podle něho, všichni lidé –*

⁹⁶ *Promluva Pia XII. ke kolegiu kardinálů dne 2. června 1948.* AAS 40 (1948): 247–254.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ *Promluva Pia XII. k Parlamentnímu shromáždění ESUO dne 4. listopadu 1957.* AAS 49 (1957): 966–969.

*v míru, ne ve válce, ve spolupráci, ne v izolaci, ve spravedlnosti, ne v národní sobeckosti – jsou určeni vytvořit jednu lidskou rodinu.*⁹⁹

Samotnou ideu sektorové integrace papež zmínil již na konci roku 1948. Pius XII. označil suroviny za jednu z hlavních příčin moderních válek. Celé dva roky před představením plánu ESUO papež navrhl společnou kontrolu a využívání klíčových surovin: „*Proč budovat bariéry s cílem zabránit jiným v přístupu k surovinám, proč nezaručit přístup k surovinám a jejich směnu naprosto volnou pro všechny?*“¹⁰⁰ ESUO navíc zcela odpovídalo papežově požadavku na rehabilitaci poražených států, zejména Německa, rovněž byla Schumanova deklarace od počátku prezentována (a skutečně byla) jako akt francouzsko-německého smíření.¹⁰¹

3. 4. Papežova představa o podobě evropského integračního projektu

Papežova představa o integračním projektu byla poměrně široká a barvitá. V první řadě se mělo jednat o federální projekt, na což papež opakovaně poukazoval. Převážnou část pravomocí je tedy nutno přesunout z národního státu na orgány společenství. Uvedme několik příkladů. V projevu k zástupcům místních samospráv Evropy papež uvedl: „*Hlas místních společenství představuje základní prvek v budování federální struktury Evropy.*“¹⁰² V zamyšlení nad roli katolických laiků v mezinárodní politice Pius XII. vyzdvihl jejich úlohu v Evropě: „*V evropském kontextu je to především podpora evropského sjednocení států do politické a kulturní unie... Katolíci mají jednu velkou zodpovědnost: musí především překonávat omezenost národů a hledat skutečné bratrství mezi národy.*“¹⁰³ Papež ještě několikrát, zejména v promluvách o úloze laiků v politice, zdůraznil povinnost pro praktikujícího katolíka podporovat evropskou integraci: „*Katolický křesťan si musí být vědom, že každý člověk je sousedem a každý národ je členem jedné velké rodiny národů, ačkoli mohou být počátky těchto snah nesnadné a velmi skrovné, často navíc narážejí na odpor a překážky, jejich cílem musí zůstat záchrana jednotlivých států z omezené a sebestředné mentality.*“¹⁰⁴ Pius XII.

⁹⁹ *Promluva Pia XII. ke Svatému roku dne 23. prosince 1949.* Rétorika Pia XII. byla dána skutečností, že šlo o jubilejní svatý rok (1950). AAS 42 (1950): 122–130.

¹⁰⁰ *Promluva Pia XII. ze dne 24. prosince 1948.* AAS 41 (1949): 5–15.

¹⁰¹ ESUO bylo navrženo Schumanovou deklarací 9. května 1950. Skutečným tvůrcem plánu nebyl francouzský katolík a ministr zahraničí Robert Schuman, ale vysoký úředník státní správy Jean Monnet. Dohoda o založení ESUO byla podepsána v Paříži 18. dubna 1951 a vstoupila v platnost v červenci 1952.

¹⁰² *Promluva Pia XII. k Radě evropských měst dne 3. prosince 1957.* AAS 50 (1958): 31–33.

¹⁰³ *Promluva Pia XII. ke kongresu Katolické akce v Itálii dne 23. července 1952.* AAS 44 (1952): 626–627.

¹⁰⁴ *Promluva Pia XII. ke kolegiu kardinálů dne 24. prosince 1948.* AAS 41 (1949): 5–15. Dále o tomto tématu hovořil Pius XII. k organizaci Pax Romana 27. dubna 1957. V tomto projevu označil katolickou

se sám nejotevřeněji přihlásil k federalistickému přesvědčení v listu k Parlamentnímu shromáždění ESUO: „*Je všeobecně známo, jak silně podporujeme snahy o federaci, jež probíhají od konce druhé světové války, a zvláště projekt Evropského společenství uhlí a oceli, který má skutečnou exekutivní pravomoc ve své gesci.*“¹⁰⁵ Papežův federalismus dokazují i opakovaná oslovování řady federalistických sjezdů v Itálii (zvláště Hnutí evropských federalistů, jehož zástupce si papež několikrát pozval na své letní sídlo v Castel Gandolfo¹⁰⁶) a pečlivé sledování jejich činnosti. V jedné promluvě Pius XII. označil politické cíle římskokatolické církve a federalistů za naprosto shodné: „*Vaše hnutí usiluje o vytvoření účinné politické organizace světa. Není nic, co by více odpovídalo tradičnímu učení církve. Dle vašeho mínění musí být taková organizace, pokud má být účinná, federalistická. Opět jste tím ve shodě se sociálními a politickými principy prosazovanými církví.*“¹⁰⁷

Ve vztahu k suverenitě národního státu se projevuje ostře formulovaný postoj k nacionalismu. Národní stát a nacionalismus Pius XII. charakterizoval slovy: „*projev egoismu a zdroj tolika nenávisti, proti němuž je třeba se bránit jako vůči zárodku násilí.*“¹⁰⁸ Na jiném místě papež označil víru v „*izolovaný národní stát s centralizující mocí*“ za projev překonaného 19. století.¹⁰⁹ Státní suverenitu Pius XII. označil za chimérickou ale i zákazonosnou představu, kterou je třeba jednou provždy opustit ve prospěch nadnárodního společenství: „*Žádný individuální národ nemůže být nadále suverénní – a zřejmě ani nikdy nebyl – ve smyslu existence bez jakýchkoliv omezení. Ve společenství národů musí být každý stát součástí mezinárodního práva, které je založeno na právu přirozeném.*“¹¹⁰ Státy se stávají dle mínění papeže suverénními právě zapojením se do procesu evropské integrace. Suverenita je zde chápána jako právo na lokální kulturu či správu místních věcí, namísto suverenity by bylo vhodné užít v kontextu papežova myšlení spíše pojem autonomie a subsidiarita: „*Suverenita není zbožštěním státu ani jeho všemocností...*“¹¹¹

podporu pro evropský integrační projekt za praktickou aplikaci katolické sociální nauky. *Promluva Pia XII. k shromáždění Pax Romana, dne 27. dubna 1957.* AAS 49 (1957): 296–300.

¹⁰⁵ *Promluva Pia XII. k Parlamentnímu shromáždění ESUO dne 4. listopadu 1957.* AAS 49 (1957): 966–969.

¹⁰⁶ LIPGENS, Walter (ed.): *Documents on History of European integration.* De Gruyter 1991, s. 208.

¹⁰⁷ *Promluva Pia XII. k Hnutí evropských federalistů ze dne 6. dubna 1951.* AAS 43 (1951): 278–280.

¹⁰⁸ *Pius XII. k Evropskému kongresu dne 11. listopadu 1948.* AAS 40 (1948): 507–510.

¹⁰⁹ *Vánoční promluva Pia XII. dne 24. prosince 1954.* AAS 47 (1955): 15–28.

¹¹⁰ *Promluva Pia XII. k pátému kongresu katolických italských právníků dne 6. prosince 1953.* AAS 45 (1953): 794–802.

¹¹¹ Tamtéž.

Papežovo zatracení národního státu však neplatilo zcela a v plné míře i pro nacionalismus ve smyslu národní identity, tuto myšlenku sice plně rozvinul až Jan Pavel II., ale již u Pia XII. lze najít spíše kulturní pojetí národa, tedy bez vazby na nutnost vlastního státu: „*Národní život nemá být politický, a historie to dostatečně dosvědčuje, může se rozvíjet po boku jiných národností v rámci jednoho státu, stejně jako může překračovat hranice... Nacionalismus stál u rozvratu lidských společenství právě kvůli tomu, že byl využit jako politický nástroj.*“¹¹² Již zmíněný příklad Švýcarska dle papeže prokázal, že národ a stát nejsou totožné pojmy a není třeba pro každý národ vytvářet stát. Spojení mezi rozvojem evropské integrace a nutností významně oslabit národní stát a jeho suverenitu snad nejlépe dokazují následující slova: „*Pokud se má Evropské společenství posunout na cestě vpřed, je třeba oslabit odstředivé síly, které tento proces ohrožují.*“¹¹³ Takové postoje k nacionalismu a národní suverenitě zcela odpovídaly dobovým proudům evropských federalistů, které v národním státu viděly úhlavního nepřítele posilování evropských institucí.

Z institucionálního hlediska papež kladl od počátku integrace důraz na postavení Vysokého úřadu ESUO coby instituce nezávislé na vůli jednotlivých členských států, a v neposlední řadě na Parlamentní shromáždění ESUO, tedy jakéhosi předchůdce dnešního EP. Intergovernmentální prvky papež od počátku kritizoval, protože oslabovaly nadnárodní rozměr integrace. Reakce na schválení římských dohod a založení EHS a EURATOM tak byly spíše rozporuplné. *L'Osservatore Romano* den podpisu římských dohod označilo za nejvýznamnější den v moderní historii Říma a *La Civiltà Cattolica* za konec existence národních států.¹¹⁴ Papež si před podpisem pozval k osobní audienci hlavní protagonisty evropské integrace, a to nejen vůdčí představitele křesťanskodemokratického hnutí, ale i belgického socialistu Paula-Henri Spaaka. Všem signatářům římských dohod také zaslal osobní manifest vyjadřující podporu jednotné Evropě. Na straně druhé se Pius XII. velmi ostře vymezil vůči postavení Vysokého úřadu v rámci EHS. Zejména ve srovnání s obdobným Vysokým úřadem v ESUO totiž došlo k významnému omezení pravomocí, a to zejména ve prospěch Rady ministrů, tedy orgánů řízeného členskými státy: „*Hlavním bodem, na kterém závisí postavení společenství, je vznik takové evropské politické autority v pravém slova smyslu, která bude mít reálnou moc a odpovědnost. V tomto bodě je třeba přiznat, že exekutiva*

¹¹² Vánoční promluva Pia XII. ze dne 24. prosince 1954. AAS 47 (1955): 15–28.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ MONTCLOS, de Christine: *Le Saint-Siège et la construction de l'Europe*. In: d'ONORIO, Joël-Benoît (eds.): *Le Vatican et la politique européenne*. Paříž, Mame 1994, s. 90.

*Evropského hospodářského společenství je krokem zpět ve vztahu k Evropskému společenství uhlí a oceli. Vysoký úřad měl pravomoci, které do velké míry nebyly závislé na Radě ministrů.*¹¹⁵ Papež dokonce přišel s myšlenkou, zda před ratifikací římských dohod jednotlivými parlamenty členských států nezhodnotit modifikaci smluv s cílem posílit nadnárodní prvky.

Druhá část výtek vůči EHS a EURATOM se týkala samotného pojetí integrace. Evropská integrace byla budována postupně po jednotlivých hospodářských sektorech, tedy krok za krokem. Tento funkcionalistický přístup odpovídá pragmatismu a opatrnosti. K prohlubování integrace má docházet až poté, co se současná fáze osvědčí a funguje. Papež, ale i naprostá většina federalistů v Evropě, tento proces kritizoval. Ideálem pro papeže bylo po vzoru federalistického hnutí vybudování federace, tedy politické unie, a to shora a co nejdříve. Proto i v tomto ohledu nenaplnilo EHS a EURATOM papežovo očekávání: *„Ačkoli je toto společenství omezeno pouze na hospodářskou sféru, může posílit mezi jednotlivými členskými státy vědomí jejich společných zájmů, a ač je omezeno pouze na materiální oblast, může do budoucna zahrnout i oblasti morální a duchovní.*“¹¹⁶ Papež samozřejmě nemohl tušit, že právě EHS se stane základem integračního úspěchu.

Zásadním prvkem sjednocené Evropy se stal požadavek subsidiarity, zatímco Pius XII. subsidiaritě nevěnoval příliš prostoru, jeho následníci tento koncept ve vztahu k evropské integraci nadále rozvíjeli a dnes se v souvislosti se subsidiaritou Svätý stolec obvykle vymezuje vůči sekularizačním tlakům EU v oblasti rodinného práva. O subsidiaritě papež hovořil v souvislosti s protiváhou ke koncentraci moci na federální úrovni: *„Je však třeba odmítnout jednotu jako uniformitu, nivelizující sílu, je třeba respektovat kulturní charakter každé země, protože opravdová harmonie je jednodušší a stabilnější.*“¹¹⁷ V rámci subsidiarity papež apeloval na co nejbohatší rozvoj místní a lokální identity, a to nejen jako nástroje autonomie, ale především ve smyslu oslabení nacionalismu a tedy národní formy identity. Identitu místa Pius XII. vnímal jako základ jednotné Evropy.¹¹⁸ V promluvě k delegaci měst Říma a Paříže papež zmiňoval význam transnacionálních vazeb mezi městy a regiony pro genezi *„evropského ducha*“.¹¹⁹ Národní stát se tak stává pro lokální autonomii spíše hrozbou: *„Centralizující charakter*

¹¹⁵ *Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 13. června 1957.* AAS 49 (1957): 629–632.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ *Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 11. listopadu 1948.* AAS 40 (1948): 507–510.

¹¹⁸ *Promluva Pia XII. k Unii vesnic a místních představitelů dne 30. září 1955.* AAS 47 (1955): 716–720.

¹¹⁹ *Promluva Pia XII. k delegaci měst Říma a Paříže dne 10. dubna 1956.* In: CONTE, Pietro (ed.): *I Papi e l'Europa: Documenti.* Turín 1978, s. 94–95.

*moderních národů v konečném důsledku vede k omezení svobody místních společenství... obecné dobro vychází z autonomního života osobností.*¹²⁰ Podobně jako v jiných případech Pius XII. doporučoval, aby se evropská integrace inspirovala církevní strukturou, která ač jednotná a nadnárodní, respektuje kulturní a regionální odlišnosti.¹²¹ Papež také několikrát vznesl výzvu k formování evropských vazeb v rámci místní samosprávy a občanské společnosti. Tedy sítí a vztahů, které budou přecházet hranice států a národů.

Důležitým akcentem papežova myšlení o evropské integraci se stal princip přerozdělování zdrojů. S trochou nadsázky lze konstatovat, že v papeži spatřujeme jednoho z průkopníků konceptu regionální politiky. Jak bylo zmíněno výše, Pius XII. požadoval systém přerozdělování mezi státy již v době války. Po válce byl tento požadavek explicitně vztažen k evropské integraci. Papežova promluva na College of Europe v Bruggách obsahuje výzvu ke vzniku systému, který bude sloužit k dotování zaostalejších evropských regionů a tím podporovat vyvážený hospodářský rozvoj. V projevu k Parlamentnímu shromáždění ESUO papež varoval před procesem, kdy: *„dochází k přemístění ekonomických sil ze znevýhodněných oblastí do bohatších, to vyvolává potřebu komplexnější hospodářské politiky, zejména ve vztahu k zaostávajícím regionům Evropy.*¹²²

Papežovo pojetí evropské integrace nestálo toliko na myšlenkách míru a společného dobra. Uvědomoval si, že v bipolárním světě nemůže rozdělená Evropa hrát významnější, ať už politickou či ekonomickou roli. Křesťanské základy tak měly pomoci Evropě zůstat relevantním politickým aktérem: *„Bez nich nemá Evropa šanci na sebezáchovu, vnitřní integritu a v konečném důsledku i materiální nezávislost.*¹²³ Pius XII. přirovnal evropskou integraci k širšímu fenoménu regionalismu: *„Společná evropská vnější politika má být založena na uvědomění si společných ekonomických, duchovních a kulturních zájmů: stává se nutností, a to zvláště v době, kdy se ve světě formují rozsáhlé kompaktní celky.*¹²⁴ Obdobně si papež plně uvědomoval význam integrace pro evropskou ekonomiku. Jednotná Evropa měla zvýšit hospodářský výkon kontinentu a tím zabránit nástupu komunismu: *„zvýšená produkce uhlí a oceli, snížená*

¹²⁰ Promluva Pia XII. k Radě evropských měst dne 3. prosince 1957. AAS 50 (1958): 31–33.

¹²¹ Promluva Pia XII. k novým kardinálům dne 20. února 1946. AAS 38 (1946): 141–142.

¹²² Promluva Pia XII. k Parlamentnímu shromáždění ESUO dne 4. listopadu 1957. AAS 49 (1957): 966–969.

¹²³ Promluva Pia XII. k členům College of Europe v Bruggách dne 15. března 1953. AAS 45 (1953): 181–184.

¹²⁴ Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 13. června 1957. AAS 49 (1957): 629–632.

*cena, odstranění celních bariér a restriktivních opatření, volný pohyb pracovních sil...*¹²⁵

V některých pasážích byla integrace prezentována často jako jediná racionální volba a nutnost doby v éře klesajícího významu národních států. Proto papež často vyzýval národní státy k tomu, aby neulpívaly na slavné minulosti, ale začaly tvořit politickou a ekonomickou jednotu. Evropa je v papežových očích upadající kontinent, navíc rozdělený železnou oponou. Západní část kontinentu přišla, či brzy přijde o své koloniální državy: „*Současná doba vyžaduje od moderních států úzké spojení a spolupráci v oblastech vědy, průmyslu, obchodu, protože to podmiňuje jejich prosperitu, jejich svobodu a rovněž kulturní vliv... Evropa vidí, že její koloniální území dříve či později získají nezávislost, Evropa také zjišťuje, že trh s primárními surovinami vyžaduje kontinentální rozměr.*“¹²⁶ V oblasti mezinárodního obchodu byl papež na svou dobu poměrně liberální, zdůraznil nutnost odbourávání bariér a liberalizaci vzájemného obchodu nazval „*symbolem svobody, který překračuje hranice států.*“¹²⁷ V tomto případě se však domníváme, že podpora ekonomické liberalizaci nebyla motivována primárně papežovými liberálními ekonomickými názory, ale spíše coby další nástroj k podpoře integrace. Ostatně počátky integrace byly výlučně ekonomické a zejména v případě EHS šlo o postupnou liberalizaci obchodu a pomalé budování jednotného trhu. Na tomto typu argumentace lze také vidět, že si papež byl vědom významu sekulárních argumentů a často je užíval při promluvách v politickém prostředí.

Samostatným tématem u Pia XII. je rozsah zamýšleného evropského celku. Bérengère Massignon hovoří v této souvislosti o „*malé Evropě Pia XII.*“, ta se měla omezit na původní šestici katolických států s budoucím možným přijetím Španělska (na rozdíl od USA a evropských velmocí nenahlížel Svatý stolec na autoritativní režim Franciska Franca tak negativně a považoval za nešťastné, že takto dominantně katolická země zůstávala po roce 1945 v izolaci) a Portugalska, jak o tom hovoří de Gaulle ve svých pamětech.¹²⁸ Takové pojetí však nebere v potaz promluvy papeže k polským jednotkám, snahu zabránit rozdělení Evropy do roku 1948 a v jistém smyslu evokuje tezi, že papež počítal v Evropě pouze s katolickými státy. Naopak papež byl v tomto

¹²⁵ *Promluva Pia XII. k Parlamentnímu shromáždění ESUO dne 4. listopadu 1957.* AAS 49 (1957): 966–969.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ *Promluva Pia XII. k italské obchodní komoře dne 27. dubna 1950.* Vital Speeches of the Day, roč. 16, číslo 16, Červen 1950, s. 483.

¹²⁸ MASSIGNON, Bérengère: *Des dieux et des fonctionnaires: Religions et laïcités face au défi de la construction européenne.* Université de Rennes 2007, s. 31.

smyslu ekumenickým a vnímal jako součást evropské křesťanské tradice i státy nekatolické. Evropská integrace tak neměla být omezena pouze na katolické státy, ale pro členství v celku postačuje křesťanská tradice obecně: „*přirození a nejdůležitější spojenci se nacházejí mezi státy, kde má křesťanské myšlení vliv na veřejný život.*“¹²⁹ V případě omezení na katolické státy by papež stěží podpořil kongres v Haagu, na němž hráli zásadní úlohu převážně anglikánští Britové a Winston Churchill.

Ještě roku 1947 papež promýšlel jednotnou Evropu velmi široce: „*Od Baltského moře k Středozemnímu, od Atlantického oceánu k pláním Polska...*“¹³⁰ Únorový komunistický převrat v Československu komentovalo *L'Osservatore Romano* jako definitivní ztrátu nadějí na obnovení evropské jednoty.¹³¹ Na konci roku 1950 mluvil papež o společném dědictví východní a západní Evropy: „*Západ a východ nepředstavují protikladné principy, ale vycházejí z jednoho společného dědictví.*“¹³² Možnost, respektive nutnost rozšíření původní šestky členských států zmínil Pius XII. také v projevu k organizaci *Pax Christi* roku 1952. Papež přislíbil, že evropská integrace může počítat s plnou podporou římskokatolické církve pro „*Všechny snahy, které vedou na prvním místě k hospodářskému a politickému sjednocení Evropy, přičemž do budoucna lze počítat i s oblastmi mimo jednotnou Evropu. Církev bude vždy tento projekt podporovat celou svou silou, obětí i molitbou.*“¹³³ O Vánocích roku 1955 Pius XII. krátce rekapituloval evropské sjednocení po druhé světové válce a vyjádřil zde velké politování nad tím, že evropská integrace se netýkala širšího okruhu zemí: „*Po ukončení války se zdálo, že v sobě Evropa najde sílu ke sjednocení, ale následující události otevřely pouze cestu ke studenému míru a zhatily tak projekt širšího evropského sjednocení.*“¹³⁴

Na závěr této kapitoly si lze položit otázku, zda papež díky zřetelným ideovým vazbám na křesťanskodemokratické strany, které měly v této době navíc výlučně katolický charakter (s částečnou výjimkou v případě CDU/CSU), nezasahoval aktivně do vývoje integrace. Odpověď se zdá být spíše záporná. Francouzský ministr zahraničí Georges Bidault se dotazoval francouzského zástupce u Svatého stolce Wladimira D'Ormessona, zda evropská integrace není pouze produktem vlivu Svatého stolce. D'Ormesson Bidaulta ujistil, že neexistuje žádný vztah ani konzultace mezi římskou

¹²⁹ Vánoční promluva Pia XII. dne 23. prosince 1950. AAS 43 (1951): 49–59.

¹³⁰ Homilie Pia XII. v bazilice u sv. Pavla za hradbami dne 18. září 1947. AAS 44 (1952): 818–823.

¹³¹ CHENAUX, P.: *Une Europe Vaticane...* s. 29.

¹³² Vánoční promluva Pia XII. dne 23. prosince 1950. AAS 43 (1951): 49–59.

¹³³ Promluva Pia XII. k poutníkům organizace Pax Christi dne 13. září 1952. AAS 44 (1952): 818–823.

¹³⁴ Vánoční promluva Pia XII. dne 24. prosince 1955. AAS 48 (1956): 28–34.

kurií a křesťanskými demokraty.¹³⁵ Sám papež v projevu k Haagskému kongresu odmítl budovat evropskou jednotu jako projekt nostalgie po univerzálním středověku a za zásadní pilíř jednotné Evropy označil demokracii a lidská práva. Již v únoru roku 1946 v projevu ke kolegiu kardinálů Pius XII. varoval před snahou budovat nový evropský řád jako kopii říší minulosti: „*Představu nového mezinárodního společenství nelze srovnávat s říšemi minulosti či současnosti, kde jsou státy, národy a lidé spojeni do jednoho velkého státu... Mezinárodní instituce musí být budovány na tomistickém pojetí společného dobra a augustiniánském pojetí míru.*“¹³⁶ Tím se distancoval od snahy interpretovat evropskou integraci jako obnovu říše Karla Velikého, která se nápadně shodovala s teritoriem původní šestky.

Odstup Svatého stolce od zasahování do praktické politiky dokazuje se své práci o historii křesťanských demokratů při budování evropské jednoty i Wolfram Kaiser. Klíčoví katoličtí politikové několikrát oslovili Pia XII. s nabídkou vyslat na kongresy evropských křesťanských demokratů svého zástupce, ten ale od počátku pojímal projekt evropské integrace jako výlučnou aktivitu křesťanských laiků.¹³⁷ Podobně jako Pius XI. v duchu Katolické akce, i Pius XII. odmítal zasahování církve do politiky. Církev by měla pouze zajistit duchovní formaci, samotná politická praxe pak má být záležitostí laiků. Obdobně se velmi detailně zabýval rolí křesťanských demokratů v genezi integračního projektu profesor Lateránské univerzity Philippe Chenaux, zřejmě největší žijící odborník na roli křesťanské demokracie v genezi Evropy či vztah katolictví k ideji Evropy, i on došel vesměs k totožnému závěru jako W. Kaiser. Pro většinu katolických politiků představoval papež a církve inspiraci, ale nic víc, významnou roli navíc hrála realpolitika a snaha o reprezentaci národních zájmů při konstrukci evropského projektu.¹³⁸

Na druhé straně však nelze popřít velkou inspiraci názory a promluvami Pia XII. o Evropě na straně křesťanských demokratů. Papežův vliv lze dobře demonstrovat na knize Roberta Schumana *Pour l'Europe*, jež je papežovými názory na mezinárodní

¹³⁵ FIMISTER, Alan Paul: *Robert Schuman: Neo Scholastic Humanism and the Reunification of Europe*. Peter Lang 2008, s. 225.

¹³⁶ *Promluva Pia XII. k novým kardinálům dne 20. února 1946*. AAS 38 (1946): 141–142.

¹³⁷ KAISER, Wolfram: *Christian Democracy and the Origins of European Union*. Cambridge University Press 2008, s. 179–180.

¹³⁸ CHENAUX, P.: *Une Europe Vaticane...* zvláště s. 119–154, 159–202. CHENAUX, Philippe: *Les démocrates-chrétiens au niveau de l'Union européenne*. In: LAMBERTS, Emiel (ed.): *Christian Democracy in the European Union (1945/1995)*, Leuven University Press 1995, s. 449–458. CHENAUX, Philippe: *De la chrétienté à l'Europe. Les Catholiques et l'idée européenne au XXe siècle*. CLD 2007, s. 85–142.

vztahy zcela prostoupena a často není snadné odlišit, zda jde o názory papeže či Schumana.¹³⁹ Pius XII. také veřejně vyzýval křesťanské politiky k aktivnější práci pro jednotu Evropy a přirozeně byl spokojen s tím, pokud byli na národní úrovni u moci právě křesťanští demokraté, kteří představovali záruku budování Evropy: „*Proto vyzýváme na prvním místě hlavně křesťanské státníky a připomínáme jim, že křesťanství vždy podporovalo každý nástroj mírového soužití mezi státy... Křesťanští státníci musí působit nejen na mezinárodní úrovni, začít je třeba na rovině domácí. Bez toho nelze očekávat vznik Evropské unie a tak i bezpečnost ve světě.*“¹⁴⁰ Jistá forma prointegračního lobbvání, obsažená ve všech promluvách ke křesťanským politikům, zde přítomna nepochybně byla. Právě v souvislosti s údajnou vazbou vyvinuli francouzští socialisté a antiklerikálové tzv. mýtus „*Une Europe vaticane*“, tedy přesvědčení, že evropská integrace je spiknutí, řízené z Vatikánu prostřednictvím křesťanských demokratů coby papežových loutek, a usilující o obnovení světské moci Svatého stolce. Takový názor zastával např. francouzský prezident Vincent Auriol a s železnou pravidelností se stále objevuje zejména v protestantských zemích severní Evropy, kde se s ním v klíčových momentech transformace evropského projektu setkáváme dodnes.¹⁴¹

3. 5. Evropská integrace a pokus o obranné společenství

Pius XII. několikrát velmi rezolutně vstoupil do debaty o projektu Evropského obranného společenství (EOS) a na něj napojeného plánu politické unie. Projekt měl za cíl vybudovat společnou evropskou armádu, evropský generální štáb a vlastní ministerstvo obrany. K vojenské dimenzi později přibyl i politický rozměr, reprezentovaný Evropským politickým společenstvím s dvoukomorovým evropským parlamentem a vlastní evropskou vládou. Již vzhledem k výše uvedeným názorům Pia XII. lze předpokládat, že papež od počátku projekt plně podporoval. Zatímco NATO papež hájil spíše pasivně jako nutnost tváří tvář sovětské vojenské hrozbě, výzvy na podporu EOS byly mnohem jasnější a zřetelnější, a to bez ohledu na stále probíhající konflikt v Koreji.

¹³⁹ Pravděpodobněji ale není nutné odlišovat názory papeže a Schumana. Schuman byl praktikující katolík a jako takový přijímal zásady, hlášané římskokatolickou církví. To nic nemění na faktu, že i sám Schuman se na papežovy názory odvolává. SCHUMAN, Robert: *Pour l'Europe*. Nagel 1963, s. 12, 50–52 aj.

¹⁴⁰ *Vánoční promluva Pia XII. dne 24. prosince 1953*. AAS 46 (1954): 5–16.

¹⁴¹ MACHELON, Jean-Pierre: *Pie XII, L'Europe et les institutions internationales*. In: CHELINI, Jean – d'ONORIO, Joël-Benoît (eds.): *Pie XII et la Cite: Le pensee et l'action politiques de Pie XII*. Universite d'Aix Marseille 1988, s. 216.

Pius XII. již 2. června 1947 v projevu ke kolegiu kardinálů připomenul nutnost systému kolektivní bezpečnosti: „*Nikdy v historii se tak moc nemluvalo o kolektivní bezpečnosti jako plodu války a vítězství. Ale kde je ta kolektivní bezpečnost?*“ Výraznou roli zde hrál strach z komunismu: „*Jak se Evropa může cítit bezpečně, když je kořistí zoufalství a zastrašování, temné a ponuré síly rozkladu poté mohou využít revoluční nálady zítřka.*“¹⁴² Propojení tématu jednotné Evropy a hradby proti komunismu bylo přítomno v papežově diskursu i v druhé polovině 50. let, v promluvě k představitelům SRN stojí: „*Také mocnosti, ve kterých spatřuje Evropa ohrožení své kultury a svobody, mají světový názor, duchovní podklad. V zápolení o svobodu a za osvobození Evropy bude spolehnutí jen na ty, kteří vůči tomuto druhému světovému názoru postaví své rozhodné ne!*“¹⁴³ Již v listopadu 1948 papež kritizoval pomalost integrace: „*Někteří se dokonce mohou domnívat, zda není již příliš pozdě.*“ Z pohledu Svatého stolce nešlo o nějaký prvoplánový antikomunismus, vidina sovětských barbarů na svatopetrském náměstí nebyla v letech 1947–1948 rozhodně nereálnou, samotnému papeži bylo několikrát nabídnuto přesídlení do Dublinu a Pius XII. před italskými volbami roku 1948 počítal s možností mučednictví. V kontextu podpory evropské integrace je rovněž vhodné uvést, že významným kanálem prointegrační politiky papežství se stalo zadržování komunistických (apriorně protiintegračních) stran římskokatolickou církví, a to přednostaně v Itálii a Francii. Jednoznačné *Non possumus* ve vztahu katolických voličů ke komunistickým stranám pak vedlo k podpoře proevropských křesťanských demokratů.

Součástí EOS byla také remilitarizace Německa. Pius XII. v obnově německé branné síly viděl další projev francouzsko-německého smíření a krok, který posílil cestu k německé rovnoprávnosti. Papež několikrát od konce války prohlásil, že Německo je jedním z pilířů jednotné Evropy a nelze jej z Evropy vylučovat jakousi neutralitou. Německou otázku papež vždy považoval za otázkou bytostně evropskou.¹⁴⁴ V promluvě

¹⁴² *Promluva Pia XII. ke kolegiu kardinálů dne 2. června 1947.* AAS 40 (1948): 247–254.

¹⁴³ HANUŠ, Jiří: *Tradice českého katolicismu ve 20. století.* Brno, CDK 2005, s. 180. (Na tento projev jsem narazil pouze v této knize, proto jej cituji z tohoto zdroje.)

¹⁴⁴ JULG, Jean: *Pie XII et l'Allemagne.* In: CHELINI, J. – d'ONORIO, J. B.: *c. d.*, s. 123–143. Papež opakovaně kritizoval princip kolektivní viny, odmítal se smířit s krvavým odsunem německého obyvatelstva ze střední a východní Evropy, na počátku také odmítal rozdělení Německa do okupačních zón, ve světě sovětského postupu ve východním sektoru však záhy souhlasil se vznikem západního německého státu. Velké kritice byla také podrobena samotná okupační správa a přístup okupačních mocností k řadovým Němcům. V nikom neměl německý národ po roce 1945 takovou oporu, jako ve Svatém stolci a římskokatolické církvi.

ke K. Adenauerovi papež označil Německo a evropský projekt za „*nedělitelný celek*“.¹⁴⁵ Pius XII. také poněkud pragmaticky počítal s tím, že je lepší provést remilitarizaci Německa v rámci evropských struktur, spíše než po delším časovém období nechat Německo provést remilitarizaci unilaterálně a mimo evropské struktury. Možnost německé neutrality považoval Pius XII. za snahu infiltrovat Německo komunismem. Obava z komunismu tak prostupovala i uvažováním o EOS. 17. července 1952 v listu německým věřícím stálo: „*Řekněme si to jasně: tato evropská kultura bude muset být křesťanská a katolická, nebo bude zničena v požáru materialistické kultury, kde existuje jen hmota a čistá fyzická síla.*“¹⁴⁶ Pius XII. několikrát poukázal na to, že vznik EOS je za daných podmínek pro Evropu nutností z hlediska obrany a sebezáchovy.¹⁴⁷ Před bolševickou hrozbou varoval papež i v listu biskupovi z Augsburgu: „*V situaci, kdy čelíme novým formám materialismu z východu, se západ může stát obhájcem lidské důstojnosti, lidských práv a individuální svobody.*“¹⁴⁸

Projekt jednotné evropské armády se z pohledu Svatého stolce stal dalším opěrným bodem vůči případné sovětské agresii. Vznik evropské armády měl rovněž nadále oslabit nacionalismus, který šel velmi často ruku v ruce s militarismem.¹⁴⁹ Podpora EOS vycházela také z papežovy snahy neomezovat evropský projekt pouze na ekonomickou oblast (ESUO), ale vyvézt jej do sféry politiky a tím i otevřít otázku evropské identity, prozatímní počiny v rámci ESUO pro to nabízely pouze omezený prostor. V červnu 1951 hovořil o přípravách EOS při osobní audienci u papeže německý kancléř K. Adenauer a takřka bezprostředně po podpisu dohody (1952) vyzval k co nejrychlejší ratifikaci v *Radiu Vaticana* i *L'Osservatore Romano* kardinál Eugène Tisserant.¹⁵⁰ V září 1952 papež v listu k organizaci *Pax Christi* v souvislosti s EOS vyzýval evropské politiky k uvědomění si své odpovědnosti za mír a bezpečnost před lidstvem i Evropou.¹⁵¹

Ačkoliv byl celý projekt panevropské armády a politické unie schválen, před samotnou ratifikací se vedly dlouhé debaty o míře jeho potřebnosti ve světle úmrtí

¹⁴⁵ *Promluva Pia XII. k německému kancléři Konradu Adenauerovi dne 5. června 1956.* In: CONTE, P. (ed.): c. d., s. 97.

¹⁴⁶ *Promluva Pia XII. k německým katolickým ženám dne 17. července 1952.* AAS 44 (1952): 717–720.

¹⁴⁷ *Promluva Pia XII. ke kongresu Katolické akce v Itálii dne 23. července 1952.* AAS 44 (1952): 626–627.

¹⁴⁸ *Pius XII. biskupovi z Augsburgu dne 27. června 1955.* AAS 47 (1955): 596–598.

¹⁴⁹ AGA-ROSSI, Elena: *Italy at the Outbreak of the Cold War: Domestic and International Factors.* In: BECKER, Josef – KNIPPING, Franz (eds.): *Power in Europe? Great Britain, Italy and Germany in a Postwar World.* New York, de Gruyter 1986, s. 386–389.

¹⁵⁰ CHENAUX, Philippe: *Pie XII: Diplomate et pasteur.* Cerf 2003, s. 358.

¹⁵¹ *Promluva Pia XII. k poutníkům organizace Pax Christi dne 13. září 1952.* AAS 44 (1952): 818–823.

Stalina, ukončení korejské války či skutečné funkčnosti projektu a jeho vztahu ke strukturám NATO. Papež do této debaty aktivně zasáhl na konci roku 1953: „*Pokud se někdo dopředu ptá na absolutní garanci úspěchu tohoto projektu, je třeba přiznat, že je tu vždy přítomen risk, ale při zvážení současné situace jde o přijatelný risk... Evropa nebude bezpečná, pokud nepřijme jistou míru rizika. Požadovat absolutní míru jistoty je cesta ke zklamání Evropy.*“¹⁵² Papež byl zjevně konsternován tím, že protievropští gaullisté měli velkou podporu mezi francouzskými katolíky, což bylo způsobeno přesunem katolického elektorátu od francouzských křesťanských demokratů (MRP) směrem ke gaullistickému Sdružení francouzského lidu (RPF). Philippe Chenaux to dokládá dopisem papeže senátorovi MRP Charlesi Florymu: „*I přes těžké lekce z historie zůstává stále příliš mnoho křesťanů hluchými k varování papeže, a nadále se omezují na těsnost šovinistického nacionalismu, který je neslučitelný s odvážnými snahami o vytvoření většího společenství, podporovaného i posledními papeži.*“¹⁵³

Odmítnutí ratifikovat plán EOS papež poněkud pesimisticky vnímal jako možný konec snah o evropskou jednotu. Ne náhodou lze označit za hlavní téma papežova vánočního projevu z roku 1954 kritiku nacionalismu a národního státu, svou intenzitou naprosto nebývalou i v rámci předchozích promluv. Francouzští komunisté a gaullisté, odpovědní za pád celého projektu při ratifikaci ve francouzském Národním shromáždění, byli papežem označeni za „*nacionalistické šovinisty*“. Zpětně tyto obavy o samotné pokračování integrace zmínil Pius XII. roku 1957: „*Evropské obranné společenství bylo šancí, jak zajistit politické a vojenské sjednocení, ale narazilo na silný odpor. V té době pak mnoho lidí mohlo věřit, že počáteční naděje na úspěch a znovusjednocení Evropy byly klamné.*“¹⁵⁴ Po pádu EOS a na něj vázaného plánu politické unie vyšel v jezuitském časopise *La Civiltà Cattolica* (který slouží vedle *L'Osservatore Romano* jako další nástroj, vyjadřující postoje papežství) článek P. Antonia Messinea, SJ, s názvem „*Evropa na odchodu*“, autor charakterizoval rozhodnutí Francie jako dvojí evropskou prohru. Na prvním místě dosáhl velkého vítězství SSSR, který uspěl se svou kampaní namířenou proti EOS. V obecné rovině pak šlo o velkou porážku supranacionalismu, se kterým stojí a padá podstata evropské integrace. Nacionalismus byl zde v souladu s papežskou rétorikou nazván „*sobeckou*

¹⁵² Vánoční promluva Pia XII. dne 24. prosince 1953. AAS 46 (1954): 5–16.

¹⁵³ CHENAUX, Philippe: *Le M.R.P. face au projet de Communauté politique européenne (1952-1954)*. In: BERNSTEIN, Serge et kol. (ed.): *Le M.R.P. et la construction européenne*. Brusel 1993, s. 161–179.

¹⁵⁴ *Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 13. června 1957*. AAS 49 (1957): 629–632.

skořápkou a zdi, která rozděluje“, zatímco EOS bylo šancí na „překonání nacionálního egoismu a pokusem o vyjádření společných hodnot a morálky.“¹⁵⁵

3. 6. Evropská integrace a vztah k USA

De Gaullovy paměti a některé další výroky mohou vést k dojmu, že jednotná Evropa byla skutečně pouze obrannou hradbou západní Evropy proti šíření komunismu. To však automaticky neimplikuje, že Pius XII. chápal jednotnou Evropu jako součást amerického bloku. A již vůbec nelze vidět v osobě papeže „kaplana atlantické aliance“ (tuto tezi zvláště šířila komunistická propaganda¹⁵⁶), jak bývá někdy nesprávně interpretován.¹⁵⁷ Vztahy Svatého stolce a USA byly po druhé světové válce velmi komplikované. Svatý stolec usiloval o plné diplomatické vztahy, narážel však na často až bigotní odpor amerických protestantů vůči církvi a stále trvajícím antikaticismem americké společnosti. Spolupráce při italských volbách roku 1948 byla spíše ad hoc shodou zájmů než projevem domnělé aliance. Právě z tohoto důvodu byla např. stažena nominace gen. Marka Clarka na post prvního velvyslance USA u Svatého stolce, velmi nejistou se stala pozice pro zvláštního zástupce amerického prezidenta Myrona Taylora¹⁵⁸, zvláště po smrti F. D. Roosevelta. Svatý stolec sice podpořil Marshallův plán a vznik NATO, ale současně si uvědomoval, že tyto kroky posílí rozdělení Evropy.¹⁵⁹ Christopher Duggan poukazuje na několik dokladů a svědectví o odporu Pia XII. k americké kultuře, kterou papež považoval za materialistickou, konzumní a příliš

¹⁵⁵ Kopie článku ze zmíněného jezuitského časopisu je otištěna jako příloha knihy: LAUNAY, Marcel: *L'Église et les défis européens au XXe siècle*. Paříž, Cerf 1999, s. 90–92 (Dokument 21). Jinak také *Documentation Catholique*, ročník 1954, s. 1058–1060.

¹⁵⁶ ŽÁK, Jiří: *Exkomunikace, zázraky, sabotáže. Od Krakova přes Čihošť k Bánské Bystrici*. Praha 1950, 102 s. Zde např. stojí: „Biskupské sbory, to jsou vojáci Vatikánu, to je náš přínos generálnímu štábu atlantického paktu... V tomto boji, drazí spolubratři, má Svatý Otec stejně důležitou úlohu, jako šéf amerického generálního štábu Omar Bradley.“

¹⁵⁷ HEBBLETHWAITE, Peter: *Pope Pius XII: Chaplain of the Atlantic Alliance?* In: DUGGAN, Christopher – WAGSTAFF, Christopher (eds.): *Italy in the Cold War: Politics, Culture and Society 1948–1958*. Berg Publishers 1995, s. 67–77.

¹⁵⁸ Status Myrona Taylora byl i přes pověření od prezidenta USA naprosto soukromý, za své působení v Římě jako spojka mezi F. D. Rooseveltem a papežem nedostával dokonce ani plat (byl velmi zámožný, proto si mohl dovolit zde pobývat takřkajíc na volné noze). Postavení M. Taylora i přesto vedlo k masivní veřejné kampani protestantských církví namířené proti osobě prezidenta za údajné porušení prvního dodatku americké ústavy. Na druhé straně nelze vykreslovat vztahy pouze takto chladně, velkým pojítkem mezi Vatikánem a USA byla osobnost kardinála Francise Spellmana, o kterém se několikrát mluvílo jako o *papabile* a možném státním sekretáři Pia XII. Stručně k vztahu Svatého stolce a USA viz FOGARTY, Gerald: *The United States and the Vatican, 1939–1984*. In: KENT, Peter – POLLARD, John (eds.): *Papal Diplomacy in the Modern Age*. Westport, Praeger Publishers 1994, s. 221–245.

¹⁵⁹ FRANCO, Massimo – FLAMINI, Roland: *Paralell Empires: The Vatican and United States. Two Centuries of Alliance and Conflict*. Doubleday Religion 2009, s. 71. Případně také: COPPA, Frank: *Pope Pius XII. and the Cold War: The Post-War Confrontation between Catholicism and Communism*. In: KIRBY, Dianne (ed.): *Religion and Cold War*. New York, Palgrave MacMillan 2003, s. 50–67.

individualistickou.¹⁶⁰ John Allen dokonce tvrdí, že Pius XII. odmítal vznik NATO a italskou participaci v něm, a to z důvodu silného protestantského elementu.¹⁶¹ Takové tvrzení je chybné, římskokatolická církev naopak pomohla přijetí NATO v Itálii, zvláště u levicové části křesťanských demokratů, ale opět to ukazuje jistý odstup Svatého stolce od USA.

Řada projevů nasvědčuje spíše tomu, že papež si přál jednotnou Evropu jako třetí sílu či mediátora mezi USA a SSSR. Pokud navíc uvážíme, jak velký důraz kladl Svatý stolec na neutralitu a úsilí vyhnout se obvinění z podpory křížové výpravy proti komunismu, jasná federálně a proevropsky laděná rétorika dokazovala, že Svatý stolec nechápe evropský projekt za pouhou komponentu amerického bloku či výhradního spojence USA.¹⁶² Pokud čteme papežova slova určená kongresu v Haagu, jednotná Evropa je zde charakterizována spíše jako most mezi východem a západem, poslední šance na ukončení studené války. Samotný Haagský kongres totiž papežství nepojímalo jako akt omezený na západní Evropu, ale vidělo v něm naději na možné sblížení obou částí rozděleného starého kontinentu. V tomto kontextu se Svatý stolec nabízel i jako potenciální prostředník během první berlínské krize a důrazně se od počátku studené války ohrazoval proti snaze být řazen jako spojenec některé ze supervelmoci.¹⁶³

Jednotná a převážně katolická Evropa se měla stát spíše alternativou k jediné velmoci svobodného světa, která byla protestantská. Snahu vnímat jednotnou Evropu jako most mezi východem a západem ostatně papež naznačil již v listu do Haagu: „*Evropská jednota musí sloužit věci svobody a dohody mezi Evropany, ale také politickému a ekonomickému míru mezi kontinenty, je již nejvyšší čas, že se k této věci přistoupilo.*“¹⁶⁴ Jistý odstup od USA dokládá i obsáhlé vyjádření Pia XII. ke kongresu americko-evropských spolků v září 1955. Ačkoliv papež vyjádřil vděk za Marshallův plán, marně bychom zde hledali výroky o strategickém partnerství USA a západní

¹⁶⁰ DUGGAN, Christopher: *Italy in Cold War Years and the Legacy of Fascism*. In: DUGGAN, Ch. – WAGSTAFF, Ch.: *c. d.*, s. 1–24.

¹⁶¹ ALLEN, John: *All the Pope's Men: The Inside Story How Vatican Really Thinks*. Doubleday Religion 2004, s. 316.

¹⁶² Ačkoliv USA evropskou integraci z řady důvodů podporovaly. Evropa se díky integraci měla hospodářsky obnovit, již Marshallův plán sledoval za cíl podnítit evropskou integraci společným využitím amerických peněz. Evropa také měla díky integraci vojensky zesílit a být schopná obrany proti sovětské agresi, tyto faktory pak mohly vést k částečnému snížení americké vojenské přítomnosti v Evropě. A to zvláště v době, kdy studená válka přechází ve válku horkou v oblasti jihovýchodní Asie.

¹⁶³ CHENAUX, P.: *Une Europe Vaticane...* s. 36.

¹⁶⁴ *Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 11. listopadu 1948*. AAS 40 (1948): 507–510.

Evropy v době studené války.¹⁶⁵ Papež dokonce v druhé polovině 50. let přišel s návrhem společné evropské zahraniční politiky: „*Společná vnější politika evropského společenství povede k posílení společných zájmů v oblasti ekonomické, duchovní a kulturní, rovněž bude mít mimořádně velký význam v současném světě, který má tendenci se sdružovat do bloků.*“¹⁶⁶ I v tomto lze vidět představu Evropy jako protiváhy či paralelního centra moci mimo USA. Ostatně poukazem na sdružování se do bloků měl papež na mysli USA a SSSR s jeho satelity, avšak Evropu v tomto případě pojímal jako samostatný blok. Představu o Evropě jako sjednoceném bloku bez přímé závislosti na USA obhajoval také šéfredaktor *La Civiltà Cattolica* P. Antonio Messineo, SJ, a pokud uvážíme blízkost tohoto jezuitského časopisu papeži, lze předpokládat názorovou spřízněnost.¹⁶⁷ Mimo pojetí evropské integrace jako mediátora mezi východem a západem papež také zmínil druhou hlavní prioritu společné evropské zahraniční politiky, a tou měla být humanitární a rozvojová pomoc bývalým koloniím, zejména Africe: „*Cítíme, že je nutné, aby Evropa uplatnila ve vztahu k Africe svůj vzdělávací a výchovný vliv založený na rozsáhlé materiální pomoci, který musí přispět ke zvýšení životní úrovně obyvatel Afriky a posílit zdroje tohoto kontinentu.*“¹⁶⁸ Problematika vnějších vztahů jednotné Evropy byla zásadně rozvinuta až v době pontifikátu Pavla VI., ale základ leží již u Pia XII.

V kontextu vztahu k USA také nelze podkládat rovnítko mezi americký antikomunismus a antikomunismus římskokatolické církve, jak na to upozornil sám Pius XII. o Vánocích roku 1950: „*Varujeme věřící před upadnutím do spokojenosti s antikomunistickými hesly o ochraně svobody, kde je však tato svoboda zcela zbavena jasného obsahu.*“ Stejně jako v případě nacismu, i zde Vatikán odlišoval omyl samotný od chybujícího člověka. V tomto projevu také papež vybízí k dialogu mezi soupeřícími bloky, přičemž na straně západního bloku nabádal k dialogu právě jednotnou Evropu.¹⁶⁹ Obdobně zdrženlivě se papež vyjádřil k Západoevropské unii, tedy evropskému integračnímu projektu v oblasti vojenství, který nahradil neúspěšné EOS. Dle Pia XII. se tato organizace stala v podstatě pasivní loutkou ve vleku NATO.¹⁷⁰ Podpora Svatého

¹⁶⁵ *Promluva Pia XII. ke kongresu americko-evropských spolků dne 18. září 1955.* AAS 47 (1955): 691–694.

¹⁶⁶ *Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 13. června 1957.* AAS 49 (1957): 629–632.

¹⁶⁷ VENNARI, Guilo – FERRARA, Paolo: *Alcide de Gasperi and Antonio Messineo: a Spiritual Idea of Politics and a Pragmatic Idea of Religion?* Religion, State & Society, ročník 37, č. 1–2, 2009, s. 115–129.

¹⁶⁸ *Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 13. června 1957.* AAS 49 (1957): 629–632.

¹⁶⁹ *Vánoční promluva Pia XII. dne 24. prosince 1955.* AAS 48 (1956): 28–34.

¹⁷⁰ KINSKÝ, F.: *c. d.*, s. 56.

stolce pro EOS tak jistě nebyla pojímána tak, že EOS bude pouhou evropskou filiálkou NATO. Jednotná Evropa v myšlení papeže tedy není přímo zamýšlena jako protiváha či konkurence vůči Spojeným státům, ale zdání jisté alternativy či větší nezávislosti ve vztahu USA a Evropy se nelze ubránit.

3. 7. Kulturní rozměr evropské integrace

Papežovy obavy z války, expanze komunismu a zaobírání se právně institucionálními aspekty formujícího se evropského společenství poněkud zastínily kulturní rozměr jednotné Evropy. Jednotná Evropa však pro Pia XII. nebyla jen Evropou míru, bezpečnosti či protikomunistické linie obrany, ale i společenstvím duchovních hodnot a společných civilizačních kořenů. Stav Evropy po roce 1945 přirovnával Pius XII. k situaci bezprostředně po pádu západořímské říše. V encyklice *Fulgens radiatur*, deklarující Benedikta z Nursie patronem jednotné Evropy, papež hovoří o roli zakladatele benediktýnského řádu a křesťanství pro obnovu rozvrácené Evropy. Obsah encykliky rozvedl v kázání v římské bazilice sv. Pavla za hradbami v září 1947, kde hovořil o syntéze dědictví římské civilizace s evangeliem. Toto jedinečné spojení se stalo základem obnovy Evropy v raném středověku. Ve srovnatelné situaci se Evropa dle papeže nacházela po skončení druhé světové války a křesťanství se opětovně mělo stát jejím tmelem, jako v době po pádu římské říše: „*i náš věk bude schopen vystoupit ze svého strašlivého vraku, vynahradit své materiální i duchovní ztráty a vyléčit hluboká zranění.*“¹⁷¹ Papež v souvislosti s Evropou použil příměr s klášterem Monte Cassino, zničenému spojeneckým bombardováním v průběhu vojenských operací v Itálii. Jako mělo dojít k rekonstrukci slavného benediktýnského kláštera (stalo se tak až za Pavla VI.), bylo třeba obnovit i Evropu. Z tohoto důvodu se v papežských dokumentech vztahujících se k integraci často hovoří nikoliv o sjednocení Evropy, ale o jejím znovusjednocení, tedy nabytí ztracené jednoty z minulosti. A za základ je jednoznačně považováno náboženství: „*Bez náboženství je idea unie mrtvým projektem.*“¹⁷²

Ačkoli jsme uvedli, že evropská integrace z pohledu církve rozhodně nestála na romantické představě návratu ke středověké *Christianitas*, zmíněná encyklika není prosta nostalgických prvků. Podobné nostalgii nepodléhal jen papež, ale rovněž řada katolických intelektuálů první poloviny 20. století jí ve svém díle po zkušenosti

¹⁷¹ Encyklika *Fulgens radiatur*, 19. března 1947.

¹⁷² Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 11. listopadu 1948. AAS 40 (1948): 507–510.

občanských válek v rámci evropského křesťanstva více či méně projevovala, vzpomeňme asi nejslavnější dílo *Zrození Evropy* od Christophera Dawsona.¹⁷³ Pius XII. tak vyzýval Evropu k: „*Obnově spojenectví mezi civilizací a náboženstvím*“, zvláště po éře posledních dvou století, kdy došlo k: „*popření náboženství, jež pod rouškou pokroku vedlo Evropu ke katastrofě*.“¹⁷⁴

Ke shromáždění v Haagu Pius XII. apeloval na důležitost křesťanských základů Evropy: „*Kde hledat takové základy? Nechme historii odpovědět: v době, kdy se Evropa zformovala do své jednoty, kdy i přes všechna lidská selhání představovala jednu sílu, a v tomto jednotném svazku vykonala velké věci. Protože duši této jednoty bylo náboženství, které prostoupilo celou společnost křesťanskou vírou*.“¹⁷⁵ Evropské identitě se věnovala také část promluvy na College of Europe v Bruggách v březnu 1953. Papež se zde zamýšlel nad dvěma hlavními překážkami k účinnému rozvoji integrace. Za první označil složitý proces sladění rozdílných politických, hospodářských či vojenských systémů jednotlivých členských států, druhým byla nutnost podpory jednotné evropské identity. Bez takové identity se evropský projekt může i přes dočasné materiální úspěchy vyčerpat: „*Druhou rovinu problémů představuje evropský duch, vědomí vnitřní evropské jednoty, založené nikoliv na uspokojení hospodářských potřeb, ale na reflexi společných duchovních hodnot, reflexi, která ospravedlňuje úsilí o společný projekt*.“¹⁷⁶

Tento axiom přebrali i další papežové, duchovní rozměr integrace je základem ekonomického a politického sjednocení Evropy. V myšlení Pia XII. tak evropská identita tvořila unijní instituce, nikoliv naopak. Současně tento názor zcela odmítá intergovernmentální přístup k integraci, který vnímá evropské instituce jako pragmatický nástroj ekonomické spolupráce, případně evropskou identitu akceptuje, ale nevyvozuje z ní implikace pro integraci. Právě duchovní rozměr integrace měl dle Pia XII. zajistit evropskou jednotu i v době, kdy se ekonomická spolupráce může jevit nevýhodnou. Papež dokonce konstatoval, že i kdyby nebyla evropská integrace ekonomicky výhodná, i tak je žádoucí v ní pokračovat. Jednotná Evropa byla dle Pia XII. cílem sama o sobě: „*Vznik unie států je žádoucí již z principu. Praktickým*

¹⁷³ DAWSON, Christopher: *Zrození Evropy: úvod do dějin jednotné Evropy*. Praha, Vyšehrad 1994, 244 s. Případně podobně laděnou práci BELLOC, Hilaire: *Europe and the Faith*. TAN Books 2009, 191 s. Právě H. Belloc je autorem slavnému citátu, který ztotožňuje Evropu a křesťanství „*Evropa je vírou a víra je Evropou*.“

¹⁷⁴ *Promluva Pia XII. k Evropskému kongresu dne 11. listopadu 1948*. AAS 40 (1948): 507–510.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ *Promluva Pia XII. k členům College of Europe v Bruggách dne 15. března 1953*. AAS 49 (1953): 181–184.

vyjádřením této unie je pak vnější forma, a sice stabilní institucionální rámec, organizace.“¹⁷⁷

Za základ evropské identity papež opakovaně označil křesťanství: „Římské impérium položilo kulturní a právní základy Evropy, v syntéze řecké a latinské tradice, ale až křesťanství dalo Evropě duši.“¹⁷⁸ Právě evropská identita založená na křesťanství by dlouhodobě měla vytlačit národní formy identity, které papež viděl jako hřích moderní doby: „Stejně jako u vzestupu Evropy stály křesťanské kořeny, tak se nyní Evropa musí opět pro svůj vzestup navrátit k těmto kořenům a Bohu, neb jen tam najde zdroje své jednoty a velikosti.“¹⁷⁹ Přičemž jako ideální se přirozeně jevilo křesťanství v katolickém stříhu: „Domníváme se, že pohled na historii a současnost nás opravňuje konstatovat, že právě katolicismus jako doktrína i praxe, může představovat zásadní příspěvek k obraně duchovního a morálního základu evropské civilizace, dokonce ten nejpravdivější a nejlepší.“¹⁸⁰ V kontextu boje proti komunismu papež připomínal, že jednotná Evropa může vzdorovat této pohanské hrozbě pouze tím, že bude postavena na duchovním základu. Křesťanský rozměr tak neměl pouze posilovat dynamičnost a rozvoj integračního projektu, ale měl umožnit bránit Evropu proti marxistické filozofii: „Katolický světový názor, chápán jako přesvědčení a čin, může přispět k zachování duchovního základu, bez něhož boj o svobodu s protivníkem oné moci, která se stala světovým názorem, by byl již předem ztracený.“¹⁸¹

Pius XII. považoval vznik jednotné evropské identity za zásadní, zajímavé je, že se tímto fenoménem zabýval v projevech, které s tím zdánlivě nesouvisely. V souvislosti s rozšiřováním televizního vysílání papež prohlásil, že mezinárodní televizní programy mohou: „pomoci ke sjednocení národů západní Evropy.“¹⁸² Z politologického hlediska je zajímavé, že Pius XII. považoval katolíky za hlavní sociální skupinu, která by měla udržovat integrační proces v chodu: „Katolíci jsou od mládí vedeni výchovou k tomu, aby pohlíželi na různé lidi bez ohledu na národnost či barvu, jako na stvoření k obrazu Božímu... Neexistuje vhodnější skupina, která lépe

¹⁷⁷ Vánoční promluva Pia XII. dne 24. prosince 1951. AAS 44 (1952): 5–15.

¹⁷⁸ Promluva Pia XII. k členům College of Europe v Bruggách dne 15. března 1953. AAS 45 (1953): 181–184.

¹⁷⁹ Vánoční promluva Pia XII. dne 24. prosince 1954. AAS 47 (1955): 15–28.

¹⁸⁰ Promluva Pia XII. k prezidentovi Spolkové republiky Německo dne 27. listopadu 1957. ASS 49 (1957): 1033–1036.

¹⁸¹ HANUŠ, J.: c. d., s. 181.

¹⁸² Promluva Pia XII. k divákům evropských televizí dne 6. června 1954. AAS 46 (1954): 12–15.

*rozumí mezinárodnímu porozumění... Především musí katolíci umět překonat omezenost nacionalismu a usilovat o opravdové setkávání národů mezi sebou.*¹⁸³

Kulturní rozměr Evropy v době pontifikátu Pia XII. i přesto ustoupil do značné míry do pozadí. Papež preferoval právní a institucionální záležitosti evropské integrace. Zcela opačný trend charakterizuje pontifikáty Jana Pavla II. a zejména Benedikta XVI., kteří naopak nevěnovali právním a institucionálním aspektům evropské jednoty téměř žádný prostor, ale jádrem jejich myšlení se stala právě kulturní dimenze evropské jednoty.

3. 8. Rekapitulace: Pius XII. pohledem typologie

Myšlení Pia XII. lze označit za klasický příklad federalismu par excellence. Ještě před vznikem samotného integračního procesu vystupuje Pius XII. v roli silného zastánce odstranění absolutní suverenity národních států. Po roce 1948 papež deklaroval, že vznik evropské federace je žádoucí, a má se tak stát fundamentálním oslabením národního státu ve prospěch federace (tedy transferem pravomocí směrem nahoru) a ve prospěch místních a regionálních orgánů (čili přesunem pravomocí směrem dolů). Papež opakovaně podpořil činnost federalistických organizací a i přes avizovanou neutralitu Svatého stolce neváhal několikrát označit cíle federalistů a církve za totožné. V obdobném duchu Pius XII. vyzýval katolíky k podpoře evropského projektu a neváhal to označit za povinnost, vyplývající z víry.

Druhou světovou válku papež interpretoval jako důsledek ničím neomezené státní suverenity a silného postavení národních států, které si uzurpovaly příliš moci. Řešení viděl Pius XII. v ustavení silných nadnárodních institucí, majících pravomoc jednat i proti vůli jednotlivých států. Dle Pia XII. je mezinárodní právo třeba nadřadit právu národnímu. Nepřekvapí proto, že papež považoval za ideální model pro evropské uspořádání právě Švýcarsko. Pius XII. z tohoto důvodu již v době Haagského kongresu vyzýval ke vzniku evropské ústavy a Spojených států evropských. Papež zpočátku vkládal důvěru v neúspěšný Haagský kongres, následný vznik ESUO vnímal sice jako krok správným směrem, nicméně krok malý a nedostatečný. Pius XII. v duchu krajního federalismu požadoval vznik federace, a to ihned. Obdobně chladná reakce následovala

¹⁸³ *Promluva Pia XII. dne 16. července 1952 na kongresu italské Katolické akce.* YZERMANS, V. (ed.), *The Major Addresses of Pope Pius XII. Volume I...* s. 215–217. Průzkumy, které systematicky provedl Brent Nelsen v západní Evropě tuto tezi dokazují, čím více oddaný a praktikující katolík, tím větší podpora pro integraci. Průzkum byl ale proveden pouze pro 90. léta a od té doby se vztah církve k integraci výrazně změnil. NELSEN, Brent a kol.: *Does Religion Matter? Christianity and Public Support for European Union.* European Union Politics, 2001, č. 2, s. 191–217.

po podpisu smluv o EHS a EURATOM, opět je papež viděl jako dobrý, avšak zoufale malý krok správným směrem.

V totožném duchu se Pius XII. ostře vymezoval vůči nacionalismu, který považoval za bezbožnou herezi, modloslužebnictví a strůjce válek a mnoha neštěstí. Katolíky papež opakovaně vyzýval, že díky univerzalitě své víry mají překonávat omezenost národů a vytvářet jednotnější a kvalitnější formu kolektivní identity. Národní stát papež definoval jako anachronismus a přežitek 19. století, který je třeba překonat. Jako jeden ze základních předpokladů úspěchu evropského projektu papež označil významné oslabení nacionalismu jako odstředivé síly, a to ve prospěch místní (lokální či regionální) a nadnárodní (nadnárodní evropské) formy skupinové identity. Pius XII. opakovaně a explicitně hovořil o nutnosti inspirovat se v těchto případech církevní strukturou, která sice reflektuje národy jako historicky podmíněnou danost, ale je bytostně univerzální a nadnárodní.

Otázkou jsou papežovy motivy pro podporu evropské integrace. Na straně jedné zde jsou přítomny prvky silného pragmatismu a realismu, které by nahrávaly spíše instrumentálnímu pojetí integrace: obrana před bolševismem, ekonomické výhody plynoucí ze spolupráce, vědomí o slabosti Evropy, pojetí EOS jako hradby proti komunismu a v kontextu transatlantického partnerství pak vize jednotné Evropy jako alternativy k protestantské (USA) a ateistické (SSSR a satelity) velmoci. Současně jsou však vyváženy častějšími apely na prvky spíše idealistické: přesvědčení o nutnosti překonat národní stát, vědomí si křesťanských základů Evropy a myšlenka poválečného usmíření. S ohledem na celkový kontext uvažování Pia XII. o integraci hrají primární roli právě ideje, hájící integraci z pozic federalismu. Dokládá to i hlavní koncept integrace v kulturní oblasti, kde papež jasně deklaroval, že evropská jednota, determinovaná kulturou, historií a křesťanstvím, tvoří instituce, nikoliv naopak. V některých případech rovněž zaznívají pragmatické teze spíše jako snaha Pia XII. nalézt další možné argumenty (sekulární povahy) pro podporu integrace.

Pius XII. považoval sjednocující se Evropu za kontinent s jednotnými zájmy. Vznikající instituce měly mít smysl právě pro uvědomění si existence společných zájmů. Cílem integrace pro papeže bylo: „*vytvoření jednotného evropského kulturního, ekonomického, sociálního a politického prostoru.*“¹⁸⁴ Pius XII. opakovaně vyzýval k solidaritě mezi jednotlivými státy a ke vzniku společných evropských politik takřka

¹⁸⁴ *Promluva Pia XII. k prvnímu kongresu soukromých škol dne 10. listopadu 1957.* AAS 49 (1957): 1024–1027.

ve všech oblastech. V papežově myšlení jsou přímo zmíněny jednotná obranná, zahraniční, regionální, hospodářská a rozvojová politika, to vše zastřešené politickou unií. Solidarita neměla existovat pouze ad intra v rámci společenství, ale také ad extra, zvláště ve vztahu k Africe. Národní zájmy jsou ztotožněny s egoismem a partikularismem, který odporuje univerzalitě zájmů společenství. V některých pasážích lze vysledovat až delegitimizaci národního zájmu jako takového, který je ze své podstaty škodlivý. Ekonomickým krokům v duchu liberalizace se dostalo podpory právě proto, že měly posílit solidaritu a vědomí jednoty mezi členskými státy. Zvláště překvapivá je teze, že Pius XII. viděl sjednocenou Evropu jako autonomní (mediační) blok, a tedy nikoliv coby satelit či blízkého spojence USA.

Hlavním zdrojem integrace se měla stát obnovená křesťanská jednota. Papež chápal snahy o jednotu Evropy jako obnovení dřívější jednoty kontinentu a současně jako projev náboženské obrody západu. Ostatně za základní předpoklad členství v projektu Pius XII. označil křesťanskou tradici daného státu (nikoliv pouze katolickou, ačkoliv právě tu vnímal pro budování evropské jednoty jako nejvhodnější). Situaci Evropy po roce 1945 přirovnal papež k době po pádu západořímské říše a právě křesťanství mělo Evropu obnovit. Základem projektu měla být křesťanská forma identity a vědomí transcendentálního přesahu člověka. Z výše uvedeného rovněž nemůže být pochyb o tom, že ačkoliv měl evropský projekt pouze skromné ekonomické počátky, papež jej od počátku vnímal jako projekt bytostně politický.

Ve sporu mezi prohlubováním a rozšiřováním lze Pia XII. označit za jednoznačného zastávce prohlubování projektu. Papež se neustále obával, zda je evropský projekt dostatečně konsolidován pro další rozvoj a jakékoliv posílení evropských institucí tak vítal. Vzhledem k dějinným okolnostem asi nelze dost dobře zhodnotit papežovo pojetí rozšiřování. Uvedli jsme některé doklady o snaze zahrnout do sjednocující se Evropy i teritorium, zabrané po válce Rudou armádou, je však otázkou, nakolik byla tato snaha upřímná a do jaké míry šlo pouze o pokus odvrátit nástup studené války. Bezpečně můžeme tvrdit, že si papež přál vstup Španělska a Portugalska coby silně katolických zemí. Primární roli však vždy hrálo prohlubování jako způsob stabilizace projektu. Ačkoliv jsme identifikovali několik dokladů o snaze zahrnout do jednotné Evropy i státy mimo původní šestici, snaha o rozšíření zde figuruje jen velmi málo. Zajímavé je, že papež nijak nelitoval neúčasti anglikánské Británie (alespoň ne ve veřejných promluvách a dokumentech), což není s ohledem na Piovo pojetí dominance kontinentální Evropy a na fakt, že nebyl příliš ekumenicky naladěný, zas tak překvapivé.

Jazyk papeže je typicky oslavný a glorifikující. Pius XII. za války vyzýval ke vzniku lepšího, vyvinutějšího a zdravějšího uspořádání, schopného zajistit Evropě mír a stabilitu. V kontextu Evropy se mluví o jedné evropské rodině. Časté je rovněž papežovo vymezení vůči klasické mezivládní formě spolupráce při uchování suverénních států jako základních jednotek systému. O papežově náklonnosti k federalistům svědčí časté přijímání řady federalistických organizací a hnutí přímo ve Vatikánu. V promluvách k těmto skupinám pak papež ztotožňuje politické cíle federalistů se záměry římskokatolické církve. Zvláště ostrá slova zaznívala z papežových úst vůči politikům či politickým proudům, které integraci odmítaly. V textu je rovněž citován výrok papeže o tom, že i kdyby integrace nemusela být výhodná z čistě ekonomického hlediska, i tak je příhodné a žádoucí ji budovat. Z pohledu Contiho a Verzichelliho je tento argument typickým projevem identitárního evropeanismu, podporující integraci jako dobro samo o sobě bez ohledu na pragmatické či racionální úvahy. Sjednocení Evropy je vysvětlováno jako historická nevyhnutelnost bez reálné alternativy. Toto zhodnocení můžeme uzavřít konstatováním, že Pius XII. nespatořoval na evropské integraci až do své smrti jediný nedostatek. Pokud evropské instituce či integraci kritizoval, tak vždy pouze kvůli pomalému tempu prohlubování vstříc federální Evropě, kterou papež vždy viděl jako konečnou finalitu evropského procesu.

Podle původní definice euroskepticismu bychom právě Pia XII. označili za euroskeptika, a to v důsledku jeho kritiky pomalosti integračního procesu (v kontextu Taggarta a Szczerbiaka jako případ měkkého euroskepticismu). Druhá generace Taggarta a Szczerbiaka se však takové klasifikaci jednoznačně vyhýbá. Částečně je možné využít typologii Muddeho a Kopeckého, dle které by pak Pius XII. byl opět poněkud paradoxně euroskeptikem, z hlediska podpory evropské ideje totiž papež zřetelně spadá do kategorie eurofil, který je však nespokojen s dobovým stavem integrace (EU-pesimista), a to z důvodu pomalého prohlubování integrace. Euroskepticismus v pojetí Muddeho a Kopeckého je však odlišný od euroskepticismu v dalších typologiích. Podle Contiho a Verzichelliho je Pius XII. klasickým příkladem krajní formy indentitárního evropeanismu.

Vize evropské integrace v myšlení Pia XII. patří z hlediska moderních dějin papežství k jedněm z nejvíce propracovaných. Žádný papež po roce 1958 již neobsáhl integraci v takové šíři. Ačkoliv můžeme zcela jistě najít více zmínek o Evropě a evropské integraci u Jana Pavla II. a zvláště u Benedikta XVI., Pius XII. se vyjadřoval

od striktně právních a institucionálních záležitostí přes obranu až ke kulturnímu rozměru evropské integrace. Další papežové se také do velké míry opakují či opětovně připomínají postoje svých předchůdců. Pontifikáty po roce 1958 se rovněž stále více omezovaly na kulturní či morální problematiku, jak ostatně prohlásil roku 1979 i Jan Pavel II.: „*Katolická církev nemá kompetence v oblasti technických záležitostí společenství.*“¹⁸⁵ V případě Pia XII. se však sešly takové dějinné faktory, které vedly papežství k adresování témat, která obvykle nepatří do jeho výlučného zájmu. V závěru svého života Pius XII. napsal: „*Dnes jsem již klidný, protože hnutí, které začalo, již nebude stagnovat na místě a je ochotno pokládat oběti, bez kterých sjednocení nemůže proběhnout.*“¹⁸⁶

¹⁸⁵ *Promluva Jana Pavla II. k Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru dne 22. března 1979.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 14, 1979, s. 9–10.

¹⁸⁶ *Promluva Pia XII. k představitelům Evropského společenství uhlí a oceli dne 4. listopadu 1957.* AAS 49 (1957): 966–969.

Jan XXIII. (1958–1963) a Pavel VI. (1963–1978)

4. 1. Jan XXIII. a projekt evropské integrace

Papežství jako instituce vykazuje pozoruhodnou míru kontinuity, která nemá v dějinách křesťanské éry obdoby. Bez ohledu na to lze zvolení kardinála Angela Roncalliho papežem Janem XXIII. označit za revoluční. Ať už šlo o svolání druhého vatikánského koncilu či naprosto nový vstup Svatého stolce do vztahů mezi USA a SSSR. Poměr Svatého stolce k evropské integraci nicméně do těchto změn nepatřil. Jana XXIII. lze označit za papeže, který se z poválečných pontifiků vyjadřoval k evropské problematice zcela nejméně. V podstatě jediným nosnějším dokumentem rozsáhlejšího charakteru s tématem evropské integrace je list, zaslaný papežem u příležitosti konání *Francouzských sociálních týdnů* na jaře 1962 a proslovený kardinálem Amleto Giovanni Cicognanim.

Téměř úplná absence evropské integrace měla dle našeho názoru několik příčin. Pontifikát Jana XXIII. byl ve srovnání s ostatními relativně krátký (1958–1963), avšak nabitý událostmi, zejména druhý vatikánský koncil (1962–1965) představoval jistě větší prioritu než úvahy nad evropskou integrací. Samotná evropská problematika byla hojně adresovaným tématem u Pia XII. a v dané době nezbývalo mnoho co dodávat. Již ve svém prvním vánočním projevu Jan XXIII. stručně rekapituloval vánoční promluvy Pia XII. i s jejich důrazem na rekonstrukci a jednotu Evropy, a prakticky se s nimi ztotožnil.¹⁸⁷ A. Roncalli byl Ital s podobným federalistickým zázemím, ostatně kardinál E. Pacelli vedl jeho doktorskou práci, za první světové války působil jako kaplan v nemocnici u válečné fronty, podobně jako Pius XII. měl diplomatické zkušenosti a sdílel odpor svého předchůdce k nacionalismu.¹⁸⁸ V době války zachránil Roncalli díky své misi v Turecku a Řecku asi 24 000 Židů a v souladu s Piem XII. očekával zrod nové poválečné Evropy. Ve Francii roku 1945 přesvědčoval politiky MRP k francouzsko–německému smíření coby základně poválečné Evropy. Objížděl německé zajatecké tábory a přesvědčil francouzskou vládu k propuštění stovek zajatců.¹⁸⁹ Jako doyen diplomatického sboru v Paříži opakovaně vyzval ministerského předsedu Léona Bluma

¹⁸⁷ *Promluva Jana XXIII. dne 23. prosince 1958.* AAS 51 (1959): 6–12.

¹⁸⁸ HATCH, Alden: *His Name was John: a life of Pope John XXIII.* Harrap 1963, s. 53–54.

¹⁸⁹ HEBBLETHWAITE, Peter: *John XXIII. Pope of the Century.* Continuum 2000, s. 102. Případně také ROTHMANN, Robert: *Jsem Josef, Váš bratr.* Karmelitánské nakladatelství 2004, s. 47–48.

ke smíření s Němci, do té doby dle mínění A. Roncalliho nešlo považovat válku za ukončenou.¹⁹⁰

Jan XXIII. vystupoval vždy jako nárokově integrující papež. Chtěl vést dialog s komunisty, socialisty¹⁹¹, Židy či pravoslavnými, jeho antikomunismus byl ve srovnání s Piem XII. mnohem méně veřejně artikulovaný. Ve snaze smířit západní a východní blok (např. v době Kubánské krize či výměnou dopisů s Nikitou Chruščovem a při setkání s Chruščovovým zetěm ve Vatikánu) tak na evropskou integraci téměř neodkazoval, protože po dlouhém pontifikátu Pia XII. a v kontextu studené války byla integrace jasným symbolem antikomunistické hradby a západní křesťanské civilizace, stojící proti komunistickému ateismu. Tento argument platí rovněž pro jeho nástupce, Pavla VI. (s ohledem na „Vatikánskou Ostpolitiku“), P. Chenaux k tomu píše: „*Od skončení koncilu přestala být Evropa středem zájmu Vatikánu. Zatímco Pius XII. neustával připomínat téma civilizačního poslání křesťanské Evropy, koncilní otcové nepokládali za vhodné vracet se ke zvláštnímu poutu, které od počátku spojovalo křesťanství a západní civilizaci.*“¹⁹²

Zatímco u Pia XII. byla římskokatolická církev stále víceméně institucí euroatlantické civilizace, díky druhému vatikánskému koncilu se stává církev skutečně univerzální a Jan XXIII. se tak často zabíral spíše celým světem a jeho problémy. Odstup od evropské integrace lze pozorovat i v rozvolnění vztahu Svatého stolce a italských křesťanských demokratů (DC). Papež vyzýval ke smíření s levicí, za což mu bylo pravicovými kruhy vyčítáno velké posílení socialistů (PSI) a komunistů (PCI), a to právě na úkor DC (zvláště ve volbách roku 1963). Naopak Pius XII. apeloval na silné postavení křesťanských demokratů jako bezpečné záruky rozvoje evropské integrace. V obecné rovině papež kladl důraz na pastoraci, což je patrné zejména ve vánočních promluvách, které bývaly v době Pia XII. hlavním nástrojem vyjádření se k zásadním mezinárodním problémům. Promluvy Jana XXIII. jsou také mnohem přímější, ve srovnání s Piem XII. několikanásobně stručnější a mají spíše pastorační rozměr.

¹⁹⁰ *Promluva k ministerskému předsedovi Léonu Blumovi. Paříž, 31. prosince 1946.* In: CAPOVILLA, Loris (ed.): *Mission to France 1944–1953.* New York, McGraw-Hill Book Company, 1966, dokument 34. V podobném duchu mluvil A. Roncalli také k prezidentu Vincentu Auriolovi (viz dokumenty 36 a 41).

¹⁹¹ Paradoxně jeho nejlepšími přáteli ve Francii nebyli politici MRP, ale socialisté Eduard Herriot a zvláště prezident Vincent Auriol. Ostatně jisté sympatie marxistů vůči osobě Jana XXIII. dokazuje i kniha Jaroslava Hraničky (*Jan XXIII.* Praha 1968, 180 s.) či gesto PCI, která v den úmrtí papeže svésila vlajky na půl žerdi.

¹⁹² CHENAUX, P.: *Katolická církev a komunismus v Evropě...* s. 208.

Zatímco Pius XII. využil každého projevu ke křesťanským demokratům k apelu na budování Evropy, u Jana XXIII. tyto výzvy nenacházíme.¹⁹³

V období pontifikátu Jana XXIII. začíná také církevní odstup od právních a institucionálních témat, která dominovala za jeho předchůdce. Promluvy se začínají stále více týkat humanitárních a kulturních problémů. Na rozdíl od Pia XII. se Jan XXIII. obracel spíše k OSN, což je vzhledem k výše uvedenému logické.¹⁹⁴

Hlavním přínosem Jana XXIII. ve vztahu papežství k evropské integraci je silný apel na humanitární a rozvojovou politiku. Jisté náznaky identifikujeme již u Pia XII., ale právě Jan XXIII. toto téma plně rozvinul. Evropskou integraci Roncalli pojímal jako jednu z řady mezinárodních organizací, která se může angažovat v pomoci třetímu světu: „... po druhé světové válce vzniká řada mezinárodních organizací. Tak je tomu i v případě Evropy, kde národy spojily síly k cílům nejen politickým a vojenským, ale také humanitárním a dobročinným.“¹⁹⁵ S odkazem na encykliku *Mater et Magistra* Jan XXIII. kladl důraz na to, co může sjednocená Evropa přinést světu. Od vnitřního uspořádání evropské integrace za Pia XII. se tak papežství přesunuje k vnější dimenzi: „Cenou bude vznik opravdového společenství s autentickou solidaritou, které nebude založeno výhradně na egoistických zájmech, ale bude otevřené zájmům univerzálním, zájmům celé lidské civilizace.“¹⁹⁶ ES se dle papeže nesmí uzavírat do bludného kruhu národních zájmů a mocenských kalkulací, ale přednostně reflektovat zájmy a dobro celého světa.¹⁹⁷ Tedy stejně jako jeho předchůdce, i Jan XXIII. odmítal nacionální egoismus, ale současně varoval před tím, aby evropská integrace vytvořila jakýsi druh egoismu nadnárodního.

V souladu s předchozím papežem je kladen důraz na význam Evropy jako prostředníka ve studené válce a tedy i role při zajištění globální bezpečnosti: „příspěvek k vytváření evropské jednoty, pro kterou pracuje tolik politiků, je to práce pro mír v Evropě a tím i ve světě.“¹⁹⁸ Plně toto téma papež rozvinul v promluvě

¹⁹³ Např. *Promluva Jana XXIII. k německému kancléři Konradu Adenauerovi dne 22. ledna 1960.* AAS 52 (1960): 90.

¹⁹⁴ Akcent na OSN byl dán také tím, že A. Roncalli působil jako nuncius v Paříži současně i v pozici zástupce Svatého stolce u UNESCO. Viz např. *Promluva Jana XXIII. k desáté mezinárodní konferenci FAO dne 3. května 1960.* AAS 52 (1960): 463–464.

¹⁹⁵ *Promluva Jana XXIII. k zdravotnímu výboru Západoevropské unie dne 12. dubna 1960.* AAS 52 (1960): 352–353.

¹⁹⁶ *Promluva Jana XXIII. u příležitosti konání Francouzských sociálních týdnů. Pronesl dne 22. července 1962 Msgr. Dell'Acqua. Semaines sociales de France.* Lyon 1962, s. 7–8.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ *Promluva Jana XXIII. u příležitosti evropského dne vzdělávání dne 11. února 1963.* AAS 55 (1963): 171–172.

k Parlamentnímu shromáždění Evropa–Afrika v lednu 1961. Jako hlavní bezpečnostní problém chápal Jan XXIII. nerovnoměrný hospodářský rozvoj světa. Humanitární a rozvojová politika jednotné Evropy tak může přispět ke zvýšení bezpečnosti a stability v Africe. Proto musí evropská integrace: „mobilizovat všechny své materiální i duchovní zdroje, a hlavně dobrou vůli. Protože milosrdenství a solidarita jsou nejlepší cestou k míru mezi lidmi... Poskytování rozvojové pomoci ze strany bohatých národů a zvyšování jejich životní úrovně je základním předpokladem pro budování účinnějšího bratrství v rámci společenství národů.“¹⁹⁹ V tomto kontextu interpretujeme papežova slova i tak, že evropská integrace je pouze jedním z pilířů budování jednotnějšího světa.

Tento nově zformovaný akcent byl dán jednak vývojem římskokatolické církve. Již encyklika *Mater et Magistra* (1961) kladla velký důraz na morální povinnost pomoci chudšímu, a to nejen na úrovni osobní, ale i v dimenzi státní a regionální.²⁰⁰ Současně na straně evropské integrace došlo k rozvoji vztahu s bývalými koloniemi, který vrcholil roku 1963 navázáním spolupráce a pomoci prostřednictvím dohody z Yaoundé. Cílem evropské integrace tedy na rozdíl od Pia XII. není již obranná funkce, ale otevření se Evropy světu. V jednom britském protievropském pamfletu, který přirovnává jednotnou Evropu k syntéze nacismu, Svaté říše římské a odvěké katolické snaze ovládnout anglikánskou Británii, je zmíněn citát, připisovaný tomuto papeži: „*Sjednocená Evropa bude největší katolický superstát, který svět kdy poznal, největší síla lidskosti, kterou kdy člověk viděl.*“²⁰¹ V žádné promluvě se nám tuto pasáž nepodařilo dohledat, sám autor neuvádí vzhledem k agitačnímu charakteru dokumentu zdroj, avšak i tak citát dobře vyjadřuje podstatu integrace v pojetí Jana XXIII.

Dalším příspěvek Jana XXIII. k evropské problematice spočíval v definování tzv. obecného evropského dobra. Tento vývoj do značné míry navazoval na kritiku národních států u Pia XII., obecné dobro již nelze realizovat (pouze) na státní úrovni, ale na úrovni Evropy: „*Bezpochyby můžeme říci, že evropské obecné dobro skutečně existuje: je třeba jej podporovat a realizovat.*“ Nástrojem dosažení obecného dobra je pak prohlubování evropské integrace ve všech jejích dimenzích: „*Z jeho univerzální definice nemůže zahrnovat partikulární zájmy jednoho národa či skupiny. Skládá se jak z elementů ekonomiky: prosperita a udržitelný rozvoj, tak sociálních elementů:*

¹⁹⁹ Promluva Jana XXIII. k Parlamentnímu shromáždění Evropa – Afrika dne 26. ledna 1961. AAS 53 (1961): 104–105.

²⁰⁰ *Mater et Magistra*. Encyklika Jana XXIII. vydaná 15. května 1961.

²⁰¹ HILTON, Adrian: *Principality of Power of Europe*. Dorchester House Publications 1997, s. 34.

*rovnováha a harmonie mezi různými skupinami ve společnosti, a také elementů politických: právní řád a jeho obrana.*²⁰²

V duchu Pia XII. pokračuje apel na oslabování národního státu ve vztahu k integraci. Již jsme poukázali na papežovo definování obecného evropského dobra. K této záležitosti se neobširněji vyjádřila encyklika *Mater et Magistra*: „Každý důležitý problém, ať už v oblasti vědy, techniky, hospodářství, politiky nebo kultury, velice často přesahuje možnosti jedné jediné země... Tyto problémy mají často mezinárodní či spíše světové souvislosti. Jednotlivé státy často nejsou schopny řešit přiměřeně své vlastní problémy samy.“²⁰³ V souladu s předchozím papežem je podroben ostré kritice nacionalismus, a to jako překážka bránící užší integraci: „Pro mezinárodní mír je třeba překonat některé omyly, mýtus síly, nadřazenosti a nacionalismu, které dlouho bránily integraci národů.“ Na jiném místě Jan XXIII. řekl: „Modleme se také za národy, aby se nedaly oslepit zahořklým nacionalismem a neblahou rivalitou, aby se zdařila také obnova společnosti v duchu pravdy, spravedlnosti a lásky.“²⁰⁴ Problematika společného dobra, založená na úrovni nadstátních regionů či celého světa je charakteristická také pro encykliku *Pacem in terris* (1963).²⁰⁵ Na straně jedné tak státy nejsou schopny řešit globální problémy a vzniká regionální (např. evropské) a světové obecné dobro, na straně druhé je politické uspořádání stále založeno na národních státech. Proto Jan XXIII. z této perspektivy podporoval vznik nadnárodních a mezinárodních organizací a jejich posilování.²⁰⁶ Evropský integrační projekt logice těchto dokumentů odpovídal, jak na to sám poukázal Jan XXIII. Rovněž Pavel VI. v rekapitulační promluvě o pojetí Evropy u Pia XII. a Jana XXIII. prohlásil, že *Pacem in terris* byla papežem vytvářena v kontextu integrující se Evropy a přímo na základě její zkušenosti.²⁰⁷

Vyjma nových témat, která do evropské problematiky přinesl Jan XXIII., se setkáváme také s výraznou mírou kontinuity. Sám papež se na řadě míst odvolával na svého předchůdce: „Evropa je navzdory řadě sporů o povahu a podobu institucí a jejich pravomocí každodenní realitou. Jak řekl Pius XII: Proč ještě váhat? Cíl je jasný. Lidské

²⁰² Promluva Jana XXIII. u příležitosti konání Francouzských sociálních týdnů. Pronesl dne 22. července 1962 *Msgre Dell'Acqua. Semaines sociales de France*. Lyon 1962, s. 7–8.

²⁰³ *Mater et Magistra*. Odst. 201–202.

²⁰⁴ KUMPF, Alfred: *Pastýř a kormidelník. Životopis sv. Otce Jana XXIII.* Praha 1968, s. 84.

²⁰⁵ *Pacem in terris*. Encyklika Jana XXIII. vydaná dne 11. dubna 1963.

²⁰⁶ K interpretaci encyklik *Pacem in terris* a *Mater et Magistra* v politickém slova smyslu např. HEHIR, Brian: *Conflict and Security in New World Order*. In: COLEMAN, John a kol.: *Globalization and Catholic Social Thought: Present Crisis, Future Hope*. Orbis Books 2005, s. 72–86.

²⁰⁷ Promluva Pavla VI. k Institutu pro evropská studia dne 29. dubna 1967. AAS 59 (1967): 499–502.

potřeby jsou před očima všech.“²⁰⁸ Rovněž obecný přístup k integraci jako takové odpovídá myšlení Janova předchůdce: „Riziko bylo přijato a odvaha byla odměněna. Evropské společenství uhlí a oceli nám ukázalo dlouhou a pozitivní zkušenost. Nejenže zcela odstranilo staleté ničivé rivality, ale vytvořilo plodné přátelství mezi sousedy, kteří nyní mohou být právem hrdí... Na něj navázalo Evropské hospodářské společenství, které se pokouší nyní budovat zcela novou konstrukci.“²⁰⁹

Odklon od federalismu tedy nelze prozatím doložit ani předpokládat. Ostatně již jako nuncius v Paříži označil Roncalli podpis dohody o EOS za „Obrat ve vývoji mezinárodních vztahů ve všech ohledech, můžeme opatrně konstatovat slibné záblesky lepšího počasí.“²¹⁰ Obdobně je velmi podobný přístup v nutnosti zakládat evropské instituce na pilířích křesťanského dědictví: „Nachází se zde řecký humanismus se svým smyslem pro rovnováhu a krásu, duch římského práva, který dává každému jeho práva a povinnosti v rámci společné politické struktury, ale tím hlavním, co utvářelo evropskou duši po dvě uplynulá tisíciletí, bylo křesťanství, které definovalo lidskou osobu jako svobodnou, autonomní a odpovědnou.“²¹¹ Rovněž za základ evropského sjednocování považoval papež francouzsko-německé smíření, o jehož historickém významu mluvil ještě v létě roku 1962 na příkladu osobnosti Franze Stocka.²¹²

Jistý posun lze zaznamenat v oblasti vztahu integračního procesu k Evropanům samotným. Pius XII. apeloval na budování Evropy „shora“, tedy vytvořením unie mezi státy. Pro Pacelliho jako diplomata a aristokrata bylo budování Evropy otázkou elit, summitů a diplomatů. Jan XXIII. však poprvé upozorňuje na nutnost podpory pro integraci ze strany obyvatel starého kontinentu: „Evropský projekt nesmí být jen pouhou exkluzivní záležitostí vlád, ale musí se také otevřít lidem.“ V praxi si pod tím papež představoval vtažení společenských a občanských skupin a organizací do systému konzultací s evropskými institucemi.²¹³ Zde lze vyčíst jistou obavu, aby se evropský projekt nezvrhl v technokratický podnik, odtržený od reality, zvláště v době, kdy nebezpečí války nebylo již tak akutní jako bezprostředně po roce 1945.

²⁰⁸ Promluva Jana XXIII. u příležitosti konání Francouzských sociálních týdnů. Pronesl dne 22. července 1962 Msgr. Dell'Acqua. *Semaines sociales de France*. Lyon 1962, s. 7–8.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Promluva nuncia A. Roncalliho u příležitosti Nového roku k prezidentu Vincentu Auriolovi. Paříž, dne 31. prosince 1952. In: CAPOVILLA, L.: c. d., dokument č. 79.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Promluva Jana XXIII. o osobnosti Franze Stocka k římským seminaristům 17. července 1962. Franz Stock byl římskokatolický kněz, působící v pastoraci u francouzských vojenských vězňů ve Francii a poté u německých vězňů po válce v Německu. Stal se symbolem francouzsko-německého smíření.

²¹³ Promluva Jana XXIII. u příležitosti konání Francouzských sociálních týdnů. Pronesl dne 19. července 1962 Msgr. Dell'Acqua. *Semaines sociales de France*. Lyon 1962, s. 7–8.

Odstup od institucionální a právní stránky evropského projektu lze dokázat na absenci papežských vyjádření k velkým institucionálním tématům evropské integrace té doby. Jan XXIII. zcela mlčí k Fouchetovým plánům v letech 1961 a 1962, které navrhovaly evropskou politickou spolupráci v duchu silně intergovernmentálního přístupu.²¹⁴ Naopak Pius XII. velmi kritizoval integrační návrhy, které by vedly k oslabení nadnárodních institucí. I přes absenci vyjádření k dobovým problémům integrace papež pověřil zástupce Svatého stolce u Rady Evropy navázáním kontaktu s EP, čímž papežství začalo vstupovat do sféry evropské integrace i mimo rétorický rozměr.²¹⁵ Na druhé straně i odsudky egoismu, národní omezenosti a nacionalismu z úst Jana XXIII. lze v jistém smyslu brát jako reflexi obratu francouzské integrační politiky po návratu Charlese de Gaulla.

4. 2. Pavel VI. a projekt evropské integrace

Za Pavla VI. se integrační problematika začíná opět v širší míře vracet do papežského diskurzu. Roli hrála nejen podstatně delší doba pontifikátu (1963–1978), ale i osobnost nového papeže. Hamlet z Milána, jak se papeži později začalo s ohledem na jeho nerozhodnost a váhavost přezdívat, se podílel na formulování a realizaci politiky Svatého stolce již v éře Pia XII., jako pracovník státního sekretariátu měl vliv na kroky Svatého stolce v době druhé světové války. Ve Vatikánu se spolupodílel na rozsáhlé kampani z roku 1948, vedoucí k vítězství DC a odvrácení hrozby komunistického převratu v Itálii.²¹⁶ V roli papeže se často zabýval problematikou OSN (jako první vystoupil s projevem ve Valném shromáždění OSN a v době jeho pontifikátu je založeno stálé zastoupení Svatého stolce u OSN roku 1964) či mediací v mezinárodních vztazích (např. role papežství ve snaze ukončit vleklý konflikt ve Vietnamu či pokusy zprostředkovat jednání po Šestidenní válce).²¹⁷ V oblasti humanitární a rozvojové politiky je dodnes připomínán význam encykliky *Populorum progressio*.²¹⁸ V politické oblasti byl Pavel VI. bytostně křesťanským demokratem, měl úzké vazby na Alda Mora, Amintore Fanfaniho či Giulia Andreottiho, velká část jeho rodiny byla aktivní v DC a

²¹⁴ Plány iniciovala Francie Charlese de Gaulla, ostatní členské státy EHS je posoudily jako krok zpět v integračním procesu a odmítly je.

²¹⁵ CHELINI, Jean: *Jean XXIII. et l'ordre du monde*. Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1988, s. 139.

²¹⁶ DURAND, Jean-Dominique: *Giovanni Batista Montini alla Segreteria di Stato: il tempo della maturazione europeista (1937–1954)*. In: CITTERIO, Ferdinando – VACCARO, Luciano (eds): *Montini e l'Europa*. Brescia, Editrice Morcelliana 2000, s. 55–73.

²¹⁷ K roli OSN např. MELNYK, Roman: *Vatican Diplomacy at United Nations: A History of Global Catholic Engagement*. Edwin Mellen Press 2009, s. 109–153.

²¹⁸ *Populorum progressio*. Encyklika papeže Pavla VI., vydána 26. března 1967.

před válkou i v Italské lidové straně (PPI). Montiniho blízkým přítelem byl francouzský teolog Jacques Maritain, který rozvinul koncept nové křesťanské Evropy, s Alcide de Gasperim se budoucí nejvyšší pontif přátelil ještě před začátkem druhé světové války.²¹⁹ Současně byl Pavel VI. prvním papežem, jenž ctil hodnoty politické demokracie. Projevilo se to např. v rostoucím tlaku na frankistické Španělsko, do té doby papežstvím spíše tolerované, či v kritice snah o spolupráci mezi DC a neofašistickým Italským sociálním hnutím (MSI).²²⁰

V duchu námi uvedeného odklonu Svatého stolce od institucionálně-právních aspektů integrace k otázkám kultury a evropské identity, který lze zaznamenat již u Jana XXIII., věnoval také Pavel VI. hlavní pozornost této otázce. Církev by na prvním místě neměla vstupovat do těchto debat, ale definovat obecný rámec Evropy: „*Nemáme právo ani kompetence k tomu, abychom rozhodovali o tom, jaká forma evropské jednoty je pro Evropany nejlepší. Naše cesta je jiná: je to morální a duchovní řád.*“²²¹ Obdobně jako předchozí pontifikáty, i Pavel VI. považoval za hlavní základ integrace evropskou identitu: „*Jsmo stále více přesvědčeni, že řešení evropské otázky spočívá v tom, aby plány a procesy sjednocení v oblasti ekonomiky, techniky, vojenství a politiky byly založeny nikoliv na unitární mentalitě, ale na společné kultuře... To ukazuje na rostoucí nutnost postavit proces evropského sjednocení na základ společného kulturního dědictví.*“²²² Dle Pavla VI. pak nejvhodnější základ pro supranacionální integraci Evropy představovala katolická víra, která spojuje proudy od antické tradice po osvícenství, kterým Pavel VI. nově také dává v oblasti evropské identity prostor: „*Pokud mají tyto historické formy jednoty něco společného, byla to vždy víra. Nemůžeme však říci jenom víra, ale víra křesťanská, víra katolická, která vytvořila Evropu, a tak se stala její duší. Reformace přispěla naopak k rozptylu.*“²²³ Jistý odstup od reformace je pak pro papežské myšlení o Evropě přirozený (a setkáme se s ním i u Jana Pavla II.), reformace zlikvidovala středověkou jednotu Evropy a jsou to právě

²¹⁹ Viz MARITAIN, Jacques: *Integrální humanismus*. Řím, Česká křesťanská akademie 1967, 305 s.

²²⁰ Stručně k pontifikátu Pavla VI. např.: COPPA, Frank: *Politics and Papacy in Modern World*. Praeger 2008, s. 165–190. Případně: COPPA, Frank: *Modern Papacy since 1789*. Longman Limited 1998, s. 223–234. K diplomacii Pavla VI. RUMI, Giorgio: *Montini diplomatico*. In: *Paul VI. et la vie internationale*. Brescia 1992, s. 11–27. LEVILLAIN, Philippe: *L'oeuvre diplomatique du Saint Siège sous Paul VI*. In: *Paul VI. et la vie internationale*. Brescia 1992, s. 27–37.

²²¹ *Promluva Pavla VI. k novinářům Evropského hospodářského společenství dne 17. dubna 1967. Papi e l'Europa: Documenti*, s. 70–71.

²²² *Evropská kultura a křesťanská civilizace. Promluva Pavla VI. k FUCI (organizace katolických univerzitních studentů, Fédération des universitaires catholiques italiens, kde dříve G. B. Montini sám působil, pozn. P. Ž.) dne 2. září 1963. Papi e l'Europa: Documenti*, s. 147–148.

²²³ *Promluva Pavla VI. k evropským biskupům dne 18. října 1975. AAS 67 (1975):477–478.*

katolické oblasti, kde je ve srovnání s protestantskými zeměmi vyšší podpora pro evropskou integraci. V návaznosti na Pia XII. roku 1964 Pavel VI. navštívil obnovený klášter Monte Cassino a prohlásil Benedikta z Nursie za hlavního patrona sjednocující se Evropy. Současně vyzval k tomu, aby evropské instituce vycházely z principů křesťanství.²²⁴

Podobně jako Jan XXIII., i Pavel VI. apeloval na nutnost vštípit evropskou identitu občanům: „jednota Evropy začíná v praxi v mentalitě lidí a ve veřejném mínění.“²²⁵ Papež dokonce navrhl, aby úkol prosazovat evropskou identitu na sebe vzaly instituce římskokatolické církve: „Budování nové Evropy je třeba podpořit spontánní podporou veřejnosti v duchu spolupráce s ní. A v této oblasti může církev podpořit vaše hnutí.“²²⁶ Zvláště v době stagnace evropské integrace považoval papež za prioritu šířit evropské vědomí v širokých vrstvách obyvatel coby způsob opětovné aktivizace projektu: „Pokud se totiž má vytvořit evropská jednota, nepůjde to umělým tlakem zvnějšku, ale vyjádřením přání všech lidí... Pokud však zůstane evropská idea pouze přesvědčením některých lidí v evropských vládách, nerozšíří se do jednotlivých vrstev společnosti.“²²⁷ V kontextu evropské identity tak ve srovnání s předchozími pontifikáty neshledáváme žádnou změnu s výjimkou výraznějšího prostoru pro nekatolickou evropskou tradici, která je však zasazena do kontextu víry jako společného tmelu. Současně je zde rostoucí odstup od středověké nostalgie evropské jednoty: „Jsme si vědomi toho, že podmínky jsou zcela rozdílné a nové oproti křesťanskému státu, jaký známe z historie. Máme občansky vyspělé a nové státy na novém kontinentu... I proces sekularizace citelně zasáhl křesťanskou Evropu a do jisté míry způsobil umlčení víry. Jiné kontinenty vypadají ve srovnání s Evropou jako domovy křesťanství.“²²⁸ Na druhé straně právě Pavel VI. přišel s myšlenkou, která se stane základem evropské integrace u Jana Pavla II., a sice apel na evropskou identitu jako cesty k objevení křesťanských kořenů a tím i k reevangelizaci kontinentu: „Jen prostřednictvím této duchovní cesty

²²⁴ Promluva Pavla VI. v klášteře Monte Cassino dne 24. října 1964. Ten samý den byl Svatým stolcem vydán apoštolský dopis *Pacis nuntius*, který dával do přímé souvislosti snahy Benedikta z Nursie se současnou integrací Evropy: „Je tak přirozené, že dnes podporujeme hnutí, usilující o realizaci jednotné Evropy... a také z tohoto důvodu vyhlášíme Benedikta patronem a ochráncem Evropy.“ AAS 56 (1964): 983–989. *Apoštolský dopis Pavla VI. Pacis nuntius*. Vydáný 24. října 1964.

²²⁵ Promluva Pavla VI. ke konferenci evropských telekomunikací dne 20. dubna 1967. *Papi e l'Europa: Documenti*, s. 212–214.

²²⁶ Promluva Pavla VI. k Evropskému hnutí dne 9. listopadu 1963. *Papi e l'Europa: Documenti*, s. 151–152.

²²⁷ Promluva Pavla VI. k hnutí Mladá Evropa dne 8. září 1965. *Papi e l'Europa: Documenti*, s. 194.

²²⁸ Promluva Pavla VI. k evropským biskupům dne 18. října 1975. AAS 67 (1975): 477–478.

*může Evropa najít svou skrytou identitu, svůj dynamismus, svědectví, které musí předávat světu.*²²⁹

V návaznosti na Jana XXIII. je široce rozvinuto téma rozvojové a humanitární pomoci. Jak jsme již uvedli v úvodu, Pavel VI. této oblasti věnoval značný prostor, např. založením *Pontifikální rady pro mír a spravedlnost* či vydáním encykliky *Populorum progressio*. V tomto kontextu se postupně začíná objevovat kritika Svatého stolce vůči SZP, která se údajně chová k rozvojovým státům protekcionisticky. „*Je třeba zavést kooperační mechanismus mezi rozvojovou pomocí třetímu světu a vnitřní zemědělskou politikou jednotlivých států Evropského společenství, do tohoto mechanismu je třeba zahrnout chudé státy a významně navýšit těmto státům finanční i technickou pomoc.*“²³⁰ Na straně druhé Pavel VI. nekritizoval samotnou podstatu SZP a vzhledem k charakteru agrárního sektoru ji považoval za přínosnou, pouze apeloval na to, že: „*stav zemědělství v oblastech třetího světa by nám neměl být lhostejný.*“ Zajímavá je zmínka o egoistické taktice některých členských států ES v oblasti SZP, čímž papež pravděpodobně odkazoval na dominantní pozici Francie v této oblasti.²³¹

ES tak již není budováno pouze pro bezpečnost a rozvoj Evropy, jak zamýšlel Pius XII., ale nově pro pomoc světu: „*Evropské společenství, které budujeme, budujeme pro svět, který hladoví, kde jsou ideologické či rasové konflikty, aby tomuto světu nabídlo pomocnou ruku.*“²³² Zatímco Pius XII. vnímal evropský projekt jako možnost vystoupit ze stínu USA, Pavel VI. již vyzývá Evropu k samostatné mírotvorné politice ve světě. Akcent je v této dimenzi kladen na spolupráci ES s Afrikou. Papež se v této oblasti dokonce přimlouval za novou architekturu vztahů, která nebude stát jako doposud na bilaterálních vazbách, ale na vazbách multilaterálních. Pavel VI. také správně odhadl značnou nerovnoprávnost ve vztahu ES a Afrika, kdy se poměr dárce příjemce pomoci přesouvá i do sféry rozhodování a vlivu. Spolupráce mezi ES a Afrikou by však neměla stát pouze na ekonomické pomoci, ale měla by získat i politický rozměr: „*Historie ukazuje, že ryze ekonomické vyhlídky vedou do slepé uličky.*“²³³

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ *Promluva Pavla VI. k zemědělcům Evropských společenství dne 14. prosince 1973.* AAS 66 (1974): 13–15.

²³¹ *Promluva Pavla VI. k ministrům zemědělství Evropského hospodářského společenství dne 10. listopadu 1977. Papi e l'Europa: Documenti,* s. 316.

²³² *Promluva Pavla VI. k zdravotní komisi Evropského parlamentu dne 16. dubna 1970.* AAS 62 (1970): 285–287.

²³³ *Promluva Pavla VI. k Parlamentnímu shromáždění Evropské společenství–Afrika dne 1. února 1974.* AAS 66 (1974): 192–195.

Zcela nový byl také zájem Pavla VI. o problematiku imigrantů v kontextu evropské integrace. Papež žádal vznik společné evropské imigrační politiky: „*tito imigranti opravdu potřebují pomoc od Evropského společenství a zajištění odpovídající spravedlnosti. Realita je však často bolestivá... Sociální charta Evropy ve svém čl. 19. obsahuje ustanovení, která vřele podporujeme. Možná by bylo dobré zajistit jeho účinnou aplikaci ve spolupráci s vládami členských států!*“²³⁴ Papež rovněž velmi podporoval migraci obyvatel mezi jednotlivými evropskými státy. Domníval se, že tento vnitroeurovský multikulturalismus bude: „*kousek po kousku posilovat vzájemné pouto a solidaritu mezi evropskými zeměmi a tím přispívat k vytvoření společné evropské mentality.*“²³⁵

U Jana XXIII. spatřujeme náznaky pojetí jednoty Evropy jako počátku integrace celého světa. Toto téma je dále prohlubováno Pavlem VI.: „*Na obtížné cestě k jednotě světa je několik etap: váš hlas má autoritu v řadě tiskových institucí, které zastupujete, a jednou z nejdůležitějších etap na cestě ke světové jednotě je sjednocení Evropy.*“²³⁶ S tím souvisí již často opakovaná teze, že evropský mír je základním předpokladem pro budování míru ve světě: „*A nejen to, mimo vybudování evropského míru jste se rozhodli také posilovat mír ve světě. A proto vás církev musí podporovat. Evropský mír bude jako světlo pro mír světový!*“ Papež také naznačil, že model evropské integrace je hodný následování a tedy i exportu do jiných regionů.²³⁷ U příležitosti zasedání parlamentního shromáždění EHS a států a Afriky a Madagaskaru Pavel VI. vyzval africké státy k inspiraci evropskou integrací: „*I zde byly národy, které vedly bratrovražedné a občanské války, ale dnes pochopily, že lepší cestou je ukončit násilí a nenávisť a vydat se vsříc pokroku a společnému dobru prostřednictvím vzájemných dohod.*“²³⁸ Z některých pasáží je patrná jistá forma paternalismu, kterou by evropské státy měly exportem svého modelu integrace v Africe realizovat.²³⁹

²³⁴ Promluva Pavla VI. ke zdravotní komisi Evropského parlamentu dne 16. dubna 1970. AAS 62 (1970): 285–287.

²³⁵ Promluva Pavla VI. k Radě pro emigranty dne 6. září 1965. AAS 57 (1965): 786–788.

²³⁶ Promluva Pavla VI. k novinářům Evropského hospodářského společenství dne 17. dubna 1967. *Papi e l'Europa: Documenti*, s. 70–71.

²³⁷ Promluva Pavla VI. k zástupcům EHS a EURATOM dne 29. května 1967. AAS 59 (1967): 622–623. Podobný obsah také Promluva Pavla VI. k zástupcům ESUO dne 8. října 1965. Zde o evropské integraci řekl: „*A tento mír je základem a předpokladem pro mír a spolupráci celého světa.*“

²³⁸ Promluva Pavla VI. k parlamentnímu shromáždění EHS a států Afriky a Madagaskaru dne 9. prosince 1965. AAS 58 (1966): 75–77.

²³⁹ Zvláště Promluva Pavla VI. k 8. kongresu Rotary International dne 14. listopadu 1970. AAS 62 (1970): 827–830.

Přes rozdíly lze v jedné oblasti naprosto bezpečně charakterizovat myšlení Pavla VI. jako úplný návrat k rétorice Pia XII., a to v rovině institucí. Už v pozici milánského arcibiskupa podmínil úspěch budování evropské jednoty odstraněním státní suverenity, národní stát považoval za zlo, zodpovědné za rozpoutání druhé světové války a nacionalismus označil za základ „totalitarismu a pohanství“.²⁴⁰ V promluvě k členům Vysokého úřadu mluvil papež o nutnosti sledovat zájmy evropské, nikoliv zájmy národní, ke kterým připojil přívlastky „egoistické“ a „rozvratné“.²⁴¹ V dubnu 1967 papež věnoval celou promluvu pojetí evropské integrace u Pia XII. a zakončil ji slovy: „Větší společenství nikdy nevzniká bez obětí, ale je nezbytně nutné pochopit jejich nevyhnutelnost a nakonec i jejich prospěšný charakter. Delegace kompetencí na nadnárodní orgán je vstupem na blahodárnou cestu.“²⁴² V promluvě k německému kancléři Willy Brandtovi Pavel VI. vyzval k dalšímu prohlubování integrace: „Unie v ekonomické oblasti je možná a v současné situaci je třeba zvážit i unii v oblasti politické.“²⁴³

Kritice Pavla VI. neušel ani EURATOM. Přestože papež vnímal důležitost energetiky, v EURATOM spatřoval pasivní instituci bez výraznější činnosti. Oproti tomu EHS označil za příklad budování Evropy: „Na druhé straně vývoj na poli Evropského hospodářského společenství je značný... Tento obrovský úspěch má také další pozitivní dopady: stává se přitažlivou silou. Národy v Evropě i mimo ni jsou přitahovány na orbitu Evropského společenství, a uzavírají s ním smlouvy o přidružení, které obohatí obě strany.“²⁴⁴ Druhá část citace mířila na snahu Velké Británie a dalších států severní Evropy (Irsko, Dánsko a také Norsko²⁴⁵) stát se členy ES. Pozoruhodné je, že Pavel VI. se k severnímu rozšíření vůbec nijak nevyjádřil. Mlčení lze dle našeho názoru vysvětlit eminentním zájmem papežství na prohlubování projektu, přičemž vstup severního křídla Evropy (navíc s převažujícími protestantskými denominacemi), spojený se zkušeností Pia XII. s „rozvratnou“ úlohou Britů z Haagu, pravděpodobně

²⁴⁰ CANAVERO, Alfredo: *L'engagement pour l'Europe de Giovanni Battista Montini aumonier de la FUCI, substitut secrétaire d'État, archeveque et pape*. In: BOSSUAT, Gerard – DUMOULIN, Michel – SAUNIER, Georges (eds.): *Inventer l'Europe: Histoire Nouvelle Des Groupes d'Influence et des acteurs de l'unité européenne*. Peter Lang Publishing 2003, s. 265.

²⁴¹ *Promluva Pavla VI. k představitelům Vysokého úřadu ESUO dne 17. dubna 1964. Papi e l'Europa: Documenti*, s. 160.

²⁴² *Promluva Pavla VI. k Institutu pro evropská studia dne 29. dubna 1967. AAS 59 (1967): 499–502.*

²⁴³ *Promluva Pavla VI. ke kancléři Německé spolkové republiky dne 13. července 1970. AAS 62 (1970): 528–530.*

²⁴⁴ *Promluva Pavla VI. k EHS a EURATOM u příležitosti 10. let od založení těchto organizací dne 29. května 1967. AAS 59 (1967): 622–623.*

²⁴⁵ Kde bylo členství nakonec odmítnuto v lidovém referendu roku 1972 a později opět roku 1994.

vedly Pavla VI. k odůvodněným obavám o homogenitu a soudržnost společenství.²⁴⁶ Navíc je nutno připomenout, že severní rozšíření bylo prioritou americké zahraniční politiky a jak jsme uvedli v případě Pia XII., vztah papežství k USA v kontextu evropské jednoty byl poměrně ambivalentní.

Za obecnou prioritu pro budoucnost Pavel VI. označil co největší důraz na proměnu ekonomické unie v unii politickou: „*desáté výročí římských smluv je skvělá příležitost, abychom vykročili z oblasti hospodářské integrace.*“²⁴⁷ Velký důraz papež kladl na Evropský parlament, který hned několikrát oslovil a označil jej za „*zářný symbol evropské jednoty.*“²⁴⁸ ESD viděl jako garanta nadnárodního charakteru společenství, který nehledí na zájmy jednotlivých členských států, ale chrání zájem celku: „*zakládající smlouvy jsou neustále v ohrožení a jen bdělost Evropské komise a Vašeho soudu je chrání, interpretuje a trestá jejich porušení.*“ ESD byl také zárukou toho: „*že se mezinárodní instituce nestanou bezmocné a jejich principy mrtvé, tím by padl i koncept společného dobra.*“²⁴⁹ Od Jana XXIII. pak převzal Pavel VI. časté poukazy na existenci evropského společného dobra, definovaného integračním projektem.²⁵⁰

Silný federalismus Pavla VI. lze doložit i na samotném vyslání papežského diplomata s hodností nuncia k evropským institucím do Bruselu roku 1970.²⁵¹ Přestože o motivaci Pavla VI. nic bližšího nevíme, je zjevné, že diplomat s hodností nuncia je delegován převážně ke státům a papež tím chtěl naznačit relevanci a význam evropské integrace, která překračuje rámec pouhé mezinárodní organizace. Papež komentoval událost pouze krátce: „*Vysláním diplomatického zástupce chtěl Svatý stolec vyjádřit svou ochotu k účasti a participaci na společném projektu, vysláním zástupce chce Svatý stolec lépe porozumět celému procesu, učít se, přispívat k dialogu a posílit morální a*

²⁴⁶ V literatuře se lze setkat s tvrzením Agostina Giovagnoliho, že Pavel VI. podporoval vstup Velké Británie do ES, autor však necituje žádný zdroj a ani své tvrzení nijak nerozvádí. GIOVAGNOLI, Agostino: *Il disegno Europeo di Paolo VI.* In: CITTERIO, F–VACCARO, L.: *c. d.*, s. 104.

²⁴⁷ *Promluva Pavla VI. k novinářům Evropského hospodářského společenství dne 17. dubna 1967. Papi e l'Europa: Documenti*, s. 70–71.

²⁴⁸ *Promluva Pavla VI. k Evropskému parlamentu dne 14. října 1964. Také: Promluva Pavla VI. k Evropskému parlamentu dne 10. listopadu 1977. Papi e l'Europa: Documenti*, s. 316–317.

²⁴⁹ *Promluva Pavla VI. k Evropskému soudnímu dvoru dne 5. června 1975. Papi e l'Europa: Documenti*, s. 293.

²⁵⁰ *Promluva Pavla VI. k Spolku měst Evropského hospodářského společenství dne 22. září 1971. AAS 63 (1971): 755.*

²⁵¹ LEVILLAIN, Philippe – O'MALLEY, John: *The Papacy. An Encyclopedia.* Routledge 2001, s. 1079. V praxi však nuncius pro Belgie a Lucembursko pouze získal další funkci, samostatný nuncius pro EU je až záležitostí 90. let 20. století. Nuncius se mohl účastnit zasedání Evropského parlamentu a byl zván na další akce, spíše veřejného charakteru. Jeho role spočívala v pozorování. Navíc se nuncius účastnil aktivit Rady Evropy, takže jeho postavení bylo rozděleno mezi víreco povinností. Na konci 80. let nuncius připravoval návštěvu Jana Pavla II. v evropských institucích.

*duchovní složky tohoto historického díla.*²⁵² Při setkání s předsedou EP Walterem Behrendtem vysvětlil papež jmenování nuncia také jako snahu podpořit proces, který se dostal v 60. a 70. letech do určité krize.²⁵³ Za zmínku stojí i fakt, že Montini ještě jako milánský arcibiskup obdivoval CELAM a přál si, aby podobný projekt vznikl na úrovni evropské integrace, případně celé Evropy.²⁵⁴ Po svém nástupu na svatopetrský stolec byl v 70. letech aktivní i v této oblasti, ale vzniku COMECE²⁵⁵ se již nedožil.

Jako třetí příklad navazování bližších vztahů lze uvést setkání Pavla VI. při osobní audienci s předsedou EK Royem Jenkinsem a šéfem jeho kabinetu Crispinem Tickellem v únoru 1977. Toto setkání uspořádal arcibiskup Giovanni Benelli, ačkoliv byl pouze substitutem státního sekretariátu a post státního sekretáře zastával kardinál Jean Villot, hrál právě on klíčovou roli v době pontifikátu Pavla VI.²⁵⁶ Setkání mělo nepříjemnou dohru, o které hovoří R. Jenkins ve svých pamětech: „*Můj dojem ze setkání byl poněkud zmenšen, protože když jsme procházeli kolem skupinky biskupů, uslyšel jsem šeptat jméno Callaghan.*“²⁵⁷ James Callaghan byl labouristický politik, který v souboji o post šéfa Labouristické strany porazil Jenkinse a ten tak odešel pracovat do evropských institucí v Bruselu. Ačkoliv to může znít nepodstatně, tato setkání mezi papežem a předsedou EK se podařilo vyjednat až v době komise pod vedením José M. Barrosa. Arcibiskup Benelli sice byl přesvědčeným evropským federalistou, ale také v jistém slova smyslu kritikem integrace: „*To, co církve chápe pod pojmem jednotné Evropy, neodpovídá tomu, jak se evropská integrace vyvíjí. Příčinu zpomalení integrace lze jednoznačně vidět v postupném oslabování křesťanských hodnot, které představují základ společného dědictví Evropy, proto se integrace dostává do krize.*“²⁵⁸ Citace evokuje postoj Pavla VI., který v době stagnace integrace celý proces kritizoval za přílišnou strnulost. Současně je však vidět jisté znepokojení nad rostoucí sekularizací Evropy, protože všichni tři dosavadní papežové měli jedno

²⁵² *Promluva Pavla VI. k Radě Evropy dne 26. ledna 1977.* AAS 69 (1977): 142–145.

²⁵³ *Promluva Pavla VI. k předsedovi Evropského parlamentu Walteru Behrendtovi dne 25. listopadu 1971.* AAS 63 (1971): 887–888.

²⁵⁴ HEBBLETHWAITE, Peter: *Paul VI. The First Modern Pope.* Paulist Press 1993, s. 280.

²⁵⁵ Posilování institucionálních vazeb na ES skrze nunciaturu a zamýšlenou biskupskou konferenci je nutno vnímat v kontextu celého pontifikátu. Pavel VI. systematicky pracoval na posilování pozice Svatého stolce ve světové politice, např. posílil zastoupení Svatého stolce u OSN (nový post pozorovatele v Ženevě a u Mezinárodní organizace práce, došlo také k organizačnímu a finančnímu posílení zastoupení u OSN v New Yorku a u UNESCO v Paříži).

²⁵⁶ *The Vatican. The Pope's Powerful No. 2.* TIME, 14. března 1969.

²⁵⁷ JENKINS, Roy: *European Diary 1977–1981.* Collins 1989, s. 51–52.

²⁵⁸ ROUXEL, Jean-Yves: *Le Saint-Siège sur la scène internationale.* L'Hartmann 1998, s. 278.

společné, a sice přesvědčení o nutnosti křesťanského a zejména katolického elementu pro dynamický rozvoj integračního projektu.

V souladu s církevní naukou nalézáme také u Pavla VI. odpor k nacionalismu. Cílem evropské integrace mělo být: „*Odstranit mentalitu sváru, hegemonii egoistického nacionalismu...*“²⁵⁹ Také v encyklice *Populorum progressio* papež označil nacionalismus spolu s rasismem za hlavní překážku mezinárodní spolupráce.²⁶⁰ Kritické výpady proti konceptu národního státu patrně ovlivnila také atmosféra 60. let, kdy integrace stagnuje, Ch. de Gaulle vetuje vstup nových členských zemí do ES a nakonec ohrožuje i samotný nadnárodní charakter ES tzv. politikou prázdné židle roku 1965 a o rok později Lucemburským kompromisem. Ten zásadně omezil nadnárodní rozměr rozhodovacího procesu evropských institucí. Proto Pavel VI. vyzval na konci roku 1963 k „*potlačení partikulárních zájmů a vytvoření užší unie*“.²⁶¹ Zřetelně krizi evropské integrace papež reflektoval v promluvě k federalistickému hnutí Mladá Evropa na podzim roku 1965: „*Pokud vezmeme v úvahu celkovou situaci, již učiněné kroky přinesly nepochybně šťastné výsledky, ale nyní čelíme jistému poklesu ve srovnání s ideálním nadšením po válce, možná i víry v ideály samy.*“²⁶² Lucemburský kompromis okomentoval papež s přirozenou dávkou zklamání: „*Je to dlouhá a svízelná cesta. Ale Svatý stolec i tak doufá, že jednou uvidí zrozenou novou jednotnou Evropu.*“

Řešení papež spatřoval v návratu do poválečné atmosféry, kdy lidé přistupovali k budování Evropy zodpovědněji: „*musíme si uvědomit, že cíl evropského sjednocení překoná všechny vynaložené obtíže a oběti.*“²⁶³ Některá prohlášení Pavla VI. přímo mířila na gaullistické obstrukce francouzské politiky v Evropě: „*Je potřeba dát unii těsnější a jasnější právní struktury. Zejména ti, kteří se obávají, že sjednocení Evropy povede k nivelizaci kulturních a historických hodnot jednotlivých zemí a z toho důvodu prosazují úmyslné zpomalení integrace, by měli spíše prosazovat takové právní struktury, kde jednotna nepovede k materiálním a vnějším věcem na úkor vnitřního a duchovního dědictví.*“²⁶⁴ U příležitosti setkání s de Gaullem Pavel VI. jasně prohlásil, že

²⁵⁹ *Angelus Pavla VI. dne 23. února 1969.* Online:

http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/angelus/1969/documents/hf_p-vi_ang_19690223_it.html (30. 10. 2012).

²⁶⁰ *Encyklika papeže Pavla VI. Populorum progressio.* Vydaná dne 26. března 1967. Odstavec 62.

²⁶¹ *Promluva Pavla VI. k evropskému hnutí dne 9. listopadu 1963. Papi e l'Europa: Documenti*, s. 151–152.

²⁶² *Promluva Pavla VI. k hnutí Mladá Evropa dne 8. září 1965. Pape e l'Europa: Documenti*, s. 194–198.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ *Promluva Pavla VI. k evropskému hnutí dne 9. listopadu 1963. Pape e l'Europa: Documenti*, s. 151–153.

19. století vyprodukovalo systém národních suverénních států, který splodil dvě světové války. Mír tak vyžaduje zásadní změnu mezinárodněpolitického systému, spočívající „v konsolidaci mladých evropských institucí.“²⁶⁵ V promluvě k válečným veteránům papež poté upozornil na nutnost (v souvislosti s podporou evropské integrace) neustálého připomínání zkušenosti dvou světových válek. I bez dalších přínosů evropského sjednocení je právě otřesná zkušenost válečných konfliktů sama o sobě dostatečná pro legitimizaci integrace.²⁶⁶ Na příkladu papežství spatřujeme (a bude to patrné i u následujících pontifikátů), jak silně zde působí kolektivní paměť církve na válečné události ve vztahu k jednotné Evropě.

V promluvě k hnutí mladých křesťanských demokratů kladl papež důraz na nutnost „Evropu spojovat, ne rozdělovat“, protože jak poeticky řekl: „Představuje šťastné zakončení nešťastné historie.“²⁶⁷ Podobně jako Evropa překonala integrační krizi 60. let, je třeba užší integrací ve všech oblastech překonat i hospodářskou stagnaci o dekádu později: „S přihlédnutím k situaci v evropských zemích, i problémům ve světě, je jediným východiskem podpora větší solidarity v rámci Evropského společenství.“²⁶⁸ Obdobně jako Pius XII., i Pavel VI. trval na přesvědčení, že integrace nemusí být nutně ekonomicky výhodná, ale i tak zůstává smysluplná: „Veřejné mínění je převážně závislé na hospodářských výnosech, které integrace přinese, jako by ideály sjednocení byly podřízeny ekonomickým silám... podpora evropské integrace přece nemůže záviset na ekonomických výkyvech a fluktuacích.“²⁶⁹

V některých pasážích papež započal s relativizací státu jako takového, což u Pia XII. nepřicházelo prozatím v úvahu: „Sice říkáme státy, ale to pouze proto, že představují subjekt mezinárodního práva, ale na prvním místě v mezinárodních vztazích jsou vždy lidé, kteří dané státy formují... A lidé, kteří tvoří Evropu, nejsou rozdělení.“²⁷⁰ Na jiném místě papež mluvil o státních hranicích jako o „uměle vytvořeném prostoru“, který brání pocitu sounáležitosti k jedné evropské civilizaci.²⁷¹ To víceméně odpovídalo postupnému odklonu církevní nauky od chápání státu jako *societas naturalis* a

²⁶⁵ Promluva Pavla VI. k prezidentu Francouzské republiky Charlesi de Gaullovi dne 31. května 1967. AAS 59 (1967): 628–629.

²⁶⁶ Promluva Pavla VI. k válečným veteránům a obětem války dne 20. listopadu 1971. AAS 63 (1971): 755.

²⁶⁷ Promluva Pavla VI. k mladým křesťanským demokratům dne 31. ledna 1964. AAS 56 (1964): 203–205.

²⁶⁸ Promluva Pavla VI. k předsedovi Evropského parlamentu dne 9. listopadu 1973. AAS 65 (1973): 651–652.

²⁶⁹ Promluva Pavla VI. k hnutí Mladá Evropa dne 8. září 1965. *Papi e l'Europa: Documenti*, s. 194–198.

²⁷⁰ Promluva Pavla VI. k Msgr. A. Cassarolimu dne 25. července 1975. AAS 65 (1975): 477–480.

²⁷¹ Promluva Pavla VI. k UEFA dne 8. června 1968. *I Papi e l'Europa: Documenti*, s. 228.

communitatis perfecta.²⁷² Pavel VI. se tak navrátil k praxi Pia XII. a vyjadřoval se k současným návrhům či krizím v rámci integračního procesu, zvláště poté, co tento rys ve vztahu Svatého stolce k jednotné Evropě nebyl za Jana XXIII. přítomen.

Jako *sui generis* způsob sjednocování Evropy může být interpretována také účast Svatého stolce na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách (1973–1975). Sám Agostino Casaroli to naznačuje ve svých pamětech.²⁷³ Dokazují to i některá vyjádření Pavla VI. o KBSE: „*Principy a normy, které jednací strany přijaly, vycházejí ze společného dědictví všech lidí Evropy.*“ Přijaté dohody pak jsou: „*Vyjádřením společného kolektivního vědomí Evropy.*“²⁷⁴ Argumentace Svatého stolce vycházela z přesvědčení, že pokus o snížení napětí v Evropě povede rovněž ke snížení napětí ve světě. Značně naivně pak byla KBSE charakterizována jako jednání dvou částí Evropy na bázi společných křesťanských kořenů.²⁷⁵ Samotné dohody vzešlé z Helsinek byly papežstvím interpretovány jako počátek sjednocení Evropy.²⁷⁶ Problematiku KBSE však do vztahu Svatého stolce k evropské integraci z několika důvodů nehodláme zařadit (viz dále), ačkoliv se na první pohled může jevit jako součást tématu.

V promluvách papeže o evropské integraci samotné se problematika vztahu k východní Evropě či KBSE vůbec nevyskytuje a je pojmána vždy odděleně. Samotná *Ostpolitika*, v jejímž rámci se KBSE odehrávala, byla postavena na pesimistickém přesvědčení Svatého stolce o trvalosti a dlouhodobosti komunistických režimů ve střední a východní Evropě. Utopické připojení východní Evropy k institucím ES tedy nepřipadalo v úvahu. Jednání s představiteli komunistických režimů měla přednostně umožnit církvi za železnou oponou alespoň nějaký prostor pro existenci. Samotné paměti A. Casaroliho dokazují, že jednání s východní Evropou rozhodně nestála na „*společných křesťanských kořenech*“. O připojení států střední a východní Evropy k ES bude soustavně usilovat až Jan Pavel II., a velmi silně se to projeví i v promluvách k integračnímu celku, což se v případě Pavla VI. nikdy nestalo. KBSE představovala spíše snahu snižovat napětí v kontextu politiky detente a odpovídala obecné logice mírových snah Pavla VI. Projekt evropské integrace zde hrál pouze malou či spíše žádnou roli. Globální rozměr KBSE dokazují i slova papeže, pronesená při jiné

²⁷² ŠTÍCA, Petr: *Pojetí státu v sociálním učení katolické církve*. In: SLÁDEK, Karel (ed.): *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2009, s. 227–244.

²⁷³ CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2001, 305 s.

²⁷⁴ *Promluva Pavla VI. k diplomatickému sboru dne 12. ledna 1976*. AAS 68 (1976): 185–191.

²⁷⁵ *Promluva Agostina Casaroliho 20. ledna 1972 na Institutu pro studium mezinárodní politiky*.

²⁷⁶ RULLI, Giovanni: *Le Saint Siège et la sécurité en Europe (1972–1994)*. In: d'ONORIO, Joël-Benoît: *Le Vatican et la politique européenne*. Paříž, Mame 1994, s. 105–146.

příležitosti mnohem dříve: „*Neduhy Evropy jsou rovněž neduhy celého světa, a duchovní rozdělení Evropy je stále hlavní příčinou utrpení a konfliktů pro velkou část lidstva.*“²⁷⁷

Pavel VI. symbolizoval konec jedné éry. Jako úředník státního sekretariátu byl úzce svázán s evropskou integrační politikou Pia XII. a Jana XXIII. Proto ve většině postojů přebírá či rozvíjí myšlení svých předchůdců. Všichni tito papežové reflektovali zkušenost druhé světové války (jako hlavního podnětu k budování evropské jednoty) a z toho plynoucí odpor k národnímu státu a nacionalismu. Rovněž nejsou žádné pochyby o jejich reálném federalistickém přesvědčení, napojeném na zřetelnou představu integrace coby právního společenství s jasně vymezenými pravomocemi nadnárodních institucí. Společný byl apel na křesťanské dědictví Evropy, zejména v jeho katolickém střihu (nicméně není ve vztahu k integraci prozatím nejdůležitějším tématem). Pavel VI. se ovšem zřetelně odlišoval v pojetí evropské integrace jako hradby proti východnímu bloku. Zatímco u Pia XII. tento koncept zřetelně vystupoval, u Jana XXIII. a Pavla VI. zcela absentuje (zřejmě v důsledku jednání s komunistickými státy v rámci *Ostpolitiky*). Naopak tito dva papežové téma nahradili rozvinutím Evropy jako bloku nezávislého na USA, který měl být zdrojem rozvojové, humanitární a mírotvorné činnosti pro celý svět. Přesto lze tyto tři italské federalistické papeže i přes různé drobné nuance, považovat za představitele jednoho typu přístupu k evropské integraci. Tento přístup však dle našeho soudu rokem 1978 skončil.

4. 3. Rekapitulace: Jan XXIII. a Pavel VI. pohledem typologie

Éra Jana XXIII. mnoho změn nepřinesla a ze všech pontifikátů se právě Jan XXIII. jednoznačně nejméně vyjadřoval k evropské problematice. Roncalli figuroval jako významná osobnost v době pontifikátu Pia XII. a není důvod se domnívat, že by měl např. na institucionální otázky a problematiku evropského federalismu oproti Piu XII. odlišný názor. Ostatně v promluvě o vztahu Pia XII. k evropské integraci se Jan XXIII. jasně k Piu XII. přihlásil a často jej citoval, spíše než přicházel s vlastními myšlenkami. Stejně jako Pius XII., i Jan XXIII. považuje nacionalismus za zhoubu Evropy, kterou je třeba vykořenit. Jisté novum představuje definování evropského obecného dobra, nejde však o revoluci, jako spíše další posílení jednoty evropského zájmu v duchu Pia XII. Evropské dobro bylo dle Jana XXIII. postaveno na odmítnutí

²⁷⁷ *Promluva Pavla VI. k hnutí Mladá Evropa dne 8. září 1965. I Papi e l'Europa: Documenti*, s. 194–198.

národních zájmů, považovaných za projev sobectví a partikularismu. Podobně jako Pius XII., i Jan XXIII. uváděl na podporu integrace pragmatické argumenty (globalizace a regionalizace světa). Zcela totožně pojímali evropskou identitu. Pontifikát Jana XXIII. v otázce evropské integrace tak působí spíše jako posmrtné pokračování pontifikátu Pia XII. Jan XXIII. jako první papež uvedl problematiku demokratického deficitu, nešlo však o kritiku, typickou pro eurogovernmentalisty či euroskeptiky, ale spíše snahu vtáhnout do procesu občanskou společnost a tím jej podpořit. V tom spočívá zřejmě jediný výraznější rozdíl oproti pontifikátu Pia XII., pro Pia XII. byl typický federalismus v intencích svolání summitu a vytvoření federace ihned a „ze shora“, Jan XXIII. však kladl důraz na budování federace „zdola“. V myšlení papeže naprosto absentuje problematika rozšiřování a jako spíše pastorační papež nekladl důraz na právní a institucionální aspekty integrace. Z výše uvedeného však lze považovat Jana XXIII. za federalistu piánského ražení. Typologizace je ale nesmírně ztížena velmi nízkou četností referencí, některá kritéria (zvláště institucionální problematika a rozšiřování a prohlubování) není dost dobře možné přesně kategorizovat.

Podobná situace se vztahuje i na Pavla VI. Jako úředník a právník se opět vrátil k institucionální problematice, a zvláště jeho odsudky národního státu a státní suverenity jdou leckdy mnohem dále než v případě Pia XII. Pavlův federalismus je identický s federalismem Pioovým s tím, že převzal důraz rovněž na budování federace „zdola“. Supranacionalismus je zjevný zvláště v důrazu, jenž papež kladl na roli EP, který se dle jeho názoru měl stát jádrem procesu. Navíc se zde začíná objevovat významný prvek, a sice relativizace státu jako takového, což podporuje nadstátní (evropské) a substátní (regionální) struktury.

V oblasti identity prosazoval Pavel VI. genezi identity evropské, založené na křesťanské tradici kontinentu. Mohli bychom říci, že v době pontifikátu Pavla VI. již byly vybudovány vnější struktury integrace (v institucionálním smyslu) a papežův důraz na identitu a kulturní rozměr projektu (časté odkazy na Benedikta z Nursie v souvislosti s integrací) měly vést k další konsolidaci a posílení integrace. Podpora Pavla VI. pro evropskou identitu je pak nejlépe patrná z apelu na „výměnu“ obyvatel mezi evropskými státy. I u Pavla VI. se rovněž setkáme s kritikou nacionalismu a národního státu. Ostatně papež několikrát deklaroval, že federalistický model integrující se Evropy je šířitelný jak do Afriky, tak např. i do existujících globálních institucí (OSN). Je třeba zdůraznit úzkou souvislost mezi evropskou identitou a federálními institucemi v myšlení Pavla VI. (např. u Benedikta XVI. tomu tak již nebude). Kardinál Carlo

Maria Martini ve svých vzpomínkách na Pavla VI. hovořil o komplementaritě evropské duše (identity) a federálních institucí. Federalismus bez jednotné identity není možný, současně však evropská identita bez institucí, schopných sloužit světu, představuje pouze mrtvé dědictví.²⁷⁸

Pokud jde o zájmy a společné evropské politiky, kladl papež důraz na společnou zahraniční, rozvojovou a humanitární politiku (nově vyzval také ke komunitarizaci imigrační politiky). Hospodářská unie je na více místech označena jako nedostatečná a žádoucí je posun směrem k unii politické s mnohem silnější rolí nadnárodních institucí. S tím je pak spojen papežův důraz na prohlubování projektu. Ačkoliv nás účast Svatého stolce v rámci KBSE v Helsinkách a Ostpolitika mohou svádět k tendenci vidět již u Pavla VI. *Evropu od Atlantiku po Ural*, v rámci promluv spojených s integrací se s ničím podobným nesetkáme (navíc papež nijak nekomentoval severní rozšíření ES roku 1973). Pavel VI. podobně jako Pius XII. kritizoval pomalé tempo prohlubování a několikrát otevřeně vystoupil vůči francouzské integrační politice, která projekt na více jak desetiletí zbrzdila.

Po jisté odmlce u Jana XXIII. se opět setkáváme s velmi výrazným typem rétoriky. Národní státy jsou „*sobecké*“ a „*egoistické*“, ohrožují integraci, která je ze své podstaty sama o sobě dobrem. Integrační projekt je charakterizován jako „*přitažlivá síla*“, „*velký úspěch*“, „*obohacení*“, „*zářný symbol*“, „*šťastné vyvrcholení nešťastné evropské historie*“ atd. Stejně jako Pius XII., i Pavel VI. vytyčil zásadu, že projekt je žádoucí bez ohledu na ekonomickou výhodnost. Ve snaze posílit veřejnou podporu integrace papež navazuje první přímé kontakty prostřednictvím vyslání nuncia do Bruselu, setkání s předsedou EK a prozatím nerealizovanou snahou založit biskupskou konferenci členských zemí ES.

Typologicky jde opět o klasický příklad federalismu, případně identitárního evropeanismu (Conti a Verzichelli). Podle Muddeho a Kopeckého bychom Pavla VI. označili za euroskeptika, neboť sice přijímal evropskou myšlenku (eurofil), avšak kritizoval stávající realizaci integrace jako nedostatečnou (EU-pesimista). V případě Pavla VI. je tento euroskepticismus dokonce silnější než u Pia XII., protože právě v 60. a 70. letech vrcholí období tzv. eurosklerózy a integrační stagnace. Připomínáme pouze, že Muddeho a Kopeckého euroskepticismus není klasickým euroskepticismem dle jiných typologií. Optikou první generace Taggarta a Szczerbiaka jde o měkký

²⁷⁸ MARTINI, Carlo Maria: *Un impegno rinnovato che nasce dalla memoria*. In: CITTERIO, F. – VACCARO, L.: *c. d.*, s. 22.

euroskepticismus (kritika pomalé integrace), redefinice z roku 2008 však Pavla VI. převádí do proevropského tábora. Výroky Jana XXIII. jsou skromnější povahy a nespokojenost (ani s nedostatečným postupem integrace) jsme zde neidentifikovali, jde tedy spíše o případ euroentuziasmu.

Jak jsme zmínili již v případě Jana XXIII., tři pontifikáty v letech 1939–1978 jsou od sebe v evropské politice (přes drobné akcenty a rozdíly) prakticky k nerozeznání. Domníváme se, že zde významně působil dominantní vliv prostředí italského katolického federalismu, které jednoduše takový typ osobností formovalo.²⁷⁹ Nástup neitalského papeže roku 1978 způsobil výraznou změnu, přičemž pokud by nezemřel Jan Pavel I., pravděpodobně bychom se setkali s již čtvrtým papežem, jehož evropská politika by byla prakticky identická (k uvažování papeže Jana Pavla I. o evropské integraci viz poslední kapitola).

²⁷⁹ IODICE, Antonio: *Alle radici dell'Europa unita: il contributo dei cattolici democratici in Italia*. Napoli, Guida 2002, s. 7–46.

Jan Pavel II. (1978–2005)

Jan Pavel II. pojímal evropskou integraci výrazně odlišně. Pia XII., Jana XXIII. a Pavla VI., ač mezi nimi panovaly drobné rozdíly ve vnímání integrace, můžeme označit za představitele jednoho typu pojetí integračního projektu. Ten čerpá převážně z dob pontifikátu Pia XII. a následující papežové jej pouze rozvíjejí a přidávají některé další akcenty. Jan Pavel II. jako papež pocházel z naprosto rozdílného prostředí, zatímco trojice předchozích papežů pocházela z poměrů italského křesťanskodemokratického federalismu, K. Wojtyła formuje zkušenost polského národa, rána plynoucí z mnohem drsnější reality druhé světové války ve východní Evropě a rozdělení kontinentu v době bipolárního uspořádání a pochopitelně konfrontace s ateismem a sekularizací v komunistickém státě. Z toho plynou i odlišnosti v přístupu k evropské integraci. Jan Pavel II. se věnuje převážně křesťanským kořenům Evropy a jejich současnému významu pro evropskou jednotu. V době předchozích pontifikátů je důraz na křesťanské kořeny také přítomný, zde se však stává hlavním pilířem papežské rétoriky. Druhý posun se nachází v pojetí národa a národní identity. Zatímco u italských papežů je národ a nacionalismus dáván do kontextu národního státu a opakovaně zaznívá požadavek jeho oslabování, u polského papeže dochází k naprosté rehabilitaci a národní kultura se stává základem společnosti a je rovněž hodna obrany v duchu subsidiarity před evropskou sekularizací. Třetí výraznou odlišností je snaha sjednotit západní a východní Evropu do jednoho integračního celku, toto téma již není přítomno pouze pro forma v rámci KBSE z doby pontifikátu Pavla VI., ale stává se součástí papežských vyjádření k evropské integraci. Jde o pojetí Evropy od Atlantiku po Ural, papežem převzaté z promluvy Charlese de Gaulla ve Štrasburku roku 1959.

5. 1. Rozšířená Evropa

V letech 1979–1989 je osou papežovy evropské rétoriky definování dvou částí Evropy, které se k dosažení pravé jednoty musí spojit. Krátce před svým zvolením v létě 1978 publikoval kardinál K. Wojtyła článek v italském časopise *Vita e pensiero* nazvaný *Une frontiera per l'Europe dove?*²⁸⁰ Hlavní otázkou tohoto eseje je tázání se po hranicích Evropy a jejích definičních znacích. Za jedinou jistou hranici označil kardinál Wojtyła Ural na východě, a to z jednoho prostého důvodu. Až sem

²⁸⁰ CHELINI, Jean – CHELINI, Blandine: *L'Eglise de Jean Paul II. face a l'Europe. Dix années d'action 1978–1988*. Nouvelle Cité 1989, s. 28–29.

v geografickém slova smyslu dorazila křesťanská evangelizace. Zeměpisné hranice Evropy jsou tak determinovány religiózní kulturou. Heslo o Evropě od Atlantiku po Ural se poté s železnou pravidelností objevuje v promluvách papeže, přirozeně převážně do roku 1989.²⁸¹ Apely na sjednocení dvou částí Evropy jsou navíc cíleně pronášeny na místech, úzce spojených s ideou evropské jednoty, jako jsou Santiago de Compostella, Vídeň či Štrasburk. Evropa jako kontinent je založena na šíření křesťanství a limity křesťanství jsou i hranicemi Evropy. „*Jde o jednotu, která je založená na společných hodnotách, jež jsou součástí kultur jednotlivých evropských národů. Základní jádro tohoto dědictví je založeno na křesťanské víře. Pokud se podíváme na formování evropských národů, zjistíme, že v každém z nich hrála rozhodující roli akulturace evangelia.*“²⁸² Proto ani ekonomická či politická integrace nemohou vytvořit jednotnou Evropu, toho jsou schopny pouze společné kulturní kořeny. Evropská identita je nepochopitelná bez křesťanství: „*Dnes se mezi křesťany v Evropě probouzí vědomí odpovědnosti za budování evropské jednoty, které čerpá svou energii a sílu z křesťanské tradice, která dříve sjednotila celý kontinent.*“²⁸³

Přes společné kořeny poznala Evropa dvě variace křesťanství, z nichž vznikly dvě kulturní a do značné míry i politické tradice kontinentu. Zatímco latinské křesťanství vytvořilo západní Evropu, pravoslavná tradice vybudovala Evropu východní. Toto rozdělení ve 20. století dle papeže ještě zvýraznila jaltská konference, která byla pro Evropu „*prokletím a tragickým paradoxem*“.²⁸⁴ Ačkoli byl papež průkopníkem ekumenismu, reformace neměla v jeho uvažování o Evropě téměř žádný význam, hlavní rozdělení je způsobeno rokem 1054 a o severní Evropě (tedy protestantské) se papež nezmínil. V tomto smyslu pak Jan Pavel II. hovořil o dvou „*plících Evropy*“, které bylo třeba sjednotit, aby se dosáhlo plné jednoty kontinentu: „*dvě formy kultury ve vztahu k sobě vystupují jako dvě plíce jednoho organismu.*“²⁸⁵

U papeže tak vznikla východní dimenze Evropy, zatímco italským pontifům představoval Evropu Benedikt z Nursie, Jan Pavel II. souběžně akcentoval i východ:

²⁸¹ *Promluva Jana Pavla II. k UNESCO dne 1. června 1980. AAS 72 (1980): 735–750. Promluva Jana Pavla II. ke Konferenci evropských biskupských konferencí dne 5. října 1982. AAS 74 (1982): 1255–1261.*

²⁸² *Promluva Jana Pavla II. na hoře Mont Chétif dne 7. září 1986. Promluvy Jana Pavla II., 1986. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)*

²⁸³ *Promluva Jana Pavla II. v Santiago de Compostella 9. listopadu 1982. AAS 75 (1983): 328–329.*

²⁸⁴ *Promluva Jana Pavla II. k diplomatickému sboru Polské republiky dne 8. června 1991. AAS 84 (1992): 371–376.*

²⁸⁵ *Apoštolský dopis Jana Pavla II. Euntes in Mundum. Pronesený na Svatopetrském náměstí 25. ledna 1988. AAS 80 (1988): 935–956.*

„Evropa je plodem syntézy dvou proudů křesťanské tradice, které daly vzniknout taktéž dvěma typům kultury, jež se však vnitřně hluboce doplňují. Svatý Benedikt, jehož vliv se rozšířil nejen v západní a střední Evropě, ale také na jiných kontinentech, je ve středu římského proudu kultury, stolice následníků sv. Petra. Svatí bratři ze Soluně jako první naopak zdůraznili význam řecké tradice, vycházející z církve v Konstantinopoli a z východní tradice, která je hluboce zapsána ve spiritualitě a kultuře lidí a národů východní části evropského kontinentu.“²⁸⁶ V tomto duchu pak papež roku 1980 prohlásil Cyrila a Metoděje za spolupatrony jednotné Evropy po boku Benedikta z Nursie, a to právě s cílem obnovit zájem o východní rozměr Evropy. Předpokladem pro úspěšnou integraci Evropy se mělo stát propojení těchto dvou proudů, které je nejlépe zastoupené ve střední a východní Evropě, kde se oba civilizační směry setkávají.²⁸⁷ Jan Pavel II. dokonce tvrdil, že plné evropské sjednocení a vytvoření skutečné evropské identity nebude možné bez sblížení západního a východního křesťanství. Evropská jednota v myšlení Jana Pavla II. získala čistě náboženský podtext, neboť právě křesťanství: „představuje zásadní předpoklad pro sjednocení Evropy.“²⁸⁸ Tato rétorika se neomezovala pouze na Evropu západní, stejné apely na sjednocení Evropy již od počátku pronášel papež i u příležitosti cest za železnou oponu, a to nejvýrazněji již v létě 1979 v Polsku.²⁸⁹ Náboženská jednota kontinentu je tak předpokladem pro kulturní jednotu, která formuje jednotu politickou a ekonomickou: „Jednota křesťanů je základním předpokladem jednoty Evropy, a tím i míru.“²⁹⁰

Implikace pro evropský integrační projekt byly na základě těchto myšlenek artikulovány velmi jasně a zřetelně. Krátce po svém zvolení řekl papež v promluvě k EP: „Členské státy Evropského společenství, které samozřejmě nereprezentují celost Evropy, si musí být vědomy společné zodpovědnosti za sjednocení kontinentu, toho kontinentu, který i přes svá historická rozdělení, tenze a konflikty, představuje hlubokou solidaritu.“²⁹¹ Od počátku pontifikátu stanovil Svatý stolec jako jasnou prioritu

²⁸⁶ *Apoštolský dopis Jana Pavla II. Egregiae Virtutis. Pronesený na Svatopetrském náměstí 31. prosince 1980.* AAS 73 (1981): 258–262.

²⁸⁷ *Euntes in Mundum.*

²⁸⁸ *Encyklika Jana Pavla II. Slavorum apostoli.* Vydaná 25. června 1985.

²⁸⁹ V Čenstochově Jan Pavel II. 5. června 1979 prohlásil: „Přes odlišné tradice, které existují na území Evropy na její východní a západní části, na obou žije stejné křesťanství, které pochází od stejného Krista, které přijímá stejné Boží slovo a je spojeno stejnými dvanácti apoštoly. Tato duchovní genealogie je tím, co dělá Evropu Evropou.“ Promluvy Jana Pavla II., 1979. Online:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

²⁹⁰ CHELINI, J. – CHELINI, B.: c. d., s. 86.

²⁹¹ *Promluva Jana Pavla II. k předsednictvu Evropského parlamentu dne 5. dubna 1979.* AAS 71 (1979): 604–606.

sjednocení Evropy v institucích ES. Nikoliv prohlubování, ale rozšiřování integrace se stalo hlavním požadavkem: „*Hranice dané smlouvami a dohodami nemohou rozdělovat lidstvo navzájem od sebe, Evropané se nesmí nikdy smířit s rozdělením kontinentu. Země, které z různých důvodů nemohou participovat na vašich institucích a nemohou se účastnit této jednoty, nesmí být opomenuty v přispívání ke společnému evropskému dědictví.*“²⁹² V promluvě v EP v říjnu 1988 papež prohlásil: „*Snad jednoho dne dosáhne Evropa svých plných geografických možností... Křesťanství zásadně ovlivnilo všechny kultury Evropy, řeckou, germánskou, latinskou i slovanskou, a to navzdory různým sociálním systémům a ideologiím.*“ V závěru své promluvy papež označil za hlavní prioritu vnějších vztahů ES navázání kontaktů se státy střední a východní Evropy, ke kterým skutečně v této době začíná po malých krůčcích docházet.²⁹³

Ačkoliv se papež příliš nevěnoval problematice prohlubování integrace a institucionálním záležitostem integračního procesu (viz dále), rozšiřování ES se stalo na dlouhou dobu prioritou. Svatý stolec již roku 1980 ústy papeže prohlásil, že sjednocení Německa může proběhnout pouze v rámci struktur ES.²⁹⁴ Vřelé podpory se dostalo vstupu jižního křídla Evropy do ES v 80. letech, ve kterém Jan Pavel II. viděl šanci na zvrácení začínající evropské sekularizace.²⁹⁵ Obdobně papež podpořil již na konci 80. let možnost členství Rakouska v ES.²⁹⁶ Ostatně o prioritě sjednotit Evropu od Atlantiku po Ural hovořil papež také při osobní audienci Michaila Gorbačova v prosinci 1989.²⁹⁷ Toho roku Jan Pavel II. netrpělivě očekával rozšíření jednotné Evropy na nové demokracie střední a východní Evropy: „*Jednotná Evropa, Evropa od Atlantiku až po Ural, není už jen snem, není utopickou vzpomínkou na středověk. Právě naše dny dokazují, že se stává znovu realitou před našima očima.*“²⁹⁸

Je otázkou, zda Jan Pavel II. přisuzoval místo v evropském integračním projektu i Ruské federaci, papež se nikdy k možnému členství Ruska v ES/EU nevyjádřil a tato otázka zůstane zřejmě otevřena. Naopak při návštěvě Ukrajiny roku 2001 papež

²⁹² *Promluva Jana Pavla II. k institucím Evropského hospodářského společenství v Bruselu dne 20. května 1985.* AAS 78 (1986): 571–579.

²⁹³ *Promluva Jana Pavla II. v Evropském parlamentu dne 11. října 1988 ve Štrasburku.* AAS 81 (1989): 695–701. Srovnej: MAREK, Dan: *Od Moskvy k Bruselu. Vztahy mezi Českou republikou a Evropskou unií v období 1957–2004.* Brno, Barrister & Principal 2006, s. 11–45.

²⁹⁴ *Promluva Jana Pavla II. k prezidentovi Spolkové republiky Německo Karlu Carstensovi dne 15. listopadu 1980.* AAS 73 (1981): 58–64.

²⁹⁵ *Promluva Jana Pavla II. k portugalskému velvyslanci u Svatého stolce dne 29. ledna 1981.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 11, 1981, s. 13.

²⁹⁶ *Promluva Jana Pavla II. k rakouskému prezidentovi Kurtu Waldheimovi dne 23. června 1988.* AAS 81 (1989): 781–783.

²⁹⁷ WEIGEL, G.: *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Praha, Práh 2000, s. 508–509.

²⁹⁸ *Jan Pavel II. v Československu. Projevy. Promluvy. Poselství.* Praha, Zvon 1990, s. 67.

prohlásil, že Ukrajina se v budoucnu musí stát členem EU. Rozšíření EU se mělo dlouhodobě vztahovat i na státy Kavkazu. Obdobně se vůbec poprvé dostal do rámce integrované Evropy také Balkán. Jan Pavel II. vyzval EU k co nejrychlejšímu přijetí zemí Balkánu, čímž EU měla pomoci ke konsolidaci nestabilní bezpečnostní situace v regionu. Do rámce EU řadil papež i z velké části muslimskou Bosnu a Hercegovinu: „*Evropská unie nutně potřebuje Balkán a balkánské národy nutně potřebují Evropu.*“²⁹⁹ Otázka integrace Balkánu však spíše souvisela se snahou Svatého stolce ukončit zdejší etnické konflikty 90. let i za cenu přijetí zemí, které nebudou na členství plně připraveny.

V 90. letech je společným vzorcem řady promluv apel na rozšíření EU na východ. Dle papežových slov se němělo hovořit o „*vstupu do Evropy*“, nýbrž návratu: „*Země totiž už v Evropě byly a podílely se na jejím aktivním vytváření.*“³⁰⁰ Unijní instituce pravidelně nabádal k ekonomické a technické pomoci kandidátským zemím, a naopak na kandidátské státy papež pravidelně apeloval, aby si i po vstupu zachovaly své křesťanské kořeny a hodnoty. Poprvé se tedy setkáváme s tím, že vstup do integračního projektu může představovat hrozbu pro křesťanskou identitu nových členských států. Hlavním cílem kandidátských zemí po vstupu do EU měla být: „*obrana vlastní identity. Národy středovýchodní Evropy si uchovaly identitu, a dokonce ji upevnily navzdory všem přeměnám, jež jim vnutila komunistická diktatura*“, evropská integrace je totiž: „*Jev, sám o sobě víc než kladný, avšak skrývající rizika.*“³⁰¹ Stejně jako v případě uchování si víry pod vládou komunismu, je třeba ubránit křesťanství nových demokracií i před vlivem západního sekularismu, se kterým je EU bytostně spojena. Právě Jan Pavel II. vyzval již na konci 90. let Chorvatsko ke vstupu do EU s tím, že vstup silně katolické země může pomoci k obnově křesťanské inspirace integračního projektu.³⁰²

Jistý obrat v optimismu dokazuje snad nejlépe promluva Jana Pavla II. v polském parlamentu, při němž označil západoevropský sekularismus za hrozbu, srovnatelnou s komunismem. Návrat Polska do Evropy se tak neměl stát záminkou pro šíření morálního relativismu, materialismu a rozpadu rodiny, jak k tomu dle papežových

²⁹⁹ *Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Jugoslávie u Svatého stolce dne 10. dubna 2002.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 17, 2002, s. 4.

³⁰⁰ JAN PAVEL II.: *Paměť a identita. Rozhovory na přelomu dvou tisíciletí.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2005, s. 130–131.

³⁰¹ Tamtéž, s. 136.

³⁰² *Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Chorvatska u Svatého stolce dne 12. října 1998.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 44, 1998, s. 4.

slov docházelo v rámci EU.³⁰³ V tomto duchu pokračoval papež roku 2001, když Poláky vyzval k odmítnutí morálky, typické pro EU, a k aktivní obhajobě křesťanských hodnot.³⁰⁴ Papežova představa rozšíření EU spočívala ve vzájemné reciprocitě. Kandidátské země měly poskytnout síly pro obnovu duchovního rozměru evropské integrace, zatímco stávající státy EU měly kandidátům pomoci v hospodářské a technické oblasti.³⁰⁵

Dosavadní papežové vždy vnímali rozšíření evropské integrace jako vstup nových států do zavedeného „křesťanského klubu“, od 90. let dochází k výrazné změně vnímání, lépe řečeno k naprostému obratu. Snad nejlépe to charakterizuje poněkud delší citát z interview, které papež poskytl roku 1993 italskému deníku *La Stampa*: „V žádném případě se nestavím proti vstupu Polska do Evropské unie, avšak odmítám pokusy dělat z Evropské unie nějaký druh idolu či falešného boha. Dle zastánců této koncepce znamená připojení se k jednotné Evropě aplikaci ultraliberálního a konzumního systému života do polské reality. Polsko v žádném případě nepotřebuje návrat do Evropy, protože v Evropě již je, a to přímo v jejím centru. Připojení k Evropě znamená obohacení její kultury vlastní tradicí, ne přijetí toho nejhoršího ze zvyků západu.“³⁰⁶ Podobné výroky bychom mohli bez problémů doložit i ve vztahu k dalším zemím střední a východní Evropy. Papež k tomuto poselství využil každou promluvou k diplomatům kandidátských států EU, akreditovaných u Svatého stolce, stejně jako k politikům, kteří Vatikán navštívili. Rozšiřování EU se rovněž od 90. let může z pohledu Svatého stolce jevit jako snaha zapojit do integračního procesu státy, které mají stále silnou křesťanskou identitu, patrnou zvláště v rodinné politice. Vstup těchto států je pak nadějí na zvrát unijního sekularismu. Zatímco předchozí papežové vnímali rozšíření jako expanzi křesťanských hodnot a stability, Jan Pavel II. chápal rozšíření jako šanci na obrat údajně neblahého vývoje samotné EU.

Jan Pavel II. tak oddělil pojetí evropského integračního projektu od jednotné Evropy. Zatímco u Pia XII. je evropský integrační projekt v podobě původního ESUO jednotnou Evropou (ač to takto Pius XII. zpočátku pojímat nemusel, jak bylo uvedeno), Jan Pavel II. toto ztotožnění odmítá. Evropská jednota pro Jana Pavla II. existovala bez

³⁰³ *Promluva Jana Pavla II. v polském Sejmu dne 11. června 1999.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 25, 1999, s. 5.

³⁰⁴ *Promluva Jana Pavla II. k polskému velvyslanci u Svatého stolce dne 3. prosince 2001.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 2, 2002, s. 4–5.

³⁰⁵ *Novoroční promluva Jana Pavla II. k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 12. ledna 1991.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 2, 1991, s. 1–3.

³⁰⁶ DELONG, Marek: *The Approach of John Paul II. to European Integration.* Politics & Society, č. 8, 2011, s. 51.

ohledu na integrované či neintegrované instituce (v jistém slova smyslu připomíná toto pojetí přístup W. Churchilla). Papežové před Janem Pavlem II. viděli komunismus jako stálý jev v Evropě, tomu odpovídalo i pojetí Ostpolitiky, právě přesvědčení Jana Pavla II. o možnosti pádu komunismu v Evropě jej přímo vedlo k modifikaci pojetí evropské jednoty. Na tento posun měl nepochybně vliv i ekumenismus ve vztahu k pravoslaví a velmi pravděpodobně také papežovy polské kořeny, ve kterých se katolictví a pravoslaví setkávalo.³⁰⁷ Optimistická vyjádření o sjednocení dvou plic Evropy jsou ale poměrně ostře nahrazena rétorikou 90. let. Vůbec poprvé se lze setkat s kritickými výroky na adresu evropské integrace, papež vyjadřoval silné obavy o uchování náboženské identity kandidátských států i po vstupu do EU. Současně je vyzýval, aby v této oblasti formovaly jakousi protiváhu starým členskými zemím.

5. 2. Evropská identita a její ohrožení

V souladu s předchozími pontifikáty viděl papež základ Evropy v duchovním rozměru, až ten následně formuje ekonomickou a politickou jednotu. Vzhledem k tomu, že základní vzorec křesťanských základů Evropy se od Pia XII. příliš nezměnil, omezíme se pouze na ty projevy, ve kterých je přístup Jana Pavla II. od předchozích papežů rozdílný či inovativní. Papež mnohem více než jeho předchůdci apeloval na společné křesťanské kořeny ve smyslu pojítka mezi východním a západním blokem Evropy: „*Navzdory různým tradicím na územích východní a západní Evropy, v obou částech žije to samé křesťanství. A právě to je základem Evropy.*“³⁰⁸ Bez veřejného se přihlášení integrace ke křesťanským kořenům se projekt evropské jednoty nezdaří: „*Jsem hluboce přesvědčen, že pokud chce Evropa znovu získat svou základní jednotu, musí se navrátit k hodnotám křesťanství, které stály u jejího zrodu.*“³⁰⁹

V tomto smyslu lze také vykládat cestu papeže v říjnu 1988 do Štrasburku. Jan Pavel II. navštívil Parlamentní shromáždění Rady Evropy, Evropský soud pro lidská práva a následně i EP, společným jmenovatelem všech promluv byl právě apel na křesťanský charakter integračního procesu: „*Otcové Evropy, Jean Monnet, Robert Schuman, Alcide de Gasperi a Konrád Adenauer si byli dobře vědomi evropské identity.*“ Svatý stolec dodnes připomíná, že zakladatelé evropské integrace byli

³⁰⁷ Srovnej např. JAN PAVEL II.: *Paměť a identita*, s. 99.

³⁰⁸ *Promluva Jana Pavla II. k polskému episkopátu dne 5. června 1979 na Jasné Goře*. Promluvy Jana Pavla II., 1979. Online:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

³⁰⁹ *Promluva Jana Pavla II. ke Komisi pro veřejné vztahy Parlamentního shromáždění Evropy dne 17. března 1988*. AAS 80 (1988): 1329–1331.

praktikujícími katolíky, kteří projekt budovali jako politickou realizaci křesťanských principů. U Evropského soudu pro lidská práva papež upozornil na vazbu mezi evropským pojetím svobody, demokracie a lidských práv, které je historicky podmíněno křesťanstvím. Lidská práva jsou: „*založena na hlubokých křesťanských kořenech Evropy, které formovaly evropskou kulturu.*“ Oblast lidských práv se od pontifikátu Jana Pavla II. stává součástí evropské rétoriky. Již v Santiagu de Compostella roku 1982 papež prohlásil: „*Společné dědictví křesťanství je základem hodnot, jako jsou důstojnost lidské osobnosti, smysl pro spravedlnost a svobodu, iniciativa, láska k rodině, respekt k životu, tolerance a spolupráce pro mír, tyto hodnoty jsou v Evropě právě díky křesťanství. Evropská integrace je věrná evropské identitě a proto je jedním z hlavních úkolů ochrana lidských práv... Církev věří, že člověk má právo na svobodu a bezpečí pro rozvoj života dle svého svědomí.*“³¹⁰ Při návštěvě EP roku 1988 papež vyzval EP, aby byl garancí stálé pozornosti evropského projektu vůči demokracii a lidským právům. Na tomto obratu lze názorně doložit vývoj katolické sociální nauky, která lidská práva po druhém vatikánském koncilu ve zvýšené míře reflektovala. V promluvě k Radě Evropy papež varoval před snahou interpretovat integrační projekt jako dílo sekulárního humanismu: „*Je mou povinností velmi silně připomenout, že křesťanství představuje základ tohoto kontinentu a marginalizace jeho role v etické a sociální oblasti není jen likvidací evropského dědictví, ale i hrozbou pro Evropany samotné.*“³¹¹

Křesťanství však není viděno jako jeden z řady civilizačních proudů, který nakonec v Evropě převážil, ale spíše idea, která všechny tyto kořeny prostoupila a sjednotila: „*Je zde vliv antického Řecka, římského impéria, Slovanů, Germánů i Ugrofinů. Když se křesťanství rozšířilo v římské říši, stalo se součástí její kultury a tím se šířilo... V podstatě tak stmelovalo jednotlivé tradice, které daly Evropě tvář.*“³¹² Papež přisuzoval křesťanství roli tmelu ve vztahu k různým tradicím. Jan Pavel II. však nepojímal Evropu pouze na základě katolické víry. Tatáž prohlášení o nutnosti obnovit křesťanské kořeny směřoval při promluvách i k protestantům. Ve Štrasburku roku 1988 vyzval protestanty ke společnému budování Evropy: „*Musíme společně přispívat ke sjednocení Evropy a obnově víry.*“³¹³ Podobné apely pronášel i k velvyslancům

³¹⁰ Promluva Jana Pavla II. v Santiagu de Compostela dne 9. listopadu 1982. AAS 75 (1983 I): 328.

³¹¹ Promluva k Parlamentnímu shromáždění Rady Evropy dne 8. října 1988. AAS 81 (1989): 675–683.

³¹² Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Rakouské republiky u Svatého stolce dne 13. února 2001. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 10, 2001, s. 4.

³¹³ Promluva Jana Pavla II. k představitelům církve reformované ve Štrasburku dne 9. října 1988. *Une âme pour l'Europe*, s. 110–111.

skandinávských zemí u Svatého stolce.³¹⁴ Formující roli v genezi kontinentu připisal papež i judaismu a právě on začal hovořit o společných křesťansko-židovských kořenech Evropy.³¹⁵ Roku 2001 podepsal Jan Pavel II. při návštěvě Řecka spolu s pravoslavným patriarchou Christopodoulusem na Areopagu *Deklaraci o křesťanských kořenech Evropy*, která vyzývala v ekumenické rovině k boji proti radikálnímu evropskému sekularismu.³¹⁶ Rozvoj ekumenismu po druhém vatikánském koncilu se tak podepsal i na pojetí Evropy. Na druhé straně tyto prvky nebyly v papežových promluvách nikdy převažující. U Jana Pavla II. je opět zřetelná jistá nostalgie po středověké jednotě: „Člověk se od éry renesance vzbouřil proti Bohu a ve jménu své důstojnosti začal Boha popírat.“³¹⁷ Pokud chce Evropa úspěšně budovat svou jednotu ve třetím tisíciletí, musí se inspirovat: „základními prvky jednoty Evropy v prvním tisíciletí.“

Velmi silná výzva k obnově evropské křesťanské identity je však vůbec poprvé doprovázena i tvrdou kritikou současné situace Evropy. Ve Štrasburku roku 1988 při homilii v katedrále papež prohlásil: „V Evropě, na takzvaném křesťanském kontinentu, stále více oslabuje morálka.“³¹⁸ Již při slavné návštěvě v Compostelle na počátku 80. let papež varoval před identifikací Evropy s „*hédonismem a materialismem*“ spíše než s křesťanstvím. Na jaře 1987 ve Špýru v Německu papež kritizoval směřování kontinentu: „*Současná Evropa kráčí v důsledku sekularizace do chaosu...*“ a prohlásil, že zatímco východní Evropa propaguje ateismus teoretický, avšak víra zde úspěšně přežívá, západní Evropa pod rouškou svobody prosazuje ateismus praktický.³¹⁹ V promluvě v italském parlamentu v listopadu 2002 papež označil demografickou krizi Evropy za důsledek krize rodiny a ten za výsledek evropské sekularizace. Právě z toho důvodu papež apeloval na vstupující státy, a také katolické členské státy, aby se snažily zvrátit snahu vlivných proudů v Bruselu, které chtějí z integrace učinit radikálně

³¹⁴ Např. *Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Norského království u Svatého stolce dne 25. března 1995*. L'Osservatore Romano. Edition in French, č. 16, 1995, s. 9.

³¹⁵ *Promluva Jana Pavla II. k židovské komunitě ve Štrasburku dne 9. října 1988. Une âme pour l'Europe*, s. 120–121.

³¹⁶ WEIGEL, G.: *The End and Beginning...*, s. 270–274.

³¹⁷ *Promluva Jana Pavla II. k mezinárodní konferenci o evangelizaci a ateismu v Římě dne 10. října 1980*. Promluvy Jana Pavla II., 1980.

Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

³¹⁸ *Homilie Jana Pavla II. v katedrále ve Štrasburku dne 10. října 1988*. Homilie Jana Pavla II., 1988.

Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

³¹⁹ *Homilie Jana Pavla II. ve Špýru v Německu dne 4. května 1987*. Homilie Jana Pavla II., 1986. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

sekulární projekt.³²⁰ Již roku 1994 papež zmínil, že některé evropské instituce začínají vést systematický útok proti rodině.³²¹

Proč takový zájem o Evropu? Papež viděl v Evropě hlavní realizaci historických dějin víry, a proto stav křesťanství v Evropě měl mít zásadní dopad na celý svět. Mimo to právě v Evropě se nejintenzivněji ověřuje možnost soužití moderní společnosti a demokracie s křesťanstvím: „*Církev a Evropa jsou dvě reality, jejichž bytí i osud jsou pevně propojeny. Jsou na společné cestě po staletí a sdílí stejnou historii. Pokud by se během krizí v budoucnosti evropská kultura snažila distancovat od víry a církve ve jménu vlastní emancipace, byla by ohrožena samotná evropská identita a její základy... Z toho důvodu znamená popření křesťanství i popření a proměnu evropské identity. Krize Evropy jsou současně také krizemi křesťanství.*“³²² Dosažení plné jednoty Evropy a jejího opětovného vzestupu je možno dosáhnout pouze návratem k identitě, která je nejvíce spojena s érou evropské slávy: „*Pokud Evropa opětovně otevře brány Kristu, pokud Evropa nechá vkročit křesťanské hodnoty do vztahů mezi státy, do ekonomických a politických systémů, kultury, civilizace i rozvoje, její budoucnost již nebude ovládána strachem, ale naopak vkročí do nové éry.*“³²³ Papež rovněž opakovaně vyzýval k znovuzískání „*evropské duše*“, kterou bylo míněno křesťanství jako základ evropské identity. Z této kritiky také plyne výzva k nové evangelizaci Evropy, a to systémově na úrovni celého kontinentu.³²⁴ Je třeba: „*odvážná a rychlá reakce evangelizace a obnovení křesťanského srdce Evropy.*“³²⁵ Jen ta může zachránit projekt evropské integrace, který je postaven na jednotných civilizačních kořenech. Spojení křesťanství a evropské jednoty a integrace je tedy u Jana Pavla II. nejsilnější.

5. 3. Institucionální problematika

Institucionální a právní aspekty evropské integrace představovaly prioritu zvláště pro federalisty typu Pia XII. a Pavla VI., až pontifikát Jana Pavla II. definitivně

³²⁰ *Promluva Jana Pavla II. k italskému parlamentu dne 14. listopadu 2002.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 47, 2002, s. 2–3.

³²¹ *Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Italské republiky u Svatého stolce dne 10. března 1994.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 12, 1994, s. 4.

³²² *Promluva Jana Pavla II. k Radě evropských biskupských konferencí dne 5. října 1982 v Římě.* AAS 74 (1982): 1255–1260.

³²³ *Promluva Jana Pavla II. v Santiagu de Compostela dne 9. listopadu 1982.* AAS 75 (1983): 328–329.

³²⁴ *Promluva Jana Pavla II. v Raveně. dne 11. května 1986.* Promluvy Jana Pavla II., 1986. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

³²⁵ *Promluva Jana Pavla II. v Nancy dne 10. října 1988.* AAS 81 (1989): 689–692. Také: LUNEAU, René: *Retrouve ton âme, vieille Europe!* In: LUNEAU, René (ed.): *Le Rêve de Compostelle. Vers la restauration d'une Europe chrétienne.* Centurion 1989, s. 26.

přechází od technických záležitostí k problematice evropské kultury a identity: „*Jsem si vědom komplexnosti a náročnosti jednání o konkrétní podobě integrace a nehodlám do ní zasahovat.*“³²⁶ Právě z toho důvodu jen velmi zřídka nalézáme vyjádření papeže ke klíčovému zlomům v integraci. V následujícím úseku se pokusíme prokázat, že Jan Pavel II. nebyl federalistou typu Pia XII. či Pavla VI. Lze to demonstrovat na sníženém zájmu o institucionální otázky, důrazem na skutečné výsledky evropské politiky a nově v naprosto rozdílném vnímání národa a národní suverenity. Roli hrál i papežův akcent na rozšiřování, spíše než prohlubování.

Zavedení jednotné měny Jan Pavel II. komentoval slovy: „*Mezi důvody ke spokojenosti lze jistě zařadit pozitivní pokrok v evropské integraci, symbolizovaný přijetím jednotné měny. Jde o zásadní krok ve sjednocení kontinentu. Je však třeba mít na paměti, že prioritou je rozšiřování Evropské unie.*“³²⁷ V promluvě k evropským institucím roku 1985 mluvil papež o otcích evropské integrace, a zahrnul k nim i Charlese de Gaulla. Tato drobná zmínka má hluboký význam. Žádný z papežů k architektům integrace prezidenta de Gaulla nikdy neřadil. De Gaulle představoval symbol intergovernmentálního pojetí Evropy, důrazu na národ a byl osobně spojen s politikou, která celý projekt v 60. letech zásadně zbrzdila (připomeňme kritiku Pavla VI.). Ve vztahu k institucionální problematice je třeba také říci, že Jan Pavel II. (což platí i pro Benedikta XVI.) téměř vůbec neodkazoval v kontextu evropské integrace na tři předcházející federalistické papeže, resp. jejich příslušné texty. V prostředí Svatého stolce se oslabení či opuštění názoru projeví mimojiné tím, že dokumenty, ve kterých je obsažen, již nejsou připomínány a citovány.³²⁸ Rozdíl je patrný zvláště v případě, pokud si uvědomíme, jak často Jan XXIII. či Pavel VI. odkazovali v oblasti evropské integrace na promluvy Pia XII.

Odstup od institucionální problematiky zmínil papež při první možné příležitosti, a to na jaře 1979 v promluvě k Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru: „*Katolická církev nemá kompetence v oblasti technických záležitostí společenství. Vítá však jakoukoli formu spolupráce, která respektuje identitu a práva*

³²⁶ *Promluva Jana Pavla II. k institucím Evropského hospodářského společenství v Bruselu dne 20. května 1985.* AAS 78 (1986): 571–579.

³²⁷ *Novoroční promluva Jana Pavla II. pronesená k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 10. ledna 2002.* AAS 94 (2002): 327–332.

³²⁸ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země.* Brno, CDK 2012, s. 8.

každého.³²⁹ První prohlášení Jana Pavla II. k EP v dubnu 1979 také naznačilo změnu kurzu: „*Institute, a to nejen ty, které budují evropskou jednotu, ale i další mezinárodní a národní instituce, musí vždy sloužit člověku, a ne naopak. Instituce Evropského společenství jsou vždy pouze nástroji – ač důležitými – které však mohou vydávat své plody, pouze pokud mají v centru zájmu člověka. Sebelepší instituce nikdy nevybudují evropskou jednotu, to je úkolem člověka.*“³³⁰ Evropské instituce již nebyly vítané pouze pro ně samotné, jak to bylo u Pia XII., naopak papež více hleděl na jejich konkrétní službu. Přínos a význam unijních institucí zasluhoval hodnocení dle toho, nakolik garantují „*sociální spravedlnost, rodinný život, lidský a duchovní pokrok.*“³³¹

Jan Pavel II. kladl velký důraz na odstranění demokratického deficitu. Již se nesetkáme se snahou oslabovat státní suverenitu, naopak evropské instituce je třeba více demokratizovat a vést je ke konstruktivní spolupráci s orgány členských států: „*Velkým problémem bude efektivně harmonizovat práci národních parlamentů s parlamentem evropským. Ačkoli má Evropský parlament vysoký stupeň legitimacy od voličů, má však limitované kompetence, které jsou navíc omezeny členskými státy. A jednotlivé evropské národy mají dlouhou historii, kterou nelze přejít, ale je ji nutno respektovat a spolupracovat s ní.*“³³² Papež na rozdíl od Pia XII. nekladal primární akcent na EK jako garanta nadnárodnosti, ke komisi se Jan Pavel II. dokonce vůbec nevyjádřil. Naopak za hlavní instituci evropské integrace považoval EP, a to nikoliv z důvodu jeho nadnárodního charakteru (jako Pius XII. a Pavel VI.), ale spíše proto, že: „*je volen všeobecným přímým volebním právem a proto má z evropských institucí nejvyšší prestiž a autoritu, právě proto by měl být hlavní institucí demokratického společenství států.*“³³³

V obecné rovině papež považoval za nutné najít dlouhodobě udržitelnou rovnováhu mezi nadnárodními institucemi na straně jedné, a národní suverenitou na straně druhé. Ideálem papeži byla kombinace: „*Jednoty v různosti, národní suverenity*

³²⁹ Promluva Jana Pavla II. k Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru Evropského společenství dne 22. března 1979. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 14, 1979, s. 9–10.

³³⁰ Promluva Jana Pavla II. k předsednictvu Evropského parlamentu dne 5. dubna 1979. AAS 71 (1979): 604–606.

³³¹ Promluva Jana Pavla II. k Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru Evropského společenství dne 22. března 1979. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 14, 1979, s. 9–10.

³³² Promluva Jana Pavla II. k předsednictvu Evropského parlamentu dne 26. listopadu 1983. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 51, 1983, s. 2.

³³³ Promluva Jana Pavla II. v Evropském parlamentu dne 11. října 1988 ve Štrasburku. AAS 81 (1989): 695–701.

*se společnou akcí, ekonomického rozvoje a sociální spravedlnosti.*³³⁴ Pokud srovnáme tyto výroky s vyjádřeními Pia XII. či Pavla VI., vyvstane nemalý rozdíl.

Nově kladl papež značný důraz na služby, které má evropská integrace poskytovat. Prioritou má být starost o ty: „*co jsou znevýhodněni chudobou, zdravím, nedostatkem vzdělání či byli nuceni opustit svůj domov.*“³³⁵ Na řadě míst tak dostává evropská rétorika silně sociální rozměr, papež prosazoval implementaci hospodářských a sociálních práv na evropské úrovni a podporoval rozvoj regionální politiky a co nejvyšší míry solidarity v rámci společenství. Tento trend byl ještě umocněn od 90. let v souvislosti s přístupováním zemí střední a východní Evropy do EU. Papež v Praze roku 1990 a v promluvě k diplomatům v lednu 1991 vyzýval k ekonomické, hospodářské i technické pomoci EU směrem ke střední a východní Evropě v duchu nového Marshallova plánu.

Vnitřní solidarita vytváří současně předpoklad pro solidaritu s třetím světem. Evropská solidarita tak měla existovat i ve vnějších vztazích: „*Zatímco Evropa hledá cestu, jak realizovat vnitřní solidaritu, má současně povinnost rozšířit tuto solidaritu v co nejvyšší míře i na státy, které nemají takové nástroje pro rozvoj. V této oblasti dobře vím o tom, kolik plodů přinesly dohody z Lomé.*“ Kritika naopak zazněla zejména vůči SZP: „*V souvislosti s humanitární pomocí se často zmiňují velké přebytky zemědělských produktů. Je zde dostatek vůle, aby se plody země dostaly k těm, kdo je nejvíce potřebují?*“³³⁶ Za priority rozvojové politiky papež označil potravinovou pomoc Africe, snižování zadluženosti zemí třetího světa a nutnost přílivu kapitálu do zaostalých oblastí. Další prioritní politikou byla rodinná problematika, papež několikrát apeloval na evropské instituce, aby v duchu exhortace *Familiaris Consortio* chránily rodinu jako základní společenskou instituci a v oblasti rodinného práva důsledně respektovaly subsidiaritu jednotlivých členských států.³³⁷

Výraznou míry diskontinuity představuje vztah Jana Pavla II. k národní identitě, zvláště ve srovnání s pontifikáty italských papežů. Změna je patrná již v tom, že vznik národů je totožný s přijetím křesťanství: „*Se křtem je zrozen národ a začíná tím rovněž*

³³⁴ *Novoroční promluva Jana Pavla II. pronesená k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 13. ledna 2003.* AAS 95 (2003): 321–327.

³³⁵ *Promluva Jana Pavla II. k institucím Evropského společenství dne 20. května 1985.* AAS 78 (1986): 571–579.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ *Apoštolská exhortace Jana Pavla II. Familiaris Consortio.* Vydaná 22. listopadu 1981. AAS 74 (1982): 81–191.

jeho historie.³³⁸ Národy jsou tak v papežově pojetí výsledkem křesťanské evangelizace kontinentu, a tedy pozitivním jevem.³³⁹ Papež nevnímá národ v pojetí 19. století, národ je kulturním a civilizačním celkem a nositelem hodnot, proto je třeba jej chránit. Role mezinárodních organizací spočívá právě v ochraně suverenity národů, ne jejich rozmělnění. Při první návštěvě Polska papež řekl: „*Nikdo nemůže porozumět člověku určitého společenství, pokud neporozuměl národu, národ je spolu s rodinou základní formou společenství, která formuje duchovní historii člověka.*“³⁴⁰ Je zcela nepochybné, že proměna vztahu k národu souvisí s polskými kořeny papeže.³⁴¹ Sám papež v totožné homilii hovořil o jednotě polského národa a kultury i přes absenci jednoty politické před rokem 1918. Národ předchází stát a je „*kolektivní dědictvím, které zavazuje dědice.*“³⁴² Zatímco Pius XII. viděl za hlavní příčinu války nacionalismus, Jan Pavel II. chápal druhou světovou válku jako důsledek porušování práv národů.³⁴³ Stát je zde proto, aby pomohl národu chránit jeho identitu a dědictví. Z toho plyne i zásadní rozdíl v evropské politice. Pius XII. (i Jan XXIII. a Pavel VI.) vinil národy a nacionalismy za velké katastrofy 19. a 20. století, evropská integrace se tak přímo nabízela jako nástroj k oslabení národního státu i národa jako formy kolektivní identity. Pro Jana Pavla II. se národ stal téměř posvátným a mezinárodní spolupráce měla pouze garantovat práva a identitu národů.

Papežovo pojetí národa jistě nebylo žádným etnickým klamem 19. století, avšak mělo zásadní implikace ve vztahu k evropské integraci. Jan Pavel II. opakovaně nabádal evropské instituce, aby respektovaly kulturní suverenitu a dědictví jednotlivých národů. Není možné se snažit vymazat národní identitu ve prospěch identity jiné: „*Evropa je složena z národů se slavnou historií, každý z nich má rozdílnou kulturu a svou vlastní originalitu, která mu dává hodnotu. Je vždy nutné se bránit snahám o nivelizaci těchto*

³³⁸ Promluva Jana Pavla II. v Paříži dne 30. května 1980. AAS 72 (1980): 687–690.

³³⁹ JAN PAVEL II.: *Paměť a identita*, s. 63–68.

³⁴⁰ *Homilie Jana Pavla II. ve Varšavě dne 2. června 1979.* Homilie Jana Pavla II., 1979. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/index.htm (31. 10. 2012)

³⁴¹ MICHEL, Patrick: *Messianisme polonais et histoire contemporaine.* In: LUNEAU, R. (ed.): *c. d.*, s. 52–67.

³⁴² *Promluva Jana Pavla II. v katedrále sv. Jana v Polsku dne 3. června 1979.* Promluvy Jana Pavla II., 1979. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/index.htm (31. 10. 2012)

³⁴³ *Promluva Jana Pavla II. ve Valném shromáždění OSN dne 5. října 1995 v New Yorku.* „Nesmíme zapomenout, že druhá světová válka začala kvůli porušování práv národů. Řada velkých národů trpěla pouze proto, že byla označena za „jiné“. Strašlivé zločiny byly spáchány ve jménu nadřazenosti jednoho národa a kultury nad jiný... přesto i po druhé světové válce jsou práva národů porušována, např. v Pobaltí, na Ukrajině i v Sovětském svazu, či dnes na Kavkaze... Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 mluví sice o právech jednotlivců, ale nemáme žádný podobný dokument, který by mluvil o právech národů...“ L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 41, 1995, s. 8.

rozdílu.³⁴⁴ V rámci institucionálního nastavení papež považoval za nutné najít takový model, který bude chránit národní formu identity, ostatně na půdě OSN se papež několikrát vyslovil pro přijetí charty práv národů. Evropské instituce by: „měly vést k soustředění se na práva a povinnosti každého národa v respektu k jeho suverenitě a k dosažení harmonie a spolupráce mezi národy, s důrazem na duchovní a morální hodnoty.“³⁴⁵ Za velmi vhodný příklad označil papež rakouskou monarchii, která i přes svůj univerzalizmus respektovala jednotlivé národy: „A proto je Rakousko malým modelem pro celou Evropu.“³⁴⁶

Zmíněné teze ale nelze interpretovat jako absolutní obhajobu národního státu, papež se stále velmi kriticky stavěl k etnickému nacionalismu a stát, který sleduje pouze vlastní národní zájmy, považoval za sobecký: „Láska k vlasti si zaslouží podporu, avšak nesmí se zvrhnout v sebeoslavování, odmítání různorodosti či patologické formy nacionalismu, rasismu a xenofobie.“³⁴⁷ Papež tak zaujal spíše umírněnou pozici, přílišné zdůrazňování univerzality (v tomto případě evropské identity) chápal jako patologické, stejně jako přílišné zdůrazňování partikularity (národní identity). Zlom však nepochybně existuje: „národy nemohou být v dějinách lidstva nahrazeny ničím jiným.“³⁴⁸ Evropská identita i celý integrační projekt, jak papež řekl François Mitterandovi, spočívá ve smíření národů starého kontinentu, nikoliv jejich nivelizaci či nahrazení odlišnou formou identity.³⁴⁹ V tomto smyslu promluvil i na setkání s představiteli evropského federalistického hnutí. Na straně jedné papež výjimečně připomněl setkání Pia XII. a Pavla VI. s federalisty, ale záhy doplnil, že evropská integrace „musí respektovat kulturní identitu členských států a jednotlivých národů, která je výsledkem stovek let vývoje. Evropská integrace musí být konsenzuální a dobrovolná!“³⁵⁰

Na základě uvedeného ale nemůžeme přejít do druhého extrému a řadit papeže k euroskeptikům, odmítajícím prohlubování projektu. Samotný důraz na národní

³⁴⁴ Promluva Jana Pavla II. k UNESCO dne 2. prosince 1980. AAS 72 (1980): 735–752.

³⁴⁵ Promluva Jana Pavla II. k předsednictvu Evropského parlamentu dne 5. dubna 1979. AAS 71 (1979): 604–606.

³⁴⁶ Promluva Jana Pavla II. ve Vídni dne 10. září 1983. Promluvy Jana Pavla II., 1983. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (31. 10. 2012)

³⁴⁷ Promluva Jana Pavla II. u příležitosti Světového dne míru dne 1. ledna 2001. AAS 94 (2002): 132–140.

³⁴⁸ JAN PAVEL II., *Paměť a identita*, s. 68.

³⁴⁹ Promluva k francouzskému prezidentovi François Mitterandovi po příletu do Štrasburku dne 8. října 1988. *Une âme pour l'Europe*, s. 17.

³⁵⁰ Promluva Jana Pavla II. k Radě federalistického hnutí dne 28. března 1987. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 17, 1987, s. 11–12.

suverenitu byl zakotven spíše v kultuře a hodnotách. Papež např. uvítal přijetí Jednotného evropského aktu: „*Naše setkání se odehrává v době privilegovaného historického okamžiku tohoto kontinentu, zatímco cesta je dlouhá a není bez problémů, byla již započata nová etapa výstavby Evropy, a to díky tomu, že v platnost vstoupil Jednotný evropský akt, kterým vrcholí trpělivost posledních dvou desetiletí.*“ Jan Pavel II. také oceňoval práci předsedy EK Jacquese Delorse, který stejně jako papež usiloval o to, dát Evropě „duši“ a právě Delors byl symbolem druhého dechu, který integrace nabrala v 80. letech 20. století.³⁵¹

Papež taktéž kriticky pohlížel na protievropsky orientované katolické skupiny, ať již z tohoto důvodu kritizoval ultrakonzervativní náboženské Rádio Maryja v Polsku, či situaci konce 90. let v Rakousku: „*Nyní se šíří euroskepticismus a frustrace, jen pár let poté, co rakouští voliči rozhodli o vstupu do EU? Vídeň byla historicky centrem evropské diplomacie, státy střední a východní Evropy spoléhají na pomoc Rakouska.*“³⁵² Na druhé straně Svatý stolec mlčel k Maastrichtské i Amsterodamské smlouvě a Jan Pavel II. hovořil o tom, že národy si mezi sebou mohou uspořádat vztahy různě, ať formou federace, konfederace či rozsáhlé regionální autonomie! To co papež na integraci odmítal, byla spíše kulturní a hodnotová globalizace (a sekularizace).³⁵³ Právě tento axiom začne být velmi často skloňovaným v době, kdy budou evropské instituce vyvíjet přímý i nepřímý tlak v otázkách interrupcí či rodinné politiky.

Z hlediska institucí tak lze shrnout několik obecných rysů Wojtyłova pontifikátu. Za prvé, integrační projekt neměl nahradit národní identity identitou evropskou, evropská identita spočívala spíše ve smíření národů a křesťanské víře. Za druhé, integrační projekt neměl nahrazovat historicky vyvinuté evropské státy, ale spíše umožnit jejich efektivní spolupráci. Za třetí, evropský projekt neměl budovat politickou autoritu, která přebere pravomoci jednotlivých států, evropské instituce spíše měly zajistit dialog, spolupráci a ochranu demokracie a svobody. Papež supranacionalismus jako cestu evropské integrace nikdy explicitně neobhajoval, což jeho předchůdci dělali velmi často. Integrace dále neměla ohrožovat kulturní a duchovní identitu národa a právo v etických oblastech rozhodovat autonomně. Do těchto oblastí však papež řadil i rodinnou politiku, vzhledem k úzké provázanosti jednotlivých politik Jan Pavel II. hájil

³⁵¹ DRAKE, Helen: *Jacques Delors. A political biography*. New York, Routledge 2000, 185 s.

³⁵² *Promluva Jana Pavla II. k rakouskému prezidentovi a diplomatickému sboru Rakouska dne 20. června 1998*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 26, 1998, s. 688–690.

³⁵³ *Promluva Jana Pavla II. ve Valném shromáždění OSN dne 5. října 1995 v New Yorku*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 41, 1995, s. 12.

ponechat na národní úrovni veškeré pravomoci, které měly na oblast etiky, morálky a hodnot i nepřímý vliv.

Papež chápal evropské instituce jako svého druhu *modus vivendi* pro vztahy mezi evropskými státy. Institucionální pasivitu papeže lze také přesvědčivě vysvětlit vznikem COMECE roku 1980. COMECE jako platforma pro spolupráci biskupů členských zemí ES/EU se stává hlavním orgánem římskokatolické církve pro evropské záležitosti. Tím je ještě více oslabena role Svatého stolce v diskuzích o vývoji evropského projektu. V tomto kontextu byl velmi aktivní vstup papeže do debat o evropské ústavě spíše výjimkou z pravidla. Vliv vzniku COMECE však není omezený pouze na institucionální tematiku. Obecně o evropské problematice papež hovořil mnohem více v 80. letech v souvislosti se sjednocením Evropy a pádem železné opony. V následující dekádě promluv ubývalo a poslední vzestup představovala evropská ústava. Ačkoliv Jan Pavel II. z analyzovaných papežů pronesl zdaleka nejvíce promluv o Evropě a evropské jednotě, téměř permanentně se jejich obsah opakoval a proto se domníváme, že se Pius XII. věnoval evropské integraci mnohem hlouběji a soustavněji.

5. 4. Evropa ve světě

Jan Pavel II., stejně jako jeho předchůdci, kladl velký důraz na roli jednotné Evropy ve světě: „*Není to jen Evropa, která těží z integrace, ale i další kontinenty, na které se může Evropa obrátit.*“³⁵⁴ Stále přítomen byl apel na evropskou integraci coby nástroj solidarity a rozvoje třetího světa. V této oblasti bychom mohli doložit desítky promluv Jana Pavla II., kde je jednotná Evropa povinna pomáhat rozvojovým zemím a v zásadě se tyto apely příliš neliší od výroků Jana XXIII. či Pavla VI.: „*Při globální perspektivě je Evropa součástí toho, co bychom mohli definovat jako rozvinutý sever ve vztahu k zaostalému jihu, kde se nachází rozvojové země. Vzhledem k rozdílu mezi těmito dvěma póly vyvstávají otázky spravedlnosti a míru v nových rozměrech a iniciativách. Ponecháme-li stranou politické, ekonomické či ideologické ambice, Evropa, a to jak západní tak východní, by měla zahájit velkorysé strukturální reformy, směřující k vyřešení tohoto dramatického problému dneška.*“³⁵⁵ Zřejmě nejlépe shrnul postoj Svatého stolce k vnějšímu rozměru evropské integrace kardinál Giovanni Lajolo,

³⁵⁴ *Promluva Jana Pavla II. k předsednictvu Evropského parlamentu dne 5. dubna 1979.* AAS 71 (1979): 604–606.

³⁵⁵ *Promluva Jana Pavla II. k Radě evropských biskupských konferencí dne 10. října 1985.* Promluvy Jana Pavla II., 1985. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/index.htm (31. 10. 2012)

v době Jana Pavla II. sekretář pro vztahy se státy, v rozhovoru pro italský list *Avvenire*: „*Konsolidace Evropské unie má primární význam právě v tom, že umožňuje efektivnější pomoc třetímu světu.*“³⁵⁶

Obecně lze konstatovat, že pokud se papež vyjádřil specificky, nebylo to ani tak k vnitřním a právním záležitostem společenství, ale právě k vnějšímu rozměru EU, kde Jan Pavel II. žádal hmatatelné výsledky. Roku 1985 papež v kontextu rozvojové politiky ES kritizoval systém z Lomé: „*Je nutno pro třetí svět ustavit spravedlivější vztahy než nabídla konvence z Lomé. Kéž Evropa dá chudým konkrétnější a hmatatelnější projev solidarity a pomoci.*“³⁵⁷ Jako předcházející papežové, také Jan Pavel II. vyzýval k roli jednotné Evropy jako mírotvůrce ve světě, který bude zprostředkovat mediaci mezi válčícími stranami a sloužit jako třetí strana konfliktů.³⁵⁸ Příkladem budiž žádost Jana Pavla II. zaslaná ministrům zahraničí ES s prosbou, aby na poslední chvíli odvrátili hrozbu války v Iráku. Papež spoléhal právě na to, že ES válce může případně zabránit.³⁵⁹ Zvláště ve vztahu k Africe papež vyzýval, aby se inspirovala v Evropě a budovala podobné struktury, na kterých stojí instituce evropské integrace. Tyto výzvy padaly jak ve vztahu k Organizaci africké jednoty, tak např. k arabské Maghrebské unii³⁶⁰ či Latinské Americe.³⁶¹ V promluvě k Evropskému soudu pro lidská práva papež řekl, že evropská integrace je zcela po právu „*modelem, který se další regionální organizace snaží napodobit.*“ Konkrétně podpořil papež také středomořské partnerství vytvářené EU a skupinou států ve Středomoří. Zcela v duchu předchozích pontifikátů i Jan Pavel II. kritizoval SZP, která je zvláště ve vztahu k chudým zemím velmi protekcionistická. „*Je potřeba, aby společná zemědělská politika byla ve vztahu k chudším státům shovívavější.*“³⁶²

V případě vnější politiky ES/EU se v papežské rétorice setkáváme obvykle výhradně s problematikou rozvojových zemí. V souvislosti s válkou na Balkáně v první polovině 90. let však papež velmi kriticky hodnotil nevýraznou roli ES: „*Jednotná*

³⁵⁶ *Europe Should Reach Out to Third World.* ZENIT, 25. 6. 2004. Online: <http://www.zenit.org/article-10461?l=english> (31. 10. 2012)

³⁵⁷ *Promluva Jana Pavla II. k institucím Evropského hospodářského společenství v Bruselu dne 20. května 1985.* AAS 78 (1986): 571–579.

³⁵⁸ *Promluva Jana Pavla II. k velvyslancům Francouzské republiky u Svatého stolce dne 12. března 1983.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 20, 1983, s. 11.

³⁵⁹ WEIGEL, G.: *Svědék naděje...* s. 611.

³⁶⁰ *Novoroční promluva Jana Pavla II. k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 13. ledna 1990.* AAS 82 (1990): 860–870.

³⁶¹ *Novoroční promluva Jana Pavla II. k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 16. ledna 1993.* AAS 85 (1993): 1238–1248.

³⁶² *Promluva Jana Pavla II. k Evropskému soudu pro lidská práva dne 8. října 1988.* AAS 75 (1983): 372–383.

*Evropa má prostředky jak zasáhnout a měla by převzít zodpovědnost za problematiku oblasti Evropy.*³⁶³ Výtky na neschopnost ES a později EU jakkoliv efektivně vstoupit do války v hroučící se Jugoslávii se staly frekventovaným tématem všech novoročních promluv k diplomatům u Svatého stolce až do roku 1995. Ačkoliv jsme výše uvedli, že Jan Pavel II. rozhodně nenáležel k federalistům, z jeho kritických výhrad vůči pasivitě ES/EU v konfliktu dovozujeme jeho otevřenost k posílení vnějšího rozměru integrace. Na straně druhé výtky mohly být také adresované na nově zformovanou SZBP, která přes ambiciózní cíle nedokázala pro vyřešení konfliktu udělat zhora nic. Z hlediska pojetí Evropy od Atlantiku po Ural je pak zajímavé, že papež dlouhodobě považoval za zodpovědnost sjednocené Evropy i oblasti Kavkazu.³⁶⁴ Právě z těchto důvodů papež podporoval další rozvoj SZBP a později i EBOP: „*posílení společné bezpečnosti a obrany by mělo zajistit stabilnější budoucnost pro evropské občany.*“³⁶⁵ V návaznosti na předchozí pontifikáty papež také požadoval společnou imigrační politiku EU, a nově také společnou politiku v oblasti životního prostředí.³⁶⁶

Nad rámec rozvojové a humanitární politiky papež přišel s myšlenkou, že jednotnou Evropu je nutno budovat na křesťanských základech právě s ohledem na její enormní vliv: „*Svět nutně potřebuje Evropu, která se navrátí ke svým pravým kořenům a identitě.*“³⁶⁷ Evropa dle papeže exportovala do světa jak křesťanství, tak jeho ideologické negace 19. a 20. století. Do velké míry je tedy zodpovědná za studenou válku. „*Jsmo si vědomi toho, jakou roli hrála Evropa či západní civilizace ve zrodu a eskalaci této krize dneška. Je to právě Evropa, která v krátkém období zrodila dva světové konflikty, které způsobily nezměrné utrpení a uvrhly lidstvo do strachu a teroru. Je to také Evropa, která do světa vyvezla ideologie, které způsobily mnoho zla. Tato společná evropská vina však také implikuje konkrétní zodpovědnost Evropy.*“³⁶⁸ Nové přijetí křesťanství mělo Evropě umožnit být opět „*paní kontinentů*“ a „*majákem*

³⁶³ *Novoroční promluva Jana Pavla II. k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 11. ledna 1992.* AAS 85 (1993): 62–72.

³⁶⁴ *Novoroční promluva Jana Pavla II. k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 15. ledna 1994.* AAS 86 (1994): 805–812.

³⁶⁵ *Novoroční promluva Jana Pavla II. k diplomatům akreditovaným u Svatého stolce dne 13. ledna 1997.* AAS 85 (1993): 1238–1248.

³⁶⁶ *Promluva Jana Pavla II. v Evropském parlamentu dne 11. října 1988 ve Štrasburku.* AAS 81 (1989): 695–701.

³⁶⁷ *Promluva Jana Pavla II. k účastníkům Evropského kongresu dne 12. listopadu 1981 v Římě.* Promluvy Jana Pavla II., 1981. Online:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/index.htm (31. 10. 2012)

³⁶⁸ *Promluva Jana Pavla II. v klášteře Monte Cassino dne 18. května 1979.* AAS 71 (1979): 615.

*civilizace.*³⁶⁹ Proto je tak značný prostor věnován zápasu o identitu Evropy. Stejně jako křesťanství se může prostřednictvím jednotné Evropy ve světě realizovat, tak může mít evropský sekularismus a ateismus vliv na celý svět: „*Sekularismus, který Evropa šíří ve světě sebou nese nebezpečí sterilizace bohaté kultury obyvatel na jiných kontinentech.*“³⁷⁰ Papež dokonce uvedl, že jednou ze zodpovědností Evropy je: „*christianizace světa a péče o kulturní a náboženské dědictví.*“³⁷¹ Tomu ostatně odpovídá i výše uvedená úzká vazba mezi křesťanstvím a Evropou, přítomná v myšlení Jana Pavla II.

5. 5. Rekapitulace: Jan Pavel II. pohledem typologie

Jan Pavel II. nenáležel mezi evropské federalisty. Papež sice podporoval evropskou integraci a jeho promluvy jsou silně proevropské, ovšem ne v intencích předchozích pontifikátů. Poprvé se setkáváme s posunem od jasného federalismu k mezivládnímu přístupu (eurogovernmentalismu). Jan Pavel II. zahájil velký ústup od vyjadřování se k institucionálním problémům, opakovaně označil evropské instituce za nástroje, které mají vykonávat konkrétní úkoly a napomáhat obecnému dobru a rozvoji členských států. Narozdíl od italských papežů již Jan Pavel II. neapeloval na oslabování státní suverenity a národního státu, ale naopak žádal rozumnou rovnováhu a odmítal přehnané zasahování evropských institucí na úroveň národních států. Konkrétně se papež vyjádřil např. o nutnosti spolupráce mezi EP a parlamenty národními, rovněž se vyslovil kriticky na adresu demokratického deficitu. EK, tedy integrační „šampión“ italských papežů, přestala být v éře Jana Pavla II. v centru pozornosti Svatého stolce a pokud je nám známo, tak papež EK ani neoslovil. Nadnárodní instituce jsou v Evropě primárně s cílem smířit národy a státy mezi sebou a zajistit jim hospodářský rozvoj a bezpečnost. Toto instrumentální pojetí evropských institucí evokuje rysy mezivládního přístupu, který o to zřetelněji vyvstane, pokud se vrátíme k trojici italských papežů, jejichž promluvy tvrdě útočily na státní suverenitu, nacionalismus a volaly po extrémním posílení nadnárodních struktur i identity. Jan Pavel II. se nám v obecné rovině může zdát proevropský, ale právě díky komparaci s italskými papeži vyvstává naprosto fundamentální rozdíl, v institucionální oblasti zcela neodiskutovatelný.

³⁶⁹ Tyto obraty papež použil v Santiago de Compostela (1982), při cestě k evropským institucím do Štrasburku (1988) i při setkání s Radou evropských biskupských konferencí v Římě v říjnu 1988.

³⁷⁰ *Promluva Jana Pavla II. na hoře Mont Chétif dne 7. září 1986.* Promluvy Jana Pavla II., 1986. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

³⁷¹ *Promluva Jana Pavla II. k setkání v Bergedorfu dne 17. prosince 1984.* Promluvy Jana Pavla II., 1985. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/index.htm (30. 10. 2012)

V oblasti institucí se tedy kloníme k zařazení Jana Pavla II. k mezivládnímu modelu integrace.

Ve vztahu ke členským státům začíná Jan Pavel II. apelovat na respektování principu subsidiarity a varuje před přílišnou evropskou centralizací a unifikací. Členské státy mají svou kulturu, kterou je třeba chránit a respektovat, zvláště v morálních otázkách a rodinné problematice. Silný posun je znatelný v oblasti národní identity, ta je přirozená a daná, nikdo by se ji neměl pokoušet nahradit. Evropská identita sice existuje, ale je třeba hledat rovnováhu mezi univerzalismem Evropy a partikularismem národů, které jsou přirozenou a základní jednotkou společnosti. Tuto rovnováhu je třeba hledat rovněž mezi národními zájmy a společnými zájmy evropskými. S tím souvisí i snaha uchovat na národní úrovni všechny pravomoci, které mají vliv na kulturu, etické, morální či rodinné záležitosti. Papež věnoval rozsáhlý prostor evropské identitě, ovšem ve zcela rozdílném duchu než jeho předchůdci. Evropská identita, zformovaná křesťanstvím, existovala a bude existovat i bez integračního projektu. Evropská integrace pouze čerpá z jejího dědictví a měla by jej respektovat a rozvíjet. Ve světle pozdějšího vývoje dokonce dochází papež k závěru, že právě evropská identita je ohrožena evropskou sekularizující integrací. Zvláště od 90. let totiž evropský projekt přestává křesťanské kořeny reflektovat a v některých případech usiluje o jejich vytěsnění, když propaguje vybudování jednotné Evropy jako čistě sekulární konstrukce.

V tomto případě se přímo nabízí Muddeho a Kopeckého situace, kdy aktér podporuje evropskou myšlenku (eurofil), avšak má velmi silné rezervy k její praktické realizaci. Nemusíme se ani ostýchat zařadit papeže k mezivládnímu modelu v oblasti identity, ačkoliv ten má primárně nedůvěru ke konstrukci identity evropské, řada zastánců mezivládní integrace (např. W. Churchill a Ch. de Gaulle) deklarovala totožnou myšlenku, jako Jan Pavel II.: evropská identita existuje i bez integračního projektu (křesťanství) a není na něm nikterak závislá, vztah je spíše opačný (integrace by měla z této identity čerpat). Nedůvěra intergovernmentalistů jde spíše proti vytváření umělé evropské identity, nikoliv vůči existující historické danosti. Uvažování papeže o Evropě národů a danosti evropské identity rovněž evokuje názory de Gaulla nebo W. Churchilla, spíše než italského federalismu předchozích pontifikátů. Jedním z klíčových prvků podpory papežství pro integraci je křesťanské jádro evropské identity, pontifikát Jana Pavla II. dokládá, že oslabování této formy identity vede i k oslabení podpory pro integraci. Můžeme dokonce identifikovat existující přesah do euroskepticismu v pasážích, kde papež hovoří o ohrožení, představovaném evropskou identitou v podání

sekulárních institucí. Opět zde papež neměl na mysli žádoucí a referovanou identitu (křesťanství), ale praktické fungování evropských institucí, které si vytváří identitu vlastní. Zde je zajímavé rovněž připomenout Riishøjovu klasifikaci euroskepticismu, která v jednom bodě identifikuje tzv. funkcionální euroskepticismus. Tento typ vychází z důrazu aktéra na jednu konkrétní politiku či oblast (v tomto případě etická problematika a sekularizace), jež determinuje vztah k integraci jako celku (tedy perspektiva, hodnotící integraci na základě jediného faktoru).

Ve vztahu mezi rozšiřováním a prohlubováním je vůbec poprvé primární důraz na rozšiřování. Absolutní většina promluv Jana Pavla II., týkajících se evropské integrace, směřovala právě na nutnost rozšíření EU na východ. Z tohoto důvodu pak Jan Pavel II. v promluvách k evropským institucím často kriticky poukazoval na to, že projekt evropské integrace reprezentuje pouze malou část Evropy. Novou dimenzi dostává rozšiřování od 90. let, kdy papež vstup nových států (a toto téma již zaznělo u jižního rozšíření roku 1986) dává do souvislosti se snahou zvrátit nastupující radikální sekularismus evropských institucí. Akcent na rozšíření měl dva závažné dopady. V první řadě došlo k oslabení důrazu na prohlubování, se kterým se setkáme pouze zřídka, papež prohloubení a posteriori vítá (např. JEA), ale apriorně jej nevyžaduje. Druhý dopad je však mnohem závažnější, rozšíření je zde vnímáno jako zásadní nástroj ke změně dosavadního směřování integračního projektu. Rozšíření je šancí k záchraně křesťanské podstaty a kořenů projektu. Papež tím očividně vyjádřil nespokojenost s dobovým stavem integrace. Snaha začlenit do procesu i země Kavkazu či Balkánu nahrává taktéž mezivládnímu přístupu. Vstup zemí takto odlišných od dosavadních členských států, a to i v delší časové perspektivě, je prostě nutné považovat za rozmělnění homogenního společenství. Je jednoduše iluzí předpokládat, že lze do stejné míry podporovat prohlubování i rozšiřování, rozšiřování v jistém bodě ohrožuje možnost prohlubování. Papež se však zcela nestavěl proti prohlubování, ostatně podporoval reformní smlouvy, včetně tzv. ústavní smlouvy (a zvláště solidaritu ve smyslu regionální a rozvojové politiky), ale všechny aktivity opět dával do souvislosti s nutností připravit unii na přijetí co nejvíce nových členů.

Jazyk Jana Pavla II. sice byl proevropský, ale rozhodně není jazykem italských papežů. Papež si udržel mnohem výraznější odstup a vnímal evropský projekt se všemi jeho negativy i pozitivy. Evropská integrace je bezesporu nesporně přínosnou věcí, avšak má řadu faktorů, které lze a je třeba kritizovat. Integrace je pro papeže primárně nástrojem pro rozvoj, mír a stabilitu (jak v interní, tak externí rovině), záleží

však na způsobu, jakým bude užívána a rozvíjena. Opět se tím vzdalujeme od čistého federalismu směrem k mezivládnímu modelu. Ostatně Jan Pavel II. sám prohlásil, že integrace není budována pouze sama pro sebe. Nesetkáme se tak již s glorifikací a idealizací integrace a jejích institucí a recipročně se nesetkáme ani se zatracováním nacionalismu a národního státu. Jazyk je tedy mnohem střízlivější, což opět odpovídá mezivládnímu přístupu.

Sporná je klasifikace dle Taggarta a Szczerbiaka, dle prvního modelu je papež pravděpodobně případem měkkého euroskepticismu s ohledem na kritiku dílčích politik integrace, dle druhého modelu jde o otevřenou otázkou, která o to silněji vyvstane při hodnocení pontifikátu Benedikta XVI. Papež se kriticky vyjadřoval k integraci v oblasti etické a morální, šlo tedy o dílčí oblast aktivity EU, navíc v praxi ne zcela existující (EU zde zasahuje spíše nepřímo). Druhá generace modelu sice vyjmula kritiku jedné politiky z definice euroskepticismu, ale projevuje se zde námi zmíněná subjektivita aktéra. Z pohledu římskokatolické církve jsou tyto otázky jednoduše prioritní s ohledem na její charakter (v kontextu integrace samotné mohou být spíše irelevantními). Pokud považujeme mezinárodní spolupráci nebo humanitární a rozvojovou politiku za rovnocenné k etické sféře, pak je označení papeže za euroskeptika velmi relativní. Pokud však chápeme etické otázky za jakési *primus inter pares* v oblasti církevních preferencí, pak polského papeže lze označit za euroskeptika. Podle postoje je pak implikována i klasifikace dle Contiho a Verzichelliho, jež si koncept měkkého euroskepticismu od Taggarta a Szczerbiaka vypůjčili.

Obecně lze u Jana Pavla II. zaznamenat posun k mezivládnímu modelu integrace. V institucionální rovině zcela vymizel dřívější federalismus, národní stát a státní suverenita již nejsou viděny jako původ zla, ale přirozené subjekty hodné uchování, jazyk je velmi střízlivý, důraz je položen na rozšiřování, členství v EU je sice podporováno pro všechny evropské státy, ale je současně vnímáno jako potenciální hrozba pro kulturu přístupujících zemí (souběžně však papež opakovaně deklaruje, že ke členství neexistuje alternativa). Jana Pavla II. bychom tak mohli označit za syntézu nadnárodního a mezivládního přístupu. Nelze jej však označit za čistého zastánce mezivládní formy integrace, projektu je přisouzena jasná identita i jistá míra transcendentálního rozměru (to se z pohledu Svatého stolce v dohledné době pravděpodobně nezmění, zde je však třeba připomenout postupné odloučení evropské identity od evropské integrace) a ani prohloubení se Svatý stolec nebránil (viz vztah k ústavní smlouvě v kapitole osm). Lze zakončit konstatováním, že Jan Pavel II. dle

našeho mínění ve většině kritérií převzal znaky mezivládního přístupu s výjimkou zdrojů integrace, kde stále dominuje důraz na kulturní a náboženský aspekt. Pontifikát Benedikta XVI. navazuje na předchozí období ve většině rysů integrační politiky, a to zvláště v pojetí rozšiřování a kritice sekularismu.

Benedikt XVI. (2005–2013)

6. 1. Kontext pontifikátu Benedikta XVI.

Krátce po zvolení kardinála Josefa Ratzingera papežem na jaře 2005 napsal bývalý tiskový mluvčí COMECE John Coughlan kritický článek do listu *European Voice* s příhodným názvem *Benedict XVI – the Eurosceptic pope*. Autor interpretoval nástup papeže jako posílení katolického euroskepticismu a radikální rozchod římskokatolické církve s projektem evropské integrace. Kardinál Ratzinger dle Coughlana vnímal evropský projekt jako nástroj sekularizace a liberalizace kontinentu: „*Jasná podpora Jana Pavla II. pro evropský projekt pomáhala držet katolický euroskepticismus pod kontrolou, Ratzingerova volba naopak tento skepticismus významně posílí.*“³⁷² Pokud odhlédneme od osobní zášti autora vůči papeži, ostatně článek byl součástí kritiky liberálně orientovaných kruhů, které při každém konkláve očekávají modernistického papeže, tak obrat Svatého stolce ve vztahu k integraci souvisel právě s papežem Janem Pavlem II. Benedikt XVI. pouze na tuto tendenci navázal.

Volba Benedikta XVI. byla v evropském kontextu zásadní. Při své první generální audienci v dubnu 2005 Benedikt XVI. vysvětlil výběr svého jména jako snahu odkázat na křesťanské kořeny Evropy: „*Benedikt je mocnou připomínkou nepopíratelnosti křesťanských kořenů jednotné Evropy.*“³⁷³ Tím vymezil svou evropskou politiku, spočívající v kritice sekularismu a opuštění křesťanského rozměru sjednocované Evropy. Kritický postoj kardinála Ratzingera k Evropě však byl velmi dobře znám již dlouho před dubnovým konkláve. Zvláště kniha *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur* představovala syntézu výtek na adresu současné Evropy, evropského myšlení, filozofie a částečně také evropské integrace. Ratzingerova teologie po roce 1968 vystřízlivěla z koncilního optimismu typického pro *Gaudium et Spes*. Zkušenost sexuální revoluce 60. let, studentských nepokojů a liberálních extrémů při interpretaci koncilních dokumentů (které vnímaly koncil jako radikální oproštění se od dosavadní církevní tradice), vedla k velmi pochmurnému hodnocení vyhlídek evropské

³⁷² COUGHLAN, John: *Benedict XVI – the Eurosceptic Pope*. *European Voice*, 21. 4. 2005. Online: <http://www.europeVOICE.com/article/imported/benedict-xvi-the-eurosceptic-pope/52151.aspx> (6. 6. 2012)

³⁷³ Generální audience Benedikta XVI. 27. dubna 2005.

civilizace.³⁷⁴ Za hlavní problém Evropy Ratzinger vidí morální relativismus, eliminující veškeré absolutní hodnoty a tím ohrožující i lidská práva a demokracii, které ze své podstaty potřebují základ v absolutních hodnotách, nezávislejících na vůli většiny: „*jak ničivé jsou většiny, dokazuje marxismus a nacismus.*“³⁷⁵

Teologický přístup papeže v kontextu evropské integrace znamenal právě důraz na etické a morální faktory integrace. Římskokatolická církev samozřejmě oceňuje dobra, vyplývající z jednotného trhu, rozvojové či regionální politiky, ale tyto oblasti nejsou její výlučnou sférou kompetence. Důraz na kulturní a etické problémy ovšem není typický pouze pro vztah Benedikta XVI. k Evropě, pontifikát byl obecně označován za mnohem méně politický a více teologický, což symbolizovalo i jmenování Tarcisia Bertoneho státním sekretářem.³⁷⁶ Někteří autoři, jako např. Marco Poli, to označili za obrovskou chybu, při které Benedikt XVI. údajně promrhal politický kapitál, nashromážděný v době Jana Pavla II. a snížil tak politickou relevanci římskokatolické církve.³⁷⁷ Na straně druhé primárním cílem římskokatolické církve nemá být politická relevance, ale jasné vyjadřování se k etickým a morálním problémům doby.

6. 2. Křesťanství jako hlavní prvek evropské integrace

Benedikt XVI. v žádném případě nebyl apriorním euroskeptikem. Evropskou integraci oceňoval, na rozdíl od předchozích papežů však kladl primární důraz na morální a etický rozměr evropského projektu. Stejně jako papežové počátků integračního projektu, i Benedikt XVI. viděl ES v jeho prvních letech jako bezprecedentně pozitivní událost: „*Od konce bojů v květnu 1945 Evropa dostala éru míru, do té doby nevídanou. A je to hlavně zásluhou první generace politiků – Churchilla (W. Churchilla po bok zakladatelů Evropy řadil již Jan Pavel II.),*

³⁷⁴ WEIGEL, George: *God's Choice: Pope Benedict XVI and the Future of the Catholic Church*. Harper 2005, s. 210–222. Stručný a velmi kvalitní přehled vývoje Ratzingerovy teologie přináší také Tomáš Halík. HALÍK, Tomáš (ed.): *Přednáška v Řezně a další projevy*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2011, s. 6–26.

³⁷⁵ SEEWALD, Peter: *Světlo světa: papež, církev a znamení doby*. Brno, Barrister & Principal 2011, s. 56. Velmi dobrou syntézu Ratzingerovy kritiky evropského myšlení shrnul Ratzinger v článku: RATZINGER, Joseph: *Truth and freedom*. Communio: International Catholic Review, 1996, č. 23, s. 16–35. Na straně druhé je Ratzinger, zvláště po zvolení papežem, velkým zastáncem nové syntézy mezi osvícenstvím a vírou, které se dočasně rozešly, viz např.: HABERMAS, Jürgen – RATZINGER, Joseph: *The Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*. Ignatius Press 2007, 85 s.

³⁷⁶ Na post státního sekretáře je obvykle jmenována osobnost s diplomatickým profilem. GALEAZZI, Giacomo: *Vatileaks revers a past that is not yet past*. La Stampa: Vatican Insider, 3. 7. 2012. Online: <http://vaticaninsider.lastampa.it/en/homepage/inquiries-and-interviews/detail/articolo/vatileaks-vaticano-vatican-16508/> (3. 7. 2012)

³⁷⁷ POLITI, Marco: *Joseph Ratzinger: Crisi di un papato*. Laterza 2011, 340 s.

Adenauera, Schumana, De Gasperiho, kterým musíme být vděční.“ Mír a spolupráce však není hlavní příčinou papežova přijetí evropského projektu, vůdčím důvodem je křesťanský původ projektu. Evropskou integraci přece nemusí budovat křesťanství, ale stejně tak může být konstruována sekulárním humanismem, který v politické či ekonomické oblasti přinese podobné výsledky. Právě křesťanský rozměr integrace je klíčovým aspektem: „*Řekněme si to naprosto otevřeně: tito politikové čerpali své morální pojetí státu, práva, míru a zodpovědnosti z křesťanské víry, která prošla zkouškou osvícenství a byla očištěna na základě pokřivení práva nacionálním socialismem.*“³⁷⁸ Evropská integrace dle papeže uspěla pouze a jen díky křesťanské tradici Evropy. U příležitosti setkání s velvyslancem EU u Svatého stolce papež řekl, že úlohou církve ve vztahu k Evropě je: „*Připomínat pravdu, která je stále častěji přecházena mlčením, že totiž zakladatelské země Evropské unie byly inspirovány křesťanstvím.*“³⁷⁹ Téma náboženských základů integrace zmínil papež i v promluvě ke konferenci u příležitosti 50. výročí Elysejské dohody (1963): „*Ještě před přijetím samotné smlouvy se dvě klíčové osobnosti poválečné Evropy, Charles de Gaulle a Konrád Adenauer, zúčastnily bohoslužby smíření v Remešské katedrále a vyjádřily tak, že politika stojí na principech, které si sama nemůže dát.*“³⁸⁰

Kardinál Ratzinger byl již v roli prefekta Kongregace pro nauku víry velmi aktivním v diskuzích o evropské ústavě. V jeho přístupu opět převažoval etický rozměr. Při práci Konventu na evropské ústavě vymezil kardinál Ratzinger tři klíčové požadavky církve. Prvním bylo odvolání se na transcendentální element jako cesta ke garanci svobody a demokracie: „*Samotný fakt, že existují hodnoty, které nikdo nemůže změnit je opravdovou garancí lidské svobody a velikosti... tento návrh chrání základní element křesťanské identity Evropy, které může porozumět i nevěřící.*“ Druhý požadavek mířil na závazné definování manželství jako svazku muže a ženy, protože právě rodina: „*Dala Evropě specifickou tvář a specificky lidský charakter, právě proto je třeba znovu a znovu bojovat proti čemukoli, co manželství popírá či zpochybňuje. Paradox moderního požadavku homosexuálních partnerství a jejich legální formy je přímou antitezí manželství a jeho tradice. Tento trend naprosto opouští celou lidskou morální historii, která si navzdory různým odlišnostem vždy byla vědoma zvláštního vztahu mezi*

³⁷⁸ RATZINGER, Joseph: *Values in a Time of Upheaval*. San Francisco, Ignatius Press 2006, s. 103.

³⁷⁹ *Promluva Benedikta XVI. k vedoucím delegacím Evropské komise u Svatého stolce Yvesi Gazzovi dne 19. října 2009*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 42, 2009, s. 3.

³⁸⁰ *Cardinal Bertone's Address on 50th Anniversary of the Elysée Treaty*. ZENIT, 8. 2. 2013. Online: <http://www.zenit.org/en/articles/cardinal-bertone-s-address-on-50th-anniversary-of-the-elysee-treaty> (8. 2. 2013)

mužem a ženou, kteří jsou otevřeni dětem a tak tvoří rodinu.“ Posledním požadavkem se stalo přihlášení se integračního projektu ke křesťanství jako protiváha sílícímu sekularismu evropských institucí: *„Existuje obrovská otevřenost a snaha o pochopení cizích hodnot, ale na vlastní historii vidí Evropa pouze krutost a ničení. Na tomto lze vidět zvláštní sebenávist západu, která se stává patologickou.*“³⁸¹ Obecně se v papežově rétorice již nesetkáváme s rozvojovou, humanitární či institucionální politikou jako prioritní oblastí. Evropská integrace začíná být hodnocena výhradně morálně etickou optikou. Zcela totožné kritice podrobil kardinál Ratzinger Chartu základních práv, připojenou k ústavě. Označil ji za projev evropské patologie, která vůbec nereflektuje náboženský rozměr člověka. Při té příležitosti rovněž řekl, že evropské instituce v duchu politické korektnosti hájí Islám či judaismus, avšak křesťanstvím otevřeně či skrytě opovrhují.³⁸²

Vzhledem k tomu, že žádný z Ratzingerových požadavků vůči ústavnímu dokumentu nebyl splněn, nepřekvapí jeho velmi negativní reakce na následný vývoj integrace. V tomto ohledu je zajímavé přiblížit papežovo zamyšlení z roku 2007 u příležitosti 50. výročí římských smluv, pronesené k biskupům a pracovníkům COMECE. Papež si položil provokativní otázku: *„Pokud chce v den svého padesátého výročí Evropská unie usilovat o přiblížení se svým občanům, jak může opomenout něco takového, jako je křesťanství, s nímž se identifikuje převážná část občanů unie?“* Odmítnutí Boha v ústavě je symbolem odmítnutí evropské identity a tím i počínající krize a možného konce evropské integrace. Integrační projekt je na nebezpečné cestě, stát se: *„Společenstvím, vybudovaným bez respektu k lidské důstojnosti.*“ Z evropských institucí je systematicky a úmyslně křesťanství vytlačováno ve jménu politické korektnosti a špatně chápaného multikulturalismu. Papež v promluvě charakterizoval EU jako umírající společenství, utopené v bezbřehém individualismu. Evropský projekt v závěru označil za apostazi a zradu vlastních dějin a svých ideových základů.

Zatímco italská papežová využívali promluvy k evropským institucím k federalistické podpoře projektu, Jan Pavel II. k apelu na sjednocení Evropy a křesťanské kořeny, Benedikt XVI. takové příležitosti využíval ke kritice projektu. K poválečnému míru a spolupráci v Evropě je třeba poznamenat také jednu revoluční změnu. Nebyla to evropská integrace, která v Evropě vytvořila mír, jak papež řekl u

³⁸¹ RATZINGER, J.: *Evropa: její základy dnes a zítra*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2005, s. 28.

³⁸² *Cardinal Ratzinger Assails European Charter*. ZENIT, 9. 3. 2001. Online: <http://www.zenit.org/article-830?l=english> (6. 6. 2012)

výročí vylodění v Normandii: „*Tento proces evropského smíření, který proběhl v Evropě zejména díky Severoatlantické alianci a který je rozhodující pro světové dějiny, pochází z křesťanského ducha.*“³⁸³ Pokud uvážíme doposud citované promluvy předchozích papežů, takováto zmínka je minimálně překvapivá. Zatímco USA byly dříve vnímány jako něco, vůči čemu se jednotná Evropa alespoň latentně vymezuje, nyní je jim přisouzen vůdčí podíl na evropském míru po roce 1945.

Evropské instituce se touto „zradou“ dostaly dle papeže do vleku radikálního sekularismu. V Bruselu se relativismus stává dogmatem a francouzský laicismus oficiální politikou EU: „*Odsunutí křesťanských kořenů se ukazuje nikoli jako výraz vyšší tolerance, která respektuje stejným způsobem všechny kultury, aniž chce dát některé z nich přednost, nýbrž jako zabsolutizování jednoho myšlení a jedné životní formy, která je – mimo jiné – v radikálním rozporu se všemi historickými kulturami lidstva.*“³⁸⁴ EU tak již není projektem křesťanské inspirace, ale podnětem evropské sekularizace. V hovorech s německým novinářem Peterem Seewaldem Ratzinger v roli kardinála prefekta několikrát označil evropské instituce za zdroj protikřesťanské politické korektnosti, která vnímá katolické zásady jako netolerantní: „*Roste nové nebezpečí: vytváří se určitý druh ideologie, který považuje křesťanství nebo katolickou víru za netolerantní a zastaralou záležitost, neslučitelnou s moderním světem, a tím ji vystavuje nátlaku.*“³⁸⁵ Křesťanství, které odmítá homosexuální svazky či interrupce je pak evropskými institucemi v duchu „*diktatury tolerance*“ vnímáno jako radikální fundamentalismus, s kterým není možno vést smysluplný dialog.³⁸⁶ V tomto duchu Ratzinger těsně před svým zvolením při promluvě v italském klášteře v Subiacu na jaře 2005 varoval, že evropské instituce mohou být v budoucnu zdrojem omezování náboženské svobody. Právní řád, který EU buduje, se totiž může snažit: „*zabránit katolické církvi svobodně hlásat pravdu o homosexualitě jako objektivním porušení smyslu lidské existence.*“³⁸⁷ Jednotná Evropa se nachází ve stavu římské říše na počátku čtvrtého století, tedy krátce před zhroutilím. Ačkoliv má evropská integrace stále

³⁸³ RATZINGER, J.: *Evropa: její základy...* s. 94.

³⁸⁴ RATZINGER, J.: *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2006, s. 8.

³⁸⁵ SEEWALD, P.: *Joseph kardinál Ratzinger – Benedikt XVI.: křesťanství na přelomu tisíciletí.* Praha, Portál 2005, s. 108–110.

³⁸⁶ SEEWALD, P.: *Bůh a svět. Rozhovory o základních věcech křesťanství a budoucnosti církve.* Brno, Barrister & Principal 2005, s. 310.

³⁸⁷ Přednáška kardinála Ratzingera pronesená u příležitosti udělení ceny sv. Benedikta za podporu života a ochranu rodiny v Evropě. RATZINGER, J.: *Europe in the Crisis of Cultures.* Communio: International Catholic Review, č. 32, 2005, s. 345–356.

viditelnou politickou a ekonomickou skořápku, její identita pomalu skomírá a tím mizí i motor a smysl integrace jako takové.³⁸⁸

6. 3. Představa Benedikta XVI. o evropské integraci

Zatímco italsí papežové se velmi rozsáhle vyjadřovali ke konkrétní podobě integrace, Benedikt XVI. je v tomto ohledu stručný. Mimo připomínky křesťanských kořenů integračního projektu reprezentují priority církve ve vztahu k EU tři klíčové požadavky, které papež zmínil v projevu k poslancům EPP v roce 2006. Prvním je ochrana lidského života od početí do přirozené smrti. Benedikt XVI. tak roku 2013 podpořil celoevropskou iniciativu *One of Us*, která prostřednictvím evropské občanské iniciativy usilovala o zakotvení právní ochrany lidského života od početí do přirozené smrti, a to v oblastech, jež jsou v kompetenci EU.³⁸⁹ Druhým je respekt k manželství jako svazku jedné ženy a jednoho muže. Třetím pak ochrana práv rodičů na svobodné vzdělávání svých dětí.³⁹⁰ Církev dle Benedikta XVI. nemá vstupovat do technických debat, dokonce bychom mohli říci, že jsou z jejího pohledu irelevantní. Evropská integrace tak začíná být nahlížena výlučně optikou morálních a etických otázek. Papež těmito požadavky reagoval na tři hlavní „defekty“ evropské integrace z pohledu římskokatolické církve, které budou podrobně analyzovány v další části práce.

Pro evropské sjednocení nejsou důležité nadnárodní instituce a právní nadřazenost společenství nad členskými státy. Dle Benedikta XVI. nebyla ani středověká jednota politická či ekonomická, ale kulturní a civilizační: „*Res publica christiana nebyla žádným strukturovaným politickým systémem, ale spíše živoucí kulturní jednotou, která transformovala kmeny, národy, instituce, univerzity na bázi náboženství, které pryštilo z Říma, které bylo srdcem tohoto mechanismu.*“³⁹¹ Právě výlučný akcent na kulturní složku jednoty, která spočívá v křesťanství, vedla k tomu, že Benedikt XVI. se nevyjádřil k lisabonské smlouvě³⁹², která bez odkazu na křesťanství byla pouhým technickým dokumentem: „*Z výše uvedeného je zřejmé, že politická či*

³⁸⁸ BENEDICT XVI.: *Europe and Its Discontents*. First Things, č. 1, 2006. Online: <http://www.firstthings.com/article/2008/04/europe-and-its-discontents---50> (6. 6. 2012).

³⁸⁹ *Pope Expresses Support for „One of Us“ Campaign*. ZENIT, 5. února 2013. Online: <http://www.zenit.org/en/articles/pope-expresses-support-for-one-of-us-campaign> (13. 2. 2013)

³⁹⁰ *Promluva Benedikta XVI. ke kongresu Evropské strany lidové dne 30. března 2006*.

³⁹¹ RATZINGER, J.: *Church, Ecumenism and Politics: New Endeavours in Ecclesiology*. Ignatius Press 2008, s. 217.

³⁹² Ačkoliv někteří interpretují promluvu Benedikta XVI. o sv. Kolumbánovi z 18. července 2008 jako nepřímou podporu lisabonské smlouvy před referendem v Irsku, taková interpretace je dosti diskutabilní, protože o lisabonské smlouvě se v textu ani zdánlivě nehovoří.

*ekonomická unie v Evropě rozhodně jako taková nemůže zajistit budoucnost Evropy. Pouhá centralizaci legislativy a předpisů může spíše vést k destrukci Evropy a vzniku technokracie.*³⁹³ V oblasti přijímání reformních smluv papež také kriticky zhodnotil demokratický deficit: „Projekt evropského sjednocení evidentně není podporován všemi, různé kapitoly z dějin evropské integrace totiž byly napsány, aniž by se bral v úvahu postoj občanů členských zemí.“³⁹⁴ Uvedenou zmínku bychom dokonce mohli interpretovat jako podporu pro větší roli členských zemí v rozhodování na úkor unijních institucí, tedy přesný opak tradičních vyjádření tří poválečných italských papežů.

Podobným způsobem interpretoval Benedikt XVI. pojetí světové politické autority, po které volal Jan XXIII. a později také Pavel VI. V pojetí Benedikta XVI. už zdaleka nehraje primární roli nadnárodní jurisdikce, jak tomu bylo dříve, ale spíše kulturní rozměr: „Zmiňovanou světovou politickou autoritu si nelze představovat jako moc, soustředěnou do nemnoha rukou... Jakoukoliv autoritu je nutno především vnímat jako morální sílu, schopnou vyvíjet svůj vliv skrze rozum. Tedy jako autoritu otevřenou ke spolupráci a právně omezenou ve své pravomoci.“³⁹⁵ Uvedená slova byla papežovou reakcí na nerealistickou interpretaci encykliky *Caritas in veritate* (zvl. odst. 67) a nóty Pontifikální rady pro spravedlnost a mír *O reformě mezinárodního finančního a měnového systému* (2012).³⁹⁶ Oba dokumenty se mmj. zabývaly pojmem celosvětové politické autority, což je téma papežství vlastní od encykliky *Pacem in terris* (touto problematikou se zabývali všichni papežové od Jana XXIII., vždy ale šlo o obecná konstatování a vágní návrhy, z nichž nebylo jasné ani to, zda papežové mluví o OSN či zcela nové konstrukci). Původní federalistické vyznění dokumentu mírnil i samotný předseda rady kardinál Peter Turkson, potenciální globální autorita dle Turksona musí naplňovat podmínky demokratické legitimacy, respektu k suverenitě národního státu, subsidiaritu a konsenzualitu v rozhodování.³⁹⁷

³⁹³ Tamtéž, s. 219.

³⁹⁴ *Promluva Benedikta XVI. k účastníkům zasedání COMECE dne 24. března 2007*. Promluvy Benedikta XVI., 2009. Online: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/index.htm (31. 10. 2012)

³⁹⁵ *Promluva Benedikta XVI. k papežské radě Iustitia et Pax dne 3. prosince 2012*. Promluvy Benedikta XVI., 2012. Online: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/index.htm (31. 12. 2012)

³⁹⁶ Pontifikální rada pro spravedlnost a mír. Nóta o reformě mezinárodního finančního a měnového systému. Online:

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_2011024_nota_en.html (11. 3. 2013)

³⁹⁷ SEKERÁK, Marián: *Vatikán volá po vytvoření světovéj politickej autority. Zrejme márne*. Svet kresťanstva, prosinec 2012. Online: <http://www.svetkrestanstva.sk/2012/12/vatikan-vola-po-vytvoreni-svetovej.html> (11. 3. 2013)

Vyvozovat tak z výše uvedených obecných tezí konkrétní implikace pro vztah Benedikta XVI. k evropské integraci (v kontextu nadnárodních institucí) je tak značně sporné. Co však můžeme zcela bezpečně vyvodit, je papežova podpora pro větší regulaci finančních trhů (Benedikt XVI. několikrát označil neregulovaný kapitalismus jako hlavní hrozbu plnému rozvoji člověka). V tomto ohledu Svatý stolec jednoznačně podporuje snahy EU o reformu mezinárodního finančního systému jak v rámci evropské, tak světové scény.³⁹⁸ I zmíněná nota Pontifikální rady explicitně hovoří o nutnosti posílit pravomoci Evropské centrální banky jako regionálního mezikroku (příčemž dokument revolučně požaduje vznik paralel k ECB i v jiných částech světa) k ustavení světové centrální banky.³⁹⁹ Tento aspekt vztahu Benediktova pontifikátu k evropské integraci je však spíše sekundárním produktem apelu na silnější kontrolu ekonomické globalizace a také jistého posunu Svatého stolce směrem k levici (v ekonomickém slova smyslu), zvláště po vypuknutí světové hospodářské krize.

Důležitá oblast, ke které se papež vyjadřoval již jako kardinál, byl vztah EU k náboženství a církvím. Roku 2004 v rozhovoru pro *Radio Vaticana* kardinál Ratzinger prohlásil, že EU by se měla inspirovat vztahem politiky a náboženství v USA. Zatímco nikdo nemá v úmyslu zpochybnit odluku státu a církve, američtí představitelé si jsou dobře vědomi významu náboženství a neoddělují jej od politiky (resp. víře přisuzují veřejnou roli). Naopak EU se snaží povýšit: „*francouzské laicité na celoevropský dogmatismus a státní laicismus*“ a delegovat náboženství čistě do soukromé sféry.⁴⁰⁰ Evropský sekularismus je dle Benedikta XVI. obdobnou hrozbou svobodě, jakou představoval marxismus, avšak mnohem důmyslnější.⁴⁰¹ V tomto ohledu nastolil až symbolické ochlazení vztahu Svatého stolce k evropské integraci rok 2008. Papež obdržel pozvání, aby v rámci dialogu kultur přednesl projev v EP. Benedikt XVI. však pozvání odmítl s odkazem na své vytížení a zdravotní problémy. Předchozí papežové přitom EP oslovovali pravidelně a Jan Pavel II. jej přímo fyzicky navštívil. Namísto návštěvy EP se papež zúčastnil oslavy narozenin amerického prezidenta George W.

³⁹⁸ *Promluva Benedikta XVI. u příležitosti Světového dne míru dne 1. ledna 2013*. Promluvy Benedikta XVI., 2013. Online: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/calendar/hf_bxvi_calendar_en.html#JANUARY_2013 (13. 1. 2013)

³⁹⁹ Pontifikální rada pro spravedlnost a mír. *Nota O reformě mezinárodního finančního a měnového systému*, s. 14.

⁴⁰⁰ *Cardinal Ratzinger Commends U. S. Model of Laicism*. ZENIT, 25. 11. 2004. Online: <http://www.zenit.org/article-11630?l=english> (6. 6. 2012)

⁴⁰¹ *Not All Humanisms Are Equal, Says Pope*. ZENIT, 24. 1. 2008. Online: <http://www.zenit.org/article-21595?l=english> (6. 6. 2012)

Bushe v Bílém domě, což byla sama o sobě naprosto bezprecedentní událost. Opět můžeme vidět náklonnost papeže k americkému modelu vztahu náboženství a politiky, který papež tak často zmiňoval.⁴⁰² Církevní agentura ZENIT po této události přinesla zprávu, že důvodem nebyly zdravotní či časové problémy, ale spíše vystřízlivění papeže a římské kurie z neblahého vývoje evropské integrace.⁴⁰³ Obdobně o vytlačování náboženského rozměru integrace z veřejné sféry a extrémním evropském sekularismu hovořil papež ve Vatikánu na pravidelném setkání s evropským prezidentem Hermanem Van Rompuyem.⁴⁰⁴

Důraz na kulturní faktory integrace však přeci jen zcela nevytlačil tradiční témata Svatého stolce. Při příležitosti zahájení německého předsednictví EU napsal Benedikt XVI. v roce 2007 dopis německé kancléřce Angele Merkelové, v němž navrhoval hlavní témata pro předsednictví. Na prvním místě to byl požadavek odepsání dluhů skupině tzv. nejméně rozvinutých států.⁴⁰⁵ EU měla rovněž navýšit finanční prostředky pro boj s nemocemi v Africe, zvláště s AIDS a tuberkulózou. V závěru vyzval papež EU k ukončení vleklých diskuzí a sporů o institucionální strukturu integrace a řešení reálných problémů třetího světa, zvláště nelegálního vyvážení přírodních surovin z chudých států či otázky evropského exportu zbraní do konfliktních oblastí.⁴⁰⁶ Pozitivně papež ocenil aktivitu EU v této oblasti na podzim 2007 při promluvě v Hofburgu a opět připomněl, že Evropa nemá sledovat pouze sebe sama, ale má rovněž sloužit světu: „*Evropa se nesmí uzavírat do sebe sama, musí před světem přijmout zodpovědnost, vyplývající jak z její bohaté duchovní tradice, tak z mimořádných schopností a velké ekonomické síly. Evropská unie by proto měla přijmout vůdčí roli v boji proti chudobě a za mír ve světě. S vděčností můžeme konstatovat, že Evropská unie je jedním z největších přispěvatelů k mezinárodnímu rozvoji.*”⁴⁰⁷ Pokud sledujeme vývoj papežských vyjádření na adresu Evropy v delším úseku, nelze se zbavit dojmu, že zatímco v době pontifikátů Jana XXIII. a zvláště Pavla

⁴⁰² RATZINGER, J. – PERA, Marcello: *Without Roots: The West, Relativism, Christianity, Islam*. Basic Books 2006, s. 109.

⁴⁰³ Res Claritas Monitor, č. 15, 2008, s. 2.

⁴⁰⁴ *The Pope, Europe and Van Rompuy*. La Stampa: Vatican Insider, 14. 11. 2011. Online: <http://vaticaninsider.lastampa.it/en/homepage/blog-san-pietro-e-dintorni-en/detail/articolo/van-rompuy-european-council-aids-saint-egidio-9948/> (6. 6. 2012)

⁴⁰⁵ Tzv. Least developed countries (nejméně rozvinuté státy), jde o skupinu států, OSN označenou za nejméně rozvinuté dle obecných socioekonomických indikátorů.

⁴⁰⁶ *Dopis Benedikta XVI. kancléřce Spolkové republiky Německo. Zveřejněný 16. prosince 2006*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 18, 2006, s. 4.

⁴⁰⁷ *Promluva Benedikta XVI. ke sboru diplomatů na hradě Hofburg ve Vídni dne 7. září 2007*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 37, 2007, s. 4–5.

VI. byla pomoc evropského integračního projektu zemím třetího světa připomínána velmi často, Svatý stolec ji zvláště od 90. let začíná brát jako samozřejmost (resp. se k ní již tak často nevyjadřuje).

Benedikt XVI. rovněž silně podporoval další rozšíření EU. V tomto ohledu zcela kopíroval předchozí pontifikát papeže Jana Pavla II. Evropa není geografickým, nýbrž kulturním celkem, proto musí být integrace otevřená všem státům s křesťanskou historií a kulturou. V době pontifikátu Jana Pavla II. viděl kardinál Ratzinger velkou naději pro Evropu v revolučním roce 1989, kdy nově vzniklé demokracie střední a východní Evropy měly potenciál obnovit nadšení starých členských zemí evropské integrace pro společné křesťanské kořeny. S odstupem času Benedikt XVI. konstatoval, že tyto naděje byly přehnané.⁴⁰⁸ Rozšiřování EU je rovněž vnímáno jako snaha zvrátit sekulární směřování evropské integrace. Takto otevřeně Benedikt XVI. komentoval vstup Chorvatska do EU při své návštěvě země v červnu 2011, kdy varoval před přebíráním společenských norem EU. Namísto toho doporučoval balkánskému státu, aby i po vstupu hájil křesťanské hodnoty.⁴⁰⁹ Evropské instituce totiž mají velkou snahu oslabovat národní kulturu a identitu, zvláště pokud je svázána s křesťanstvím. V promluvě k moldavskému diplomatovi u Svatého stolce papež řekl, že bližší vztahy s EU jsou pozitivní, avšak nesmí ohrozit kulturní hodnoty, plynoucí z křesťanské historie. Nové členské státy by měly EU pomoci „objevit kořeny, které popírá a nechce je vidět.“⁴¹⁰

Na straně druhé však dle Benedikta XVI. má Evropa své geografické meze. Zřetelně se to projevilo v papežově poměrně složitém vztahu ke členství Turecka v EU. Roku 2004 v rozhovoru pro časopis *Le Figaro* kardinál Ratzinger odmítl vůbec možnost o vstupu Turecka debatovat. Turecko jako nekřesťanská a neevropská země měla dle kardinála posilovat spíše vztahy s muslimskými státy.⁴¹¹ „Evropa se opět stala velkým tématem veřejné debaty dneška i zítřka. Boj o vytvoření evropské ústavy, východní rozšíření Evropské unie, otázka, zda by Turecko (stát, který byl vědomě svou historií, kulturou i náboženstvím vždy odštěpen od křesťanské Evropy) mělo být přijato za

⁴⁰⁸ RATZINGER, J.: *Naděje pro Evropu? Církev a svět, stav, diagnózy, prognózy*. Praha, Scriptum 1993, s. 76.

⁴⁰⁹ Promluvy z návštěvy Benedikta XVI. v Chorvatsku ve dnech 4–5. 6. 2011. Online: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2011/june/index_en.htm (31. 10. 2012)

⁴¹⁰ *Promluva Benedikta XVI. k moldavskému velvyslanci u Svatého stolce dne 9. června 2011*. Promluvy Benedikta XVI., 2011. Online: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/ (31. 10. 2012).

⁴¹¹ ARVANITOPOULOS, Constantine: *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*. Springer 2009, s. 179.

*členský stát...*⁴¹² Samotný postoj Svatého stolce před nástupem Benedikta XVI. byl rozpolcený. Sekretář pro vztahy se státy kardinál Giovanni Lajolo v interview prohlásil, že proti sobě stojí dva tábory. Jeden argumentuje ochranou kulturní identity Evropy, druhý hájí vstup s poukazem na smíření s muslimským světem: „*Více pozornosti by se mělo věnovat vstupu evropských států, jako jsou Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko, Ukrajina, Moldávie, Gruzie a Arménie – státy s velkou a starou kulturou.*“ Očividně zde chybí muslimský Ázerbájdžán. „*V delší perspektivě počítá Svatý stolec se vstupem Srbska, Černé Hory, Makedonie a Albánie, bez kterých Evropa nebude kompletní.*“⁴¹³

Bezprostředně po roce 2005 byl postoj Benedikta XVI. k členství Turecka negativní a reflektoval jeho dřívější promluvy na toto téma. Od roku 2006 následně papež názor změnil. O vstupu Turecka do EU jednal na jaře 2006 při prvním setkání s předsedou EK Barrosem. Při návštěvě Turecka ten samý rok poté v hovoru s tureckým prezidentem Recepem Tayyipem Erdoganem prohlásil, že vstupu Turecka při splnění všech kritérií nic nebrání.⁴¹⁴ Pro období po roce 2006 však rozhodně nelze tvrdit, že by Svatý stolec integraci Turecka do EU aktivně podporoval, jako v případě jiných evropských zemí. Naopak Vatikán pravidelně urgoval, že vstup Turecka do EU musí být podmíněn skutečnou náboženskou svobodou a plněním dalších kritérií, nutných pro vstup, přitom apel na plnění tzv. kodaňských kritérií nebyl u jiných rozšíření nikdy přítomen.⁴¹⁵ Navíc obrat Svatého stolce nemusí být vůbec upřímný, jak si jinak vysvětlit slova arcibiskupa Dominique Mambertiho (od roku 2006 sekretáře pro vztahy se státy) u 50. výročí podpisu římských smluv v březnu 2007: „*Svatý stolec nikdy nepodpoří takové rozšíření Evropské unie, které ohrozí principy a hodnoty, dané křesťanstvím.*“⁴¹⁶ V tomto ohledu však může být postoj Svatého stolce výrazem stále silných rysů federalismu, turecké členství hájí právě zastánci mezivládního přístupu k evropské integraci, kteří v něm vidí šanci jak zabránit dalšímu prohlubování projektu. Je však otázkou, jak by federalismus oslabil vstup postsovětských států, který Svatý stolec taktéž prosazuje.

⁴¹² RATZINGER, J.: *Values at times...* s. 7.

⁴¹³ *Holy See Neutral on Turkey's Entry into European Union.* ZENIT, 1. 11. 2004. Online: <http://www.zenit.org/article-11422?l=english> (6. 6. 2012)

⁴¹⁴ *Holy See: No Official Line on Turkey in European Union.* ZENIT, 26. 11. 2006. Online: <http://www.zenit.org/article-18283?l=english> (6. 6. 2012)

⁴¹⁵ *Turecko vylepšuje svou legislativu podle norem EU. Dostatečně?* Radio Vaticana, 13. 11. 2006. Online: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=6767> (6. 6. 2012)

⁴¹⁶ *Holy See would not support EU expansion that threatens Christianity.* Catholic News Agency. 26. 3. 2007. Online: http://www.catholicnewsagency.com/news/holy_see_would_not_support_eu_expansion_that_threatens_christianity/ (6. 6. 2012)

Obrat Benedikta XVI. v otázce Turecka má dle našeho názoru dvě příčiny. Prvním je zřejmě faktor diplomacie, papež musel při hrozbě eskalace muslimsko-křesťanských vztahů, zvláště po mediálně dezinterpretované promluvě v Řezně, učinit smírné gesto (zde je zajímavé poznamenat, že Benedikta XVI. se z evropských politiků zastal veřejně pouze předseda EK Barroso).⁴¹⁷ Důležitější je však druhý faktor, který souvisí s evropským sekularismem. Benedikt XVI. nepovažuje za hlavní hrozbu evropské identity jiné náboženství, ale naopak údajný agresivní evropský sekularismus. Ostatně častým tématem Benedikta XVI. je spolupráce s muslimy a židy v klíčových etických otázkách. Také proto Benedikt XVI. deklaroval, že spíš než Bůh a křesťanství v evropské ústavě, uráží muslimy evropský sekularismus a náboženská indiference.⁴¹⁸ Vstup Turecka by tak pravděpodobně otupil sekulární ostří EU. Takto vysvětlil postoj papeže i státní sekretář Bertone v rozhovoru pro italský deník *La Stampa*.⁴¹⁹ Podobným způsobem interpretoval Benedikt XVI. podpis společné deklarace mezi římskokatolickou a ortodoxní církví v listopadu 2006. Dle papeže je třeba živit mezikonfesní spolupráci tváří tvář hrozbě evropského sekularismu.⁴²⁰

Jednotlivé aspekty přístupu Benedikta XVI. bychom mohli charakterizovat jako rozvinutí a radikalizaci kritiky z dob Jana Pavla II. V jedné oblasti však zaznamenáváme výraznou diskontinuitu. Benedikt XVI. se v pojetí národa a nacionalismu opět vrací k původní konzervativní tradici italských papežů, zvláště Pia XII. Jan Pavel II. pojímal národy na základě primordialistického přístupu.⁴²¹ Chápal je jako objektivní celky, naopak Benedikt XVI. chápal národ jako herezi 19. století, podmíněnou francouzskou revolucí, která rozmetala zbytky univerzální křesťanské civilizace. Evropská integrace je „*zažehnáním nacionalistické hereze, obnovenou jednotnou Evropu pak můžeme považovat za protiváhu tohoto scestí našich dějin.*“⁴²² Velké konflikty 20. století již nejsou důsledkem porušování práv národů, ale

⁴¹⁷ *EU Leaders Should Support Pope, says European Commission President*. Christian Today, 24. 9. 2006. Online:

<http://www.christiantoday.com/article/eu.leaders.should.support.pope.says.european.commission.president/7730.htm> (6. 6. 2012)

⁴¹⁸ RATZINGER, J.: *Evropa v krizi kultur*. Praha, Občanský institut 2005, s. 9.

⁴¹⁹ *Vatican Supports Turkey's Efforts To Join the EU*. Catholic Herald, 8. 6. 2007. Online: <http://archive.catholicherald.co.uk/article/8th-june-2007/5/vatican-supports-turkeys-efforts-to-join-the-eu> (6. 6. 2012)

⁴²⁰ *Pope and Patriarch sign common declaration on Orthodox-Catholic relations*. Catholic News Agency, 30. 11. 2006. Online:

http://www.catholicnewsagency.com/news/pope_and_patriarch_sign_common_declaration_on_orthodox_catholic_relations/ (6. 6. 2012)

⁴²¹ Ke genezi národů viz např. HROCH, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha, SLON 2009, 315 s.

⁴²² RATZINGER, J.: *Naděje pro Evropu...* s. 82.

nacionalismu samotného.⁴²³ Pokud bychom měli označit jednu oblast, kde papež integraci bezpodmínečně a na všech místech vítá, pak je to pojetí evropské integrace jako léku na nacionalismus. Antitezí nacionalismu je křesťanství jako forma identity, která spojuje: „*Evropská myšlenka měla svou velkou chvíli v okamžiku tísně, kdy nacionalismus, vystupňovaný v ideologické šílenství zpusťošil země starého kontinentu. Tehdy opět začalo rozpominání na společné kořeny, na společnou kulturu, vzešlou z mnohostranné výměny, na mravní a náboženské dědictví, na racionalitu této kultury i její sílu zakládající jednotu.*“⁴²⁴ Papežova averze k nacionalismu pak slouží jako základní legitimizační faktor integrace: „*Tyto instituce (unijní, pozn. P. Ž.) mají svou hodnotu hlavně v kontextu překonávání zbožštění národa a garance mírového uspořádání.*“⁴²⁵ Evropská integrace by měla potlačit národní identity ve prospěch identity regionální a vytvářet integrovaný evropský systém: „*Regionální, národní a nadnárodní instituce by se měly doplňovat a vyvažovat.*“⁴²⁶ Benedikt XVI. je tedy ze všech papežů k evropské integraci nejkritičtější, obava z nacionalismu však tuto kritiku alespoň do jisté míry vyvažuje.

S odporem vůči nacionalismu souvisí i pragmatický argument k podpoře evropské jednoty, který opět zdůrazňoval převážně Pius XII.: „*V nové mocenské konstelaci, spojené s rozpadem velkých koloniálních impérií a konfrontací mezi západem a východem, si lidé správně uvědomili, že Evropa může mít významný hlas v běhu dějin pouze v případě, že se sjednotí a rozvrátané nacionalismy budou nahrazeny novou formou solidarity.*“⁴²⁷ Dle papeže je snaha některých politických proudů v Evropě o tradiční politiku národních států v duchu 19. století naprostým anachronismem, který odporuje současnému stavu světa a globalizačním procesům. Benedikt XVI. považoval právě EU za jediný možný nástroj obhajoby zájmů evropských států. Současně však varoval, že tento pragmatický argument pro evropskou integraci by se neměl stát hlavním smyslem jejího bytí. Ačkoliv tak církve nemá kompetence vyjadřovat se k ekonomickým či politickým otázkám, J. Ratzinger již v roli kardinála viděl politickou a hospodářskou jednotu jako nikoliv otázku volby, nýbrž nutnost.⁴²⁸ Za ilustrativní příklad lze označit novoroční promluvu k diplomatům, akreditovaným u Svatého stolce z roku 2013, kde papež prohlásil, že jediná cesta z hospodářské krize spočívá

⁴²³ RATZINGER, J.: *Values at times...* s. 139.

⁴²⁴ RATZINGER, J.: *Naděje pro Evropu...* s. 75.

⁴²⁵ RATZINGER, J.: *Church, Ecumenism and Politics...* s. 219.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ RATZINGER, J.: *Values at times...* s. 124.

⁴²⁸ RATZINGER, J.: *Evropa: její základy...* s. 31.

v jednotném postupu: „*Samostatně a individuálně bezesporu mohou některé členské státy postupovat rychleji, ale společně se dostanou jistě mnohem dále!*“⁴²⁹

Integrační politika Benedikta XVI. je tak vysoce ambivalentní. Naprostá většina promluv a spisů se týká kritiky evropské integrace z důvodu sekularismu a nepřátelství vůči křesťanství, na straně druhé lze Benedikta XVI. považovat v rovině právní a institucionální za reprezentanta některých rysů federalismu, avšak založeného pouze na pragmatismu či realistickém zhodnocení současného mezinárodního systému. Hodnocení je však komplikováno faktem, že papež se k institucionálním otázkám v praxi téměř vůbec nevyjadřuje. Kombinace ostré kritiky a současně podpory projektu tak velmi dobře definuje vztah Svatého stolce za předchozího pontifikátu vůči evropské integraci, konkrétní kroky jsou velmi tvrdě kritizovány, ale samotná podpora pro ideu sjednocení zůstává stále silná.

6. 4. Rekapitulace: Benedikt XVI. pohledem typologie

Zařadit Benedikta XVI. do naší typologie představuje mnohem komplikovanější problém než u předchozích papežů. V duchu Riishøjova funkcionálního euroskepticismu je evropská integrace nahlížena téměř výlučně optikou etických a mravních problémů, sám papež definoval ve vztahu římskokatolické církve k evropské integraci jako prioritu pouze trojici klíčových „life issues“. Evropské instituce jsou sice oceněny jako jeden z faktorů míru v Evropě (ačkoliv je hlavní role připsána NATO), ale následně jsou kritizovány jako akcelerátor evropské sekularizace a potenciální nástroj ohrožení náboženské svobody. Papež jako důležitější než institucionální sjednocování Evropy viděl kulturu, ta může sjednotit Evropu bez nutnosti institucí. Na druhé straně Benedikt XVI. zmiňoval globalizaci a měnící se mezinárodně politický systém jako výrazný faktor ve prospěch integrace. V praktické oblasti se papež v některých případech klonil k posilování jednotných evropských institucí, avšak pouze jako důsledek pragmatické úvahy o globalizujícím se světě, kde jsou samostatně figurující evropské státy bezvýznamné. V tomto kontextu jsou pak i společné zájmy a politiky podmíněny právě touto pragmatickou úvahou.

Z hlediska chápání evropské identity byl Benediktův pontifikát charakterizovaný dalším nárůstem kritiky. Evropská integrace v praxi zcela opustila své křesťanské kořeny a systematicky je popírá. Zatímco papežové po roce 1945 obvykle využívali

⁴²⁹ *Promluva Benedikta XVI. k diplomatům, akreditovaným u Svatého stolce dne 7. ledna 2013.* Online: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/index.htm (10. 1. 2013)

promluvy k evropským institucím a hnutím k podpoře integračního projektu, Benedikt XVI. naopak k tvrdé kritice. Téma zrady vlastních kořenů a evropské identity, přítomné již u Jana Pavla II., je v Benediktově pontifikátu ještě zintenzivněno. Z právního hlediska je zajímavé, že papež ještě v roli kardinála kritizoval evropskou ústavu (zvláště pak Chartu základních práv) a k lisabonské smlouvě se v podstatě vůbec nevyjádřil. Pokud Jan Pavel II. odděloval evropskou identitu od integrace, která na ní má navázat a čerpat z ní, pak Benedikt XVI. považoval evropskou integraci za antitezi evropské identity. Zjednodušeně řečeno, častá vyjádření Benedikta XVI. na adresu evropské identity nemají téměř žádné implikace pro evropskou integraci jako takovou. Nelze tak dávat do souvislosti pozitivní vztah k evropské identitě s podporou pro prohlubování integrace.

Prioritou pro Svatý stolec je stále rozšiřování, primárně na Balkán a do východní Evropy, s prohlubováním se již nesetkáme. V intencích Jana Pavla II. chápal i Benedikt XVI. přistupování nových členských států jako možnost, jak omezit evropský sekularismus. Papež často apeloval na zachování národní kultury a tradic (viz Chorvatsko). V tomto ohledu je vypovídající zmíněný případ s Tureckem, kdy Benedikt XVI. jako větší hrozbu pro identitu Evropy chápal spíše evropský sekularismus, než vstup muslimské země do EU. Jedinou oblastí, kde se papež do jisté míry navrácí k italským pontifikátům je kritika nacionalismu, evropská integrace je dle Benedikta XVI. neúčinnějším lékem na „nacionální herezi.“ Papež sice vyzýval k obraně národních tradic a kultury před evropským sekularismem, ale nikoliv z důvodu domnělé preference pro nacionalismus, nýbrž s ohledem na to, že právě na národní úrovni křesťanství ještě stále často hraje významnou roli.

Jazyk, používaný dříve kardinálem Ratzingerem a poté papežem Benediktem XVI. je až na málo výjimek velmi ostrý a kritický. Papež sice není euroskeptikem, ale je nutno uvést, že často ostrá slova na adresu evropské integrace (např. v souvislosti s ústavní smlouvou, sekularismem a zvláště aférou Buttiglione, jak bude dále ukázáno) mají z hlediska typologie blízko k této pozici. Vztah k EU je obecně ještě chladnějším než u Jana Pavla II.

Jasnou klasifikaci nám však téměř znemožňuje fakt, že předpolední papež se k mnoha oblastem evropské integrace a problematiky vůbec nevyjadřoval. Stávající instituce oceňoval za mír a spolupráci v Evropě, avšak kritizoval jejich reálnou činnost v duchu sekularismu. Benedikt XVI. si byl vědom důležitosti jednotné evropské identity, založené na křesťanství, pak je však logická tvrdá kritika současného radikálně

sekulárního pojetí evropské identity. EU dle emeritního papeže příliš směřuje k naprosto bezbřehému kulturnímu, politickému i hodnotovému pluralismu a relativismu. Papež rovněž odmítal nacionalismus a klasický národní stát, vítal kulturní a náboženské kořeny evropské jednoty, ale současný stav evropské integrace z hlediska identity, etických problémů a vztahu k náboženství považoval za neakceptovatelný. Bylo by tak chybou označit Benedikta XVI. za euroskeptika, papež má obdobnou představu o evropské jednotě jako italské pontifikáty, ale propastný rozdíl mezi představou a realitou jej vede k ostré kritice. Mohli bychom říci, že z hlediska Benedikta XVI. není kritizována forma integrace, ale její konkrétní obsah. Je však otázkou, zda se v dlouhodobém horizontu (při uvážení další akcelerace sekularismu) kritika nepřesune z obsahu i na formu samotnou.

Domníváme se, že Benedikta XVI. můžeme označit za představitele mezivládního přístupu (eurogovernmentalismus) s některými rysy euroskepticismu (identita a jazyk). Společné instituce a politiky vyplývají převážně z praktické nutnosti a jsou důsledkem změn v mezinárodním politickém systému. Evropská identita je zcela odtržena od evropské integrace v tom smyslu, že současná EU prosazuje vůči papežství odlišnou vizi jednotné Evropy. Podobně jako u Jana Pavla II. je zde značný přesah k euroskepticismu, a sice ve vnímání integrace jako hrozby pro národní kulturu a identitu. Z hlediska zdrojů integrace původem německý papež sice rozsáhle zmiňoval křesťanské kořeny Evropy, které však nemusí nutně vést k realizaci politické jednoty, postačí jednota kulturní a civilizační. Samotná integrace je zapříčiněna převážně pragmatickými faktory. Ve vztahu k rozšiřování a prohlubování je opětovně kladen důraz na rozšiřování, a to jednoznačně jako nástroje zvrácení dosavadního vývoje integrace. Papežův jazyk je chladný až kritický a místy značně útočný. Zde je pak nutné připomenout metodiku samotnou, která jazyk označuje s ohledem na charakter papežství, jako faktor, stojící z hlediska relevance v jistém slova smyslu nad ostatními. V tomto ohledu se zde zcela jasně projevuje funkcionální euroskepticismus Søren Riishøje, jedna partikulární oblast je pro aktéra (Svatý stolec) tak zásadní a prioritní, že vede ke kritice integrace jako takové. Papežství již nemá o institucionální či právní otázky zájem jako dříve a pozornost naopak stále více přesouvá k etickému rozměru integrace. Uvedená situace rovněž přesně odpovídá hodnotově založenému euroskepticismu Cécile Leconte.

Také z pohledu Muddeho a Kopeckého můžeme hovořit o euroskepticismu. Papež sice vřele podporuje evropskou myšlenku (eurofíl), avšak má zásadní výhrady

k její realizaci a současnému stavu (EU-pesimista). Obdobně bychom mohli označit Benediktův pontifikát za příklad měkkého euroskepticismu (Taggart a Szczerbiak), v jehož kontextu papežství sice obecně přijímá integraci, ale má zásadní problém s jednou dílčí oblastí. Zde je však sporná nejnovější aktualizace daného konceptu, v jejímž rámci Taggart a Szczerbiak explicitně vyjmuli z definice měkkého euroskepticismu kritiku jedné dílčí politiky. Dle autorů je třeba pečlivě posuzovat relevanci dané politiky pro integraci, kupříkladu kritika společné rybolovné politiky není tak závažná, jako kritika jednotného trhu či společné měny. V tomto případě tak výtky vůči „etické a morální politice EU“ (která striktně vzato ani neexistuje) jsou z hlediska integrace zcela irelevantní a nijak ji neohrožují. Obratem však můžeme uvést, že zatímco z hlediska integrace jde o irelevantní faktor, nikoliv irelevantním je z hlediska aktéra (římskokatolické církve), který ji považuje za prioritní. Samotný Taggart se Szczerbiakem zde výslovně uvádí, že je třeba postupovat případ od případu a je vždy spornou otázkou, nakolik je daná oblast pro aktéra zásadní (vzhledem k jeho ideovému zaměření) a nakolik tedy jde o skutečně zásadní kritiku integrace.

COMECE

7. 1. Stručný přehled a charakteristika zastoupení římskokatolických struktur v Bruselu

Jednotlivé struktury římskokatolické církve po druhé světové válce postupně vybudovaly zastoupení u evropských institucí v Bruselu a Štrasburku. Některé kroky řídil Svatý stolec, jiné proběhly spontánně a bez aktivní participace ze strany nejvyššího vedení římskokatolické církve. Z formálního hlediska jsou však autoritativní hlavně postoje Svatého stolce, vyjádřené papežem, a sdělení a stanoviska COMECE (Komise biskupských konferencí Evropské unie). Mnoho řeholních řádů má rovněž zastoupení v Bruselu, avšak nevyjadřují oficiální postoj římskokatolické církve, unijní instituce rovněž spolupracují právě se Svatým stolicem prostřednictvím apoštolského nuncia a v praxi hlavně s orgány COMECE. Ze zmíněných řeholních řádů mají zastoupení v Bruselu jezuité (OCIPE, nejstarší, ustavené již v 50. letech)⁴³⁰, dominikáni (ESPACES)⁴³¹, organizace sdružující představené řeholních řádů Evropy obecně (UCESM)⁴³², Mezinárodní katolická komise pro migraci (ICMC)⁴³³ a samozřejmě orgány katolické charity (Caritas Europe).⁴³⁴ Jak však bylo řečeno, jde o organizace zaměřené velmi úzce a pro účely našeho výzkumu nemají postoj k evropské integraci artikulovaný takovým způsobem, aby na ně bylo možné přístup aplikovat. Obvykle pouze zveřejňují stanoviska papežství či COMECE. Navíc oficiálními reprezentanty římskokatolické církve pro EU jsou na prvním místě Svatý stolec, a na místě druhém pak COMECE.

7. 2. Apoštolský nuncius v Bruselu

Formální vztahy mezi Svatým stolicem a EU zajišťuje nuncius v Bruselu. Post nuncia ustanovil Pavel VI. roku 1970, nuncius však souběžně odpovídal za vztahy s Belgií a Lucemburskem. Ze strany Svatého stolce šlo spíše o symbolický krok jak deklarativně podpořit integraci a připsat jí jistý stupeň státnosti, tak jej zpětně interpretoval i státní sekretář Svatého stolce Angelo Sodano v rozhovoru s předsedou

⁴³⁰ *Jesuit European Social Centre*. Online: <http://www.jesc.net/> (17. 7. 2012).

⁴³¹ *Spirituality, Cultures and Society in Europe*. Online: <http://espaces.domuni.eu/index.php?lang=en> (17. 7. 2012)

⁴³² *Union of European Conferences of Major Superiors*. Online: <http://www.ucesm.net/EN/> (17. 7. 2012)

⁴³³ *International Catholic Migration Commission*. Online: <http://www.icmc.net/> (17. 7. 2012)

⁴³⁴ *Caritas Europa*. Online: <http://www.caritas-europa.org/code/en/default.asp> (17. 7. 2012)

EP Josepem Borellem Fontellesem roku 2005.⁴³⁵ V kontextu pontifikátu Pavla VI. však nebyl zájem o mezinárodní otázky nijak překvapivý, ostatně Svatý stolec se účastnil KBSE v Helsinkách a velmi aktivně vystupoval na půdě Rady Evropy, právě ta totiž zasahovala do kulturních či lidsko-právních otázek, naopak evropská integrace 70. let se týkala téměř výlučně hospodářských otázek. Nunciova funkce tak spočívala spíše v roli pozorovatele, mimo to figuroval nuncius jako stálý zástupce Svatého stolce v Radě Evropy. Ustavení nunciatury odpovídalo kontextu Pavlova pontifikátu a bylo součástí církevního zájmu o mezinárodní otázky. Od roku 1996 je funkce rozdělena, nadále zůstává společný nuncius pro Belgii a Lucembursko, a druhý v Bruselu pro evropské instituce. Obě bruselské nunciatury rovněž fyzicky sídlí na rozdílných adresách. Rozdělení úkolů souviselo se změnou dynamiky integrace, zatímco v 70. letech se evropský projekt týkal převážně ekonomiky, s přijetím maastrichtské smlouvy se integrační proces naprosto mění. S podpisem lisabonské smlouvy se název nunciatury změnil z Apoštolské nunciatury u ES na Apoštolskou nunciaturu u EU.⁴³⁶ Paralelou k postu nuncia je Sekce pro všeobecné záležitosti státního sekretariátu Svatého stolce, v jejímž rámci se problematice EU kontinuálně věnuje několik papežských úředníků.⁴³⁷ Mimo osoby papežského nuncia je Svatý stolec přítomen také prostřednictvím ad hoc návštěv jednotlivých představitelů či úředníků pontifikálních rad (nejčastěji jde o tajemnici Pontifikální rady pro spravedlnost a mír Flaminiu Giovanelli), kteří se společně s nunciem mohou účastnit jednotlivých akcí, pořádaných COMECE ve spolupráci s evropskými institucemi.

Nuncius má významné postavení ve vztahu ke COMECE, účastní se jeho zasedání a valné většiny pořádaných aktivit. Samotné ustavující dokumenty COMECE nařizují spolupráci COMECE i předsedy COMECE s apoštolským nunciem a ukládají jednat s ním ve shodě. COMECE rovněž výslovně nesmí nahrazovat ve vztahu k EU Svatý stolec či si vyvíjet vlastní či odlišnou evropskou politiku (ačkoliv k tomu dle našeho názoru do jisté míry dochází).⁴³⁸ Zvláštní situace, kdy je římskokatolická církev v Bruselu zastoupena na oficiální úrovni jak nunciem, tak strukturou COMECE, lze zjednodušeně přirovnat k tradičnímu stavu, kdy národní biskupská konference úzce

⁴³⁵ *Nový nuncius při Evropské unii*. Tiskové středisko České biskupské konference, 1. 3. 2005. Online: <http://tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/novy-nuncius-pri-evropske-unii/> (12. 7. 2012)

⁴³⁶ Viz např. profil Apoštolské nunciatury u Evropské unie. Online:

<http://www.gcatholic.com/dioceses/nunciature/nunc187.htm> (12. 7. 2012)

⁴³⁷ Rozhovor s Mons. JUDr. Ing. Mgr. Janem Vokálem, JU. D., biskupem královéhradeckým, 19. 11. 2012, Hradec Králové. Archiv autora.

⁴³⁸ Statut Komise biskupských konferencí Evropského společenství, čl. 2. Online: <http://www.comece.org/site/en/whoweare/statutes> (12. 7. 2012)

spolupracuje s příslušným nunciem, akreditovaným u vlády daného státu. Zmíněná zvláštnost je v tomto případě vyvolána faktem, že EU není státem v tradičním slova smyslu, a COMECE tak rovněž není tradiční biskupskou konferencí. V praxi jsou však téměř všechny aktivity i každodenní práce v Bruselu spojeny právě s COMECE, papežský nuncius na nich pouze participuje a jeho význam či relevance není (v praktické rovině) příliš vysoký. To je dáno také tím, že u řady mezinárodních organizací je diplomat Svatého stolce přítomný (např. Rada Evropy či OSN a její podřízené agentury), ale není zde žádná příslušná biskupská konference a ke každodenní agendě se tak vyjadřuje právě nuncius jako primární aktér.⁴³⁹ Vzhledem ke specifické situaci v EU je však nuncius zcela zastíněn ze strany COMECE.

Svým charakterem jsou nunciové u ES/EU obvykle osobnostmi, které současně působily nebo působí jako pozorovatelé u OSN či jiných mezinárodních organizací. Arcibiskup A. P. Lebeaupin již působil jako nuncius u evropských institucí v Bruselu v letech 1996–1998 a v roli stálého pozorovatele Svatého stolce pro Program OSN pro životní prostředí (UN-BAHITAT). Podobně arcibiskup A. Dupuy zastával funkci stálého pozorovatele Svatého stolce u OSN v New Yorku a editoval sborník papežských textů o mezinárodních vztazích.⁴⁴⁰ Recipročně mají unijní instituce zastoupení u Svatého stolce od roku 2006, které prosadil předseda EK José Manuel Barroso.⁴⁴¹ Tento krok EK vysvětlovala v kontextu iniciace článku o spolupráci evropských institucí s církvemi a náboženskými organizacemi.⁴⁴² Zde je třeba uvést, že žádná jiná náboženská skupina, ať již křesťanská či nekřesťanská, nemá takto bohatě upravené diplomatické vztahy s EU. Příčinou je obecné uznání Svatého stolce jako tradičního subjektu mezinárodních vztahů.

⁴³⁹ Viz např. velmi bohatý materiál na webu mise Svatého stolce u OSN. Viz *The Permanent Observer Mission of the Holy See to United Nations*. Online: <http://www.holyseemission.org/> (12. 7. 2012)

⁴⁴⁰ K profilu jednotlivých apoštolských nunciů obecně je velmi přínosný server *The Hierarchy of Catholic Church*, jde o databázi všech osob v římskokatolické církvi od biskupů výše, obsahuje základní biografické údaje. Online: <http://www.catholic-hierarchy.org/> (12. 7. 2012). DUPUY, André (ed.): *Pope John Paul II. and Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978 – 2003)*. The Path to Peace Foundation 2003, 507 s.

⁴⁴¹ European External Action Service: Delegation EU u Svatého Stolce, Suverénního řádu Maltézských rytířů a OSN v Římě. Online: http://eeas.europa.eu/delegations/rome/eu_holy_see/work_with_holy_see/index_en.htm (12. 7. 2012)

⁴⁴² Rome Reports TV. *EU's Ambassador to the Holy See: „This economic crisis is forcing us to question our growth model.“* Online: <http://www.romereports.com/palio/eus-ambassador-to-the-holy-see-this-economic-crisis-is-forcing-us-to-question-our-growth-model-english-6193.html> (12. 7. 2012)

Seznam apoštolských nunciů u evropských institucí

1970–1983	Arcibiskup Iginio Eugenio Cardinale
1983–1989	Arcibiskup Angelo Pedroni
1989–1996	Arcibiskup Giovanni Moretti
1996–1998	Arcibiskup Alain Paul Lebeaupin
1999–2004	Arcibiskup Faustino Sainz Muñoz
2005–2011	Arcibiskup André Dupuy
2012–	Arcibiskup Alain Paul Lebeaupin

Zdroj: Autor

Velvyslanci EU u Svatého stolce

2006–2009	Luis Ritto
2009–2012	Yvves Gazzo
2012–	Laurence Argimon Pistre

Zdroj: Autor

7. 3. COMECE

7. 3. 1. Charakteristika COMECE

Myšlenku vytvořit nadnárodní konferenci, která by odpovídala hranicím ES, zvažoval již Pavel VI. Bezprostředním předchůdcem COMECE byla tzv. SIPECA⁴⁴³ – *Evropský informační servis římskokatolické církve* (1976), šlo o informační servis zřízený Svatým stolcem a evropskými biskupskými konferencemi. Hlavní funkcí organizace bylo pravidelné zasílání zpráv jednotlivým biskupským konferencím o rozvoji evropské integrace, včetně aktivit Rady Evropy. Mimo SIPECA byl Brusel před vznikem COMECE parketou jezuitského řádu, který nezávisle na Svatém stolci již od 50. let vedl vlastní kancelář pro evropské záležitosti s názvem *l'Office Catholique d'Information pour l'Europe* (OCIPE), která existuje dodnes a úzce spolupracuje s COMECE.⁴⁴⁴ K vytvoření COMECE však dochází až roku 1980, kdy vzniká Komise biskupských zemí ES (po přijetí maastrichtské smlouvy se název změnil na „Evropské unie“). Důvody vzniku COMECE lze uvést dva, teologický a politický. Z teologického hlediska a v duchu druhého vatikánského koncilu došlo k ustanovení nadnárodní biskupské konference jako výrazu kolegiality biskupů s papežem a spolupráce biskupů mezi sebou navzájem. V politickém rozměru se roku 1979 uskutečnily první přímé volby do EP a význam integračního procesu tím posílil. Rovněž Jan Pavel II. se ihned

⁴⁴³ *Service d'information pastorale européenne catholique*, pozn. P. Ž.

⁴⁴⁴ K historii OCIPE a okolnostem jeho vzniku např. FEIX, Marc: *La création de l'OCIPE a Strasbourg*. Příspěvek na konferenci u příležitosti 50. výročí založení OCIPE, pronesený dne 14. prosince 2006, 12 s. Online: <http://www.theocatho-strasbourg.fr/maj/pdf/feix061003ocipe50ans.pdf> (17. 7. 2012)

po svém zvolení začal problematikou intenzivně zabývat a v neposlední řadě se k evropským volbám začali vyjadřovat jednotliví biskupové členských zemí ES.⁴⁴⁵

Komise od počátku sdružovala zástupce národních biskupských konferencí členských zemí ES, resp. EU. Každým rozšířením ES/EU docházelo i k rozšíření COMECE a kandidátské státy EU rovněž v kontextu COMECE získávají přidružený status a jejich biskupové se mohou účastnit aktivit této organizace. Každá biskupská konference členských zemí EU má právo vyslat do COMECE jednoho biskupa jako svého zástupce. Počet členů COMECE přesto neodpovídá počtu členských zemí, tato zvláštnost vychází z faktu, že např. skandinávské státy (Finsko, Švédsko, Dánsko) mají jednu společnou biskupskou konferenci⁴⁴⁶, naopak rozdělenou konferenci má Velká Británie, samostatně totiž figurují sbory Anglie a Walesu⁴⁴⁷ a Skotska⁴⁴⁸, jednu společnou konferenci má naopak rozdělený irský ostrov.⁴⁴⁹ V současnosti tak má COMECE 26 biskupů – členů, delegovaných národními konferencemi, přidružený status má biskup za Švýcarsko a do konce roku 2012 měl přidružený status rovněž chorvatský zástupce. Ve chvíli, kdy Chorvatsko roku 2013 vstoupilo do EU, stal se i jeho delegát regulérním členem konference. Delegáti jsou voleni jednotlivými biskupskými konferencemi, přihlíží se primárně k jazykovým dovednostem, znalosti evropské problematiky a obeznamenosti s fungováním unijních institucí. Jména kandidátů obvykle vzejdou z diskuze v plénu příslušné konference.⁴⁵⁰

Hlavními orgány COMECE jsou předsednictvo, volené na 3 roky, a stálý sekretariát se zhruba desítkou laických zaměstnanců v čele s generálním sekretářem, kterým je obvykle knězem bez biskupského svěcení. Stejně jako v případě biskupů, delegovaných do COMECE, i v případě kněze na pozici generálního sekretáře se klade důraz na vzdělání v oblasti evropské integrace či politických věd. Poslední tři sekretáři jsou ideálním příkladem. P. Frank Turner, SJ., působil jako specialista biskupské konference Anglie a Walesu pro otázky mezinárodních vztahů, diplomacie a rozvoje, P. Piotr Mazurkiewicz je profesorem politických věd se specializací na evropeizaci, zatímco současný sekretář P. Patrick Daly v letech 1981–1987 pracoval jako úředník

⁴⁴⁵ History of COMECE. Oficiální stránky COMECE. Online:

<http://www.comece.org/site/en/whoweare/historyofcomece> (12. 7. 2012)

⁴⁴⁶ Conferentia Episcopalis Scandiae. Online: <http://www.nordicbishopsconference.org/index.php?id=453> (12. 7. 2012)

⁴⁴⁷ The Bishop's Conference of England and Wales. Online: <http://www.catholic-ew.org.uk/> (12. 7. 2012)

⁴⁴⁸ The Bishops' Conference of Scotland. Online: <http://www.bpsconfscot.com/> (12. 7. 2012)

⁴⁴⁹ Irish Catholic Bishops' Conference. Online: <http://www.catholicbishops.ie/> (12. 7. 2012)

⁴⁵⁰ Rozhovor se Zuzanou Burdovou, vedoucí Tiskového střediska České biskupské konference, 3. prosince 2012. Archiv autora.

EK (před přijetím kněžského svěcení). Plenární zasedání všech biskupů COMECE probíhají dvakrát do roka (jaro a podzim).⁴⁵¹ COMECE má rozpočet ve výši přes jeden milion eur, který je kofinancován z rozpočtů jednotlivých národních biskupských konferencí EU.⁴⁵²

Mimo formální strukturu má COMECE vytvořeno několik pracovních skupin pro různé politické otázky. Skládají se z určeného biskupa COMECE, případně několika zaměstnanců sekretariátu COMECE a vybraných odborníků z akademické sféry či občanské společnosti. Např. skupina pro bioetiku vznikla roku 1996 a od té doby vydala zhruba dvě desítky zpráv (s tématy jako jsou kmenové buňky, xenotransplantace, klonování, genetika apod.). V souladu s výše uvedeným jsou jejími členy i lékaři a biologové, kteří garantují vědeckou relevanci stanovisek. Pracovní skupiny rovněž mají za úkol vyjadřovat se ke konkrétní evropské legislativě, např. pracovní skupina pro migraci má v rámci COMECE odpovědnost za připomínkování směrnic z oblasti imigrační politiky. Na práci jednotlivých pracovních skupin participují i experti národních biskupských konferencí, patrné je to zvláště na pracovní skupině pro institucionální a právní záležitosti, která monitoruje vliv evropské legislativy na vztah státu a církve na národní úrovni, a k tomuto záměru je třeba konzultovat odborníky z jednotlivých národních biskupských konferencí. Pracovní skupiny se scházejí dle potřeby několikrát do roka a jsou složeny převážně z externích odborníků. Mimo stálé pracovní skupiny existují ještě ad hoc pracovní skupiny pro určitý problém, které se po vydání zprávy rozpustí (např. roku 2009 skupina pro náboženskou svobodu, roku 2010 skupina pro revizi smlouvy o nešíření jaderných zbraní, roku 2011 skupina pro romskou problematiku). V současnosti má COMECE osm stálých pracovních skupin a několik ad hoc skupin.⁴⁵³

Pro lepší pochopení krátce nastíníme, jak se na problematiku spolupráce s církvemi a náboženskými skupinami dívala EU, ačkoliv tématem práce není postoj EU vůči církvím a konfesním skupinám, nýbrž postoj jedné konkrétní skupiny (římskokatolické církve) k EU. Tento jednostranný vztah je totiž třeba zvláště dále v textu reflektovat. Pro podrobné zpracování geneze v přístupu EU vůči náboženství a

⁴⁵¹ Statut Komise biskupských konferencí Evropského společenství, čl. 4–17. Online: <http://www.comece.org/site/en/whoware/statutes> (12. 7. 2012)

⁴⁵² *Annual Report 2009*. COMECE 2010, 24 s. Online:

<http://www.comece.org/site/en/activities/annualreports> (12. 7. 2012)

⁴⁵³ Pracovní skupiny pro: Institucionální a právní záležitosti, Ekonomické a sociální záležitosti, Imigrační a azylovou problematiku, Výzkum a bioetiku, Základní práva, Mezikulturní/mezináboženský dialog, Vzdělání, kulturu a média a Udržitelný rozvoj.

církvím, včetně velmi detailní analýzy jednotlivých předsedů EK i komisařů ve vztahu k církevní a náboženské problematice, lze odkázat na vynikající práci francouzské socioložky Bérangère Massignon, která toto téma obsáhla více než dostatečně.⁴⁵⁴ Zakládající smlouvy problematiku církví ani náboženství žádným způsobem neřešily. Prakticky první dokument, který nějakým způsobem zmínil církev v kontextu primárního práva EU, představuje amsterodamská smlouva, resp. jedna z deklarácí ke smlouvě připojených, která zaručovala, že EU nebude vstupovat do vztahu státu a církve na národní úrovni a garantovala tedy status quo v této oblasti (v duchu subsidiarity). Zatímco v amsterodamské smlouvě šlo o politickou deklaraci (bez právní váhy), připojenou k textu smlouvy, lisabonská smlouva již přesunula tento závazek do primárního práva. Ve vztahu k církvím tak existují dva klíčové komponenty čl. 17 smlouvy. Prvním je výše zmíněný princip subsidiarity ve vztahu ke statutu církví na národní úrovni, druhým je závazek unijních institucí vést s církve a náboženskými organizacemi otevřený, transparentní a pravidelný dialog. To však neznamená, že by do přijetí lisabonské smlouvy unijní instituce s COMECE, CEC a dalšími nekooperovaly. Tato spolupráce však byla neformální a organizovaná často ad hoc, význam lisabonské smlouvy je právě v tom, že dala spolupráci jasné kontury a právní oporu.⁴⁵⁵

Neformální spolupráce před lisabonskou smlouvou v podstatě závisela na ochotě a vůli konkrétního předsedy EK. Jako první jmenoval zmocněnce pro spolupráci s církve Gaston Thorn roku 1982, kdy vzniká tzv. *Forward Studies Unit* (FSU). Šlo o instituci začleněnou do generálního sekretariátu předsedy EK a odpovědnou za dialog s občanskou společností, akademickou sférou a náboženstvím. K úředníkům patřil také

⁴⁵⁴ MASSIGNON, Bérangère: *Des dieux et des fonctionnaires: Religions et laïcités face au défi de la construction européenne*. Université de Rennes 2007, 364 s.

⁴⁵⁵ K problematice způsobu, jakým evropský integrační projekt postupně reflektuje náboženskou problematiku, a rovněž jakým způsobem evropská legislativa ovlivňuje náboženské záležitosti, viz: HOUSTON, Kenneth: *The Logic of Structured Dialogue between Religious Associations and Institutions of European Union*. *Religion, State & Society*, č. 1–2, 2009, s. 207–222. RYNKOWSKI, Michał: *Remarks on Art. I-52 of the Constitutional Treaty: New Aspects of the European Ecclesiastical Law?* *German Law Journal*, č. 11, 2005, s. 1719–1730. HOUSTON, Kenneth: *Church-EU dialogue under Article 17.3: consensus-seeking instrument or power strategy?* *European Union Center of Excellence* 2011, Online: http://euce.org/eusa/2011/papers/3d_houston.pdf (12. 7. 2012). HATZINGER, Katrin – SCHNABEL, Patrick Roger: *Religions and the European Union: A partnership in the making*. *Derecho Y Religión*, č. 4, 2009, s. 45–57. JANSEN, Thomas: *Europe and Religions: the Dialogue between European Commission and Churches or Religious Communities*. *Social Compass*, č. 1, 2007, s. 103–112. K dopadům evropské legislativy na náboženskou problematiku viz např. ROBBERS, Gerhard: *State and Church in the European Union. Second Edition*. Nomos Verlagsgesellschaft 2005, 589 s. ROBBERS, Gerhard: *Diversity of State-Religion Relations and European Union Unity*. *Ecclesiastical Law Journal*, č. 1, 2007, s. 304–316. Nejnověji pak sborník Katolické univerzity Božského srdce v Miláně, de GREGORIO, di Laura (ed.): *Le Confessioni Religiose nel Diritto Dell'Unione Europea*. Milán, Societa Editrice il Mulino 2012, 265 s.

Umberto Stefani, pověřený spoluprací s církvemi a náboženskými skupinami. FSU v době Romana Prodiho změnila název na *Group of European Policy Advisors* (GOPA) a Barroso název změnil na *Bureau of European Policy Advisors* (BEPA). Za spolupráci s církvemi vždy odpovídal zhruba jeden až dva úředníci. K největšímu rozvoji spolupráce mezi evropskými institucemi a církvemi došlo během předsednictví Jacquese Delorse. Vyvěralo to nejen z Delorsova velmi silného římskokatolického profilu, ale též z iniciativy *Duše pro Evropu*, která měla dát evropskému projektu transcendentální nádech, a k tomu měly být využity právě církve a náboženské společnosti.⁴⁵⁶ Na J. Delorse navázali Romano Prodi, Jacques Santer a José Manuel Barroso. Shodou okolností se všichni jmenovaní hlásili ke katolicismu a na spolupráci s církvemi kladli velký důraz. Co v praxi znamenala spolupráce mezi církvemi a unijními institucemi z pohledu COMECE nastíní následující podkapitola o funkcích COMECE. Netýká se však pouze období po lisabonské smlouvě, ale velmi podobný proces probíhal i před jejím přijetím. Význam smlouvy spočívá přednostně v právní konsolidaci doposud neformálního procesu.

Předsedové COMECE

1980–1983	Biskup Franz kardinál Hengsbach
1984–1990	Biskup Jean Hengen
1990–1994	Arcibiskup Charles Amarin Brand
1994–2006	Biskup Josef Homeyer
2006–2012	Biskup Adrianus Herman van Luyn
2012–	Arcibiskup Reinhard kardinál Marx

Zdroj: Autor na základě podkladů COMECE

7. 3. 2. Funkce COMECE

Na základě dlouhodobého pozorování činnosti, tisku i akcí COMECE, můžeme shrnout hlavní funkce COMECE ve vztahu k evropské integraci. COMECE předně informuje římskokatolickou církev, jak klérus, tak laiky, o unijních aktivitách a vývoji integrace se zvláštním přihlédnutím k oblastem, které jsou v zájmu římskokatolické církve (kultura, etika, humanitární a rozvojová problematika), ale nejenom jim. Informační služby nejčastěji využívají národní biskupské konference, které se často ve složité evropské problematice nemusí zcela bezpečně orientovat. COMECE pravidelně vydává měsíčník *Europeinfos* v rozsahu zhruba deseti stran na jedno číslo. Časopis je

⁴⁵⁶ DRAKE, Helen: *Jacques Delors: Perspectives on a European Leader*. Routledge 2000, s. 118–119 a s. 154.

publikován stálými zaměstnanci sekretariátu COMECE, dále jezuiti (z *Jesuit European Office*) a publikují zde rovněž externisté dle dané situace (např. projev předsedy EK či evropského prezidenta). Současně se COMECE pravidelně vyjadřuje k aktuálním evropským otázkám prostřednictvím tiskových sdělení a vlastního webu. COMECE také vydává tematické zprávy většího rozsahu, týkající se některé významné evropské problematiky (např. o udržitelném rozvoji, rodinné problematice v Evropě, rovných příležitostech).

V praktické rovině díky článku o spolupráci unijních institucí s církvemi, zakotvenému v lisabonské smlouvě, má COMECE právo se vyjadřovat k navrhované legislativě. Pokud tedy EK připravuje legislativu a předloží ji různým zájmovým a jiným skupinám ke konzultaci, má COMECE právo navrhnout změny či prezentovat výtky k návrhu. Nejčastěji se s tím setkáme v případě azylové a imigrační problematiky, bioetiky a rodinných záležitostí. Do jiných oblastí COMECE prozatím příliš nezasahuje.

Klíčovou funkcí COMECE je komunikace s unijními institucemi. Zmiňovaný článek 17 lisabonské smlouvy zakotvuje pravidelný a strukturovaný dialog evropských institucí s církvemi a náboženskými společnostmi. V praxi dochází cca jednou do roka k setkání zástupců COMECE a dalších církví a náboženských skupin s předsedou EP, EK a Evropské rady. Jednotlivých zasedání COMECE se dle tématu mohou ad hoc účastnit i experti EK či komisaři samotní, nejvyšší představitelé EU obvykle věnují pozornost pravidelným plenárním zasedáním COMECE a dle možnosti se jich někteří účastní. Nejvíce kontaktů má tedy COMECE se strukturami EK. V případě EP velmi záleží na konkrétním stranickém subjektu, tradičně je církvi a náboženství otevřena EPP, naopak nelze počítat s přílišnou vřelostí z řad socialistů, liberálů, zelených či komunistů. Dle charakteru setkání COMECE s představiteli EU bychom mohli na základě dlouhodobé činnosti COMECE jednotlivé styky dále rozdělit do tří skupin.

První typ představují jednání předsedy EP, EK a Evropské rady s představiteli hlavních náboženských skupin Evropy. COMECE se tedy účastní těchto setkání v pozici jednoho partikulárního aktéra vedle CEC (Komise evropských církví, tj. protestantská paralela COMECE), zástupců muslimů, Židů a dalších skupin. Tato setkání se tradičně odehrávají v budově EK v Berlaymontu. Diskutována jsou obvykle zastřešující témata, jako např. lidská důstojnost (2007), změna klimatu (2008), etické přínosy ke globální ekonomice (2009) či chudoba a sociální vyloučení (2010).

Druhým typem je setkání předsedajícího státu EU se zástupci COMECE a CEC. Ta nemají žádnou formální oporu, ale jsou tradicí opakující se na počátku každého

předsednictví. V současnosti je snaha začlenit je pod článek 17 lisabonské smlouvy. Předsednický stát se prostřednictvím ministra zahraničí, premiéra či diplomata setkává s představiteli COMECE a CEC (nekřesťanské skupiny se těchto setkání zpravidla neúčastní, rovněž mohou setkání s CEC a COMECE proběhnout odděleně). Zajímavostí je, že se těchto setkání účastní i zástupci Francie, pokud zrovna předsedá, navzdory francouzské laičitě, která nepřiznává církvím ve veřejném prostoru příliš význam. Téma jednání se obvykle odvíjí od konkrétní evropské problematiky. Dle situace se tak historicky diskutovalo např. ústavní smlouva, lisabonská smlouva, perzekuce křesťanů v severní Africe a na Blízkém východě či hospodářská krize. Pokud probíhá setkání s premiérem či ministrem zahraničí, trvá zhruba dvě hodiny, v případě diplomatů pouze jednu hodinu. Místem setkání je dle situace Brusel či hlavní město předsedajícího státu. Setkání se z přirozených důvodů neúčastní všichni biskupové COMECE, ale předseda, místopředsedové, generální sekretář a biskup předsedající země. Součástí úzu je také slavnostní bohoslužba v Bruselu u příležitosti zahájení a ukončení předsednictví, které se rovněž zástupci předsednického státu v různé podobě účastní. Samozřejmě se viditelnost těchto událostí odvíjí od konfesního charakteru předsednického státu.

Posledním typem jsou odborné semináře, organizované EK od počátku 90. let. Pokud EK přijde s iniciativou, o kterou církve mají zájem, může dojít k uspořádání odborného semináře. Účastní se jej úředníci EK a experti COMECE (případně dalších náboženských skupin) na danou problematiku (nemusí tedy jít o biskupy, ale i laické zaměstnance COMECE, např. právníky). Setkání se může účastnit i příslušný komisař, zpravidla se jej však vždy účastní ředitel daného DG. Roku 2012 se např. pořádalo setkání mezi zástupci COMECE, CEC a úředníky Evropské služby pro vnější činnost ohledně cest, jakými EU podporuje náboženskou svobodu ve světě. Šlo o reakci na vlnu protikřesťanského násilí v muslimském světě. Počet těchto odborných seminářů se liší, např. roku 2008 proběhlo s účastí COMECE šestkrát, obvykle však nepřekročí deset za rok. Z administrativního hlediska zajišťuje veškerou agendu a logistiku pro komunikaci mezi EK a církvemi Sbor evropských politických poradců (BEPA), který je odpovědný za vazbu mezi EK a skupinami občanské společnosti, akademickou sférou, církvemi apod. BEPA má zhruba dvě desítky zaměstnanců a je podřízena přímo předsedovi EK.⁴⁵⁷

⁴⁵⁷ *Bureau of European Policy Advisors*. European Commission. Online: http://ec.europa.eu/bepa/index_en.htm (12. 7. 2012)

Samostatnou aktivitou je pořádání konferencí a workshopů s evropskou tematikou, převážně v Bruselu, ale i ve významných městech Evropy (např. každoroční Evropské sociální dny v Gdaňsku). Téma se obvykle vztahuje k některé významné problematice (např. mezigenerační solidarita ve světle hospodářské krize) a na těchto konferencích často vystupují i pozvaní poslanci EP, zaměstnanci EK či komisaři samotní. Na straně druhé jsou pozváni přední teologové, intelektuálové či vysocí představitelé církve, včetně církví nekatolických. Tyto debaty mají i podporu evropských institucí jako takových, na podzim 2010 dokonce proběhla konference přímo na půdě EP o nejnovější papežské encyklice *Caritas in Veritate* a její relevanci pro evropský model sociálnětržní ekonomiky. Podobně dala EK a EP podporu sérii konferencí o mezináboženském dialogu, kterých se účastnily mimo COMECE i zástupci Islámu. COMECE také organizuje mezinárodní letní školu v rakouském Štýrsku na zámku v Seggau, probíraná témata se obvykle týkají evropské identity či evropské problematiky. Všechny výše uvedené aktivity se účastní také papežský nuncius při EU a jako hosté i ad hoc delegát vybrané pontifikální rady (dle relevantního tématu).

Významnou funkci, která je pro biskupskou konferenci jako orgán kolegiality inherentní, představuje pastorační rozměr. COMECE se nezaobírá pouze unijní problematikou, ale sdružuje rovněž zástupce biskupských konferencí členských zemí EU, které se v oblasti sekularizace či rostoucí náboženské indifferencí kontinentu potýkají s totožnými výzvami. COMECE se tak zabývá i pastoračními a sociálními otázkami, které bezprostředně s integrací souviset nemusejí. V tomto ohledu je zjednodušeně COMECE paralelou např. k CELAM pro Latinskou Ameriku či SECAM pro Afriku a Madagaskar. Její výjimečnost však spočívá právě ve vazbě na integrační projekt, ostatně pro Evropu v geografickém slova smyslu existuje rovněž nadnárodní biskupská konference (Rada evropských biskupských konferencí, CCEE), ta ovšem zahrnuje všechny evropské země, nejen členské státy EU. Na rozdíl od COMECE se věnuje téměř výhradně pastoračním záležitostem a problematiku evropské integrace přenechává COMECE. V náboženském smyslu by rovněž šlo COMECE označit za jednu z nejvíce ekumenicky orientovaných struktur římskokatolické církve. V důsledku evropského sekularismu musí náboženské skupiny spolupracovat, a zvláště mezi katolickou COMECE a protestantskou CEC jsou v Bruselu téměř bratrské vazby: významná část různých deklarácí, dokumentů či sdělení je společným dílem COMECE a CEC a téměř všech aktivit COMECE se účastní CEC a naopak.

7. 3. 3. Analýza postoje COMECE

V případě analýzy COMECE je třeba reflektovat několik zvláštností. Zatímco papežové se k evropské integraci vyjadřovali v obecném duchu, COMECE je z hlediska podávání informací velmi byrokratizovanou a technickou, obvykle se tak setkáme s popisnými dokumenty o rozvoji evropské integrace, u nichž bychom často ani nepoznali, že byly vytvořeny konfesní institucí. U papežství tedy problém spočíval v přílišné obecnosti, v případě COMECE je naopak problémem přílišná techničnost a specifičnost. To ostatně vyplývá z účelu COMECE jako orgánu římskokatolické církve pro praktickou spolupráci s evropskými institucemi. COMECE tak v první řadě přináší popis toho, co se v integračním procesu děje, jazyk je tedy spíše deskriptivním než normativním. Z obrovského záběru dokumentů, zpráv a vyjádření COMECE tak vybíráme pouze ty, které nám mohou pomoci nastínit postoj k evropské integraci jako takové a k jejímu rozvoji. Nevěnujeme pozornost obsáhlým zprávám o jednotném trhu, zemědělské politice, rozvojové a humanitární pomoci atd. V našem zorném poli nejsou ani tematické zprávy o boji proti terorismu, geneticky modifikovaných potravinách či stavu lidských práv ve světě. Není tedy důležité jaký má COMECE postoj ke globálnímu oteplování, ale jak se dívá na integrační projekt jako takový a jeho budoucnost. Neaspírujeme na sepsání vývoje COMECE ve smyslu toho, kdy se k čemu vyjádřila či jaký dokument a zprávu vydala (případně co bylo tématem jednotlivých setkání a jednání s unijními institucemi, viz výše), nýbrž se pokoušíme zařadit COMECE na naši škálu vztahu k evropské integraci.

COMECE klade na prvním místě důraz na existenci společného evropského zájmu, jemuž se národní zájmy musí podřídít. Kardinál Reinhard Marx při svém zvolení do čela COMECE roku 2012 prohlásil: „*S ohledem na finanční a hospodářskou krizi, která zasáhla kontinent, pevně věřím, že Evropská unie má schopnosti tuto krizi zvládnout. Globální krize vyžaduje společnou odpověď.*“⁴⁵⁸ Tím byl v podstatě stvrzen kontinuální postoj COMECE, který vždy apeluje na společná řešení a společné zájmy. Cílem EU nemá být smiřovat národní zájmy v duchu mezivládního přístupu, nýbrž vytvářet společný zájem evropský, který zájmy národní postupně zcela nahradí.⁴⁵⁹ Např. v případě řecké dluhové krize COMECE konstatovala: „*Je jisté, že Evropa nenechá Athény na holičkách. Evropská unie musí dosáhnout takové úrovně solidarity, která by*

⁴⁵⁸ *Europeinfos*. Duben 2012, č. 148, s. 9.

⁴⁵⁹ *Truth, Memory, and Solidarity, Keys to Peace and Reconciliation*. Sekretariát COMECE, březen 1999, s. 5.

vyžadovala, aby se zisky bohatých států užily na deficity států chudých.⁴⁶⁰ Státy, které odporují společným řešením (např. Velká Británie) jsou obvykle charakterizovány jako „populistické“ a „nezodpovědné“.⁴⁶¹ Generální sekretář COMECE P. Piotr Mazurkiewicz v jednom interview přirovnal EU k plavidlu, na kterém každý musí plnit svou funkci a podřídit se zájmům celku. „Evropská loď“ vyžaduje jednotný směr i vedení.⁴⁶²

COMECE bylo rovněž v tomto duchu dlouhodobým kritikem práva veta v Radě ministrů, a to i v otázkách SZBP či vnitra a justice: „Hlavní překážkou rozvoje je legislativní dilema. Ty státy, které se rozhodly podpořit společný prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, si vytvořily rovněž politickou firewall, zvanou princip jednomyslnosti. Tento princip je v praxi právem veta, které umožňuje každému státu zničit jakýkoliv kompromis, který by zcela nevyhovoval jeho národním zájmům.“⁴⁶³ Typickou ukázkou důrazu na společné zájmy je vztah k euru. Již při zavedení společné měny COMECE konstatovalo, že význam eura není v první řadě ekonomický, nýbrž politický. Monetární unie měla dle vyjádření COMECE podnítit integraci v dalších hospodářských sektorech (např. vyšší míra koordinace národních fiskálních politik), pro konferenci nebyl význam eura jako měny v ekonomickém slova smyslu vůbec relevantním.⁴⁶⁴ Měnová unie se stala symbolem prohlubování evropské integrace: „Přijde doba, kdy národní symboly na rubu euromincí zmizí a budou nahrazeny jednotným evropským symbolem.“⁴⁶⁵ V době hospodářské krize pak COMECE odmítá odstranění eura právě s ohledem na jeho politický rozměr. Setkáváme se tak s totožnou situací jako v případě Pia XII., i pokud mohou být některé politiky nevýhodné či vadně nastavené, mají symbolický význam a je třeba v nich pokračovat.

Z hlediska dalšího rozvoje je zcela otevřeně podporován federalistický model EU: „Evropa se musí směle posunout k federaci v ekonomické a hospodářské oblasti, což jinými slovy znamená federaci v rovině politické.“⁴⁶⁶ Sdělení a stanoviska COMECE pravidelně apelují na překonání národního uspořádání, žádoucí je nejen vznik nadnárodních evropských politických stran nebo zájmových skupin, ale i jednotné evropské občanské společnosti. Patrná je velmi silná podpora pro nárůst exekutivních

⁴⁶⁰ *Europeinfos*. Červenec – Srpen 2011, č. 140, s. 3.

⁴⁶¹ *Europeinfos*. Leden 2012, č. 145, s. 4.

⁴⁶² *Euroinfos*. Červenec – Srpen 2012, č. 151, s. 1.

⁴⁶³ *Joint Submission to the Working Group No X. of the European Convention on the Area of Freedom, Security and Justice*. Sekretariát COMECE, říjen 2002, s. 2.

⁴⁶⁴ *A Stable Monetary Union: Hope for a Europe of Solidarity*. Sekretariát COMECE, prosinec 2000, s. 7.

⁴⁶⁵ *European Monetary Union. Reflections of COMECE*. Sekretariát COMECE 2002, s. 4.

⁴⁶⁶ *Europeinfos*. Červenec – Srpen 2011, č. 140, s. 3.

pravomocí EK.⁴⁶⁷ COMECE opakovaně zdůrazňuje, že poválečná integrace od počátku směřovala k politické a ekonomické jednotě Evropy na základě federálních institucí.⁴⁶⁸ Důraz na prohlubování a posilování evropských institucí je znatelný rovněž při vyjednávání finančních perspektiv EU, kdy COMECE tradičně požaduje alokovat co nejvíce zdrojů pro evropskou úroveň. Výjimkou nejsou ani časté výzvy k tomu, aby se členské státy vzdaly práva na svou zahraniční politiku a podrobily se v této oblasti jednotné strategii EU. Současná hospodářská krize je nahlížena coby mimořádná příležitost, kdy EU může iniciovat vznik evropské ekonomické vlády a následně politické federace. COMECE připodobnilo současnou krizi ke klíčové transformaci mezinárodně politického systému v duchu konečného zániku vestfálského systému národních států.⁴⁶⁹ Možnost či snahu renacionalizovat některé unijní politiky označilo COMECE za největší hrozbu evropskému projektu: „*Základem evropské integrace je nezvratnost jednotlivých kroků, je tedy třeba zajistit, aby nebylo možno nastolit regresivní vývoj.*“⁴⁷⁰

Federalismus COMECE se neomezuje pouze na Evropu. V pravidelně vydávaných zprávách o globálním vládnutí (od r. 2001, pozn. P. Ž.) je zmiňována nevyhnutelnost doplnění rostoucí ekonomické interdependence vytvořením politické a ekonomické autority. Ta sice nemá nahradit EU, nicméně nic se již nehovoří o tom, že by EU neměla nahradit státy. To je naopak viděno jako nanejvýš žádoucí.⁴⁷¹ Podobná zpráva z roku 2002 hovoří zcela otevřeně o tom, že národní stát je zcela překonaný, zastaralý a v globálním světě nemá význam.⁴⁷² V duchu výše uvedeného podporuje COMECE export EU jako modelu regionální spolupráce pro další oblasti světa: „*Ve světě charakterizovaném rostoucí interdependencí je Evropská unie jedinečným a přesvědčivým příkladem nadnárodní a multilaterální spolupráce.*“⁴⁷³

Naopak se příliš neseťkáme s podporou pro rozšiřování. COMECE velmi entuziasticky uvítalo rozšíření z roku 2004 jako akt znovusjednocení Evropy a často

⁴⁶⁷ *Europeinfos*. Červenec – Srpen 2011, č. 140, s. 7.

⁴⁶⁸ *European Community of Solidarity and Responsibility. A Statement of the COMECE Bishops on the EU Treaty Objective of a Competitive Social Market Economy*. Sekretariát COMECE, říjen 2011, s. 25.

⁴⁶⁹ *Economic and Political Causes of Debt Crisis in Europe*. Sekretariát COMECE, říjen 2011, s. 1–2.

⁴⁷⁰ *European Monetary Union. Reflections of COMECE*. Sekretariát COMECE 2002, s. 2.

⁴⁷¹ *Global Governance 1: Our Responsibility to Make Globalisation An Opportunity for All*. Sekretariát COMECE, 2001, s. 9–11.

⁴⁷² *Global Governance 2: Our Responsibility to Make Globalisation An Opportunity for All*. Sekretariát COMECE, 2002, s. 4.

⁴⁷³ *Global Governance 1: Our Responsibility to Make Globalisation An Opportunity for All*. Sekretariát COMECE, 2001, s. 5.

připomínalo výroky Jana Pavla II. o dvou plicích Evropy či evropeizaci EU samotné.⁴⁷⁴ Zmínky o dalším rozšíření po roce 2004 jsou však více než sporadické. Důraz je kladen výslovně na konsolidaci projektu ve smyslu cesty k federaci. V souvislosti s rozšířením je pak zajímavé, že COMECE na rozdíl od papežství, které kladlo důraz na hrozbu EU jako akcelérátora sekularizace, tuto dimenzi vůbec nereflektuje. Naopak rozšíření je viděno jako jistý typ hrozby vůči EU, kdy COMECE apeluje na to, aby rostoucí počet zemí neohrozil jednotu a akceschopnost unijních institucí.

V souvislosti s rozšířením a sekularizací je pak poměrně zvláštní prohlášení dlouholetého předsedy COMECE biskupa Adrianuse van Luyna, který konstatoval, že zatímco sekularizace postupuje hlavně na úrovni členských států, evropské instituce jsou naopak k církvi přátelské a spolupracují s ní. Právě EU tak v konečném důsledku může zvrátit sekularizaci Evropy.⁴⁷⁵ Toto tvrzení je přinejmenším naivní, a to nejen s odkazem na uvažování papežů o Evropě, ale i s ohledem na příčiny sporu mezi Svatým stolicí a EU (viz následující kapitola). Dalším zarážejícím tvrzením COMECE je pasáž z dokumentu o bioetické problematice, kde se tvrdí: „*Etické otázky se na úrovni Evropského společenství objevují a v žádném případě je nelze nechat pouze na členských státech.*“⁴⁷⁶ Přitom Svatý stolec opakovaně klade důraz na princip subsidiarity v morálních a etických otázkách a zcela odmítá aktivitu EU v této oblasti.

Jazyk, užívaný COMECE, je výsostně federalistický a háklivý na jakoukoliv kritiku vůči EU. Po summitu USA a EU roku 2011 věnovaly *Europeinfos* celý článek kritice prezidenta Baracka Obamy za to, že EU zmínil v promluvě po boku jiných mezinárodních organizací: „*Evropská unie rozhodně není mezinárodní organizací, kterou by šlo s uvedenými srovnávat... Je politováníhodné, že takové polovičaté prohlášení se objeví na tak vysoké úrovni.*“⁴⁷⁷ Jakékoliv politické subjekty, mající vůči EU kritický postoj, jsou označeny za populistické ohrožení demokracie a občanské společnosti.⁴⁷⁸ V duchu federalismu se COMECE ostře vymezuje proti mezivládnímu

⁴⁷⁴ Např. *Building a Spiritual Bridge of Unity Between Peoples*. Sekretariát COMECE, 1997, s. 3. Případně *Hope, Trust and Solidarity*. Sekretariát COMECE, prosinec 2002, s. 6.

⁴⁷⁵ *Promluva biskupa Adrianuse van Luyna, předsedy COMECE, u příležitosti 30. výročí vzniku COMECE. Pronesena dne 24. listopadu 2010*. Online: <http://www.comece.org/site/en/activities/events/comece30thanniversary> (22. 8. 2012)

⁴⁷⁶ *Contribution of Secretariat of the Commission of the Bishop's Conferences of the European Community concerning the Communication from the Commission Towards a Strategic Vision of Life Sciences and Biotechnology: Consultation Document*. Sekretariát COMECE, listopad 2001, s. 2.

⁴⁷⁷ *Europeinfos*. Leden 2011, č. 134, s. 5.

⁴⁷⁸ SPECIALE, Alessandro: *Only a Europe of Values can get us out of the crisis*. Interview s tiskovou mluvčí COMECE Johannou Touzel. La Stampa: Vatican Insider, 12. září 2011. Online:

přístupu vůči integraci, který je ztotožněn s nacionalismem, populismem a válkou: „Mezivládní přístup svým důrazem na národní zájmy vede k paralýze, nacionalismu a populismu, tedy k jevům, kterými je poznamenána historie.“⁴⁷⁹ Mezivládní přístup je dokonce označován za zradu myšlenek zakladatelů evropského projektu: „S tím jak se integrace rozvíjela a společenství získávalo nové kompetence, vznikl mezivládní přístup k evropské integraci, a to jako alternativa k původnímu záměru Otců zakladatelů.“⁴⁸⁰ V duchu výše uvedeného je výrazně negativně hodnocen též nacionalismus: „Integrace není hnána ekonomickým či nacionálním egoismem, ale snahou odmítnout toto barbarství.“⁴⁸¹ Přičemž jako forma nacionalismu je hodnocena i neochota podílet se na společných řešeních v době krize: „Nacionalismus může opět ohrozit výtěžky evropského integračního procesu. Může dojít k renacionalizaci a nedostatku solidarity mezi členskými státy.“⁴⁸²

Jazyk COMECE je často podobný „eurospeaku“ unijních institucí, každá evropská iniciativa je apriorně přijímána, při uvedení agendy Evropa 2020 COMECE konstatovalo: „Doufáme, že odpovědní lidé na vysokých postech v církvi a politických kruzích, které podporují katolickou sociální nauku, dají svou plnou konstruktivní podporu pro dosažení těchto cílů.“⁴⁸³ COMECE také uvítalo i iniciativu komisařky Viviane Reddingové na vytvoření systému kvót pro ženy ve vedeních velkých evropských firem.⁴⁸⁴ Ne zcela korektní bývají interpretace postojů Jana Pavla II. či Benedikta XVI. k evropské integraci, autoři v listu *EuroInfos* mluví o zcela nekritické podpoře papežů pro EU. Federalismus je rovněž doložitelný v tom, že platforma COMECE i její časopis slouží k publikování myšlenek federalistů (často jsou uveřejňovány texty Jacquese Delorse či Hermanna van Rompuye). Evropské sjednocení je mnohdy idylicky charakterizováno jako „krok na cestě k humanitě“, „politická unie“,⁴⁸⁵ „revoluce“, „symbol naděje“, „zásadní obrat v dějinách“, „naděje pro

<http://vaticaninsider.lastampa.it/en/homepage/news/detail/articolo/europa-europe-chiesa-church-iglesia-10648/> (22. 8. 2012)

⁴⁷⁹ *A Europe of values: the Ethical Dimension of the European Union*. Sekretariát COMECE, březen 2007, s. 13.

⁴⁸⁰ *A Europe of values: the Ethical Dimension of the European Union*. Sekretariát COMECE, březen 2007, s. 13.

⁴⁸¹ *The Evolution of the European Union and the Responsibility of Catholics*. Sekretariát COMECE, 2005, s. 20.

⁴⁸² Plenární zasedání COMECE, podzim 2012. Promluva biskupa Adrianuse van Luyna. Online:

<http://www.comece.org/site/en/activities/plenaryassemblies/2012> (12. 8. 2012).

⁴⁸³ *Europeinfos*. Duben 2011, č. 137, s. 5–8.

⁴⁸⁴ *Europeinfos*. Květen 2012, č. 149, s. 2.

⁴⁸⁵ *On the Route to Santiago*. Sekretariát COMECE, 2004, s. 1.

budoucnost“.⁴⁸⁶ Až komicky působí výzva COMECE z roku 2007, aby média neinformovala o EU v kritickém, nýbrž pozitivním duchu, a tak vytvářela u občanů sjednocující se Evropy hrdost a smysl pro evropskou identitu.⁴⁸⁷

Jistým paradoxem je, že v případě COMECE se téměř nesetkáme s filosofickými a historickými úvahami o křesťanských základech Evropy, které obvykle dominují v myšlení jednotlivých papežů. Křesťanské kořeny Evropy jsou obvykle zmíněny v dokumentech většího rozsahu o evropské integraci, vydávaných jednou za několik let, v tradiční agendě COMECE však spíše absentují.⁴⁸⁸ Dokument o odpovědnosti katolíků vůči EU tak mluví o náboženských fundamentech EU: „*Evropská unie je privilegovaným dědicem křesťanské tradice Evropy. Nelze si nevšimnout shody mezi katolickou sociální naukou a směřováním Evropské unie.*“ V tomto duchu je EU dokonce charakterizována jako vyvrcholení křesťanské tradice kontinentu.⁴⁸⁹ Křesťanské kořeny Evropy se rovněž pravidelně objevují v listech, které COMECE publikuje od roku 1984 u příležitosti voleb do EP. V porovnání s výroky papežů je však téma znatelně opomíjeno, což na druhé straně může být způsobeno právě tím, že Svatý stolec vytváří obecný rámec evropské politiky, zatímco úloha COMECE spočívá v technické stránce vztahu k EU.

Pro COMECE je rovněž typický latentní antiamerikanismus a nedůvěra k USA. COMECE se několikrát ztotožnilo s evropským pojetím boje proti terorismu, které klade důraz na multilateralismus, posilování role OSN a nevojenské prostředky. Samotný terorismus vnímá jako problém chudých. P. Frank Turner, SJ, v *Europeinfos* psal v souvislosti s 11. zářím o tom, že nešťastná smrt 3 000 lidí následně rozpoutala peklo v podobě Američany vedených válek.⁴⁹⁰ Obdobný je postoj COMECE k palestinskému konfliktu. Nejvhodnějšího mediačního aktéra reprezentuje právě EU, zatímco USA jsou pojímány jako strana v konfliktu přímo angažovaná.⁴⁹¹ Samotná zpráva COMECE o prevenci konfliktů v mezinárodních vztazích je de facto kritikou amerického způsobu vedení válek a geopolitického unilateralismu. Jako hlavní nástroje

⁴⁸⁶ *A Europe of values: the Ethical Dimension of the European Union*. Sekretariát COMECE, březen 2007, s. 7.

⁴⁸⁷ *A Europe of values: the Ethical Dimension of the European Union*. Sekretariát COMECE, březen 2007, s. 24.

⁴⁸⁸ Např. *A Europe of values*, 2007, *Common Values: the Living Source of European Project*, 2006, *The Evolution of European Union and the Responsibility of Catholics*, 2005.

⁴⁸⁹ *The Evolution of the European Union and the Responsibility of Catholics*. Sekretariát COMECE, 2005, s. 15.

⁴⁹⁰ *Europeinfos*. Říjen 2011, č. 142, s. 1.

⁴⁹¹ *Global Governance 6: Our Responsibility to Make Globalisation An Opportunity for All*. Sekretariát COMECE, 2006, s. 4.

boje proti konfliktům vidí COMECE sociální spravedlnost a ekologickou udržitelnost.⁴⁹² V kontextu války v Iráku byly rovněž latinskoamerické státy (u příležitosti summitu EU–Latinská Amerika) přímo nabádány k tomu, aby nepodporovaly americké unilaterální kroky: „*Doufáme, že si státy Latinské Ameriky uvědomí význam společné koordinace, multilateralismu a hledání konsenzuálních řešení, v protikladu k některým mocným státům, které usilují pouze o národní zájmy a prosazují unilaterální řešení.*“⁴⁹³ COMECE se také kloní na stranu EU, pokud jde o přístup vůči tzv. darebáckým státům (Kuba, KLDR, Irán aj.), kdy preferuje evropský přístup dialogu, angažovanosti a jednání, namísto sankcí, izolace a nátlaku.⁴⁹⁴ V souvislosti se vznikem Konventu pro ústavní smlouvu COMECE přímo deklarovalo, že EU musí prostřednictvím jednotné zahraniční politiky exportovat evropský pohled na řešení sporů do světa.⁴⁹⁵ Zde je třeba uvést, že pokud jde o pojetí mezinárodním vztahů, stojí rovněž Svatý stolec mnohem blíže evropskému multilateralismu než americkému unilateralismu.

Důležité však není pouze to, co COMECE říká, ale také to, co neříká či o čem zcela mlčí. V následující kapitole budou rozpracovány jednotlivé konfliktní body ve vztahu Svatého stolce vůči evropské integraci, zvláštní pozornost bude věnována tomu, jakým způsobem byly jednotlivé události vnímány Svatým stolcem a jak na ně reagovalo COMECE. V praxi totiž COMECE ve svém federalismu zcela mlčí k věcem, které je možné ale i nutné z pohledu církve kritizovat. V prohlášeníh COMECE pak marně hledáme kritiku EU v oblastech rodinných otázek, interrupcí, evropské ústavy, aféry Buttiglione apod. Ve dvou případech lze dokonce doložit kritiku z řad COMECE namířenou na Vatikán v kontextu vztahu k EU. V kapitole o Benediktu XVI. jsme zmínili, že John Coughlan, bývalý tiskový mluvčí COMECE záhy po volbě kardinála Ratzingera papežem reagoval ostře formulovaným článkem o nástupu euroskepticismu na stolec sv. Petra. Druhým případem je obsáhlejší článek P. Franka Turnera, SJ, který je aktivní v Bruselu a pravidelně píše úvodníky do časopisu *Europeinfos* (střídavě píše úvodníky také generální sekretář COMECE P. Mazurkiewicz). Turner v článku reagoval na promluvu Benedikta XVI. k členům COMECE a poslancům EPP z roku

⁴⁹² *Comments of the COMECE Secretariat on the European Union's Contribution to Conflict Prevention.* Sekretariát COMECE, květen 2001, s. 3.

⁴⁹³ *Message to the European Union – Latin America Summit in Mexico, Guadalajara.* Sekretariát COMECE, květen 2004, s. 3.

⁴⁹⁴ *European Bishops Call for a More United EU to Promote Peace.* ZENIT, 4. ledna 2001. Online: <http://www.zenit.org/article-6946?l=english> (22. 8. 2012)

⁴⁹⁵ *Confidence in European Union Hinges on Fidelity to Values, Bishops Say.* ZENIT, 12. června 2001. Online: <http://www.zenit.org/article-3131?l=english> (22. 8. 2012)

2007 (vůči EU velmi kritické). V článku kritizoval papeže za nedostatek citu a pochopení pro unijní problematiku. Odmítl Benediktovu kritiku sekularismu s odkazem na to, že všichni vedoucí představitelé EU jsou křesťané (J. M. Barroso a H. v. Rompuy navíc katolíci).⁴⁹⁶ Papeže poté obvinil z nerespektování sekulární politiky a snahy jednostranně prosadit katolické pojetí Evropy. Dle Turnera je evropská integrace v současné podobě vyjádřením katolické sociální nauky a není legitimní ji kritizovat.⁴⁹⁷ Turner Benediktu XVI. rovněž vytýká nedostatek taktu a citu v kritice práv sexuálních menšin či různých názorových skupin, jejichž vliv musí EU z principu věci brát v potaz. Tento zjevný rozpor bude dále patrný v následující kapitole.

Otázkou je, proč k němu dochází. Roli může hrát systém výběru kandidátů v rámci biskupských konferencí do COMECE. Obvykle je vybrán proevropský kandidát, který unijní problematice rozumí a zabývá se jí. Těžko by mohl být zvolen biskup, který je k EU skeptický a příliš nejeví o evropské otázky zájem. Biskupové COMECE jsou také v rámci svých biskupských konferencí obvykle spjati se sociální problematikou (dobrým příkladem je současný předseda COMECE kardinál Marx). Příčina může vést v samotném statusu COMECE: zatímco Svatý stolec je globální institucí, pro niž je starý kontinent pouze jedním z působišť, COMECE se orientuje výhradně na Evropu a její integraci (bez níž její postrádá smysl, pro kontinentální Evropu navíc existuje celoevropská konference CCEE). Větší míra diplomatičnosti a taktu při vyjadřování může být také způsobena faktem, že pracovníci COMECE jsou v každodenním styku s evropskými institucemi, chápou podstatu lobbingu a nutnosti vyjednávat. Zatímco představitelé Svatého stolce se k evropské integraci vyjadřují spíše zevnějšku a zdůrazňují převážně negativa. Z měsíčníků *Europeinfos* také není těžké odvodit, že zaměstnanci sekretariátu COMECE jsou osobním přesvědčením federalisté a to se samozřejmě promítá i v politice COMECE. Jsou to právě stálí zaměstnanci sekretariátu, kteří zásadním způsobem ovlivňují výstupy COMECE, zatímco biskupové na zasedání COMECE pouze dojíždějí. Ostatně v letech 1993–2008 byl generálním sekretářem COMECE nynější irský biskup Noel Treanor, který sám sebe označil za přesvědčeného federalistu.⁴⁹⁸ Měsíčník je navíc vydáván ve spolupráci s jezuitským řádem, který jak bylo výše uvedeno, stál na počátku katolického zájmu o projekt

⁴⁹⁶ TURNER, Frank: *Catholic Social Teaching and Europe*. New Blackfriars, č. 1044, roč. 2012, s. 232.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 242–244.

⁴⁹⁸ *Opening presentation to the Joint Committee on European Affairs by Bishop Noel Treanor, Representative of the Irish Bishops' Conference to COMECE*. Online: <http://www.irishtimes.com/focus/2009/treanor/index.pdf> (22. 8. 2012)

evropské integrace. V neposlední řadě, spolupráce mezi evropskými institucemi a COMECE je často velmi konkrétní a technická (např. imigrační, azylová politika, náboženská svoboda, připomínkování směrnic, společné semináře apod.), pro generalizující kritiku tak často není ani prostor. Pokud se navíc COMECE dostává do styku s dalšími organizacemi navázanými na EU, musí užívat sekulárně-racionální jazyk a argumenty, které jsou pro nekatolické partnery akceptovatelné.

Odpověď na uvedenou diskrepanci však nemusíme hledat toliko uvnitř římskokatolické církve, ale lze se inspirovat teoretickou koncepcí konstruktivismu. Zatímco Svatý stolec je z pohledu evropských institucí vnějším aktérem, COMECE je aktérem velmi silně angažovaným uvnitř. Základem COMECE je stálý sekretariát se stabilním, federalisticky orientovaným týmem. Tito úředníci působí z pohledu integrace uvnitř, každodenně se pohybují ve strukturách evropských institucí a jsou mnohem více než papežství evropeizováni a socializováni bruselskými strukturami. Aniž by si to uvědomovali, sami začínají přebírat vzorce chování, typické pro evropské instituce. Ztotožňují se s evropskou integrací a přebírají zájmy integrace za své, namísto toho, aby hájili zájmy instituce, která je do Bruselu vyslala (viz výše uvedený list *EuroInfos*, který nepřipouští opoziční či alternativní názory). Jak tvrdí Jeffrey Checkel, ztotožní se se zájmy a identitou nositele socializace, kterým jsou v tomto případě evropské instituce, a přeberou je za své. COMECE tak akceptuje cíle, smysl a hodnoty integrace, které se pro ni stávají jistým stavem normality. Jakoukoliv odchylku pak COMECE chápe jak neracionální a protievropskou.⁴⁹⁹ Z tohoto důvodu nejen státy, ale i zájmové skupiny, po určité době přistoupí ke změně personálního obsazení svého zastoupení u evropských institucí. Pro papeže je rovněž snadnější kritizovat integraci zvnějšku (z Říma), spíše než pro COMECE zevnitř, tedy mířit ji proti těm, se kterými je COMECE každodenně v kontaktu. Potvrzení takové teze by však vyžadovalo hlubší výzkum.

V důsledku výše popsaných jevů dochází k rozdílnému hodnocení integrace ve Vatikánu a Bruselu (COMECE). Oba aktéři užívají rozdílný jazyk a kladou důraz na různé aspekty integračního procesu. Pro Svatý stolec je evropský projekt symbolem krize křesťanských hodnot a nástupem údajného agresivního sekularismu. Pro COMECE jsou primární hospodářské, sociální, lidsko-právní a environmentální aspekty. Je otevřenou otázkou, zda COMECE skutečně vytváří konkurenční pojetí evropské problematiky nebo jde pouze o převedení politiky Svatého stolce do praxe.

⁴⁹⁹ CHECKEL, Jeffrey: *International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework*. International Organization, 59, č. 4, 2005, s. 801–826.

V tomto alternativním pojetí by pak rostoucí kritika posledních dvou papežů vůči integraci byla pouze zdůrazněním dílčích pochybení projektu, ale základní linie vůči ES/EU by zůstala od dob Pia XII. neměnná. COMECE a Svatý stolec by se pak svým způsobem doplňovaly, z Vatikánu by zaznívala ostrá kritika kroků EU v etické a morální oblasti, zatímco COMECE by nadále artikulovalo tradiční katolický federalismus ve vztahu k Evropě. Ostatně Svatý stolec patří mezi vůdčí aktéry, podporující reformu a institucionální posílení OSN, zatímco souběžně ostře kritizuje některé kroky organizace např. v oblasti populačních programů. I v případě platnosti (pravděpodobné) teze o komplementaritě Svatého stolce a COMECE je však faktem, že COMECE je centrem evropského federalismu i v rámci římskokatolické církve obecně.

Souhrnný přehled 1: Aplikace klasických přístupů

Aktér	Taggart/ Szczerbiak I.	Kopecký/ Mudde	Conti/ Verzichelli	Taggart/ Szczerbiak II.	Kaniok
Pius XII.	Měkký euroskept.	Euroskepticismus	Identitární evropeanismus	Nelze zařadit	Evropean.
Jan XXIII.	Nelze zařadit	Euroentuziasmus	Identitární evropeanismus	Nelze zařadit	Evropean.
Pavel VI.	Měkký euroskept.	Euroskepticismus	Identitární evropeanismus	Nelze zařadit	Evropean.
Jan Pavel II.	Měkký euroskept.	Euroskepticismus	Měkký euroskept.	Měkký euroskept./ Nelze zařadit	Eurogov.
Benedikt XVI.	Měkký euroskept.	Euroskepticismus	Měkký euroskept.	Měkký euroskept./ Nelze zařadit	Eurogov.
COMECE	Nemožno zařadit	Euroentuziasmus	Identitární evropeanismus	Nelze zařadit	Evropean.

Souhrnný přehled 2: Aplikace modifikovaného Kaniokova přístupu

	FEDERALISTICKÝ MODEL	MEZIVLÁDNÍ MODEL	MODEL NÁRODNÍCH STÁTŮ
Právně-institucionální kritéria: I. Instrukce	Pius XII. Jan XXIII. Pavel VI. COMECE	Jan Pavel II. Benedikt XVI.	.
Právně-institucionální kritéria: II. Identita	Pius XII. Jan XXIII. Pavel VI. COMECE	Jan Pavel II. Benedikt XVI.	
Právně-institucionální kritéria: III. Zájmy	Pius XII. Jan XXIII. Pavel VI. Jan Pavel II. Benedikt XVI. COMECE		
Právně-institucionální kritéria: IV. Zdroje integrace	Pius XII. (1/2) Jan XXIII. Pavel VI. Jan Pavel II. (1/2) Benedikt XVI. (1/2) COMECE	Pius XII. (1/2) Jan Pavel II. (1/2) Benedikt XVI. (1/2)	
Právně-institucionální kritéria: V. Rozvoj integrace	Pius XII. Jan XXIII. Pavel VI. COMECE	Jan Pavel II. Benedikt XVI.	
Jazyk	Pius XII. Jan XXIII. Pavel VI. COMECE	Jan Pavel II. Benedikt XVI. (1/2)	Benedikt XVI. (1/2)

Vliv sekularizace na postoj papežství a COMECE

Na příkladu vývoje vztahu jednotlivých papežů k evropské integraci jsme demonstrovali, že původní federalistické smýšlení Svatého stolce oslabuje. V následující části práce nastíníme hlavní důvody, které podle nás vedou Svatý stolec k jisté skepsi ohledně evropského projektu. Pozornost bude kladena na sekularizační rozměr aktivity evropských institucí, a zvláště na recepci této aktivity ve vedení římskokatolické církve. Na prvním místě uvádíme evropskou ústavu. Ačkoliv šlo o jednorázovou událost, je dodnes ze strany římskokatolické církve připomínána coby určitá forma odmítnutí křesťanských kořenů jednotné Evropy. Druhým aspektem je aféra Rocco Buttiglione. Také zde konkrétní událost vyvolala nezvykle výraznou vlnu nevole ze strany Svatého stolce. Případ je rovněž příkladem údajného agresivního sekularismu, který je chápán jako naprostá absence náboženství ve veřejném prostoru. Třetím rozměrem je etická problematika. Tento faktor je dlouhodobější povahy a představuje klíčové výtky Svatého stolce na adresu unijních institucí v oblasti interrupcí, manželské problematiky a bioetiky. Čtvrtá konfliktní oblast reprezentuje příklady církví kritizovaného sekularismu z prostředí unijních institucí. Poslední faktor je rovněž obecný, ale tentokrát se týká změn v církvi samotné, které jsou spojeny s globalizací a internacionalizací doposud stále silně evropské instituce. Všechny zmíněné aspekty zásadním způsobem ovlivňují rostoucí kritiku římskokatolické církve vůči EU a právě jejich prostřednictvím jsou pochopitelné některé výtky Jana Pavla II. či Benedikta XVI. Uvedené jevy rovněž mohou sloužit jako základ pro predikování postoje církve vůči integraci v delší perspektivě.

8. 1. Faktor 1: aféra „evropská ústava“

Papež Jan Pavel II. ideu evropské ústavy od počátku podporoval a ke vzniku dokumentu sám vyzýval již roku 2000: „*Evropská unie vytvořila systém institucí a pravidel, zaručujících demokracii a vládu práva, nyní přišel čas, aby vznikl dokument, který by popsal fungování evropských institucí jasněji a udělal jej efektivnějším.*“⁵⁰⁰ Ústava měla na jedné straně posílit akceschopnost EU, papež roku 2002 při promluvě o roli náboženství při sjednocování Evropy zmínil, že plánované rozšíření EU o deset nových členských zemí musí být doprovázeno institucionálními reformami, které

⁵⁰⁰ *Promluva Jana Pavla II. k předsedům parlamentů zemí Evropské unie dne 23. září 2000.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 40, 2000, s. 6.

uchovají unii akceschopnou.⁵⁰¹ Na straně druhé již samotný ústavní dokument musel otevřít otázku evropské identity a jejích základů. Prioritou papeže se přirozeně stalo vnést principy evropských křesťanských kořenů v pojetí Svatého stolce do evropské ústavy. Jan Pavel II. tedy ústavou nejen podporoval, ale sám na přijetí ústavy několikrát apeloval. Opět se však potvrdil princip, typický pro vztah Svatého stolce vůči evropské integraci, papež vítal záměr i obecný rámec, ale kriticky se vyjadřoval ke konkrétnímu provedení.

Jan Pavel II. od počátku požadoval ústavu zřetelně vymezující etické a náboženské principy jednotné Evropy. Nemělo jít pouze o věrnost historické pravdě a snahu ukotvit evropskou identitu i celý integrační projekt v křesťanství, ale také o zpomalení sekularizace kontinentu a unijních institucí.⁵⁰² V lednu 2002 totiž papež konstatoval, že na Konventu: „*dochází k marginalizaci náboženství, které hrálo stěžejní úlohu v genezi evropského humanismu, na něž je Evropa tak hrdá. Je to nespravedlnost a velká chyba. Jasně deklarovat historicky nepopiratelný fakt přece nemá žádný vliv na moderní bezkonfesní stát v Evropě.*“⁵⁰³ Následně spustil Svatý stolec diplomatickou ofenzivu a apely na křesťanské kořeny v ústavě se staly pevnou součástí všech promluv k velvyslancům či organizacím. Německému velvyslanci na podzim 2002 papež řekl: „*V této situaci je naprosto nutný jasný odkaz na Boha a křesťanství v návrhu evropské ústavy, lidé tím uznají již existující kulturní a historickou realitu, která utváří identitu Evropanů.*“⁵⁰⁴ V promluvě k francouzskému diplomatovi stálo, že pokud Francie usiluje o odstranění křesťanských kořenů z ústavního dokumentu, pak lze počítat s tím, že evropská integrace dlouhodobě nemusí uspět.⁵⁰⁵ V promluvě k diplomatům v lednu 2003 papež opět apeloval na nutnost zakotvit v ústavě křesťanské kořeny a nově vyzval i nekatolické církve, aby se do tažení zapojily. Papež také formuloval některé další požadavky do návrhu ústavního textu, zvláště ukotvení náboženské svobody, včetně

⁵⁰¹ *Promluva Jana Pavla II. k Evropskému studijnímu kongresu s tématem vstříc Evropě dne 20. června 2002.* Promluvy Jana Pavla II., 2002. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/index.htm (31. 10. 2012).

⁵⁰² Viz např. WEILER, Joseph: *Un'Europe Cristiana. Un saggio esplorativo.* Milán 2003, 197 s.

⁵⁰³ *Promluva Jana Pavla II. k diplomatickému sboru, akreditovanému u Svatého stolce dne 10. ledna 2002.* AAS 94 (2002): 327–332.

⁵⁰⁴ *Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Spolkové republiky Německo dne 13. září 2002.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 39, 2002, s. 5.

⁵⁰⁵ *Promluva Jana Pavla II. k francouzskému velvyslanci dne 27. června 2002.* L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 27, 2002, s. 4.

jejího institucionálního a společenského rozměru⁵⁰⁶, závazek vést s církvemi a náboženskými společnostmi strukturovaný a pravidelný dialog ze strany evropských institucí, a v neposlední řadě garanci právního postavení církví na národní úrovni (tyto požadavky posléze přebraly všechny národní biskupské konference a katolické organizace, ačkoliv s nimi pracovalo i COMECE, poprvé se objevily v rámci vyjádření italské biskupské konference, čímž je zjevný jejich původ).⁵⁰⁷ Konkrétní návrhy byly projevem snahy o obranný mechanismus, jenž měl za cíl zabránit evropské legislativě či orgánům EU zasahovat do vztahu státu a církve v jednotlivých členských státech.⁵⁰⁸ Tyto požadavky se poté staly opět součástí mnoha promluv Jana Pavla II. k jednotlivým diplomatům v průběhu celého roku.⁵⁰⁹

Důraz na křesťanské kořeny se stal i součástí všech pastoračních cest papeže po Evropě, zvláště roku 2003. Demokracie a lidská práva, zdůrazňoval Jan Pavel II. v květnu 2003 ve Španělsku, mohou být uchovány toliko prostřednictvím ukotvení v nerelativistických transcendentálních základech, které představují právě křesťanské hodnoty.⁵¹⁰ V červnu navštívil papež Chorvatsko, kde mluvil o nutnosti co nejrychlejšího vstupu země do EU, a souběžně vyzval Chorvatsko k zapojení se do obrany křesťanského dědictví Evropy na půdě evropských institucí. V podobném duchu se nesla cesta na Slovensko v září 2003. Všechny evropské cesty sjednocovalo přesvědčení, že evropská integrace není pouze politicko–ekonomickým, nýbrž duchovním a hodnotovým společenstvím se společnými civilizačními kořeny. Papež kriticky komentoval fakt, že návrh ústavy se pod francouzským vlivem odvolává pouze na antiku a osvícenství: „*1500 let mezi Marcem Aureliem a Descartesem je zřejmě dobou barbarství, kterou není hodno ani zmínit.*“ Ačkoliv Svatý stolec poměrně rychle dosáhl mobilizace věřících a na svou stranu získal osm členských států, zanesení pojmu

⁵⁰⁶ Tento požadavek hájil ve vztahu k smlouvám EU již na konci 90. let pod vlivem rostoucí sekularizace Evropy, viz např.: *Promluva Jana Pavla II. k rakouskému velvyslanci dne 10. ledna 1997*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 7, 1997, s. 8.

⁵⁰⁷ *Italian Bishops Ask Mention of Christianity in Euro-Constitution*. ZENIT, 28. 2. 2003. Online: <http://www.zenit.org/article-6668?l=english> (13. 7. 2012)

⁵⁰⁸ *Promluva Jana Pavla II. k diplomatickému sboru, akreditovanému u Svatého stolce dne 13. ledna 2003*. AAS 95 (2003): 321–327.

⁵⁰⁹ Např. *Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Litvy dne 15. května 2003*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 22, 2003, s. 7. *Promluva Jana Pavla II. k velvyslanci Lotyšska dne 15. května 2003*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, č. 21, 2003, s. 3.

⁵¹⁰ *Promluva Jana Pavla II. v Madridu dne 3. května 2003*. Promluvy z návštěvy Jana Pavla II. ve Španělsku v květnu 2003 viz archiv Svatého stolce. Online: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/index.htm (31. 10. 2012)

křesťanství do preambule ústavy nakonec nedosáhl.⁵¹¹ Hořká zkušenost s ústavním dokumentem, který nakonec obsahoval zdánlivě kompromisní, avšak nedostatečnou formulaci, dále komplikovala vztah Svatého stolce k evropské integraci. Z pohledu církve tak návrhem ústavního dokumentu zvítězila koncepce evropské integrace jako sekulárního projektu, tedy naprostého opaku toho, oč usilovali papežové od Pia XII. do současnosti.

Odmítnutí křesťanských kořenů takřka ihned vyvolalo vlnu kritických reakcí. Kardinál Angelo Sodano, v době Jana Pavla II. státní sekretář Svatého stolce a tedy druhá nejvýznamnější osoba po papeži (státním sekretářem zůstal až do roku 2006, kdy byl nahrazen Tarcisio Bertone) označil text ústavy za „*sekulární hrozbu, která chce popřít křesťanské kořeny Evropy*.“ Podle A. Sodana nešlo o opomenutí či snahu EU být tolerantní, nýbrž o cílené úsilí „*zlikvidovat evropskou křesťanskou identitu*“. Kardinál dokonce zpochybnil doposud samozřejmou podporu římskokatolické církve pro evropský proces: „*Křesťané dobře rozumí povinnosti dávat císaři, co je císařovo, ale stejně tak legitimně požadují, aby císař dával Bohu, co je boží*.“⁵¹²

Mluvčí Svatého stolce Joaquín Navaro-Valls kritizoval zejména Francii a severní křídlo EU, které nejvíce hájily vizi sekulárního textu: „*Státy, které zabránily přijetí křesťanství do ústavy, absolutně nepochopily jak své vlastní dějiny, tak převažující křesťanskou identitu obyvatel Evropy...*“ *L'Osservatore Romano* okomentovalo rozhodnutí Evropského konventu jako „*úmyslné mazání základů evropské integrace*.“⁵¹³ Část biskupů dokonce varovala, že absence křesťanství způsobí právní precedens a evropské instituce tak ve jménu sekularismu začnou omezovat náboženskou svobodu ve veřejném prostoru. Dlouhodobým cílem evropských institucí má totiž údajně být snaha definovat náboženskou svobodu jako právo soukromě vyznávat náboženství dle vlastní volby, avšak bez práva veřejně či institucionálně své náboženství vyjádřit.⁵¹⁴ Na přítomnost údajných protikatolických tendencí v rámci evropské integrace upozornil i

⁵¹¹ Na stranu Svatého stolce se postavily: Itálie, Irsko, Španělsko, Malta, Polsko, Portugalsko, ČR a Slovensko. K hlavním odpůrcům patřily Francie, Velká Británie a Belgie.

⁵¹² *Europe has profound Christian roots which cannot be ignored, says Vatican cardinal*. Catholic News Agency, 17. 11. 2009. Online: http://www.catholicnewsagency.com/news/europe_has_profound_christian_roots_which_cannot_be_ignored_says_vatican_cardinal/ (12. 7. 2012)

⁵¹³ ALLEN, John: *Word from Rome*. 25. 6. 2004. Online: <http://www.nationalcatholicreporter.org/word/word062504.htm> (12. 7. 2012)

⁵¹⁴ *Archbishop of Valencia exhorts Spaniards to vote for a Christian Europe*. Catholic News Agency, 11. 6. 2004. Online: http://www.catholicnewsagency.com/news/archbishop_of_valencia_exhorts_spaniards_to_vote_for_a_christian_europe/ (12. 7. 2012)

vídeňský kardinál Christopher Schönborn: „*Zaryté odmítnutí křesťanských kořenů je způsobeno jistými proudy, které karikují západní sekularismus.*“⁵¹⁵ Některé reakce však směřovaly i jiným směrem. Předseda Pontifikální rady pro mír a spravedlnost kardinál Renato Martino naopak doufal v ústavě získat základní text pro vznik evropské federace, což se zjevně nestalo. EU tak nazval ekonomickým obrem, ale politickým trpaslíkem.⁵¹⁶

Ani ve Vatikánu však nebylo zcela jasné, zda uplatit spíše kritický přístup uvedený výše, nebo přístup diplomatický. Reprezentantem druhého přístupu byl sekretář pro vztahy se státy arcibiskup Giovanni Lajolo, který ústavu označil za „*přijatelný a vítaný kompromis, odkazující na společné principy evropského kulturního, náboženského a humanistického dědictví*“. G. Lajolo již dříve vinil z neúspěchu vnést do ústavy křesťanské kořeny USA, a to v důsledku války v Iráku, kdy by přihlášení se EU ke křesťanským kořenům údajně mělo vyvolat dojem křížové výpravy západního světa proti Islámu.⁵¹⁷ Jan Pavel II. se klonil spíše ke konciliantní reakci, při audienci polského ministerského předsedy Marka Belky v listopadu 2004 prohlásil: „*Věřím, že ač evropská ústava neobsahuje odkaz na křesťanské kořeny a kulturu evropských národů, opravdové hodnoty evangelia, vtisknuté do Evropy předchozími generacemi, budou stále v procesu integrace přítomné.*“⁵¹⁸ Papež tedy tvrdil, že formální uznání křesťanství není třeba, pokud budou křesťanské principy, třeba i anonymně, přítomny v evropské politice. V den slavnostního podpisu ústavního dokumentu v Římě papež v poledne prohlásil: „*Jde o velmi významný počín v budování nové Evropy... jde o důležitý krok na cestě, která je stále dlouhá a stále důležitější.*“⁵¹⁹ Spíše než slova papeže lépe reflektuje postoj Svatého stolce ke konečné podobě ústavy komentář mluvčího Svatého stolce, který ironicky poukázal na fakt, že signatáři podepsali ústavní dokument pod sochou papeže Inocence X. a císaře Konstantina, jenž zahájil obrat

⁵¹⁵ *Cardinal Schonborn says Europe severs its roots by denying Christianity.* Catholic News Agency, 24. června 2004. Online:

http://www.catholicnewsagency.com/news/cardinal_schonborn_says_europe_severs_its_roots_by_denying_christianity/ (12. 7. 2012)

⁵¹⁶ *Convention européenne – les racines chrétiennes de l'Europe.* Promluva kardinála Renata Martina na konferenci o Evropském konventu, 27. 1. 2003. Online:

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_principali-attivita_en.html (12. 7. 2012)

⁵¹⁷ FRANCO, M. – FLAMINI, R.: *c. d.*, s. 162.

⁵¹⁸ *The Family of Europe.* America, 29. 11. 2004. Online:

http://www.americamagazine.org/content/article.cfm?article_id=3890 (12. 7. 2012)

⁵¹⁹ *Comment on the Signing of European Constitutional Treaty.* ZENIT, 31. 10. 2004. Online: <http://www.zenit.org/article-11421?l=english> (12. 7. 2012)

římské říše směrem ke křesťanství. Vyjádřil tím naději papežství, že křesťanské základy mohou být v evropské integraci přítomny i přes jejich absenci v ústavním dokumentu.

Příčiny smířlivého postoje některých církevních představitelů lze vidět do velké míry v úspěšném zakotvení jiného požadavku Svatého stolce, a sice v garanci pravidelného a strukturovaného dialogu evropských institucí s církvemi a náboženskými společnostmi. V případě Svatého stolce se to týkalo zejména vztahu COMECE k evropským institucím. Kardinál A. Sodano již v únoru 2003 shrnul v rozhovoru pro italský *L'Avennire* zmíněné tři hlavní požadavky Svatého stolce ve vztahu k ústavě, a poněkud překvapivě řekl, že křesťanství v textu samotném nepředstavuje hlavní požadavek.⁵²⁰ Svatý stolec od počátku připisoval značný význam článku o spolupráci s církvemi a jak řekl kardinál Renato Martino: „*Nelze pochopit, že Evropská unie vede dialog se zaměstnavateli, odbory, regiony a i dalšími subjekty, ale nevede dialog s církvemi. To je pohrdání náboženským rozměrem člověka.*“⁵²¹ V tomto duchu komentoval ústavu jeden z hlavních diplomatů Svatého stolce, francouzský kardinál Jean-Louis Tauran. Dle jeho mínění je ústava sice v oblastech ochrany lidské důstojnosti a rodiny zcela bezzubá, ale článek o dialogu s církvemi lze považovat za krok vpřed. Spíše než schizofrenní reakce však vycházel postoj Svatého stolce ze snahy o konstruktivní přístup, který zmíní jak kritiku, tak pozitivní rysy nového dokumentu. Ostatně již Jan Pavel II. při setkání s předsedou EK Romanem Prodim u příležitosti osobní audience v říjnu 2004 prohlásil, že i kdyby EU křesťanské dědictví v preambuli nezmínila, na historii to nic nezmění.⁵²²

Z hlediska dalšího vývoje je třeba uvést tehdejší postoj kardinála Ratzingera, předsedy Kongregace pro nauku víry. Ratzinger považoval ústavu za fiasko a jakékoliv zmínky o kompromisu odmítal jako v zásadě naivní. Rozhodnutí Konventu označil za výraz dlouhodobě nepřátelského postoje EU vůči církvi a křesťanství.⁵²³ Specifický byl také vztah kardinála Ratzingera k Chartě základních práv, tedy dokumentu, který se měl

⁵²⁰ 3 *Things the Church Hopes to See in a European Constitution*. ZENIT, 18. 2. 2003. Online: <http://www.zenit.org/article-6569?l=english> (12. 7. 2012)

⁵²¹ *Convention européenne – les racines chrétiennes de l'Europe*. Promluva kardinála Renata Martina na konferenci o Evropském konventu, 27. ledna 2003. Online: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_principali-attivita_en.html (12. 7. 2012)

⁵²² „*No historian can forget*“ *Europe's Christian Legacy, says Pope*. Catholic News Agency, 28. 10. 2004. Online: http://www.catholicnewsagency.com/news/no_historian_can_forget_europes_christian_legacy_says_pope/ (12. 7. 2012)

⁵²³ *Cardinal Ratzinger Commends U. S. Model of Laicism*. ZENIT, 25. 11. 2004. Online: <http://www.zenit.org/article-11630?l=english> (12. 7. 2012)

s ústavou stát právně závazným. Text označil za vágní a bezcenný projev evropské patologie, nereflektující náboženský rozměr člověka ani manželství jako svazek mezi mužem a ženou.⁵²⁴

Zajímavé je také srovnat reakce na pád ústavní smlouvy v referendech v Nizozemí a Francii. Papež Benedikt XVI. se k tomuto tématu nevyjádřil. Naopak ze sekretariátu COMECE zaznívala nebývale ostrá slova. COMECE zpochybnilo vůbec samotnou možnost předložit text k referendu a neúspěch vidělo coby důsledek nesprávné komunikace s občany: „*Je vůbec vhodné dávat takovýto text k referendu? Šlo o text samotný, nebo spíše výsledek špatné komunikace?*“⁵²⁵ Pro značně rozdílný přístup COMECE k integraci srovnajme výše citovaná slova kardinála Ratzingera o Chartě základních práv s vyjádřením COMECE: „*Charta základních práv EU je úžasným výdobytkem. Lidská důstojnost je dána do centra integračního procesu a je přímo inspirována židovsko-křesťanským pojetím člověka.*“⁵²⁶ Domnívat se, že neexistují rozdíly v integrační politice Svatého stolce a COMECE, je tak mylné.

Případ evropské ústavy velmi dobře charakterizuje postoj Svatého stolce k evropské integraci. Na jedné straně je silná podpora, daná evropským humanismem a stále přítomnými křesťanskými principy, které se projevují v evropském multilateralismu, rozvojové politice a řadě dalších oblastí. Na straně druhé je směsice často ostré kritiky, podmíněné sekularizací evropských institucí. Spor o evropskou ústavu je tak symbolickým projevem změny charakteru evropské integrace, Svatý stolec si do velké míry uvědomil, že optimistické promluvy jednotlivých papežů o křesťanských kořenech a identitě evropského integračního projektu byly postupně stále více odtržené od reality a zakládaly se na nepřiměřeném optimismu ve vztahu k vývoji evropské civilizace. V posuzování krizí ve vztahu Svatého stolce k evropské integraci je nutné mít na paměti právě pontifikáty Pia XII., Jana XXIII. a Pavla VI., které velmi pozitivně kvitovaly evropskou integraci, o to větší je pak zklamání z některých rysů integrace v posledních letech.

⁵²⁴ Cardinal Ratzinger Assails European Charter. ZENIT, 3. 9. 2001. Online: <http://www.zenit.org/article-830?l=english> (12. 7. 2012).

⁵²⁵ Tiskové sdělení sekretariátu COMECE, 30. 5. 2005.

⁵²⁶ *The Future of Europe. Political Commitment, Values and Religion.* Sekretariát COMECE, 21. května 2002. Online: <http://www.comece.org/content/site/en/publications/pubsec/index7.html> (12. 7. 2012)

8. 2. Faktor 2: aféra Rocco Buttiglione

Buttiglioneho aféra je již poměrně dobře známá součást historie evropské integrace v souvislosti s formováním Barrosovy komise. Mnohem méně je zřejmé, nakolik aféra ovlivnila postoj Svatého stolce k evropské integraci. Celá aféra, resp. její mediální obraz, lze ve stručnosti charakterizovat takto: součástí Barrosovy první komise se měl stát i italský ministr Rocco Buttiglione, při slyšení ve výborech EP se však proti němu zvedla vlna nevole. Aby Buttiglione umožnil vznik komise, vzdal se po kritice z řad europoslanců postu v navrhované komisi a odstoupil. Hlavní problém představovaly ministroy údajné konzervativní a kontroverzní názory.⁵²⁷ Poslanci Výboru pro občanské svobody, spravedlnost a vnitřní věci se designovaného komisaře tázali, jaký má postoj k manželství a homosexualitě. Buttiglione odpověděl, že manželství je svazkem muže a ženy, cílem manželky je v první řadě starost o rodinu, homosexuální jednání pak označil za hřích. Socialisté, zelení a liberálové v EP označili Buttiglioneho za radikála s kontroverzními názory. Buttiglione však výslovně řekl, že homosexuální jednání považuje za hřích, a hřích je morální kategorií. Buttiglione neprosazoval kriminalizaci homosexuality. Z pohledu církve tedy došlo k odmítnutí kandidáta do komise, a to pouze z důvodu katolického vyznání.

Paradoxně se tak stalo krátce po podpisu ústavního dokumentu a přijetí Charty základních práv. EU tím z pohledu církve demonstrovala, že v náboženských otázkách není neutrální, resp. v duchu antidiskriminace diskriminuje náboženské přesvědčení. Často zaznívaly také názory, interpretující označení homosexuálního jednání za hřích jako porušení Charty základních práv a vyzývaly k trestnímu stíhání dotyčné osoby.⁵²⁸

Reakce Svatého stolce na celou aféru je zásadní pro pochopení měnicího se vztahu papežství vůči integraci. Profesor politologie a filosofie Buttiglione byl blízkým přítelem Jana Pavla II. a kardinála Ratzingera (působil s ním v časopise *Communio*, spoluzaloženém Ratzingerem). S papežem spolupracoval na tvorbě encykliky *Centesimus annus* (1991), o Wojtyłově filosofii napsal studii (*El Pensiero di Karol*

⁵²⁷ Viz např. *Parliament Committee rejects Italian Commissioner*. EU Observer, 11. 10. 2004. Online: <http://euobserver.com/843/17496> (12. 7. 2012). Případně: *Buttiglione crisis: six days to find a solution*. 15. 1. 2004. Online: <http://www.euractiv.com/buttiglione-crisis-days-find-sol-news-212435> (12. 7. 2012). *Press Taxed by Buttiglione affair*. BBC News, 22. 10. 2004. Online: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3945191.stm> (12. 7. 2012)

⁵²⁸ *Vatican Fights for Embattled Politician*. Catholic Herald, 22. 10. 2004. Online: <http://archive.catholicherald.co.uk/article/22nd-october-2004/4/vatican-fights-for-embattled-politician> (12. 7. 2012)

Wojtyła, 1982⁵²⁹), je členem Pontifikální akademie věd, figuroval jako poradce u příležitosti přípravy řady papežských dokumentů a encyklik a je blízkým přítelem papežského životopisce George Weigla a bývalého státního sekretáře kardinála Bertoneho.⁵³⁰ Z pohledu Svatého stolce tak nešlo o pouhé odmítnutí katolického politika, ale o člověka, blízkého Vatikánu, navíc mezinárodně uznávaného intelektuála.

Předseda Pontifikální rady pro mír a spravedlnost kardinál Renato Martino označil v rozhovoru pro agenturu *Reuters* případ Buttiglione za snahu o vytvoření protikatolické „*odporné laicistické inkvizice*“. Dle kardinála představovala dehonestace Buttiglioneho v EP útok na katolickou víru, neboť si poslanci museli uvědomovat existenci vazeb designovaného komisaře na Svatý stolec a papeže. Kardinál prohlásil, že EU již nevyžaduje pouhou nediskriminaci homosexuálů, povinností se stává pozitivní postoj k homosexualitě a právům sexuálních menšin, EU se tak začíná stávat hrozbou pro náboženskou svobodu.⁵³¹ Kardinál Ersilio Tonini z Ravenny charakterizoval aféru za další příklad rostoucí protikatolické orientace EU v duchu nového totalitarismu.⁵³² Veřejné debaty se zúčastnil také tehdejší předseda Kongregace pro nauky víry kardinál Ratzinger, který v rozhovoru pro list *La Repubblica* prohlásil, že v pojetí EU se hodnotová neutralita mění v agresivní sekularismus, aféra Buttiglione mu prezentovala jeden z mnoha případů tohoto nastupujícího despotismu.⁵³³ Na událost nepřímou odkázal i jako papež ve zmíněném projevu ke COMECE u příležitosti 50. výročí, a sice varováním, že převaha radikálního laicismu v evropských institucích vylučuje katolíky z veřejné debaty. Zcela totožně interpretoval případ kardinál Francesco Pompedda, bývalý prefekt Nejvyššího tribunálu apoštolské signatury (tedy nejvyšší soudní instance církve), kardinál odmítnutí Buttiglioneho chápal jako projev strukturálního problému EU, nikoliv nahodilé události.⁵³⁴ Jedna z vůdčích postav

⁵²⁹ Dostupné také v anglickém překladu. BUTTIGLIONE, Rocco: *Karol Wojtyła: The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II*. Eerdmans Publishing 1997, 400 s.

⁵³⁰ Viz např. WEIGEL, G.: *Svědék naděje...*, s. 604 a s. 797. Dále: Pontifikální akademie věd. Seznam členů. Online:

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/own/documents/buttiglione.html (12. 7. 2012)

⁵³¹ *Vatican Condemns EU „inquisition“*. BBC News, 18. 10. 2004. Online:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3754206.stm> (12. 7. 2012)

⁵³² *Inkvizice evropského laicismu. Případ prof. Buttiglioneho, dosavadního italského ministra pro styk s evropskými institucemi*. Radio Vaticana, 24. 10. 2004. Online:

http://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php4?id=2606 (12. 7. 2012)

⁵³³ *Cardinal Ratzinger Warns of „Aggressive Secularism“*. CatholicCulture.org, 2. 12. 2004. Online: <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=6256> (12. 7. 2012)

⁵³⁴ *Devout Catholic Rejected by European Parliament for Top EU job*. Catholic, Family & Human Rights Institute, 5. 11. 2004. Online: <http://www.c-fam.org/fridayfax/volume-7/devout-catholic-rejected-by-european-parliament-for-top-eu-job.html> (12. 7. 2012)

římskokatolické církve v USA arcibiskup Charles Chaput z Denveru označil aféru Buttiglione za státem prosazovaný ateismus, dle Chaputa je spolupráce mezi církví a evropskými institucemi pouze dočasnou fraškou, protože EU nebude brát církev nikdy jako rovnocenného partnera k dialogu.⁵³⁵ Dodejme, že arcibiskup Chaput je ideově zcela ve shodě se skeptickými názory Benedikta XVI. na Evropu.⁵³⁶ V souvislosti s odmítnutím lisabonské smlouvy v Irsku připomněl aféru Buttiglione jako jeden z hlavních důvodů fiaska v referendu i irský primas kardinál Seán Brady.⁵³⁷ Kritická vyjádření přicházela i od řady dalších vysokých představitelů církve.

V návaznosti na aféru uspořádal Svatý stolec spolu s americkou organizací *Acton Institute* seminář s tiskovou konferencí, kde několikrát zaznělo, zda by Svatý stolec neměl ve světle ústavního dokumentu a následné Buttiglioneho aféry zcela přehodnotit podporu pro evropskou integraci jako takovou. Složitý vztah Svatého stolce na konferenci nejlépe charakterizoval sám Buttiglione: „*Pokud je tu někdo, kdo může zanevřít na EU, tak jsem to já. Avšak, je zde jiná Evropa, kterou můžeme budovat? Mohou Itálie či Polsko samy prosadit křesťanské hodnoty? Evropa ve formě EU je ta, kterou nyní máme a s ní musíme pracovat a dělat ji lepší. Největší chybou by bylo přejít do pasivity a nechat volné pole našim nepřátelům.*“⁵³⁸ Tato slova tak velmi dobře vysvětlují postoj Svatého stolce po celé aféře, církve nemůže být spokojena s vývojem integrace, ale neexistuje alternativa a rezignace na evropskou problematiku není řešením. Před odklonem k euroskepticismu varoval rovněž státní sekretář Angelo Sodano, který v interview pro list *La Repubblica* vybídl k rozvaze: „*Nejde o první případ, kdy katolíci, křesťané a mužové církve čelí problémům, nebezpečí izolace a diskriminace... S takovými případy je do budoucna prostě nutno počítat. Život církve za 2000 let čelil vždy problémům a nástrahám.*“⁵³⁹

Zajímavé je srovnat poměrně ostrou reakci Svatého stolce s interpretací aféry optikou COMECE. Zřejmě v důsledku silného federalismu, ostatně COMECE by šlo zjednodušeně označit za federalistickou lobby v rámci římskokatolické církve, bylo

⁵³⁵ *Archbishop Chaput on Liberty and Mission*. 28. 8. 2010. ZENIT. Online: <http://www.zenit.org/rssenglish-30180> (12. 7. 2012)

⁵³⁶ Viz např. ALLEN, John: *Exclusive interview with Archbishop Charles Chaput*. National Catholic Reporter, 19. 6. 2011. Online: <http://ncronline.org/news/people/exclusive-interview-archbishop-charles-chaput> (12. 7. 2012)

⁵³⁷ *Cardinal: Ireland Grateful for EU, But Wary*. 28. 8. 2008, ZENIT. Online: <http://www.zenit.org/article-23491?l=english> (12. 7. 2012)

⁵³⁸ ALLEN, John: *The Word From Rome*. 14. 1. 2005. Online: <http://www.nationalcatholicreporter.org/word/word011405.htm> (12. 7. 2012)

⁵³⁹ *Cardinal Sodano Puts Buttiglione Case in Perspective*. 17. 10. 2004, ZENIT. Online: <http://www.zenit.org/article-11295?l=english> (12. 7. 2012)

vnímání aféry velmi mírné. K Buttiglionemu se vyjádřilo COMECE pouze prostřednictvím krátkého tiskového sdělení, ve kterém se uvádělo: „*Netolerance k osobním názorům pana Buttiglioneho je politováníhodná.*“ Zatímco Svatý stolec jasně celou aféru označil za příklad náboženské diskriminace, COMECE hovořilo pouze o „*osobních názorech*“. COMECE navíc nechápal aféru jako náboženskou diskriminaci: „*Určité politické proudy na evropské i národní úrovni využily proces schvalování komise ke svým vlastním politickým bitvám.*“⁵⁴⁰ V obsáhlém dokumentu COMECE u příležitosti spuštění ratifikačního procesu ústavní smlouvy se dokonce uvádí, aby při referendech voliči nebrali v úvahu některé problémy, které s ústavou nesouvisí, jako byly: „*komplikace při vzniku Barrosovy komise či jednání s Tureckem o vstupu do EU.*“⁵⁴¹

V krátkém sledu po evropské ústavě přinesla aféra Buttiglione další ránu integrační politice Svatého stolce. V očích vedoucích představitelů římskokatolické církve i mezi věřícími (vzhledem k mnoha komentářům v katolickém tisku) vyvolala protievropské nálady. Zvláště pokud zvážíme, že krátce po těchto dvou aférách se stal kardinál Ratzinger v dubnu 2005 nástupcem Jana Pavla II. Přítel kardinála Ratzingera, přední italský katolický novinář a politolog Vittorio Messori v této souvislosti pro list *Il Messaggero* ironicky prohlásil, že politickou korektností řízená EU povoluje diskriminaci pouze v případě tří skupin obyvatelstva: katolíků, kuřáků a lovců zvířat.⁵⁴²

8. 3. Faktor 3: etická problematika

Benedikt XVI. v promluvě k poslancům EPP roku 2006 zdůraznil, že z pohledu římskokatolické církve existují ve vztahu k integraci tři klíčové hodnoty zásadního významu, mající přednost před ostatními: ochrana lidského života od početí do přirozeného skonu, ochrana přirozené rodiny jako svazku muže a ženy a právo rodičů svobodně vzdělávat své děti. Odtud se odvíjejí hlavní střety mezi Svatým stolicem a EU. Vzhledem k silné sekularizaci, zvláště západního křídla EU, je klíčovým apelem papežství důraz na subsidiaritu. Evropské instituce mají respektovat kulturní svýbytnost členských států s důrazem na vlastní přístup k interrupcím, rozvodům, rodinné politice

⁵⁴⁰ Tiskové sdělení sekretariátu COMECE ze dne 27. 10. 2004.

⁵⁴¹ *The Treaty Establishing a Constitution for Europe. Elements for Evaluation.* Sekretariát COMECE, vydáno 11. 3. 2005, s. 19–20. Dostupné online:

<http://www.comece.org/content/site/en/publications/pubsec/index2.html> (12. 7. 2012)

⁵⁴² *Anti-Catholicism has replaced anti-Semitism in Europe, says Messori.* Catholic News Agency, 21. 10. 2004. Online:

http://www.catholicnewsagency.com/news/anticatholicism_has_replaced_antisemitism_in_europe_says_messori/ (12. 7. 2012)

či vztahu k právům sexuálních menšin, a nijak do těchto oblastí nezasahovat.⁵⁴³ EU v oblastech rodinné politiky nedisponuje žádnými formálními kompetencemi a do témat jako jsou interrupce, práva sexuálních menšin či definice rodiny by tedy neměla zasahovat. V praxi se tak ale poměrně často děje. Obvykle jde pouze o výzvy či politické deklarace (např. na půdě OSN či z lavic EP), které nemají právní váhu, ale i tak spoluvytváří obecnou atmosféru a nelze je považovat za zcela irelevantní.

8. 3. 1. Interrupce

Nejstarší kritika Svatého stolce na adresu EU v oblasti etické problematiky cílí proti podpoře pro legalizaci interrupcí a spadá zhruba do období konce 90. let. Na počátku stojí konference OSN o populaci a rozvoji v Káhiře (1994) a o ženách v Pekingu (1995).⁵⁴⁴ Káhirska konference diskutovala růst populace, jeho regulaci a metody plánování rodičovství. Americká administrativa prezidenta Billa Clintona prosazovala mezinárodně uznané právo na potrat jako hlavní prostředek plánování rodiny (pod názvem „sexuální a reprodukční práva“, který následně převzala ve svých dokumentech i EU⁵⁴⁵). Proti tomu se postavil Svatý stolec, který seskupil širokou koalici zejména latinskoamerických a muslimských států a této snaze zabránil. Závěrečný text konference tak odmítl potrat jako prostředek plánování rodiny.⁵⁴⁶ Konference v egyptském hlavním městě je klíčová, poněvadž se na její závěrečnou deklaraci odvolává rozvojová a humanitární politika EU.

Ve vztahu k EU pak byla určující konference v Pekingu (1995) o právech žen. Delegaci Svatého stolce vedla americká profesorka z harvardské univerzity Mary Ann Glendon, osobně vybraná Janem Pavlem II. Reprezentace EU na konferenci prosazovala několik z pohledu papežství problematických principů: potrat se měl stát součástí nově definovaných sexuálních a reprodukčních práv a rodina měla být

⁵⁴³ *Promluva arcibiskupa Giovanni Lajolo, sekretáře pro vztahy se státy, k Radě Evropy dne 17. května 2005.*

⁵⁴⁴ Viz např. ABDULLAH, Yasmin: *Church or State? Holy See at UN Conferences*. *Columbia Law Review*, č. 7, 1996, s. 1835–1875. Studie je kvalitní, ale poměrně tendenčně protikatolická, což snižuje její vědeckou hodnotu.

⁵⁴⁵ Tzv. sexuální a reprodukční práva v pojetí EU vychází z definice káhirske konference OSN z roku 1994 a pekingské konference OSN z roku 1995 a nezahrnují právo na potrat. Příslušná směrnice o rozvojové pomoci (č. 1567/2003) přímo konstatuje: „*V duchu této směrnice se nesmí dávat podpora sterilizacím či potratům, nebo testovat antikoncepční metody v rozvojových státech.*“ Evropský soudní dvůr, Evropská komise i předsednické státy opakovaně deklarovaly, že problematika potratů není v gesci EU. Roku 2007 Evropská komise sdělila: „*Evropská komise nezaujímá žádný vztah k potratům, protože zde neexistuje příslušná unijní legislativa.*“

⁵⁴⁶ WEIGEL, George: *What Really Happened at Cairo?* *First Things*, č. 2, 1995. Online: <http://www.firstthings.com/article/2008/08/002-what-really-happened-at-cairo-11> (12. 7. 2012)

definována ve „*všech jejích formách*“ (tedy i ve formě neheterosexuální). Členské státy EU zastupovala společná delegace pod vedením Christiany Alberdi. Svatý stolec opět mobilizoval veřejné mínění v členských státech EU a unijní delegace musela na své požadavky rezignovat.⁵⁴⁷ Tiskový mluvčí Svatého stolce Joaquín Navaro-Valls dokonce obvinil EU ze snahy o dekonstrukci Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948. EU se dle Navaro-Vallse pokoušela o odstranění zmínek o lidské důstojnosti, vymazání klasického pojetí rodiny a pojmu mateřství a usilovala o omezení náboženské svobody a práv rodičů vzdělávat své děti dle vlastního přesvědčení.⁵⁴⁸ Záběr pekinské konference byl podstatně širší a třecích ploch existovalo mnohem více. V krátké rekapitulaci jsme se však zaměřili zejména na specifický střet EU se Svatým stolicem. Konference v Pekingu z výše uvedených důvodů představuje hlavní zdroj nedůvěry Svatého stolce vůči evropské integraci, pokud jde o interrupce a rodinnou problematiku.

Ostré odsudky Svatého stolce na adresu evropské integrace v této oblasti jsou tak pravidelnou součástí vztahu římskokatolické církve k EU. Na podzim 2001 Svatý stolec kritizoval EU za snahu prosadit v OSN sexuální a reprodukční práva, včetně interrupce jako součásti boje proti chudobě. Svatý stolec získal podporu Bushovy administrativy a EU od záměru ustoupila.⁵⁴⁹ V červenci 2002 vydali předseda Pontifikální rady pro rodinu kardinál Alfonzo López Trujillo a místopředseda Pontifikální akademie pro život biskup Elio Sgreccia obsáhlý článek v *L'Osservatore Romano*, který komplexně zkritizoval EU. Šlo o bezprostřední reakci na jednu z mnoha deklarací EP, která vyzývala k univerzálnímu přístupu k interrupci. Vyjma klasické kritiky interrupcí v duchu encykliky *Evangelium vitae*⁵⁵⁰ autoři nařkli EU ze snahy uvalit „*novou morálku na Evropu*“ a rozšířit údajný morální úpadek i na nové demokracie střední a východní Evropy.⁵⁵¹ Svatý stolec obvinil EP z překročení své pravomoci a odkázal na to, že etické oblasti stále patří do pravomoci národních států.

⁵⁴⁷ GLENDON, Mary Ann: *What happened at Beijing?* First Things, č. 1, 1996. Online: <http://www.firstthings.com/article/2007/09/005-what-happened-at-beijing-35> (12. 7. 2012)

⁵⁴⁸ SJØRUP, Lene: *Negotiating Ethics: The Holy See and the Fourth World Conference on Women, Beijing 1995*. Feminist Theology, č. 1, 1997, s. 90–91.

⁵⁴⁹ *Latin American Delegations at U. N. Promote Abortion*. ZENIT, 2. 9. 2001. Online: <http://www.zenit.org/article-1944?l=english> (12. 7. 2012)

⁵⁵⁰ Klíčová encyklika Jana Pavla II., vymezující postoj církve k ochraně lidského života a důstojnosti v kontextu eutanazie, interrupcí či nemorálnímu nakládání s lidskými embryi pro účely vědeckého výzkumu. Viz *Evangelium vitae. Encyklika Jana Pavla II. o životě, který je nedotknutelným dobrem*. Nakladatelství Zvon, 25. března 1995, Online: <http://www.kebrle.cz/katdocs/EvangeliumVitae.htm> (12. 7. 2012)

⁵⁵¹ *L'Osservatore Romano*, 19. 7. 2002, s. 2. Zmíněná rezoluce viz Evropský parlament. Zpráva výboru pro ženská práva a rovné příležitosti, 6. 6. 2002. Online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-2002-0223+0+DOC+PDF+V0//EN> (12. 7. 2012)

Dle COMECE byla deklarace právně bezvýznamná a pouze zbytečně posílila odpor vůči EU v kandidátských státech.⁵⁵² Za zmínku stojí také fakt, že parlamentní rezoluce mluvila o „katastrofálních následcích Bushovy politiky.“ George W. Bush po svém nástupu na post prezidenta totiž zrušil financování potratů na půdě OSN z peněz amerických daňových poplatníků, značný finanční výpadek pak musely pokrýt právě státy EU. V obecné rovině byly vztahy mezi Svatým stolicem a USA za Bushovy vlády velmi přátelské, ač došlo ke konfliktu o irácké tažení, v etických tématech měla církev v USA silného spojence, a to často právě v rétorických konfliktech s EU.⁵⁵³

Problematika potratů se promítá také do vnější politiky EU. Svatý stolec často kritizuje snahu unie podmínit humanitární a rozvojovou pomoc legalizací potratů v zemi příjemce. Za zmínku stojí aféra z roku 2007, kdy EU podmínila pokračování materiální pomoci Nikaragui dekriminací potratů, zástupce EK v zemi prohlásil, že: „EU vnímá otázku potratů jako úzce spojenou s rozvojem a ženskými právy, EU současně odmítá jakoukoliv formu kriminalizace potratů a očekává změnu zákona.“ Svatý stolec a COMECE protestovaly u EK s argumentem, že otázka potratu nespadá do kompetence unijních orgánů a tedy ani nesmí být součástí externích politik. Evropské instituce následně v otázce ustoupily, ačkoliv OSN a další organizace v nátlaku neustály.⁵⁵⁴ Na celé záležitosti lze vidět, jak je apel Svatého stolce na zachování principu subsidiarity klíčový, potrat je přitom ilegální i na Maltě, v Polsku či Irsku, tedy členských zemích EU. Přitom tehdejší komisař pro rozšíření Günter Verheugen před východním rozšířením osobně ujistil maltského arcibiskupa Josepha Merciecu, že EU je v otázce potratů naprosto pasivní a nemá zájem se na tomto poli jakkoliv angažovat.⁵⁵⁵ Nigérijský kardinál Francis Arinze, dlouholetý pracovník římské kurie a poradce Jana Pavla II., označil materiální pomoc Africe za dvojsečnou zbraň, protože slouží EU

⁵⁵² *Pro-abortion report ok'd by European parliament.* ZENIT, 3. 7. 2002. Online: <http://www.zenit.org/article-4830?l=english> (21. 7. 2012)

⁵⁵³ Což se změnilo nástupem Obamovy administrativy, která obnovila propotratové financování přes fondy OSN.

⁵⁵⁴ K aféře např.: *European Union increases pressure on Nicaragua to legalize abortion.* Catholic News Agency, 7. 2. 2007. Online:

http://www.catholicnewsagency.com/news/european_union_increases_pressure_on_nicaragua_to_legalize_abortion/ (12. 7. 2012). *European foreign affairs minister says aid to Nicaragua only come with changing of abortion law.* Catholic News Agency, 27. 6. 2007. Online:

http://www.catholicnewsagency.com/news/european_foreign_affairs_minister_says_aid_to_nicaragua_will_only_come_with_changing_of_abortion_law/ (12. 7. 2012). *EU and UN continue to threaten Nicaragua with loss of funds if abortion is not legalized.* Catholic News Agency, 29. 6. 2007. Online: http://www.catholicnewsagency.com/news/eu_and_un_continue_to_threaten_nicaragua_with_loss_of_funds_if_abortion_it_does_not_legalize_abortion/ (12. 7. 2012)

⁵⁵⁵ *EU Commissioner promises Malta EU won't push abortion ever.* LifeSiteNews, 23. 10. 2002. Online: <http://www.lifesitenews.com/news/archive/ldn/2002/oct/02102302> (21. 7. 2012)

k aplikaci principů evropské rodinné politiky, včetně antikoncepce a potratů, do naprosto rozdílného sociálního a náboženského prostředí. Africké státy, ač s těmito principy nesouhlasí, nemají často jinou možnost než z ekonomických důvodů ustoupit.⁵⁵⁶

Slovních výpadů Svatého stolce vůči EU v oblasti potratů lze nalézt nepřeborné množství. Zvláště vyostřená situace panovala na jaře 2012, kdy nevládní organizace *European Dignity Watch* zveřejnila obsáhlou zprávu s názvem *Funding of Abortion through EU Development Aid* a obvinila EK z financování velkých propotratových organizací (zvláště International Planned Parenthood Federation) pod rouškou rozvojové pomoci.⁵⁵⁷ I COMECE se např. dlouhodobě soustředí na to, aby EU přestala v oficiálních dokumentech užívat termín „*sexuální a reprodukční práva*“, ten je totiž eufemisticky užíván všemi propotratovými organizacemi a vytváří dojem, že i EU právo na potrat do konceptu zahrnuje, ačkoliv to není pravda.⁵⁵⁸

Zhruba od konce 90. let probíhá latentní konflikt mezi Svatým stolicí a EU, zvláště na půdě OSN, kde se EU pokouší reformovat obsah sexuálních a reprodukčních práv ve prospěch potratu. Druhou linií je pak EP, který několikrát za rok vydá deklaraci, žádající definovat potrat jako základní lidské právo. Jde o důsledek převahy socialistů, liberálů a zelených. Římskokatolická církev následně vystoupí s ostrou kritikou a celý proces se pravidelně opakuje. Msgre Michel Schooyans, profesor Lováňské univerzity a člen několika pontifikálních akademií, se tak táže: „*Proč je dobré, aby se Evropa vyjadřovala jednotným hlasem, když hodnota, kterou nabízí světu, je hodnotou zřeknutí se svých základních principů?*“⁵⁵⁹ Nelze sice říci, že by EU prosazovala potraty ve vlastních členských zemích, avšak na půdě OSN a ve vnější politice není propotratová agenda výjimkou, ačkoliv do kompetencí EU nespadá.

⁵⁵⁶ *We Must Not Impose Family Policies on Africa, Says Cardinal Arinze*. ZENIT, 19. 2. 2003. Online: <http://www.zenit.org/article-6585?l=english> (12. 7. 2012). *Aid Must Not Wound Africa's Dignity, says Cardinal Arinze*. ZENIT, 12. 9. 2003. Online: <http://www.zenit.org/article-8144?l=english> (12. 7. 2012)

⁵⁵⁷ *The Funding of Abortion Through EU Development Aid. An Analysis of EU's Sexual and Reproductive Health Policy*. European Dignity Watch, 2012, 40 s. Online: http://www.europeandignitywatch.org/fileadmin/user_upload/PDF/Day_to_Day_diverse/Funding_of_Abortion_Through_EU_Development_Aid_full_version.pdf (12. 7. 2012)

⁵⁵⁸ *Science & Ethics 2*. Sekretariát COMECE 2012, s. 6–7.

⁵⁵⁹ SCHOOPYANS, Michel: *The Gospel Confronting the World Disorder*. Catholic Central Verein Central 1999, s. 110. Zajímavé je zmínit, že ke zmíněné publikaci napsal velmi doporučující předmluvu tehdejší předseda Kongregace pro nauku víry kardinál J. Ratzinger.

8. 3. 2. Manželství

Druhým bodem papežovy promluvy k poslancům EPP byla ochrana tradičního modelu rodiny, založeného na svazku jednoho muže a jedné ženy. Definice rodiny představuje palčivý konfliktní bod ve vztahu Svatého stolce k EU. Scénář je velmi podobný potratové problematice, EU formálně nemá v dané oblasti žádnou pravomoc, ale v praxi se z evropských institucí často ozývají hlasy na podporu práv sexuálních menšin, zvláště ve snaze prosadit různé formy homosexuálního soužití. Na rozdíl od potratů tento tlak míří nejen na státy mimo EU, ale obzvláště na členské země, které tento status homosexuálním svazkům nepřiznávají. Z pohledu Svatého stolce jde opět o porušování principu subsidiarity.

EU je bezesporu institucí, která se v pozitivním slova smyslu angažuje v boji za dekriminizaci homosexuality, a to nejen ve světě (např. Uganda 2009–2010), ale i v Evropě, součástí předstupních jednání bylo např. úspěšné odstranění kriminalizace homosexuality v Rumunsku.⁵⁶⁰ Tato snaha je však prvkem evropského principu nediskriminace na základě sexuální orientace, zatímco EU tedy formálně má právo usilovat o dekriminizaci homosexuality ve světě a odstraňování diskriminačních opatření vůči homosexuálům v rámci členských států, nemá právo rozhodovat o rodinné politice a tedy vměšovat se do sféry legalizace registrovaných partnerství či adopcí dětí homosexuálními páry.⁵⁶¹ Jinými slovy z pohledu EU není absence možnosti uzavřít registrované partnerství porušením lidských ani jiných práv.

Klíčovým aktérem v podpoře práv sexuálních menšin je zvláště EP. Stejně jako pravidelně vydává propotratové rezoluce, publikuje rovněž rezoluce proti homofobii. Příkladem budiž rezoluce EP z 18. ledna 2006. Evropští poslanci pod termín homofobie zahrnuli i náboženská přesvědčení, která odpírají homosexuálům jejich práva, a jejím projevem je i definování manželství jako svazku muže a ženy např. v ústavě členské země. Rezoluce vyzvala všechny členské státy, které tak dosud neučinily, aby legalizovaly registrovaná partnerství.⁵⁶² Stejně jako v případě potratů jsou rezoluce proti homofobii pravidelnou součástí provenience EP.⁵⁶³ Kardinál Camillo Ruini, tehdy

⁵⁶⁰ MCREA, Ronan: *Religion and Public Order of the European Union*. Oxford University Press 2010, s. 200–205.

⁵⁶¹ MCREA, Ronan: *Limits on Religion in Liberal Democratic Polity: Christianity and Islam in the Public Order of the European Union*. London School of Economics, Working Paper č. 18, 2007, 45 s.

⁵⁶² *Rezoluce Evropského parlamentu o homofobii*. Evropský parlament, 18. 1. 2006. Online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0018+0+DOC+XML+V0//EN> (12. 7. 2012)

⁵⁶³ Viz např. totožná rezoluce z 21. 5. 2012. Online:

generální vikář Benedikta XVI. pro římskou diecézi (do r. 2008), označil zmíněnou rezoluci z roku 2006 za „*porušení principu subsidiarity, národních a kulturních tradic, její obsah odporuje antropologické pravdě o člověku*“, rezoluce dle kardinála měla za cíl označit jakéhokoli odpůrce homosexuálních manželství za homofoba a tím jej zdiskreditovat.⁵⁶⁴ V obdobném duchu probíhá s železnou pravidelností podobná slovní přestřelka po každé rezoluci EP s tématem homofobie či rovnoprávnosti.⁵⁶⁵ Na jednu výtku papeže dokonce reagovala levice v EP neúspěšným návrhem Daniela Cohna-Bendita, který měl odsoudit Svatý stolec a papeže za vměšování se do vnitřních záležitostí suverénních států v oblasti rodinného práva. Katolické učení o nerozlučitelnosti manželství či homosexuálním jednání bylo v textu označeno za diskriminaci menšin a odsouzeno.⁵⁶⁶

Výpady proti Svatému stolci a římskokatolické církvi z pléna EP nejsou výjimkou. Podle sekretáře Svatého stolce pro vztahy se státy arcibiskupa Dominique Mambertiho čelil Svatý stolec jen v roce 2006 třiceti útokům z EP. Všechny souvisely s etickými a rodinnými tématy.⁵⁶⁷ Slovy kardinála Pétera Erdö (tehdy předsedy CCEE) si tak: „*Většina katolíků naprosto přirozeně spojuje Evropskou unii s popřením křesťanských hodnot, s eutanázií (v tomto směru je však EU prozatím naprosto pasivní) a institucionální krizí manželství.*“⁵⁶⁸ Obdobně jako v případě potratů, i zde není z pohledu římskokatolické církve příhodné, aby se zvyšovaly pravomoci EP. Socialisté, komunisté, zelení i liberálové se v EP shodují, že EU by měla aktivně vstoupit do otázky registrovaných partnerství a prosadit je v jednotlivých členských státech. Ostatně

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P7-RC-2012-0234&language=EN> (12. 7. 2012)

⁵⁶⁴ *Italian Bishops join in condemning EU resolution on homophobia.* Catholic News Agency, 25. 5. 2006. Online:

http://www.catholicnewsagency.com/news/italian_bishops_join_in_condemning_eu_resolution_on_homophobia/ (12. 7. 2012)

⁵⁶⁵ Viz např. *Usnesení Evropského parlamentu o rovnoprávnosti žen a mužů v Evropské unii.* Přijato 13. 3. 2012. Online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0069+0+DOC+XML+V0//CS> (12. 7. 2012). To v článku 7. kritizuje fakt, že řada států EU uplatňuje diskriminační a restriktivní pojetí pojmu rodina. Vyzývá k tomu, aby v celé Evropě byl pojem rodina rozšířen i na homosexuální svazky. Reakce Svatého stolce viz *Rezoluce Evropského parlamentu napadá pojem rodiny.* Radio Vaticana, 15. 3. 2012. Online: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=16086> (12. 7. 2012)

⁵⁶⁶ *Europarlamentarians Assail Papal Address on Divorce.* ZENIT, 20. 2. 2002. Online: <http://www.zenit.org/article-3734?l=english> (12. 8. 2012)

⁵⁶⁷ *Vatican Lists Its Concerns about Europe.* ZENIT, 26. 3. 2007. Online: <http://www.zenit.org/article-19254?l=english> (12. 7. 2012)

⁵⁶⁸ *Hungarian Faithful Fear to Enter a Europe Without Christianity.* ZENIT, 28. 11. 2003. Online: <http://www.zenit.org/article-8811?l=english> (12. 7. 2012)

v tomto duchu jsou psány zmíněné rezoluce, které interpretují absenci možnosti takové partnerství uzavřít jako projev homofobie ze strany členských států.

Přístup COMECE je mírně odlišný. Zatímco Svatý stolec obvykle rezoluce ostře odsoudí, COMECE na dané rezoluce nereaguje a místo toho pravidelně vydává zprávy definující žádoucí roli EU v rodinné politice. Ve shodě se Svatým stolcem COMECE naprosto odmítá, aby EU jako taková formulovala zásady rodinné politiky. Tisková mluvčí COMECE řekla v jednom rozhovoru pro *Radio Vaticana*: „*Již víme, že Evropská unie je zcela nekompetentní v otázce potratů a manželství, na straně druhé je vysoce kompetentní v sociálních a ekonomických otázkách.*“⁵⁶⁹ Dle COMECE by tak unie měla v rodinné politice využívat sociálních a ekonomických nástrojů, které má ve své gesci. Tedy např. podporovat takový sociální systém, který umožní matce zůstat doma s dítětem, dotovat programy pro bydlení mladých rodin, přispívat na manželské poradenství a tím snižovat rozvodovost apod. Zvláštní ovšem je, že žádný z koncepčních dokumentů COMECE (ani obsáhlé zprávy z roku 2004 a 2007) o rodině neupozorňuje na odlišné pojetí rodiny mezi dokumenty EU a římskokatolickou církví. Pozornost je spíše věnována takovým oblastem, jako jsou např. škodlivé dopady počítačových her na rodinný život apod.⁵⁷⁰ Ani pravidelný list COMECE *Europeinfos* na různé deklarace EP v oblasti potratů či manželství zpravidla nereaguje. Jediným náznakem, který je snad možno vyložit v tomto smyslu, je dokument COMECE o antidiskriminační legislativě, který v závěru varuje před tím, aby: „*Uznání existence principu nediskriminace automaticky znamenalo negaci dalších práv, zvláště svobody vyznání či projevu, a nesmí tedy mít povahu přímo a vždy vynutitelného individuálního práva.*“⁵⁷¹ Nutno však dodat, že všechny dokumenty COMECE trvají na principu subsidiarity a uchování národních rodinných politik. I v této oblasti je však patrný rozdíl mezi přístupem Svatého stolce a COMECE, druhé jmenované je mnohem více prointegrační a je méně ochotno EU kritizovat. Zmíněné výstupy COMECE ignoruje a nekomentuje. Soustředí se spíše na pozitivní rozměr politiky, kterou by EU měla provádět.

Problematika manželství, rodinné politiky a práv sexuálních menšin je druhým konfliktním bodem mezi římskokatolickou církví a unijními institucemi. Základním

⁵⁶⁹ *Evropští biskupové k evropským volbám*. Radio Vaticana, 5. 6. 2009. Online:

http://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php4?id=11346 (12. 7. 2012)

⁵⁷⁰ Viz *A Family Strategy for the European Union. An Encouragement to make Family an EU priority*. Sekretariát COMECE 2004, 35 s. Dále: *Proposal for Strategy of the European Union for the Support of Marriage and Family*. Sekretariát COMECE, 2007, 45 s.

⁵⁷¹ *Developing Fair Non-Discrimination EU Legislation*. Sekretariát COMECE 2010, s. 41.

postojem římskokatolické církve v oblasti rodinné politiky je důraz na princip subsidiarity, ani federalistická COMECE není ochotna přistoupit ke komunitarizaci politiky v této oblasti. Jakkoliv je další vývoj evropské integrace podporován, rodinné záležitosti musí zůstat v kompetenci národních států. Tento důraz přitom nebyl dříve v papežské rétorice tak patrný, ale objevuje se až od 90. let, kdy se EU začíná k problematice potratů a manželství vyjadřovat. Mohli bychom říci, že jde o obrannou reakci církve na rostoucí sekularizaci evropských institucí. Právě v tomto kontextu je nutno chápat výzvy Jana Pavla II. a Benedikta XVI., které apelují na uchování národní kultury a tradic v případě nových členských států.

V tomto kontextu je také nutno vnímat podporou Svatého stolce pro maďarskou ústavu (2012), v podstatě jde o projev téhož boje o subsidiaritu. Benedikt XVI. ocenil ukotvení ochrany života a rodiny (a Svatý stolec ústavní text pozitivně kvitoval), zatímco křesťansko-demokratická komisařka Viviane Reding označila ústavu za neevropskou a interrupci za lidské právo.⁵⁷² Ačkoliv EU kritizuje ústavu za možné omezení demokracie, z pohledu církve jde o zástupný problém, kterým evropské instituce maskují svůj odpor vůči příliš jasně deklarovaným křesťanským hodnotám textu.⁵⁷³ Jak jsme tedy uvedli výše, EU nemá nástroje k přímému prosazování registrovaného partnerství či adopcí pro stejnopohlavní páry, ale rezoluce EP opakovaně však podobný dojem vytváří. Arcibiskup Joseph Naumann, specialista americké biskupské konference pro rodinné otázky, k tomu dodal: „*Manželství je nejvíce ohroženo v Evropě. Zvláště Evropská unie se systematicky snaží lobovat u všech národních vlád, aby opustily tradiční pojetí a definici manželství. Evropská unie tak podporuje vznik kultury, která je tradičnímu manželství zcela nepřátelská, a to jak v praktické rovině, tak v rovině právní.*“⁵⁷⁴

8. 3. 3. Bioetika

Třetí oblast etických sporů se týká problematiky biotechnologií, tedy např. klonování, umělého oplodnění, výzkumu kmenových buněk, genetického inženýrství,

⁵⁷² *Hungary Makes Waves With New Constitution*. ZENIT, 6. 4. 2012. Online: <http://www.zenit.org/rssenglish-34591> (12. 7. 2012)

⁵⁷³ MUDRA, Josef: *Příliš pro rodinu, příliš pro život? Maďarsko pod palbou Evropské unie*. Res Claritas Monitor, 25. 3. 2012, s. 11–12. K vyjádření maďarského episkopátu viz: SZÉKELY, János: *Křesťanské hodnoty trnem v oku*. Res Claritas Monitor, 12. února 2012, s. 8. Dále: *Christian Renaissance in Hungary*. National Catholic Register, 13. 4. 2012. Online: <http://www.ncregister.com/site/article/christian-renaissance-in-hungary/> (12. 7. 2012)

⁵⁷⁴ *Archbishop Naumann on Benedict XVI. and Family*. ZENIT, 11. 6. 2006. Online: <http://www.zenit.org/article-16287?l=english> (12. 7. 2012)

xenotransplantací apod. Ve vztahu k EU se jedná o nejméně konfliktní oblast, což je zapříčiněno dvěma aspekty. Samotná římskokatolická církev si postoj k těmto vědeckým novinkám postupně ujasňuje, některé metody umělého oplodnění odmítá, jiné zase za určitých podmínek akceptuje. Rovněž v oblasti výzkumu kmenových buněk nelze rozhodně generalizovat a např. ve vztahu ke GMO potravinám je Svatý stolec příznivě nakloněn, zatímco biskupské konference globálního jihu jej kritizují.⁵⁷⁵ Druhý důvod je prozaičtější, zřejmě přichází doba, kdy bude římskokatolická církev v etických otázkách postupně nacházet spojení spíše na levici politického spektra, např. v oblasti klonování či genetiky má římskokatolická církev mnohem blíže k socialistům, zeleným či Greenpeace, než k tradiční pravici.

Svatý stolec s ohledem na výše uvedené EU za řadu kroků dokonce veřejně podpořil. V promluvě k diplomatickému sboru, akreditovanému u Svatého stolce, Benedikt XVI. v lednu 2012 ocenil rozhodnutí ESD: „*V kontextu otevřenosti k životu musím s uspokojením připomenout nedávné rozhodnutí Evropského soudního dvora, které zakazuje přijímat patenty, které předpokládají získávání kmenových buněk pomocí destrukce embryí.*“⁵⁷⁶ Svatý stolec rovněž opakovaně ocenil fakt, že EU je jedním z hlavních aktérů, kteří prosazují globální zákaz klonování lidských bytostí. Pozoruhodné je, že tyto iniciativy jsou v EP zpravidla iniciovány socialistickými a zelenými poslanci.⁵⁷⁷ COMECE dokonce označila EU v oblasti bioetiky za globálně nejzodpovědnějšího aktéra a zvláště ocenila roli, kterou na tomto poli hrají rezoluce EP.⁵⁷⁸ Zvláštní je, že pokud se postoj EU shoduje s učením římskokatolické církve, Svatý stolec ani COMECE žádné apely na nutnost dodržovat subsidiaritu nevznáší. Pokud by tak EU hypoteticky prosazovala zákaz potratů, Svatý stolec by se velmi pravděpodobně na subsidiaritu liberálního Nizozemí či Belgie příliš neohlížel.

Výjimkou z výše uvedeného pravidla o shodě Svatého stolce s EU v oblasti nových bioetických otázek je problematika financování výzkumu kmenových buněk. Římskokatolická církev odsuzuje typ výzkumu kmenových buněk, při kterém dochází

⁵⁷⁵ Viz skvělou práci Johna Allena, zvláště kapitoly i biotechnologiích: ALLEN, John: *The Future Church: How Ten Trends are Revolutionizing the Catholic Church*. Doubleday Religion 2009, s. 217–256.

⁵⁷⁶ *Promluva Benedikta XVI. k diplomatickému sboru u Svatého stolce dne 9. ledna 2012.*

⁵⁷⁷ Např. *European Parliament Wants Total Ban on Human Cloning*. ZENIT, 21. 11. 2002. Online: <http://www.zenit.org/article-5889?l=english> (12. 7. 2012). *European Union Seeks Public Input on Biotechnology*. ZENIT, 14. 9. 2001. Online: <http://www.zenit.org/article-2372?l=english> (12. 7. 2012)

⁵⁷⁸ *Bioethics in the European Union*. Sekretariát COMECE 2009, s. 71.

k likvidaci lidských embryí (ten je ovšem z finančních důvodů nejčastějším).⁵⁷⁹ EU sice nemá právo rozhodnout, zda tento typ výzkumu povolit či ne (v některých členských státech je ilegální), z evropských peněz však financuje vědecké granty prostřednictvím tzv. rámcových programů. Spor se týkal sedmého rámcového programu (2007–2013), do něhož byla zařazena i možnost financování výzkumu kmenových buněk prostřednictvím destrukce embryí. COMECE deklarovalo základní postoj církve: „Z našeho hlediska vyžaduje princip subsidiarity, aby rozhodnutí o finanční podpoře výzkumu, který má řadu morálních otázek, činily jednotlivé členské státy bez vměšování Evropské unie. Rozhodnutí pak může vycházet z náboženské, historické a kulturní tradice konkrétního státu.“⁵⁸⁰ Svatý stolec následně kritizoval EU, že v době klesajících výdajů na vědu a výzkum vynakládá cenné prostředky na morálně problematické oblasti bádání. Dle Svatého stolce nemá toto téma být na evropské úrovni vůbec řešeno, vzhledem k jeho morálnímu charakteru. *L'Osservatore Romano* obvinilo EU, že se zapletla „do morálně vysoce pochybného podniku“ a varovalo před instrumentalizací lidského života a nehumánním obchodem s lidskými embryi.⁵⁸¹ V této debatě bylo aktivní i jinak spíše nekritické COMECE, které zmíněné financování kritizuje pravidelně i po jeho schválení.⁵⁸² Otevřenosti otázky nahrává i fakt, že státy jako Polsko, Slovensko, Lotyšsko, Německo, Itálie, Rakousko, Irsko a Malta zmíněný typ financování rovněž odmítají.

Zatímco v klasických etických tématech, jako jsou manželství či interrupce, je vztah Svatého stolce k EU více než kritický, nová etická témata, spojená s biotechnologiemi, prozatím dávají naději na poněkud klidnější soužití. Církev dokonce podpořila některá rozhodnutí evropských institucí, týkající se např. patentování částí lidského těla, embryí či klonování, a jako jediné konfliktní pole se prozatím ukázal být konkrétní typ výzkumu kmenových buněk, resp. jeho financování. Je však otázkou, jak se bude situace vyvíjet do budoucna, ostatně unijní instituce se k těmto tématům začaly vyjadřovat teprve nedávno.

⁵⁷⁹ Viz instrukce Kongregace pro nauku víry *Dignitas Personae*. Kongregace pro nauku víry 2008. Online:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20081208_dignitas-personae_en.html (12. 7. 2012). Také: *Nobelova cena za medicínu objevitelem použití dospělých kmeňových buněk*. Radio Vaticana, 10. 8. 2012. Online: <http://sk.radiovaticana.va/articolo.asp?c=628140> (13. 1. 2013)

⁵⁸⁰ *Europarlament Backs a Ban on Destructive Embryo Research*. ZENIT, 4. 10. 2003. Online: <http://www.zenit.org/article-7027?l=english> (12. 7. 2012)

⁵⁸¹ ALLEN, John: *Word from Rome*. 21. 7. 2006. Online:

<http://www.nationalcatholicreporter.org/word/word072106.htm> (12. 7. 2012)

⁵⁸² *Science & Ethics 1*. Sekretariát COMECE 2008, s. 31.

8. 4. Faktor 4: evropský laicismus

Čtvrtou příčinou měnícího se vztahu církve vůči integraci je specifický typ evropského laicismu. Tohoto faktoru jsme se dotkli již v případě Benedikta XVI., jehož hlavní kritikou vůči Evropě je právě extrémní forma sekularismu. V členských zemích EU existuje řada poloh ve vztahu mezi státem a církví. Na jedné straně sledujeme striktní laické francouzského a belgického typu, vytlačující církve a náboženství z veřejného prostoru. Opačný případ reprezentují státy jako např. Spolková republika Německo, které s církvemi udržují kooperativní vztah a i v německé ústavě je přítomno odvolání se na Boha. Z pohledu římskokatolické církve se EU stále více posouvá směrem k francouzsko-belgické formě vztahu k náboženství. Sekularismus je nahlížen nejen jako svoboda vyznání a přesvědčení, ale jako snaha odstranit náboženství z veřejného prostoru. Náboženskou svobodou se rozumí právo mít soukromé náboženské názory, ty však nesmí přesahovat do veřejné sféry. Náboženská svoboda je redukována na svobodu kultu a zaniká tak její společenský a institucionální rozměr.

EU přes kritiku Benedikta XVI. rozhodně není ve vleku radikálního sekularismu. Již amsterodamská smlouva obsahovala dodatek, garantující respekt k jednotlivým národním uspořádáním ve vztahu státu a církve.⁵⁸³ Lisabonská smlouva zahrnuje článek o strukturovaném a pravidelném dialogu unijních institucí s církvemi, ke kterému skutečně dochází. Je však otázkou, nakolik je tento dialog, popsany v kapitole o COMECE skutečně relevantním. COMECE má zhruba deset stálých zaměstnanců, zatímco v Bruselu je několik desítek tisíc lobbyistů a jen spolková země Bavorsko je v Bruselu zastoupena více jak šedesáti zaměstnanci. Pokud dochází k pravidelným schůzkám mezi představiteli evropských institucí a církví, EU uplatňuje princip naprosté rovnosti. Předseda EP, EK a unijní prezident se totiž nesetkají pouze se zástupci křesťanských církví (CEC a COMECE), judaismu či Islámu, ale jsou zastoupeny skutečně všechny myslitelné skupiny, včetně hinduistů, buddhistů, humanistů, sekularistů a antiklerikálů, kteří jsou taktéž na úrovni EU aktivní. Každý má pak jednoho zástupce a reprezentanti unijních institucí se tak v praxi sejdou např. se třiceti lidmi, z nichž každý reprezentuje svou skupinu. EU tak ignoruje relevantní (poměrnou) hodnotu církví v Evropě a jejich význam pro kolektivní identitu obyvatel, ve všech případech je striktně aplikován princip rovnosti. Je zcela irelevantní, zda má skupina několik stovek milionů členů, či pouze několik tisíc. Takové setkání obvykle

⁵⁸³ *Amsterodamská smlouva. Deklarace č. 11. o statusu církví a nekonfesních organizací.* S. 133. Online: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> (12. 7. 2012)

trvá několik hodin, každý přednese svůj projev a tím jednání končí. Ne nadarmo řekl jeden pracovník, zastupující v Bruselu římskokatolickou církev: „*Pokud jde o náboženské oči, EU již dávno oslepla, ale nikoliv ve smyslu neutrální spravedlnosti, ale ve smyslu zaslepené ignorantky... Krátce řečeno: Přirozeně jsme v EU tolerantní, každý smí hovořit, každý se smí politicky, sexuálně i nábožensky orientovat, jak ho to baví, ale hlavně pokud jde o náboženství, to je třeba praktikovat takovým způsobem, který zabezpečí, že ostatní lidé s ním nebudou konfrontováni.*“⁵⁸⁴ Tento přístup je pak uplatněn ve všech dimenzích vztahu mezi EU a církvemi, kde jsou ateisté, humanisté, katolíci či hinduisté takřkajíc na jedné lodi.

Unijní sekularismus dobře dokládá i Buttiglioneho aféra. Italský politik byl odmítnut právě pro své náboženské přesvědčení, stejně tak nebyl nepopíratelný historický fakt o roli křesťanství v historii Evropy zakomponován do ústavního textu ze strachu, že by tím byl porušen sekulární charakter evropské konstrukce. Jan Pavel II. krátce před svou smrtí kritizoval EU za přebírání francouzského typu vztahu k náboženství.⁵⁸⁵ Jako obzvláště křiklavý příklad evropského laicismu lze uvést spor v Radě ministrů EU nad otázkou, zda odsoudit masivní vlnu protikřesťanského násilí, spojenou s obdobím tzv. arabského probuzení. Evropská ministryně zahraničí Catherine Ashton označila otevřené odsouzení násilí proti křesťanům za diskriminaci. EU by se tím potenciálně ztotožnila s křesťanstvím a diskriminovala jiná náboženství, která by se mohla takovým stanoviskem cítit dotčena. Radou přijatá deklarace poté odsoudila náboženskou perzekuci v obecné rovině, aniž by konkrétně zmínila právě křesťany, kvůli kterým celá diskuze o deklaraci započala.⁵⁸⁶

Tradicí se již staly snahy v rámci EP, zvláště některých skupin socialistů, komunistů a zelených, o odstranění kaple z EP, která zde byla vybudována roku 1999 pro věřící poslance po dohodě mezi Otto von Habsburgem a tehdejším státním sekretářem Svatého stolce Angelem Sodanem. Podle europoslankyně Sophie in 't Veld, která za těmito iniciativami stojí, jde o porušení sekulárního principu integrace.⁵⁸⁷ EP

⁵⁸⁴ DÜCHS, Georg: *Budoucnost náboženského vzdělávání v laicistické Evropě?* Obzory, č. 2, 2005, s. 10–11.

⁵⁸⁵ *Walking the Church-State Tightrope*. ZENIT, 5. 3. 2005. Online: <http://www.zenit.org/article-12427?l=english> (12. 7. 2012)

⁵⁸⁶ Příslušný dokument Rady ministrů zahraničí viz *Concil Conclusions on intolerance, discrimination and violence on the basis of religion or belief*. Rada ministrů, 21. 2. 2011. Online: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/119404.pdf (12. 7. 2012)

⁵⁸⁷ *Secularists Attempt to Ban Catholic Services from European Parliament*. Observation on Intolerance and Discrimination Against Christians in Europe, Únor 2010. Online: http://www.intoleranceagainstchristians.eu/index.php?id=573&user_extmininews_pi1%5Bdetailid%5D=176&cHash=f91e5d47e67560e1004781ccd0d236c6 (12. 7. 2012)

má také tzv. *Platformu pro sekularismus v politice*, jde opět o produkt aliance mezi socialisty, komunisty, zelenými a liberály, kteří dohlíží na to: „*aby náboženství neohrozilo hodnoty a principy, na kterých stojí evropská integrace*“⁵⁸⁸ Platforma pravidelně navrhuje rezoluce, útočící na papeže (za výroky o homosexualitě, antikoncepci, manželství či dokonce nechotě udělovat kněžská svěcení ženám!), snaží se odstranit daňová zvýhodnění pro instituce římskokatolické církve v některých členských státech EU a otevřeně usiluje o vypuštění článku o spolupráci s církvemi z lisabonské smlouvy. Základní tezí platformy je tvrzení, že dialog unijních institucí s církvemi diskriminuje evropské ateisty.

Za poslední případ uveďme vztah EP k tzv. Světovým dnům mládeže, jde o pravidelně pořádanou akci římskokatolické církve, roku 2005 se uskutečnila v Kolíně nad Rýnem a EP se rozhodl na ni přispět zhruba jedním milionem eur, protože dle jeho názoru šlo o akci se silným evropským profilem, prosazující solidaritu a toleranci. Proti rozhodnutí se následně zvedla obrovská vlna odporu a následující evropské setkání roku 2011 v Madridu již EP nepodpořil ani finančně, ani deklaratorně.⁵⁸⁹ Kardinál Marc Quillet, prefekt Kongregace pro biskupy, v této souvislosti dokonce prohlásil, že: „*V Evropě systematicky působí hnutí, které usiluje o vymazání jejich křesťanských kořenů. Ve jménu sekularismu se vyvíjí enormní tlak na relativizaci Bible a její rozpuštění v náboženském pluralismu, mizí tak normativní bod evropské kultury.*“⁵⁹⁰ Dokladem jisté posedlosti římskokatolické církve unijním sekularismem je i aféra italských krucifixů ve školách, o něž se vedl vleklý soudní spor u Evropského soudu pro lidská práva. Itálie zde až po odvolání zvítězila a soud rozhodl ve prospěch krucifixů s tím, že neurážejí ateisty a jsou součástí kolektivní italské identity. Vatikánská média a i někteří kuriální kardinálové si spletli instituce a mylně se domnívali, že o odstranění

⁵⁸⁸ The European Parliament Platform for Secularism in Politics. Online: <http://politicsreligion.eu/mission/> (12. 7. 2012)

⁵⁸⁹ *Vatican's World Youth Day 2005 funded by European Union*. Clerical Whispers, 23. 1. 2012. Online: <http://clericalwhispers.blogspot.cz/2012/01/vaticans-world-youth-day-2005-funded-by.html> (12. 7. 2012). Ke kritickým reakcím z EP viz *Written question by Véronique De Keyser (PSE) to Commission*. Evropský parlament 2005. Online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+P-2005-3143+0+DOC+XML+V0//EN> (12. 7. 2012)

⁵⁹⁰ *Cardinal Quillet Warns Against Bible Crisis*. ZENIT, 8. 2. 2011. Online: <http://www.zenit.org/e-31692> (12. 7. 2012)

krucifixů rozhodl právě ESD, nikoliv Evropský soud pro lidská práva, který s EU nemá nic společného.⁵⁹¹

I COMECE, které je obvykle více než konciliantní, deklarovalo ústy svého generálního sekretáře P. Piotra Mazurkiewiczze v rozhovoru pro italský list *La Stampa*, že zvláště v EP se koncentrují často velmi radikálně laděné protikřesťanské síly, a některé kroky EU skutečně vedou k omezování náboženské svobody. Mazurkiewicz považuje za problematickou např. *Agenturu EU pro lidská práva* se sídlem ve Vídni. Agentura má rovněž dohlížet na respektování náboženské svobody (jako součást lidských práv), ale v praxi se drtivá většina činnosti týká práv sexuálních menšin a sexuálních a reprodukčních práv. Římskokatolická církev je pak přirozeně touto agenturou vnímána negativně.⁵⁹²

Na závěr lze uvést myšlenku milánského arcibiskupa Angela kardinála Scola. Kardinál Scola za hlavní prioritu církve ve vztahu k evropské integraci označil boj za náboženskou svobodu, která je v EU stále více ohrožena. Dle kardinála sice náboženská svoboda je formálně uznávána, v praxi ale není příliš vynucována, a to jak ve vnějších vztazích EU (křesťanské menšiny v muslimských zemích), tak ve vnitřním rozměru (kardinál konkrétně zmínil rezoluce EP, vyzývající členské státy k uznání homosexuálních svazků).⁵⁹³

8. 5. Faktor 5: fenomén světové církve

Podle našeho názoru se dlouhodobě bude ve vztahu k evropské integraci projevovat fenomén, který nazýváme světovou církví. Římskokatolická církev věnovala vždy ve své rétorice primární místo právě Evropě. Křesťanství se sice zrodilo na Blízkém východě, ale Evropa mu dala jeho nejvýraznější historickou realizaci ve formě středověké křesťanské civilizace. Tento zájem o Evropu byl ostatně dobře viditelný u všech papežů od Pia XII. k Benediktu XVI., kteří mluvili o znovusjednocení Evropy a

⁵⁹¹ *Calling a Crusade: Europe's True Foundations*. 12. 11. 2009. Online: <http://www.zenit.org/rssenglish-27528> (12. 7. 2012). *EU Court to Rule on Crucifix in Italian Schools*. CN Catholic News: A service of Church resources, 18. 3. 2011. Online: <http://www.cathnews.com/article.aspx?aeid=25531> (12. 7. 2012)

⁵⁹² „Those who attack Christians in Europe think they are untouchable.“ *La Stampa: Vatican Insider*, 11. 9. 2011. Online:

http://vaticaninsider.lastampa.it/index.php?id=42&L=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=8015&cHash=c92a622583 (12. 7. 2012). Pro velmi negativní vnímání Agentury EU pro lidská práva římskokatolickou církví viz rozhovor s Gudrun Kuglerovou, zakladatelkou Observatory on Intolerance and Discrimination against Christians in Europe, která je poradkyní Agentury EU pro lidská práva. *Základní lidská práva nebo naprostý zmatek?* Res Claritas Monitor, č. 14, 2011, s. 7–8.

⁵⁹³ *Příspěvek milánského arcibiskupa Angela kardinála Scola na konferenci v Krakově, 10. září 2010*. Online: <http://angeloscola.it/english/2010/10/07/the-christian-contribution-to-the-european-integration-process/> (8. 11. 2012)

významu křesťanské civilizace pro evropskou integraci. Papežové druhé poloviny 20. století, jimž jsme se věnovali, byli s Evropou bytostně spjati, často spouvytvářeli evropskou politiku z pozic papežských diplomatů a vysoce postavených členů kurie. Tato vazba mezi Evropou a církví se však pomalu vytrácí.

Římskokatolická církev si vždy nárokovala univerzalitu, ale velmi dlouho představovala instituci eurocentrickou. Od druhé poloviny 20. století se však setkáváme s fenoménem, kdy se katolictví přesunuje z Evropy do mimoevropských oblastí. Neodvratně tak dochází k přetrhnutí vazby mezi církví a Evropou. Zatímco na počátku 20. století žilo mimo Evropu a USA pouze 25% katolíků (z 266 milionů římských katolíků tvořila Evropa a USA více jak 200 milionů), nyní je to téměř 70%. Dnes mezi největšími katolickými zeměmi (Brazílie, Mexiko, USA či Filipíny) nefiguruje žádná z Evropy. Dechristianizace starého kontinentu je téměř neodvratná. Přestože se formálně ke křesťanství stále hlásí většina Evropanů, praktikujících věřících je v řadě států méně než 10%.⁵⁹⁴ Bellocovo slavné *Evropa je vírou a víra je Evropou* si již nemůže nárokovat ani zdánlivou platnost. Také proto Benedikt XVI. mluví o tom, že křesťané budou v Evropě tvořit pouze nepatrnou menšinou populace. Papežova slova nelze chápat jako výčítku, nýbrž realistické zhodnocení situace. Centrum církve se dlouhodobě přesunuje na jižní polokouli a do USA. Zvláště v případě Spojených států je třeba připomenout, že Svatý stolec poměrně dlouho vnímal sjednocující se Evropu jako přirozenou protiváhu protestantské Severní Ameriky. V USA posledních desetiletí se však situace proměňuje a zcela patrně to dokládá prezidentství Ronalda Reagana a George Walkera Bushe. Obě administrativy měly nadstandardně dobré vztahy se Svatým stolicem.

Oslabování přítomnosti křesťanství v Evropě má však nejen symbolické, ale i praktické dopady. Ve Vatikánu se stabilně snižuje počet Evropanů a roste počet mimo-Evropanů. Situace, kdy při volbě Benedikta XVI. měla Itálie více kardinálů než Asie a Afrika dohromady je dlouhodobě neudržitelná. Rovněž nástup neevropského papeže byl pouze otázkou času (jak ostatně prokázala volba papeže Františka). Vedle internacionalizace římské kurie se souběžně internacionalizuje i kolegium kardinálů. A jak jsme viděli napříč textem, neevropští kardinálové se k integraci příliš nevyjadřují, a

⁵⁹⁴ Ke globálnímu pohledu na stav římskokatolické církve např. FROEHLE, Bryan – GAUTIER, Mary: *Global Catholicism: Portrait of a World Church (Catholic Church Today)*. Orbis Books 2002, 287 s. Případně COLEMAN, John: *Making the Connections: Globalization and Catholic Social Thought*. In: COLEMAN John (ed.): *Globalization and Catholic Social Thought. Present Crisis, Future Hope*. Orbis Books 2010, s. 1–27. Přínosná jsou také aktuální vydání ročenky Svatého stolce, viz *Annuario Pontificio 2010*. Vatikán, Libreria Editrice Vaticana 2011, 2 484 s.

pokud ano, vidí EU často optikou vnučování potratů v kontextu rozvojové pomoci a sexuálních a reprodukčních práv. V etických tématech pak budou přibývat zákonitě další spory. Stěží si lze představit, že papež, původem z Afriky či Latinské Ameriky, bude věnovat takový prostor evropské integraci, jak to činily dosavadní osoby na stolci sv. Petra. Ostatně žádný evropský papež druhé poloviny 20. století se také do hloubky nezajímal např. o Afriku či USA, stačí nahlédnout na seznam knih, napsaných kardinálem Ratzingerem, velká část z nich se věnuje právě problematice Evropy. Samozřejmě zde stále bude COMECE, pro něj je evropská integrace smyslem bytí, ale již v době pontifikátu Benedikta XVI. lze sledovat z pozic Svatého stolce stabilní pokles zájmu o Evropu. Tak se jeví i počátky pontifikátu papeže Františka.

Faktor světové církve může být dlouhodobou záležitostí. Domníváme se však, že se zánikem eurocentrického světa a postupným odstřížením církve od Evropy, k němu velmi pravděpodobně dojde a projeví se i ve vztahu k evropské integraci. Nemusí jít nutně pouze o větší kritiku konkrétních kroků unie, ale zcela jistě se projeví větším nezájmem o integraci jako takovou. Ostatně zmíněná internacionalizace kolegia kardinálů i římské kurie je dobře viditelná v ročenkách Svatého stolce (*Annuario Pontificio*).

Pro ilustraci tohoto faktoru lze uvést konkrétní příklad. V práci bylo nastíněno, jak významnou změnu vyvolal nástup slovanské hlavy katolické církve. Nelze samozřejmě vyvozovat implikace pro integrační politiku papeže z jeho národnosti, ale je naprosto zřetelné, že polské kořeny Jana Pavla II. hrály výraznou roli. Co by se však stalo, kdyby jeho předchůdce, Jan Pavel I. (italský kardinál Albino Luciani) nezemřel?⁵⁹⁵ Kardinál Luciani sdílel linii předchozích papežů. Dle Lucianiho měla Evropa tři možnosti: stát se kolonií SSSR, loutkou USA (což lze brát jako potvrzení domněnky o jednotné Evropě jako alternativě k USA a SSSR), nebo se sjednotit. Luciani se domníval, že budoucnost patří v kontextu globalizace tzv. státokontinentům, ke kterým řadil např. USA, SSSR, Čínu, Indii či Austrálii. Nacionalismus považoval za zaostalý anachronismus, který by Evropu uvrhl do situace soupeřících státek v nové éře feudalismu. Z hlediska identity považoval rozvoj evropanství na bázi křesťanství za alternativu k nacionalismu. Druhou hrozbu pro jednotnou Evropu představovalo Lucianimu oslabování křesťanských demokratů (vazba na DC byla typická pro všechny

⁵⁹⁵ Kardinál Albino Luciani jako Jan Pavel I. zemřel po pouhých 33 dnech v úřadu. Náhlá smrt papeže dala vzniknout řadě konspiračních teorií, žádná z nich však nebyla nikdy potvrzena, např. YALLOP, David: *Ve jménu Božím: tajemná smrt třiatřicetidenního papeže Jana Pavla I.* Praha, Knižní klub 1994, 430 s.

italské papeže). Pro ilustraci lze uvést dva Lucianiho citáty: „*Nebude se říkat Francie, ale Evropa... Absurdní politika uplatnění národního veta zapomíná na to, že jen jednotná Evropa může hrát roli v mezinárodních otázkách.*“⁵⁹⁶ Pokud se evropská politika Svatého stolce proměnila nástupem neitalia, co teprve nástupem neevropana. Vztah k evropské integraci je totiž vždy spolupodmíněn zkušeností dané osobnosti a prostředím, ve kterém byla formována, nejde o žádné věroučné dogma.

⁵⁹⁶ Dvě promluvy kardinála Albina Lucianiho o problematice Evropy jsou zařazeny v pramenné edici *I Papi e l'Europa: Documenti*, s. 361–377.

ZÁVĚR

Předložená disertační práce si kladla za cíl analyzovat postoj Svatého stolce k evropské integraci po druhé světové válce, přesněji od pontifikátu Pia XII. do roku 2013. V první části jsme se prostřednictvím typologie pokoušeli odpovědět na hlavní výzkumné otázky, definované v úvodu. Pro tento účel byl výklad rozdělen do kapitol dle jednotlivých pontifikátů a jednotliví papežové zařazeni do předložené typologie. Druhá část textu v kontextu sekularizačního paradigmatu vysvětlila oslabování podpory pro evropskou integraci v případě Jana Pavla II. a Benedikta XVI.

Platnost první hypotézy byla jednoznačně potvrzena pro pontifikáty Pia XII., Jana XXIII., Pavla VI. a COMECE. U Jana Pavla II. a Benedikta XVI. začíná převažovat sekularizační teze (hypotéza č. 2), která osvětluje znatelný posun v uchopení evropské jednoty. Ani jedna z hypotéz však nemůže mít absolutní platnost, identita římskokatolické církve zde bude působit vždy, a jde jen o to, zda v daném pontifikátu převáží pozitivní zhodnocení integrace, založené na kongruenci církevní nauky a principů evropské integrace, nebo zda převáží pozornost věnovaná sekularizaci unijních institucí. Na příkladu posledních dvou analyzovaných pontifikátů lze konstatovat, že pokud došlo k převaze sekularizačního rozměru, promítl se tento jev do pojetí integrace prostřednictvím posunu od federalismu k mezivládní formě spolupráce.

V případě Jana Pavla II. je třeba si povšimnout, že změna postoje k integraci v 80. letech 20. století nemusí nutně souviset se sekularizací samotných evropských institucí (tento fenomén se začíná objevovat až od konce 90. let). V textech polského papeže se totiž vyskytuje častá generalizace, kdy jsou do obecných výtek vůči stavu víry a morálky v Evropě zahrnuty i evropské instituce, ačkoliv ty ještě zdaleka přímý vliv mít nemohly. Změna vztahu k integraci tedy mohla být způsobena sekularizací starého kontinentu obecně, která se však nutně nemusela týkat činnosti institucí ES/EU. Tento typ do jisté míry nespravedlivé generalizace se vyskytuje i u Benedikta XVI., zde jsou však navíc přítomny i explicitní výtky vůči unijním institucím.

Na základě námi předložené typologie lze sumarizovat hlavní aspekty podpory Svatého stolce pro evropský projekt, a současně poukázat na jejich proměnu v čase. Prvním rysem integrační politiky Svatého stolce je federalistický institucionalismus. Svatý stolec se opakovaně vymezil vůči zbožštění národního suverénního státu, papežství striktně odmítalo koncept absolutní suverenity a kladlo důraz na rovnováhu

mezi nadnárodními, národními a lokálními institucemi. Tento rys integrační politiky Svatého stolce je obzvláště patrný v myšlení Pia XII. a Pavla VI. Oba tyto papežové se detailně věnovali institucionální struktuře evropské integrace a opakovaně požadovali rozmělnění státní suverenity ve prospěch nadnárodních a regionálních institucí. Státní suverenita byla chápána jako hlavní příčina dvou světových válek a papežství tak vidělo cestu k mírovému uspořádání v dekonstrukci suverénního státu. S nástupem Jana Pavla II. a posléze Benedikta XVI. však dochází k zásadní proměně tohoto vůdčího faktoru podpory evropské jednoty. V první řadě se papežství přestává k institucionální problematice vyjadřovat. V druhé řadě se můžeme setkat s výtkami vůči nepřiměřené centralizaci evropských institucí, zvláště v souvislosti s rozšiřováním vlivu unijních institucí do morální, etické a rodinné problematiky. Nově je kladen primární důraz na subsidiaritu a ochranu národní kultury a svébytnosti. Zatímco Pius XII. či Pavel VI. apelovali na prosazení federalistického modelu, Jan Pavel II. a Benedikt XVI. zdůrazňují konsenzuálnost jednotlivých kroků a jsou mnohem blíže mezivládnímu přístupu. Federalistický institucionalismus jako klíčový prvek ve vztahu Svatého stolce k integraci tak jednoznačně mizí.

Druhým rysem integrační politiky Svatého stolce je akcent na evropskou identitu. Důraz na evropskou identitu byl po roce 1945 chápán jako snaha sjednotit Evropu po sérii válečných konfliktů, šlo tedy o protiváhu nacionalismu. Jednotná evropská identita evokovala v poválečné zkušenosti odkaz na křesťanskou jednotu středověku. Právě proto byla evropská identita, spojená s křesťanstvím jako sjednocujícím tmelem evropských národů, chápána coby cesta z nenávisli mezi evropskými státy a rovněž jako nástroj reevangelizace kontinentu. V pontifikátech Jana Pavla II. a Benedikta XVI. se lze opět setkat se značnými posuny. Národ již není úhlavním nepřítelem jednotné Evropy, naopak se stále častěji stává nositelem křesťanských hodnot. V důsledku sekularizace evropských institucí se postupně začíná na evropskou identitu pohlížet s nedůvěrou. V jistém smyslu byl obsah poválečné evropské identity (křesťanství) v diskurzu papežů nahrazen novým pojetím, asociovaným se sekularizací kontinentu. S křesťanstvím je pak stále více spojena nikoliv identita evropská, nýbrž národní. Od pontifikátu Jana Pavla II. tak dochází k oddělení evropské identity od evropské integrace. Opět se tak můžeme setkat s posunem od federalistického přístupu k přístupu mezivládnímu. Rétorika posledních papežů připomíná spíše uvažování W. Churchilla, který akceptoval evropskou identitu, ale nevyvozoval z ní implikace pro federální integraci.

Třetím rysem evropské politiky Svatého stolce je důraz na existenci společných evropských zájmů, který do značné míry spoluvychází ze dvou předchozích fenoménů. Zvláště Pius XII. vnímal jednotnou Evropu coby celek, stojící jak proti komunisticko-ateistickému bloku, tak proti americkému protestantismu. Italské pontifikáty kladly důraz na komunitarizaci a společný postup prakticky ve všech oblastech, hospodářstvím počínaje a vojenstvím konče. Zvláště důraz na jednotné externí politiky přetrval dodnes. Pro Pia XII. byla společná vnější politika zárukou obrany před komunismem, pro Jana XXIII. a Pavla VI. pak nástrojem humanitární a rozvojové pomoci a rovněž prvkem mediace mezi nepřátelenými bloky. Jan Pavel II. kladl obzvláště silný důraz na export evropského poválečného modelu do konfliktních oblastí světa. I v době Benedikta XVI. se lze setkat s obrazem Evropy jako jednotného kontinentu se společnými zájmy, zvláště v souvislosti s globalizací.

Čtvrtým pilířem evropské politiky Svatého stolce je akcent na zdroje integrace. V době italských pontifikátů jsme se často setkávali s tvrzením, že integrace je dobrá sama o sobě a od počátku směřuje k federaci. Hlavní legitimizační příčinu integrace představovala jednotná evropská identita, spojená s odporem vůči nacionalismu a zkušeností dvou světových válek. Vedle spíše politické a idealistické motivace zde však vždy figurovaly také pragmatické úvahy. V době Pia XII. to byla obrana západní Evropy před komunismem, od pontifikátu Benedikta XVI. se lze opakovaně setkat s tvrzením, že evropská integrace byla odpovědí na neschopnost národních států dále hájit své zájmy a vystupovat jako relevantní aktéři mezinárodněpolitického systému. Prozatím se zdá, že mezi idealistickou a pragmatickou složkou existuje rovnováha a zvláště Benedikt XVI. hovořil o obou motorech integračního procesu. Co je však důležité, zcela zmizel argument v duchu integrace pro sebe samu. Zatímco italské pontifikáty chápaly jednotlivé integrační kroky jako dobré samy o sobě (poněvadž byly integrační a evropské), Jan Pavel II. a Benedikt XVI. již kladou důraz na praktické přínosy.

Pátý akcent představuje preference Svatého stolce ve prospěch prohlubování integrace. V souvislosti s omezením integrace na západní Evropu a federalistickým přesvědčením Pia XII., Jana XXIII. a Pavla VI. znamenala podpora pro integraci v první řadě podporu pro federalistické prohlubování projektu. S nástupem Jana Pavla II. je nově kladen primární důraz na rozšiřování, a to ve dvou intencích. V první řadě šlo o podporu pro návrat do Evropy v případě států bývalého komunistického bloku. V druhé řadě pak o snahu zvrátit počínající sekularizační procesy na úrovni evropských institucí,

započaté v 90. letech 20. století. Tento trend přetrval i v období pontifikátu Benedikta XVI. Již se nesetkáme s důrazem na prohlubování, ale naopak se silnou podporou pro rozšíření směrem na východ. Přičemž toto rozšíření má zřetelně za cíl (resp. způsob, jakým je komunikováno) zvrátit vnitřní tendenci vývoje EU, směřující k sekularizaci a dechristianizaci.

Šestým rysem evropské politiky Svatého stolce je specifický jazyk, užívaný v souvislosti s podporou pro integraci. Šlo o jazyk enormně oslavný a glorifikační, integrace byla zcela nekriticky vnímána jako spása pro evropský kontinent a posléze i celý svět. Prvotní nadšení z evropské integrace prochází na úrovni rétoriky od 90. let 20. století velmi silným vystřízlivěním. Pokud procházíme texty z posledních let pontifikátu Jana Pavla II. a zvláště pontifikátu Benedikta XVI., jazyk je velmi chladný a ve vztahu k současnému směřování integrace často značně kritický. Svatý stolec se v této dimenzi zjevně posunul od extrémního federalismu k mezivládní a často až euroskeptické rétorice.

Samostatným problémem je integrační politika COMECE. Pokud analyzujeme texty a sdělení této instituce, musíme ve všech ohledech konstatovat extrémní federalismus. Teze uvedené pro Svatý stolec v případě COMECE jednoznačně nemohou platit, COMECE dokonce dle našeho názoru nereflektuje některé negativní kroky EU v oblasti vztahu k náboženství či náboženské svobodě, a to s cílem vyhnout se kritice integrace. V textu jsme nastínili důvody, které mohou zapříčinit rozdílné pohledy na politický vývoj EU mezi COMECE a Svatým stolcem.

S ohledem na přítomnou paralelu k politickým stranám lze uvést, že podobně jako stranické systémy, i papežství se evropeizovalo, a to jak z hlediska rétoriky, tak z pohledu reálných kroků (např. vznik nunciatury či založení COMECE, jež mohou být zvláště ve druhém případě volně brány jako paralely k vytváření nadnárodních politických stran). Jsou zde však patrné tři odlišnosti. Stranické systémy se z hlediska programatiky začínají evropeizovat hlavně na přelomu 80. a 90. let 20. století v souvislosti s posunem integrace směrem k nadnárodnímu paradigmatu. Papežství se naopak evropeizovalo ve své rétorice a cílech již od 50. let, přičemž v případě pontifikátu Pia XII. lze návrhy na poválečné uspořádání kontinentu zaznamenat již před rokem 1945. Druhá odlišnost spočívá v charakteru Svatého stolce, papežství nejen reagovalo na vývoj integrace, ale současně apriori definovalo evropskou jednotu z náboženského hlediska a toto pojetí se pak bezprostředně dotýkalo praktického postoje k jednotlivým aspektům integrace. Ideálním příkladem je způsob, jakým se

promítlo pojetí Evropy dvou tradic Jana Pavla II. do enormního důrazu na rozšíření ES/EU na východ. Za třetí, Robert Ladrech předpokládá, že čím hlubší bude stupeň integrace, tím budou odkazy na integraci v rámci stranických dokumentů kvalitativně detailnější a kvantitativně častější.⁵⁹⁷ V případě Svatého stolce tomu tak není. Tento jev má několik příčin. Značná část integrační politiky přešla na COMECE, kde tento předpoklad zcela nepochybně platí, papežství se naopak zaměřuje výlučně na etické a morální aspekty integrace (viz hodnocení ústavní smlouvy čistě optikou křesťanských kořenů, nikoliv institucionálně-právními faktory), v neposlední řadě je instituce papežství velmi kontinuitní, řada vyjádření starších pontifikátů ve vztahu k integraci jednoduše zůstává v platnosti.

Cílem textu nebylo v žádném případě normativně uvádět, zda by církev v širším slova smyslu měla zaujmout kritičtější postoj vůči EU po vzoru papežství, nebo spíše optimistický po vzoru COMECE. Osobně se však domnívám, že zmíněný model v kontextu kritický Svatý stolec a optimistické COMECE je nastaven účelně. Na straně jedné je na EU z pohledu církve řada faktorů hodna kritizování. Tuto úlohu spolehlivě plní papežství posledních dvou analyzovaných pontifikátů. Současně však k evropské integraci neexistuje žádná plnohodnotná alternativa. EU i přes uvedenou kritiku naplňuje řadu požadavků katolické sociální nauky v oblastech solidarity, spolupráce, mezinárodního práva, environmentální problematiky či přístupu k řešení mezinárodních konfliktů (zvláště pokud situaci v EU srovnáme s jinými regiony světa). Výsledkem naprosté rezignace církve na integrační problematiku by bylo pouze převážení kritizovaných liberálních a socialistických tendencí. Z tohoto pohledu se tak jeví kombinace kritický Svatý stolec a proevropské COMECE jako poměrně pragmaticky vyvážená.

Kritičtější postoj navíc nemusí nutně vést k delegitimizaci či zpochybnění integrace. Svatý stolec od počátku připisuje evropské integraci rysy státnosti (přítomnost nuncia a biskupské konference), církev ostatně často kritizuje různé státy z důvodu sekularizace, ale tato kritika nikdy nevede k delegitimizaci státu jako takového. Když na přelomu let 2012 a 2013 Svatý stolec tepal vládu francouzského prezidenta François Hollanda za zavedení sňatků osob stejného pohlaví a adopci dětí homosexuálními páry, také nevyzýval věřící k odporu vůči Francii jako státu, ale spíše k odporu vůči konkrétní vládě, a ještě specifičtěji, vůči konkrétním krokům této vlády.

⁵⁹⁷ LADRECH, Robert: *Europeanization and Political Parties. Towards Framework Analysis*. Party Politics 2002, roč. 8, č. 4, s. 396.

Podobně často církev kritizuje OSN, ale tato kritika nevede k požadavku na její rozpuštění či likvidaci, spíše naopak. Pro Svatý stolec je vlastní rovněž realistické zhodnocení mezinárodní situace, a také z tohoto důvodu nepřipadá příklon papežství ke koncepci Evropy suverénních národních států v úvahu. Ostatně již od dob *Pacem in terris* je postoj církve na poli mezinárodního politického systému jasný a zřetelný – národní stát není aktérem, který je sám o sobě schopen zajistit obecné dobro.

S ohledem na teoretickou výtku vůči Kaniokovu modelu z důvodu historické kontextuálnosti federalismu a intergovernmentalismu je nutno uvést mírně relativizující faktor. Empirický výzkum totiž částečně potvrdil kritiku, spočívající v rozdílném historickém kontextu. Italské pontifikáty se skutečně velmi jednoznačně vymezovaly v duchu dichotomie mezi federalismem a mezivládním přístupem. Papežství před rokem 1978 považovalo za nutné, přiklonit se na stranu federalismu, a zabránit tak snahám o budování integrace v mezivládním duchu. Od 70. let se však tato dichotomie stává méně viditelnou, a právě v pontifikátech Jana Pavla II. a Benedikta XVI. je aplikace Kaniokovy typologie náročnější a výsledky méně jednoznačné. Zatímco italští papežové v této dichotomii uvažovali, papežové po roce 1978 tak činili mnohem méně zřetelně. Je však otázkou, zda skutečně jde o výsledek rozdílného historicko-teoretického kontextu, prostou snahu církve nezaujímat konkrétní stanoviska v technických záležitostech nebo zde působí faktor internacionalizace (nástup papeže z prostředí mimo silně federalistické italské katolické milieu). Na druhé straně je třeba připomenout, že aplikace Kaniokova modelu na COMECE proběhla obdobně snadno jako v případě italských pontifikátů a užitečnost typologie potvrdila.

Z hlediska dalšího výzkumu by bylo velmi zajímavé vytvořit komparativní analýzu postoje římskokatolické církve k evropské integraci na národní úrovni napříč jednotlivými státy EU. Dle našeho názoru je velmi pravděpodobné, že by před námi vyvstaly fundamentální rozdíly (např. mezi proevropskou církví v Rakousku a Německu a skeptičtější církví ve střední a východní Evropě či Španělsku). Takový projekt by však vyžadoval mezinárodní rozměr co do zapojení odborníků. V úvodu byla rovněž nastíněna možnost otestovat závěry studie pro nekatolické církve, případně porovnat vliv sekularizace v kontextu vztahu papežství k jiným mezinárodním aktérům (např. OSN, MERCOSUR, Rada Evropy).

Seznam použitých zkratek

AAS – Acta Apostolicae Sedis
CEC – Commission of European Churches
CELAM – Biskupská konference Latinské Ameriky
CCEE – Rada evropských biskupských konferencí
COMECE – Komise biskupských konferencí Evropské unie
EBOP – Evropská bezpečnostní a obranná politika
EHS – Evropské hospodářské společenství
EK – Evropská komise
EP – Evropský parlament
EPP – Evropská strana lidová
EOS – Evropské obranné společenství
ES – Evropské společenství
ESD – Evropský soudní dvůr
EU – Evropská unie
EURATOM – Evropské společenství pro jadernou energii
KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
SZP – Společná zemědělská politika
SZBP – Společná zahraniční a bezpečnostní politika
OSN – Organizace spojených národů

ZDROJE

PRAMENY

Tiskové orgány Svatého stolce

Acta Apostolicae Sedis č. 31–104 (1939–2013). Jednotlivé ročníky ke stažení: http://www.vatican.va/archive/aas/index_sp.htm (20. 11. 2012)

Fides News Agency. Online: <http://www.fides.org/index.php> (20. 11. 2012)

L'Osservatore Romano.

News.va: The Vatican Today. Online: <http://www.news.va/en> (20. 11. 2012)

Radio Vaticana. Online: <http://www.radiovaticana.cz/> (20. 11. 2012)

The Holy See Press Office. Online:

http://press.catholic.va/news_services/bulletin/bollettino.php?lang=en (20. 11. 2012)

Časopisy, tisk a periodika

America: The National Catholic Weekly. Online: <http://www.americamagazine.org/> (20. 11. 2012)

BBC News. Online: <http://www.bbc.co.uk/news/world/europe/> (20. 11. 2012)

CatholicCulture.org Online: <http://www.catholicculture.org/> (20. 11. 2012)

Catholic Herald. Online: <http://www.catholicherald.co.uk/> (20. 11. 2012)

Catholic News Agency. Online: <http://www.catholicnewsagency.com/> (20. 11. 2012)

Corriere della Sera. Online: <http://www.corriere.it/> (20. 11. 2012)

Christian Today. Online: <http://www.christiantoday.com/> (20. 11. 2012)

Europeinfos. Online: <http://www.europe-infos.eu/europeinfos/en/home> (20. 11. 2012)

European Voice. Online: <http://www.europeanvoice.com/> (20. 11. 2012)

Euractiv. Online: <http://www.euractiv.com/> (20. 11. 2012)

EUobserver. Online: <http://euobserver.com/> (20. 11. 2012)

First Things. Online: <http://www.firstthings.com/> (20. 11. 2012)

La Stampa: Vatican Insider. Online: <http://vaticaninsider.lastampa.it/en/> (20. 11. 2012)

LifeSiteNews. Online: <http://www.lifesitenews.com/> (20. 11. 2012)

National Catholic Register. Online: <http://www.ncregister.com/> (20. 11. 2012)

National Catholic Reporter. Online: <http://ncronline.org/> (20. 11. 2012)

Res Claritas Monitor. Online: <http://claritatis.cz/?a=7> (20. 11. 2012)

Rome Reports TV. Online:

<http://www.romereports.com/palio/index.php?newlang=english> (20. 11. 2012)

Svet kresťanstva. Online: <http://www.svetkrestanstva.sk/> (11. 3. 2013)

The Catholic Difference. Online:

<http://www.eppc.org/publications/view.abstract,typeID.35/pubIndex.asp> (20. 11. 2012)

The Tablet. <http://www.thetablet.co.uk/> (20. 11. 2012)

Time. Online: <http://www.time.com/time/> (20. 11. 2012)

Word from Rome (All Things Catholic). Online: <http://ncronline.org/blogs/all-things-catholic> (20. 11. 2012)

ZENIT: The World Seen from Rome. Online: <http://www.zenit.org/index.php?l=english> (20. 11. 2012)

Prameny COMECE

Annual Report 2009. COMECE 2010, 24 s.

A Europe of values: the Ethical Dimension of the European Union. Sekretariát COMECE, březen 2007, 26 s.

A Stable Monetary Union: Hope for a Europe of Solidarity. Sekretariát COMECE, prosinec 2000, 15 s.

Building a Spiritual Bridge of Unity Between Peoples. Sekretariát COMECE, 1997, 3 s.

Comments of the COMECE Secretariat on the European Union's Contribution to Conflict Prevention. Sekretariát COMECE, květen 2001, 5 s.

Contribution of Secretariat of the Commission of the Bishop's Conferences of the European Community concerning the Communication from the Commission Towards a Strategic Vision of Life Sciences and Biotechnology: Consultation Document. Sekretariát COMECE, listopad 2001, 5 s.

Developing Fair Non-Discrimination EU Legislation. Sekretariát COMECE 2010, 49 s.

Economic and Political Causes of Debt Crisis in Europe. Sekretariát COMECE, říjen 2011, 6 s.

European Monetary Union. Reflections of COMECE. Sekretariát COMECE 2002, 4 s.

European Community of Solidarity and Responsibility. A Statement of the COMECE Bishops on the EU Treaty Objective of a Competitive Social Market Economy. Sekretariát COMECE, říjen 2011, 32 s.

Global Governance 1: Our Responsibility to Make Globalisation An Opportunity for All. Sekretariát COMECE, 2001, 25 s.

Global Governance 2: Our Responsibility to Make Globalisation An Opportunity for All. Sekretariát COMECE, 2002, 10 s.

Global Governance 6: Our Responsibility to Make Globalisation An Opportunity for All. Sekretariát COMECE, 2006, 26 s.

Hope, Trust and Solidarity. Sekretariát COMECE, prosinec 2002, 6 s.

Joint Submission to the Working Group No X. of the European Convention on the Area of Freedom, Security and Justice. Sekretariát COMECE, říjen 2002, 3 s.

Message to the European Union – Latin America Summit in Mexico, Guadalajara. Sekretariát COMECE, květen 2004, 4 s.

On the Route to Santiago. Sekretariát COMECE, 2004, 2 s.

Opening presentation to the Joint Committee on European Affairs by Bishop Noel Treanor, Representative of the Irish Bishop's Conference to COMECE. Online: <http://www.irishtimes.com/focus/2009/treanor/index.pdf> (22. 8. 2012)

Science & Ethics 2. Sekretariát COMECE 2012, 74 s.

Statut Komise biskupských konferencí Evropského společenství. Online:

<http://www.comece.org/site/en/whoweare/statutes> (12. 7. 2012)

The Evolution of the European Union and the Responsibility of Catholics. Sekretariát COMECE, 2005, 64 s.

The Future of Europe. Political Commitment, Values and Religion. Sekretariát COMECE, 21. května 2002. *Science & Ethics 1*. Sekretariát COMECE 2008, 72 s.

Truth, Memory, and Solidarity, Keys to Peace and Reconciliation. Sekretariát COMECE, březen 1999, 9 s.

Weby institucí

Jesuit European Social Centre. Online: <http://www.jesc.net/> (17. 7. 2012).

Spirituality, Cultures and Society in Europe. Online:
<http://espaces.domuni.eu/index.php?lang=en> (17. 7. 2012)

Union of European Conferences of Major Superiors. Online: <http://www.ucesm.net/EN/> (17. 7. 2012)

International Catholic Migration Commission. Online: <http://www.icmc.net/> (17. 7. 2012)

Caritas Europa. Online: <http://www.caritas-europa.org/code/en/default.asp> (17. 7. 2012)

Apoštolská nunciatura u Evropské unie. Online:
<http://www.gcatholic.com/dioceses/nunciature/nunc187.htm> (12. 7. 2012)

The Permanent Observer Mission of the Holy See to United Nations. Online:
<http://www.holyseemission.org/> (12. 7. 2012)

Conferentia Episcopalis Scandiniae. Online:
<http://www.nordicbishopsconference.org/index.php?id=453> (12. 7. 2012)

The Bishop's Conference of England and Wales. Online: <http://www.catholic-ew.org.uk/> (12. 7. 2012)

The Bishops' Conference of Scotland. Online: <http://www.bpsconfscot.com/> (12. 7. 2012)

Irish Catholic Bishops' Conference. Online: <http://www.catholicbishops.ie/> (12. 7. 2012)

Bureau of European Policy Advisors. European Commission. Online:
http://ec.europa.eu/bepa/index_en.htm (12. 7. 2012)

Tiskové středisko České biskupské konference. Online: <http://tisk.cirkev.cz/> (17. 7. 2013)

European Dignity Watch. Online: <http://www.europeandignitywatch.org/home.html> (17. 7. 2013)

Observation on Intolerance and Discrimination against Christians in Europe. Online:
<http://www.intoleranceagainstchristians.eu/> (17. 7. 2013)

Tištěné prameny

CAPOVILLA, Loris (ed.): *Mission to France 1944 – 1953*. New York, McGraw-Hill Book Company, 1966, 216 s.

- BLET, Pierre – MARTINI, Angelo – SCHNEIDER, Burkhard – GRAHAM, Robert (eds.): *Actes et documents du Saint-Siège relatifs à la Seconde Guerre mondiale*. Svazky 1–11 (1965–1981).
- CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2001, 305 s.
- CONTE, Pietro (ed.): *I Papi e l'Europe: documenti: Pio XII, Giovanni XXIII, Paolo VI*. Rivoli, Leumann 1978, 424 s.
- DUPUY, André (ed.): *Pope John Paul II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978 – 2003)*. New York, Path to Peace Foundation 2004, 507 s.
- DUPUY, André – SODANO, Angelo (ed.): *Words that Matter: the Holy See in multilateral diplomacy: anthology 1970–2000*. New York, Path to Peace Foundation 2003, 752 s.
- FEIX, Marc: *La création de l'OCICE a Strasbourg*. Příspěvek na konferenci u příležitosti 50. výročí založení OCICE, pronesený dne 14. prosince 2006, 12 s. Online: <http://www.theocatho-strasbourg.fr/maj/pdf/feix061003ocipe50ans.pdf> (17. 7. 2012)
- GORBACHEV, Mikhail: *Memoirs*. New York, Doubleday 1995, 769 s.
- HALÍK, Tomáš (ed.): *Přednáška v Řezně a další projevy*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2011, 85 s.
- CHUDOBA, Zdeněk (ed.): *Katolická církev a mezinárodní řád*. Praha, Universum 1946, 244 s.
- Insegnamenti di Paolo VI*. Libreria Editrice Vaticana, 1965–1979.
- CHURCHILL, Winston: *Speech of Sir Winston Churchill*. Zurich, 19. září 1946. Council of Europe. Online: http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/AboutUs/zurich_e.htm (29. 1. 2013)
- JAN PAVEL II.: *Paměť a identita. Rozhovory na přelomu dvou tisíciletí*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2005, 165 s.
- JENKINS, Roy: *European Diary 1977–1981*. Collins 1989, 736 s.
- LE ROY, Albert (ed.): *His Holiness Pope Pius XII on Europe (1948–1957)*. Catholic Information Office on European Problems. Strasbourg 1958, 16 s.
- LIPGENS, Walter (ed.): *Documents on History of European integration*. De Gruyter 1991, 823 s.
- MANDL, Antonín (ed.): *Mír ze spravedlnosti: výbor projevů, pronesených ve válečných letech 1939–1945*. Praha, Atlas 1947, 227 s.
- MOLÍK, Jan (ed.): *Jan Pavel II. v Československu: projevy, promluvy, poselství*. Zvon 1990, 122 s.
- MONNET, Jean: *Memoirs*. Doubleday & Company, 1978, 544 s.
- O'CONNOR, Bernard (ed.): *Papal Diplomacy: John Paul II & Culture of Peace*. St. Augustine Press 2005, 350 s.
- POTIN, Jean: *Une âme pour l'Europe. Voyage apostolique de Jean – Paul II en Alsace et Lorraine et aux communautés européennes de Strasbourg*. Paříž, Centurion 1988, 197 s.
- RATZINGER, J.: *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2006, 91 s.

- RATZINGER, J.: *Evropa: její základy dnes a zítra*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2005, 101 s.
- RATZINGER, Joseph: *Values in a Time of Upheaval*. San Francisco, Ignatius Press 2006, 176 s.
- RATZINGER, Joseph (ed.): *Fundamental Speeches from Five Decades*. Ignatius Press 2012, 264 s.
- RATZINGER, J.: *Europe in the Crisis of Cultures*. Communio: International Catholic Review, č. 32, 2005, s. 345–356.
- RATZINGER, J. – PERA, Marcello: *Without Roots: The West, Relativism, Christianity, Islam*. Basic Books 2006, 176 s.
- RATZINGER, J.: *Naděje pro Evropu? Církev a svět, stav, diagnózy, prognózy*. Praha, Scriptum 1993, 118 s.
- RATZINGER, J.: *Evropa v krizi kultur*. Praha, Občanský institut 2005, 11 s.
- RATZINGER, J.: *Church, Ecumenism and Politics*. Ignatius Press 2008, 250 s.
- SEEWALD, Peter: *Světlo světa: papež, církev a znamení doby*. Brno, Barrister & Principal 2011, 204 s.
- SEEWALD, P.: *Joseph kardinál Ratzinger – Benedikt XVI.: křesťanství na přelomu tisíciletí*. Praha, Portál 2005, 297 s.
- SEEWALD, P.: *Bůh a svět. Rozhovory o základních věcech křesťanství a budoucnosti církve*. Brno, Barrister & Principal 2005, 313 s.
- TAYLOR, Myron (ed.): *Wartime Correspondence Between President Roosevelt and Pope Pius XII*. Kessinger Publishing 2005, 148 s.
- YZERMANS, David (ed.): *The Major Addresses of Pope Pius XII. Volume I: Selected Addresses*. Minnesota, St. Paul The North Central Publishing Company 1961, 473 s.
- YZERMANS, David (ed.): *The Major Addresses of Pope Pius XII. Volume II: Christmas Messages*. Minnesota, St. Paul The North Central Publishing Company 1961, 309 s.
- ŽÁK, Jiří: *Exkomunikace, zázraky, sabotáže: Od Krakova přes Čihošť k Bánské Bystrici*. Praha 1950, 102 s.

LITERATURA

- ABDULLAH, Yasmin: *Church or State? Holy See at UN Conferences*. Columbia Law Review, č. 7, 1996, s. 1835–1875.
- AGA-ROSSI, Elena: *Italy at the Outbreak of the Cold War: Domestic and International Factors*. In: BECKER, Josef – KNIPPING, Franz (eds.): *Power in Europe? Great Britain, Italy and Germany in a Postwar World*. New York, de Gruyter 1986, s. 386–389.
- ARVANITOPOULOS, Constantine: *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*. Springer 2009, 235 s.
- ALLEN, John: *All the Pope's Men. The Inside Story of how the Vatican Really Works*. Doubleday 2004, 381 s.
- ALLEN, John: *The Future Church. How Ten Trends are Revolutionizing Catholic Church*. Doubleday 2009, 469 s.

- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*. Brno, CDK 2012, 279 s.
- BAXTER, Pamela – JACK, Susan: *Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers*. The Qualitative Report, ročník 13, č. 4, 2008, s. 544–559.
- BELLOC, Hilaire: *Europe and the Faith*. TAN Books 2009, 191 s.
- BERGER, Peter: *The Desecularization of the World: A Global Overview*. In: BERGER, Peter (ed.): *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Washington, Ethic and Public Policy Center, s. 1–18.
- BERNSTEIN, Carl – POLITI, Marco: *is Holiness: John Paul II. and the Hidden History of Our Time*. Bantam Books 1996, 656 s.
- BLET, Pierre: *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*. Olomouc, Maticе cyrilometodějská 2001, 333 s.
- BURGESS, Michael: *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950–2000*. Routledge 2000, 305 s.
- BUTTIGLIONE, Rocco: *Karol Wojtyła: The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II*. Eerdmans Publishing 1997, 400 s.
- CASANOVA, José: *Public Religions in the Modern World*. Chicago, University Press 1994, 320 s.
- CANAVERO, Alfredo: *L'engagement pour l'Europe de Giovanni Battista Montini aumonier de la FUCI, substitut secrétaire d'État, archeveque et pape*. In: BOSSUAT, Gerard – DUMOULIN, Michel – SAUNIER, Georges (eds.): *Inventer l'Europe: Histoire Nouvelle Des Groupes d'Influence et des acteurs de l'unité européenne*. Peter Lang Publishing 2003, s. 257–272.
- CITTERIO, Ferdinando – VACCARO, Luciano (eds): *Montini e l'Europa*. Brescia, Editrice Morcelliana 2000, 144 s.
- COLEMAN, John: *Making the Connections: Globalization and Catholic Social Thought*. In: COLEMAN John (ed.): *Globalization and Catholic Social Thought. Present Crisis, Future Hope*. Orbis Books 2010, s. 1–27.
- COPPA, Frank: *Politics and the Papacy in the Modern World*. Praeger 2008, 288 s.
- COPPA, Frank: *Modern Papacy since 1789 (Longman History of the Papacy)*. Longman Limited 1998, 296 s.
- COPPA, Frank: *Pope Pius XII. and the Cold War: The Post-War Confrontation between Catholicism and Communism*. In: KIRBY, Dianne (ed.): *Religion and Cold War*. New York, Palgrave MacMillan 2003, s. 50–67.
- CONTI, Nicoló – VERZICHELLI, Luca: *The European Dimension of Political Discourse in Italy. A longitudinal Analysis of Party Preferences (1950–2001)*. Center for Study of Political Change, Working Paper č. 12, 2003, 64 s.
- COUPLAND, Philip: *Britania, Europa and Christendom. British Christians and European Integration*. Palgrave MacMillan 2006, 296 s.
- CUSSEN, James: *A Twentieth Century Tordesillas Or How Soft Power Works Sometimes*. Příspěvek na The International Symposium on Cultural Diplomacy 2011 v Berlíně ve dnech 11. – 15. května. Online:

- <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2011-symposium/A-Twentieth-Century-Tordesillas-Or-How-Soft-Power-Works-Sometimes-James-G.-Cussen.pdf> (31. 5. 2013).
- DAWSON, Christopher: *Zrození Evropy: úvod do dějin jednotné Evropy*. Praha, Vyšehrad 1994, 244 s.
- DELONG, Marek: *The Approach of John Paul II. to European Integration*. *Politics & Society*, č. 8, 2011, s. 45–52.
- DRAKE, Helen: *Jacques Delors. A political biography*. New York, Routledge 2000, 208 s.
- DRULÁK, Petr: *Jak zkoumat politiku?* Praha, Portál 2008, 255 s.
- DUGGAN, Christopher: *Italy in Cold War Years and the Legacy of Fascism*. In: DUGGAN, Christopher – WAGSTAFF, Christopher (eds.): *Italy in the Cold War: Politics, Culture and Society 1948–1958*. Berg Publishers 1995, s. 1–24.
- DŮCHS, Georg: *Budoucnost náboženského vzdělávání v laicistické Evropě?* *Obzory*, č. 2, 2005, s. 7–17.
- FIALA, Petr: *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno, CDK 2007, 183 s.
- FIALA, Petr: *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Brno, CDK 1995, 349 s.
- FIALA, Vlastimil – ŘÍHOVÁ, Blanka – ŠARADÍN, Pavel: *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc, Periplum 2007, s. 31–61.
- FIMISTER, Alan Paul: *Robert Schuman: Neo Scholastic Humanism and the Reunification of Europe*. Peter Lang 2008, 284 s.
- FRANCO, Massimo – FLAMINI, Roland: *Paralell Empires: The Vatican and United States. Two Centuries of Alliance and Conflict*. Doubleday Religion 2009, 240 s.
- FROEHLE, Bryan – GAUTIER, Mary: *Global Catholicism: Portrait of a World Church (Catholic Church Today)*. Orbis Books 2002, 287 s.
- FOGARTY, Gerald: *The United States and the Vatican, 1939–1984*. In: KENT, Peter – POLLARD, John (eds.): *Papal Diplomacy in the Modern Age*. Westport, Praeger Publishers 1994, s. 221–245.
- GAULLE, de Charles: *Válečné paměti 1940–1944*. Praha, Naše vojsko 2011, 522 s.
- GREGORIO, di Laura (ed.): *Le Confessioni Religiose nel Diritto Dell'Unione Europea*. Milán, Societa Editrice il Mulino 2012, 265 s.
- HABERMAS, Jürgen – RATZINGER, Joseph: *The Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*. Ignatius Press 2007, 85 s.
- HALAS, František Xaver: *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno, CDK 2004, 759 s.
- HATCH, Alden: *His Name was John: a life of Pope John XXIII*. Harrap 1963, 233 s.
- HATZINGER, Katrin – SCHNABEL, Patrick Roger: *Religions and the European Union: A partnership in the making*. *Derecho Y Religión*, č. 4, 2009, s. 45–57.
- HAVLÍK, Vlastimil: *Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci*. *Středoevropské politické studie*, č. 4, 2008.

- HAVLÍK, Vlastimil (ed.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2006, 120 s.
- HANUŠ, Jiří: *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno, CDK 2005, 296 s.
- HEBBLETHWAITE, Peter: *John XXIII. Pope of the Century*. Continuum 2000, 284 s.
- HEBBLETHWAITE, Peter: *Paul VI. First Modern Pope*. New York, Paulist Press 1993, 749 s.
- HEBBLETHWAITE, Peter: *Introducing John Paul II: The Populist Pope*. Rochester, Fount 1982, 192 s.
- HEBBLETHWAITE, Peter: *Pope Pius XII: Chaplain of the Atlantic Alliance?* In: DUGGAN, Christopher – WAGSTAFF, Christopher (eds.): *Italy in the Cold War: Politics, Culture and Society 1948–1958*. Berg Publishers 1995, s. 67–77.
- HEHIR, Brian: *Conflict and Security in New World Order*. In: COLEMAN, John a kol.: *Globalization and Catholic Social Thought: Present Crisis, Future Hope*. Orbis Books 2005, s. 72–86.
- HENDL, Jan: *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha, Karolinum 1997, 243 s.
- HILTON, Adrian: *Principality of Power of Europe*. Dorchester House Publications 1997, 160 s.
- HRANIČKA, Jaroslav: *Jan XXIII.*, Praha 1968, 180 s.
- HROCH, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha, SLON 2009, 315 s.
- HERCULES, Nicholas: *Holy See Diplomacy: a study of non-alignment in the post-World War Two Era*. University of Bristol 1999, 40 s.
- HOLMES, Martin (ed.): *The Eurosceptical Reader*. Palgrave macmillan 1996, 432 s.
- HOFFMAN, Stanley: *Reflection on the Nation State in Western Europe Today*. Journal of Common Market Studies, č. 1, 1982, 21–38.
- HOOGE, Liesbet – MARKS, Gary – WILSON, Carole: *Does left/right structure party positions on european integration?* Comparative Political Studies, ročník 35, č. 8, 2002, s. 965–989.
- HOUSTON, Kenneth: *The Logic of Structured Dialogue between Religious Associations and Institutions of European Union*. Religion, State & Society, č. 1–2, 2009, s. 207–222.
- HOUSTON, Kenneth: *Church-EU dialogue under Article 17.3: consensus-seeking instrument or power strategy?* European Union Center of Excellence 2011, Online: http://euce.org/eusa/2011/papers/3d_houston.pdf (12. 7. 2012).
- HUNTINGTON, Samuel: *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno, CDK 2008, 343 s.
- CHECKEL, Jeffrey: *International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework*. International Organization, 59, č. 4, 2005, s. 801–826.
- CHELINI, Jean – CHELINI, Blandine: *L'Eglise de Jean Paul II. face a l'Europe. Dix années d'action 1978–1988*. Nouvelle Cité 1989, 209 s.
- CHELINI, Jean: *Jean XXIII. et l'ordre du monde*. Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1988, 185 s.

- CHELINI – PONT, Blendine: *Papal Thought on Europe and European Union in the Twentieth Century*. Religion, State & Society, roč. 37, č. 1- 2, s. 131–146.
- CHENAUX, Philippe: *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917–1989). Od Lenina k Janu Pavlu II.* Praha, Rybka Publishers 2012, 288 s.
- CHENAUX, Philippe: *Une Europe Vaticane? Entre le plan Marshall et les Traités de Rome*. Brusel, Ciaco 1990, 363 s.
- CHENAUX, Philippe: *Les démocrates-chrétiens au niveau de l'Union européenne*. In: LAMBERTS, Emiel (ed.): *Christian Democracy in the European Union (1945/1995)*, Leuven University Press 1995, s. 449–458.
- CHENAUX, Philippe: *De la chrétienté à l'Europe. Les Catholiques et l'idée européenne au XXe siècle*. CLD 2007, 215 s.
- CHENAUX, Philippe: *Pie XII: Diplomate et pasteur*. Cerf 2003, 462 s.
- CHENAUX, Philippe: *Le M.R.P. face au projet de Communauté politique européenne (1952-1954)*. In: BERNSTEIN, Serge et kol. (ed.): *Le M.R.P. et la construction européenne*. Brusel 1993, s. 161–179.
- IODICE, Antonio: *Alle radici dell'Europa unita: il contributo dei cattolici democratici in Italia*. Napoli, Guida 2002, 385 s.
- CHONG, Alan: *Small state soft power strategies: virtual enlargement in the cases of the Vatican City State and Singapore*. Cambridge Review of International Affairs, ročník 23, č. 3, 2010, s. 383–405.
- JANSEN, Thomas: *Europe and Religions: the Dialogue between European Commission and Churches or Religious Communities*. Social Compass, č. 1, 2007, s. 103–112.
- JULG, Jean: *Pie XII et l'Allemagne*. In: CHELINI, Jean – d'ONORIO, Joël-Benoît (eds.): *Pie XII et la Cite: Le pensee et l'action politiques de Pie XII*. Universite d'Aix Marseille 1988, s. 123–143.
- KAISER, Wolfram: *Christian Democracy and the Origins of European Union*. Cambridge University Press 2008, 390 s.
- KANIOK, Petr: *Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož?* Politologický časopis, č. 2, 2005, s. 152–163.
- KANIOK, Petr: *Evropeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů*. Rkp. Disertační práce, Brno 2006, 167 s.
- KANIOK, Petr: *Uchopení neuchopitelného? Stranický euroskepticismus v kontextu pozitivních postojů politických stran k EU*. Politologický časopis, č. 4, 2007, s. 345–361.
- KANIOK, Petr: *Party Based Euroscepticism: Opposing the Commission or the European Integration?* Contemporary European Studies, 2009, Vol. 4, No. 2, s. 25–45.
- KANIOK, Petr: *Eurosceptics: enemies or necessary part of European integration?* Příspěvek na konferenci pořádané v Reykjavíku ve dnech 24–27. Srpna 2011, European Consortium for Political Research, s. 7. Online: <http://www.ecprnet.eu/MyECPR/proposals/reykjavik/uploads/papers/1123.pdf> (13. 7. 2012)
- KINSKY, Ferdinand: *European Unity and Diversity: A Christian Point of View*. The European Legacy, ročník 3, č. 2, 1998, s. 55–65.

- KENT, Peter – POLLARD, John (eds.): *Papal Diplomacy in the Modern Age*. Praeger 1994, 302 s.
- KENT, Peter: *The Lonely Cold War of Pope Pius XII: The Roman Catholic Church and the Division of Europe, 1943–1950*. McGill-Queens University Press 2002, 321 s.
- KENT, Peter: *Toward the Reconstitution of Christian Europe. The War Aims of the Papacy 1938–1945*. In: KURIAL, Richard – WOOLNER, David (eds.): *FDR, the Vatican and the Roman Catholic Church in America 1933–1945*. New York, Palgrave MacMillan 2003, s. 163–179.
- KRATOCHVÍL, Petr: *Teorie evropské integrace*. Praha, Portál 2008, 218 s.
- KRATOCHVÍL, Petr: *Analýza role římskokatolické církve při spoluvytváření české zahraniční politiky*. Mezinárodní vztahy, č. 2, 2011, s. 20–34.
- KRATOCHVÍL, Petr – DOLEŽAL, Tomáš: *The ideational clinch of the Roman Catholic Church and the EU: The Europeanization of the catholic clergy's discourse?* Journal of Language and Politics, roč. 13, č. 1, s. 171–197.
- KOPEČEK, Lubomír: *Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?* Politologický časopis, č. 3, 2004, s. 240–262.
- KUMPF, Alfred: *Pastýř a kormidelník. Životopis sv. Otce Jana XXIII*. Praha 1968, 113 s.
- LADRECH, Robert: *Europeanization and Political Parties. Towards Framework Analysis*. Party Politics 2002, roč. 8, č. 4, s. 389–403.
- LAPIDE, Pinchas: *Three Popes and the Jews*. Hawthorn Books 1967, 384 s.
- LAUGHLAND, John: *Znečištěný pramen: nedemokratické počátky evropské ideje*. Praha, Prostor 2001, 341 s.
- LAUNAY, Marcel: *L'Église et les défis européens au XXe siècle*. Paříž, Cerf 1999, 233 s.
- LLYWELYN, Dorian: *Toward a Catholic Theology of Nationality*. Lexington Books 2010, 342 s.
- LECONTE, Cécile: *Understanding Euroscepticism*. New York, Palgrave Macmillan 2010, 272 s.
- LUNEAU, René: *Retrouve ton âme, vieille Europe!* In: LUNEAU, René (ed.): *Le Rêve de Compostelle. Vers la restauration d'une Europe chrétienne*. Centurion 1989, s. 25 – 52.
- LEONARD, Dick – LEONARD, Mark (eds.): *The Pro-European Reader*. Palgrave Macmillan 2002, 224 s.
- LUCAL, John – ARAUJO, Robert: *Papal Diplomacy and the Quest for Peace: The Vatican and International Organizations from the Early Years to the League of Nations*. Sapientia Press 2004, 300 s.
- LEVILLAIN, Philippe: *L'oeuvre diplomatique du Saint Siège sous Paul VI*. In: *Paul VI. et la vie internationale*. Brescia 1992, s. 27–37.
- LEVILLAIN, Philippe – O'MALLEY, John: *The Papacy. An Encyclopedia*. Routledge 2001, 1780 s.
- MCREA, Ronan: *Religion and Public Order of the European Union*. Oxford University Press 2010, 300 s.

- MCREA, Ronan: *Limits on Religion in Liberal Democratic Polity: Christianity and Islam in the Public Order of the European Union*. London School of Economics, Working Paper č. 18, 2007, 46 s.
- MACLEAN, Donald: *Pius XII, Apostle of World Peace*. The American Journal of Economics and Sociology, 6. ročník, 1946, s. 261–278.
- MACHELON, Jean–Pierre: *Pie XII, L'Europe et les institutions internationales*. In: CHELINI, Jean – d'ONORIO, Joël-Benoît (eds.): *Pie XII et la Cite: Le pensee et l'action politiques de Pie XII*. Universite d'Aix Marseille 1988, s. 203–217.
- MAREK, Dan: *Od Moskvy k Bruselu. Vztahy mezi Českou republikou a Evropskou unii v období 1957–2004*. Brno, Barrister & Principal 2006, 235 s.
- MARITAIN, Jacques: *Integrální humanismus*. Řím, Česká křesťanská akademie 1967, 305 s.
- MARCHIONE, Margherita: *Pope Pius XII: Architect for Peace*. Gracewing, Paulist Press 2000, 368 s.
- MASSIGNON, Bérengère: *Des dieux et des fonctionnaires: Religions et laïcités face au défi de la construction européenne*. Universite de Rennes 2007, 364 s.
- MELNYK, Roman: *Vatican Diplomacy at United Nations: A History of Global Catholic Engagement*. Edwin Mellen Press 2009, 288 s.
- MILWARD, Alan: *The European Rescue of Nation State*. Routledge 2000, 488 s.
- MICHEL, Patrick: *Messianisme polonais et histoire contemporaine*. In: LUNEAU, René (ed.): *Le Rêve de Compostelle. Vers la restauration d'une Europe chrétienne*. Centurion 1989, s. 52–67.
- MORAVCSIK, Andrew: *Negotiating Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community*. International Organization, č. 1, 1991, s. 19–56.
- MONTCLOS, de Christine: *Le Saint-Siège et la construction de l'Europe*. In: d'ONORIO, Joël-Benoît (eds.): *Le Vatican et la politique européenne*. Paříž, Mame 1994, s. 85–104.
- MUDDE, Cas – KOPECKÝ, Petr: *The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe*. European Union Politics, č. 3, 2002, s. 297–326.
- NELSEN, Brent a kol.: *Does Religion Matter? Christianity and Public Support for European Union*. European Union Politics, 2001, č. 2, s. 191–217.
- NORRIS, Pippa – INGLEHART, Ronald: *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge University Press, 2004, 329 s.
- NYE, Joseph: *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. Public Affairs 2005, 191 s.
- O'MAHONY, Anthony: *The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII. to Benedict XVI*. International Journal for the Study of the Christian Church, roč. 9, č. 3, 2009, s. 177–194.
- Papežská rada pro mír a spravedlnost: *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2008, 543 s.
- POLLARD, John: *Benedict XVI. The Unknown Pope at the Pursuit of Peace*. Burns & Oates 2005, 256 s.

- POLITI, Marco: *Joseph Ratzinger: Crisi di un papato*. Laterza 2011, 340 s.
- RAY, Leonard: *Validity of measured party positions on European integration: Assumptions, approaches, and a comparison of alternative measures*. *Electoral Studies* 26, 2007, s. 11–22.
- RATZINGER, Joseph: *Truth and freedom*. *Communio: International Catholic Review*, 1996, č. 23, s. 16–35.
- REESE, Thomas: *Inside the Vatican: The Politics and Organization of the Catholic Church*. Boston, Harvard University Press 1996, 317 s.
- RIISHØJ, Søren: *Europeanisation and Euro-scepticism: Experiences from Poland and Czech Republic*. *Středoevropské politické studie*, č. 4, 2004.
- ROBBERS, Gerhard: *State and Church in the European Union. Second Edition*. Nomos Verlagsgesellschaft 2005, 589 s.
- ROBBERS, Gerhard: *Diversity of State-Religion Relations and European Union Unity*. *Ecclesiastical Law Journal*, č. 1, 2007, s. 304–316.
- ROSAMOND, Ben: *Theories of European Integration*. St. Martin's Press, 2000, 256 s.
- ROTHMANN, Robert: *Jsem Josef, Váš bratr*. Karmelitánské nakladatelství 2004, 79 s.
- ROUXEL, Jean-Yves: *Le Saint-Siège sur la scène internationale*. L'Hartmann 1998, 313 s.
- SØRENSEN, Catharina: *Love me, love me not... A typology of public euroscepticism*. SEI Working Paper, 2008, No. 101.
- RULLI, Giovanni: *Le Saint Siège et la sécurité en Europe (1972–1994)*. In: d'ONORIO, Joël-Benoît: *Le Vatican et la politique européenne*. Paříž, Mame 1994, s. 105–146.
- RUMI, Giorgio: *Montini diplomatico*. In: *Paul VI. et la vie internationale*. Brescia 1992, s. 11–27.
- RYALL, David: *The Catholic Church as Transnational Actor*. In: WALLACE, William – JOSSELIN, Daphne (eds.): *Non-State Actors in World Politics*. Palgrave Macmillan 2002, s. 41–59.
- RYNKOWSKI, Michal: *Remarks on Art. I-52 of the Constitutional Treaty: New Aspects of the European Ecclesiastical Law?* *German Law Journal*, č. 11, 2005, s. 1719–1730.
- SCHOOYANS, Michel: *The Gospel Confronting World Disorder*. Catholic Central Verein Central 1999, 236 s.
- SCHUMAN, Robert: *Pour l'Europe*. Nagel 1963, 209 s.
- SJØRUP, Lene: *Negotiating Ethics: The Holy See and the Fourth World Conference on Women, Beijing 1995*. *Feminist Theology*, č. 1, 1997, s. 73–105.
- SPINELLI, Altiero: *The Ventotene Manifesto*. Online: http://www.altierospinelli.org/manifesto/en/manifesto1944en_en.html (12. 7. 2012)
- ŠTICA, Petr: *Pojetí státu v sociálním učení katolické církve*. In: SLÁDEK, Karel (ed.): *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2009, s. 227–244.
- TAGGART, Paul – SZCZERBIK, Aleks: *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*. SEI Working Paper č. 51, 2002, 45 s.
- TAGGART, P. – SZCZERBIAK, A.: *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*. SEI Working Paper č. 69, 25 s.

- TAGGART, Paul – SZCZERBIAK, Aleks: *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Vol. 1.* New York, Oxford University Press 2008, 404 s.
- TAGGART, Paul – SZCZERBIAK, Aleks: *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Vol. 2.* New York, Oxford University Press 2008, 285 s.
- THATCHER, Margaret: *Speech to the College of Europe.* Pronesená dne 20. září 1988 v Bruggách. Online: <http://www.margareththatcher.org/document/107332> (13. 7. 2012)
- TURNER, Frank: *Catholic Social Teaching and Europe.* New Blackfriars, č. 1044, roč. 2012, s. 230–245.
- TROY, Jodok: *The Catholic Church. An Underestimated and Necessary Actor in International Affairs.* Georgetown Journal of International Affairs, č. 1, 2008, s. 65–73.
- VENNERI, Guilo – FERRARA, Paolo: *Alcide de Gasperi and Antonio Messineo: a Spiritual Idea of Politics and a Pragmatic Idea of Religion?* Religion, State & Society, ročník 37, č. 1–2, 2009, s. 115–129.
- VESELÝ, Zdeněk: *K počátkům panevropského hnutí.* Acta Oeconomica Pragensia, č. 8, 2000, s. 93–114.
- VIDO, Roman: *Konec velkého vyprávění? Sekularizace v sociologické perspektivě.* Brno, CDK 2011, 350 s.
- WARNER, Carolyn: *Confessions of an Interest Group.* Princeton University Press 2000, 240 s.
- WEILER, Joseph: *Un'Europe Cristiana. Un saggio esplorativo.* Milán 2003, 197 s.
- WEIGEL, George: *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Praha, Práh 2000, 879 s.
- WEIGEL, George: *The End and the Beginning: Pope John Paul II. The Victory of Freedom, the Last Years, the Legacy.* Doubleday 2010, 590 s.
- WEIGEL, George: *God's Choice: Pope Benedict XVI and the Future of the Catholic Church.* Harper 2005, 320 s.
- WEIGEL, George: *Europe's Two Culture Wars.* Commentary, č. 4, 2006, s. 29–36.
- YALLOP, David: *Ve jménu Božím: tajemná smrt třiatřicetidenního papeže Jana Pavla I.* Praha, Knižní klub 1994, 430 s.
- YIN, Robert: *Case study research: design and methods.* Thousand Oaks, Sage Publications 1994, 240 s.

ANOTACE DISERTAČNÍ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Mgr. Petr Žák
Pracoviště:	Katedra politologie a evropských studií
Odborný školitel:	Doc. PhDr. Jiří Lach, Ph.D., M.A.
Rok obhajoby:	2014
Název práce:	Svatý stolec, římskokatolická církev a evropská integrace: od Pia XII. k Benediktu XVI.
Název v angličtině:	The Holy See, Roman Catholic Church and European integration: from Pius XII. to Benedict XVI.
Krátký popis práce:	Práce se zabývá vztahem Svatého stolce a římskokatolické církve (COMECE) k evropské integraci. V první části textu jsou diskutovány vybrané politologické typologie o vztahu politických aktérů k evropské integraci, následně je jako nejvhodnější zvolena Kaniokova kategorizace postojů, která je dále upravována s ohledem na specifika výzkumu. V druhé části textu je typologie aplikována na jednotlivé pontifikáty a COMECE, a to prostřednictvím obsahové analýzy papežského diskurzu. Pokryty jsou pontifikáty Pia XII., Jana XXIII., Pavla VI., Jana Pavla II. a Benedikta XVI. Základním pramenným zdrojem jsou papežské texty z jednotlivých ročníků Acta Apostolicae Sedis. Ve třetí části textu je vysvětlen posun ve vztahu papežství k evropské integraci, a to za využití teorie sekularizace.
Klíčová slova:	Svatý stolec, římskokatolická církev, evropská integrace, papežství, federalismus, mezivládní model, euroskepticismus, sekularizace, Evropská unie.
Počet stran:	207 stran
Jazyk práce:	čeština